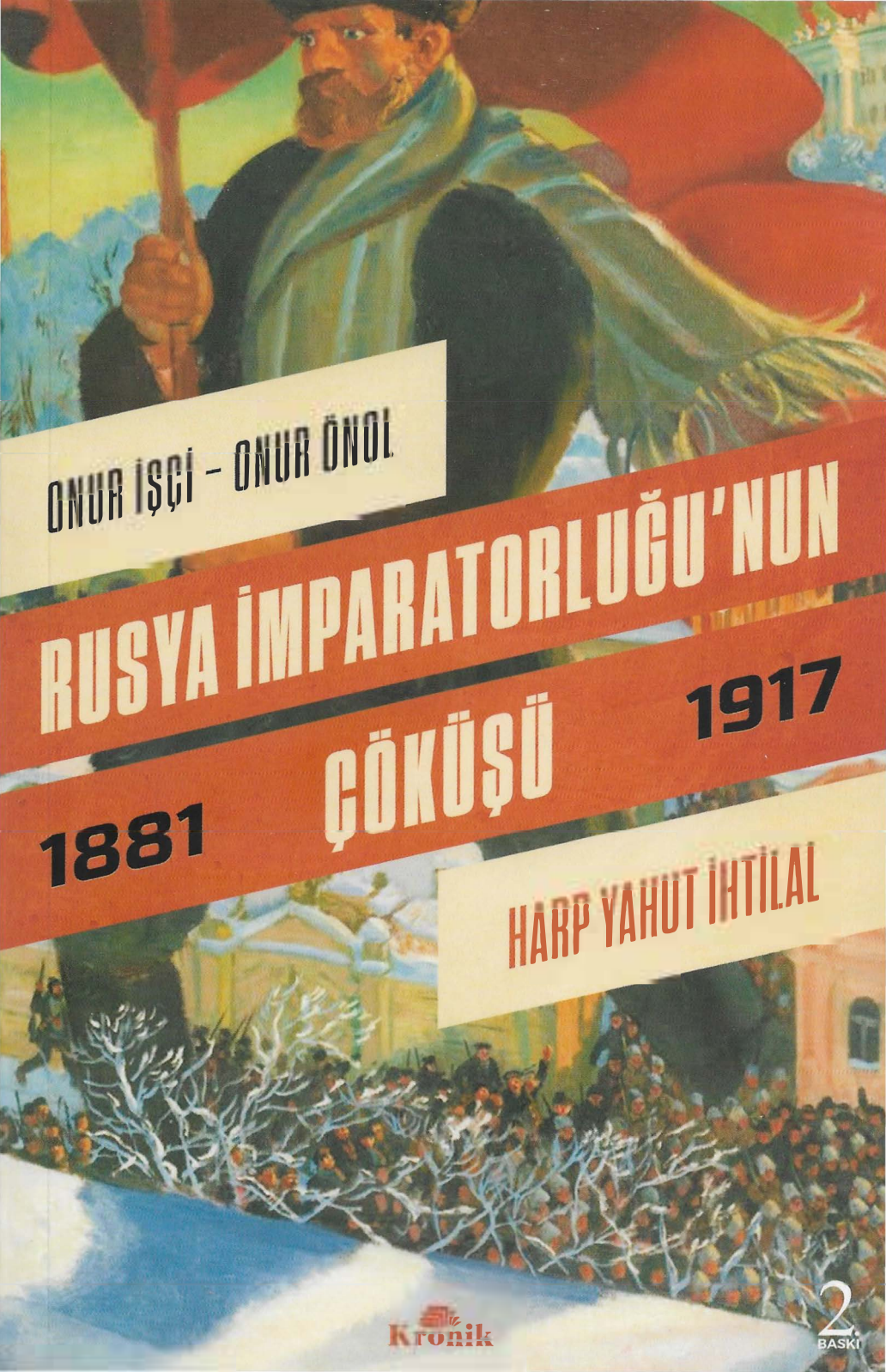

ONUR İŞÇİ - ONUR ÖNOL

RUSYA İMPARATORLUĞU'NUN 1881 ÇÖKÜŞÜ 1917

HARP YAHUT İHTİLAL

Kronik

2. BASKI

Kronik

RUSYA İMPARATORLUĞU'NUN ÇÖKÜŞÜ:
HARP YAHUT İHTİLAL

—

ONUR İŞÇİ – ONUR ÖNOL

KRONİK KİTAP: 130
Dünya Tarihi Dizisi: 13

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

EDİTÖR
Can Uyar

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Nurel Naycı

1. Baskı, Kasım 2019, İstanbul
2. Baskı, Aralık 2019, İstanbul

ISBN
978-605-7635-31-0

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 34569

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI
Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında yayınevinden izin alınmadan çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

ONUR İŞÇİ – ONUR ÖNOL

RUSYA İMPARATORLUĞU'NUN ÇÖKÜŞÜ

HARP YAHUT İHTİLAL

Kronik

ONUR İŞÇİ

Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi ve Bilkent Rusya Çalışmaları Merkezi direktörü. Yasemin ve Defne'nin babası. Doktorasını 2014 yılında Georgetown Üniversitesi'nden üstün başarı derecesiyle aldı. Rusya tarihi, Türk-Rus ilişkileri ve Soğuk Savaş üzerine çok sayıda uluslararası makale yayımlandı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyet-Türk ilişkileri üzerine yazdığı ilk kitabı, *Turkey and the Soviet Union During World War II* 2019 yılında I.B.Tauris tarafından yayımlandı.

ONUR ÖNOL

TED Üniversitesi Temel Bilimler Birimi öğretim görevlisi. Doktorasını Birkbeck College, University of London tarih bölümünden 2014 yılında aldı. Çarlık Rusyası'nda yaşayan Ermeniler ve çarlık idaresi arasındaki ilişkilerin 1903-1914 yılları arasında geçirdiği dönüşümü ele alan *The Tsar's Armenians: A Minority in Late Imperial Russia* adlı kitabı 2017'de I.B.Tauris tarafından yayımlandı. İlgi alanları arasında son dönem Çarlık Rusyası tarihi, Ermeni meselesi, Osmanlı-Rus ilişkileri ve Birinci Dünya Savaşı bulunmaktadır.

Değerli hocamız
Prof. Norman Stone'un aziz hatırasına

İÇİNDEKİLER

TRANSLİTERASYON 9

ÖNSÖZ 11

GİRİŞ 15

BİRİNCİ BÖLÜM
BABADAN OĞULA 59

İKİNCİ BÖLÜM
OTOKRASİYİ KURTARMAK 87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
PROVA 131

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
MEŞRUTİYETİN SANCILARI VE STOLIPİN 183

BEŞİNCİ BÖLÜM
ZORLANAN REJİM 233

ALTINCI BÖLÜM
BÜYÜK SAVAŞ VE ŞUBAT DEVRİMİ 265

SON 297

KAYNAKÇA 343

ALBÜM 351

DİZİN 363

TAKVİM VE TRANSLİTERASYON

Okuyucularımızın işini kolaylaştırabilmek için metin boyunca transliterasyon, isim tercihleri ve takvim konusundaki çeşitli tercihlerde bulunduk. Öncelikle, metin içerisinde Rusçadan Türkçeye translitere ettiğimiz özel şahıs adlarını, bu eserde yararlandığımız İngilizce kaynaklarda (bu kaynakların detaylarına sadık kalmak adına) değiştirmeyip o kaynaktaki orijinal haliyle bıraktık (örneğin metinde Vitte ve Milyukov iken, dipnotta ve kaynakçada Witte ve Miliukov). Bunun dışında Türkçe literatürde çok yerleşik olarak kullanılan bazı şahısların isimlerini veya soy isimlerini, okuyucularımızın bu isimlere aşinalığını hesaba katarak metin boyunca uyguladığımız transliterasyon stiline tabi tutmadık ve Türkçedeki yaygın şekliyle kullandık. Bu yüzden Trotskiy yerine Troçki'yi, Gorkiy yerine de Gorki'yi tercih ettik. Yine benzer sebeplerle, metinde önemli bir yere sahip Lenin ve Troçki gibi figürlerin müstear adlarını, bu müstear adların ilk kez kullanıldıkları tarih ve sonrasında değil, bütün metin boyunca kullandık. Son olarak, eserde Rusya İmparatorluğu'nda geçen olayların tarihleri için o dönem Rusya İmparatorluğu'nda kullanımda olan Jülyen takvimini esas aldık. 1918'e kadar kullanılacak olan bu takvim, Batı'da kullanılan Gregoryen takviminden 1900'e kadar 12 gün, 1900'den sonra ise 13 gün geriydi.

ÖNSÖZ

Tarihçiler arasında yüzüncü yılı yaklaşan önemli olaylar üzerine kitap yazmak ve aradan geçen bir asır boyunca büyüyen literatürün ışığında meseleleri yeniden yorumlamak adettendir. Bu tip bir genellemeye delil olarak "kısa yirminci yüzyılı" başlatan vahşet ve yıkım üzerine 2014 senesinden beri yazılan Birinci Dünya Savaşı kitaplarını gösterebiliriz. İmparatorluklar çağını kapatan ve iyisiyle kötüsüyle yaşadığımız yüzyılın temellerini atan olaylar düşünüldüğünde, Büyük Savaş'a olan ilgi sadece tarihçilerin üç haneli yuvarlak bir rakama olan takıntısıyla elbette açıklanamaz. Fakat yüz yıl dönümlerinde dünyanın çeşitli metropollerindeki kitapçıların vitrinlerini süsleyen tarihsel eserler önemli ölçüde bu takvimsel dürtüyle yazılmıştır. Elinizdeki kitabın yazarları olarak itiraf etmeliyiz ki 2015 yılında bu projeye başlarken bizim hedefimiz de Kızıl Ekim'in yüzüncü yılında Rusya'nın devrimler çağını yeniden yorumlamaktı. Ancak 2017 sonbaharında Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde Ekim Devrimi üzerine katıldığımız toplantılar sırasında olayları daha geniş bir tarihsel çerçevede yorumlamaya karar verdik.

Eski takvimle 1917 yılının Şubat ve Ekim aylarında Rusya'da yaşanan devrimler yalnızca Sovyet yüzyılının başlangıcının değil, 304 yıl hüküm süren Romanov hanedanlığının çöküşünün hikayesidir. Rusya İmparatorluğu'nun neden ve nasıl yıkıldığı sorusu

Bolşeviklerin neden ve nasıl iktidara geldikleri sorusuyla yakından ilintilidir. Elinizdeki kitapta Çarlık Rusyası'nın son yılları hakkında yazılmış birincil ve ikincil kaynakların aynasında bu iki soruyu beraber yanıtlamaya çalışıyoruz. Bunu yaparken, Soğuk Savaş boyunca siyasi spektrumun zıt kutuplarından SSCB'nin doğumunu inceleyen tarihçilerin aksine, Rusya İmparatorluğu'nun içine düştüğü harp ve ihtilal kıskacını aynı sosyolojik realitenin iki farklı yüzü olarak yorumlamaya çalışıyoruz.

Türkiye'de mevcut Rus tarih literatüründe doldurulması gereken birçok boşluğun olduğu aşikâr; ancak Rus devrimlerinin ve böylesine kritik bir dönemin yeterince derinlemesine incelenmemiş olması oldukça şaşırtıcı. Zira, Türkiye'de irili ufaklı sahaflarda on dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başı Rus edebiyatının sadece başyapıtlarını değil daha az tanınan eserlerini bile bulmak mümkünken konuyla ilgili tarihsel incelemeler yok denecek kadar az. Bir örnek vermek gerekirse, bundan on yıl kadar önce ABD'nin başkenti Washington DC'nin en bilindik kitapçılarından birinde Maksim Gorki'nin otobiyografik üçlemesini bile bulmak mümkün değilken İzmir Alsancak'ın arka sokaklarından birindeki küçük bir sahafta İlya Ehrenburg'un kitaplarını sorduğunuzda birden çok kopyasını bulabilirdiniz. Ancak, aynı örnekten hareketle, Amerikan kitapçılarında Rusya İmparatorluğu'nun son yılları üzerine yazılmış birçok yeni esere kıyasla, Türkiye'de bu konuyla ilgili bir iki çeviri haricinde özgün bir monografi bulmak halen mümkün değil. Elinizdeki kitapta incelediğimiz mesele, yani son Rus çarları III. Aleksandr ve II. Nikolay idaresindeki Rusya İmparatorluğu'nun yıkılması ve Ekim Devrimi'ne giden yol, yukarıda bahsi geçen boşluğu doldurmayı hedefliyor.

Bu kitabı yazma düşüncemiz ardında, yukarıda saydıklarımızın dışında kişisel ve ortak bir sebebimiz daha var. İkimiz de Bilkent Üniversitesi Rusya Çalışmaları Merkezi'nde Prof. Norman

Stone'un danışmanlığında yüksek lisans tezlerimizi yazarak (İşçi, 2002; Önol, 2009) akademik hayatlarımıza başlangıç yaptık. Rusya İmparatorluğu ve ardılı Sovyetler Birliği tarihi hakkında temel bilgilerimizi kazandığımız Bilkent Rusya Merkezi eski öğrencileri olarak bu kitabı Haziran 2019'da kaybettiğimiz hocamız Norman Stone'a ithaf ediyoruz. Zeynep Güven, Mustafa Bozkurt ve Emrah Safa Gürkan bu projenin farklı aşamalarında büyük bir özveriyle bize yardımcı oldular; bunun için ikisine de teşekkür ediyoruz. Bu kitabın yazım sürecinde bize daima destek olan çok değerli ailelerimize de ayrıca minnettarız. Kitabımızı beğeniyle okuyacağınızı umuyoruz.

GİRİŞ

1881 Şubatı'nda üç polis memuru aldıkları bir istihbarat üzerine başkentteki Malaya Sadovaya Sokağı'ndaki bir peynirci dükkanını kontrol etmek için yola çıkmışlardı. İstihbarat bu zamana kadar birçok suikast girişiminden kurtulan Çar II. Aleksandr'a *Narodnaya Volya* (Halkın İradesi) grubu tarafından düzenlenecek yeni bir suikast girişimiyle alakalıydı. Polisler dükkanı etraflıca incelemişler, yanlış bir şey bulamayıp merkeze dönmüşlerdi. Fakat peynir dükkânının içerisinde kaçırdıkları küçük bir detay vardı: Çar'ın sıklıkla kullandığı güzergâhlardan birine doğru uzanan bir tünelin girişi.

Bu tüneli kullanarak Malaya Sadovaya Sokağı'na döşeyecekleri bombayla Çar'ı öldürmeyi planlayan grubun alternatif güzergâhlar için de yedek planları vardı. Bu planlardan biri 1 Mart 1881 günü, Çar'ın askeri birlikleri teftiş etmek için yola çıktığı öğrenilince hayata geçirilecek olan plandı. O gün Çar'ın at arabası Yekaterina Kanalı'nın doğu kısmına geldiğinde, civarda beklemekte olan bomba ekibinden Nikolay İ. Rısakov'un at arabasına fırlattığı bomba arabayı dağıtarak yoldan geçen iki kişi ile Çar'a eşlik eden bir askeri öldürdü. Fakat Çar ufak yaralarla arabadan çıkabilmişti. Acilen Kışlık Saray'a gitmektense durumu yerinde incelemek isteyen Çar, ikinci bombacı İgnatiy İ. Grinevitskiy'e beklediği fırsatı verince o da yanındaki bombayı Çar'a

fırlatmayı başardı. Bu kez ölümcül yaralanan II. Aleksandr hemen Kışlık Saray'daki odasına getirildi.[1]

Saraydaki üç doktorun müdahale etmeye çalıştığı yaralar çok ağırdı. Çar'ın sağ bacağı kopmuş, sol bacağı darmadağın olmuş, yüz ve kafa bölgesi de çeşitli yaralar almıştı. Tedavi sırasında odaya giren Çar'ın yeni eşi Prenses Yuryevskaya'nın ağlayarak Çar'ın adını haykırışı bütün sarayda yankılanıyordu. II. Aleksandr'ın son nefesini verdiği bu dehşet anları sırasında aynı odada bulunan iki kişi daha vardı. Bunlar Rusya İmparatorluğu'nun başına sırasıyla geçecek ve imparatorluğun geleceğini belirleyecek olan iki isim olan II. Aleksandr'ın oğlu Aleksandr ve torunu Nikolay idi. Bu terör eyleminin yarattığı atmosferin de etkisiyle, III. Aleksandr olarak tahta çıkacak olan yeni Çar babasının öcünü almaya ant içip her türlü reforma kapıları kapatacak bir otokratik rejim kurgulayacak, Nikolay da idareci olarak rol model olarak gördüğü babasının ayak izlerinden gitmeye Çarlık Rusyası çökene kadar devam edecekti.[2]

Tarihçiler arasında Çarlık Rusyası'nı çöküşe götüren yol hakkında temel olarak iki farklı bakış açısını görmek mümkündür. Bunlardan birincisi, kötümserler olarak nitelendirebileceğimiz ve son dönem Çarlık rejimini tüm yönleriyle işlevsiz bulan ve bu rejimin çöküşünü kaçınılmaz bulan tarihçilerdir. 1917 Ekim Devrimi öncesi Çarlık Rusyası'ndaki Lenin gibi sosyalist veya Milyukov gibi liberal siyasetçilerin de savunduğu bu görüşe göre rejimin iflasının en önemli sebebi 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan ekonomik ve sosyal dönüşümün var olan siyasi yapı ile uyumsuzluğudur.[3] Bu uyumsuzluğun yarattığı çatışmanın dozajı 20. yüzyıl başına gelindiğinde giderek artmış ve Birinci Dünya Savaşı arifesinde ülkeyi zaten çöküşün eşiğine getirmişti. 1914'te

1 Jonathan W. Daly, *Autocracy under Siege: Security Police and Opposition in Russia 1866-1905* (DeKalb: Northern Illinois UP, 1998), 31; Grand Duke Alexander [M. Romanov], *Once a Grand Duke* (New York: Farrar & Rinehart, 1932), 60.

2 Grand Duke Alexander, 59.

3 Eric J. Hobsbawm, Leopold H. Haimson ve Orlando Figes gibi tarihçileri bu görüşü savunanlar arasında sayabiliriz.

patlak veren büyük savaş, çökmesi an meselesi olan bu devasa ülkenin çöküşünü hızlandırmaktan başka bir şey yapmamıştı.

Çarlık Rusyası'nın 1914 öncesi yakaladığı göreceli siyasi istikrar ve ekonomik büyüme ivmesine bakarak Birinci Dünya Savaşı öncesinde ülkenin geleceğinin epey parlak olduğunu düşünen ikinci grubu da iyimserler olarak değerlendirebiliriz. Bu bakış açısına sahip tarihçiler için, büyük bir ekonomik ve askeri potansiyele sahip Rusya, II. Nikolay idaresinde devam edecek kademeli reformlar ile 1914 öncesi yakaladığı ivmeyi sürdürebilir, iç sıkıntılarını çözebilir ve dönemin büyük devletleri arasındaki yerini koruyabilirdi.[4] Bunun önündeki en kritik engel ise Rusya'nın hazır olmadığı bir dünya savaşıydı. Dolayısıyla, bu iyimser bakış açısına göre çarlık rejiminin yıkılışındaki en büyük faktör Birinci Dünya Savaşı idi ve eğer bu savaş gerçekleşmemiş olsaydı, rejimin uzun yıllar ayakta kalması mümkündü.

Bize göre Çarlık Rusyası'nın çöküşüne ve Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesine yol açan ve birbirine bağlı üç temel faktörden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki hem III. Aleksandr hem de II. Nikolay'ın Çarlık Rusyası'nın geleceği için elzem gördüğü büyük devlet statüsünü korumak ve uluslararası rekabette geri düşmeme hedefiydi. Bu iki devlet adamı da Osmanlı, İran ve Çin İmparatorlukları gibi diğer çok uluslu imparatorlukların 19. yüzyıl sonu itibarıyla uluslararası rekabetteki geri kalmışlıklarının ve bunun yarattığı sorunların farkındaydılar ve Çarlık Rusyası'nın benzer bir duruma düşmesini istemiyorlardı. Dış politikadaki bu hedefe ulaşmak aynı zamanda iç politikada da rejimin meşruiyeti açısından önemliydi. Bu noktada 1914'e doğru mutlak olarak hızla büyüyen Çarlık ekonomik gücünün rejimin dış politika hedeflerine ulaşması için yeterli olduğunu düşünen iyimser bakış açısı önemli bir boyutu kaçırmaktadır. Bütün bu mutlak büyümeye rağmen, 1881'den 1914'e kadarki süreçte Çarlık Rusyası

4 Alexander Gerschenkron, Michael Karpovich, Richard Pipes ve Norman Stone bu iyimser değerlendirmeyi kabul eden tarihçilerden bazılarıdır.

rakipleriyle arasındaki ekonomik güç (ve bunun uzantısı olan kalkınmışlık) farkını kapatamamış, 1914 yılı ekonomik ve kalkınmışlık göstergelerinin çoğunun da gösterdiği gibi rakipleriyle arasında bulunan fark kapanacağına daha da açılmıştı.

Aslında bu iki çar da Çarlık Rusyası'nın büyük devlet statüsünü koruyabilmesi için rakipleriyle arasındaki ekonomik güç farkını kapatması gerektiğinin farkındaydı. Çöküşün ikinci ayağı olan bu faktörle alakalı olarak, bu dönemde hızlı sanayileşme politikası devlet eliyle teşvik edilmiş ve çağın kritik gereksinimlerinden olan demiryolu yapımına hız verilmişti. Trans-Sibirya demiryolu hattı gibi mega projeleri de içeren bu altyapı hamleleri dışında, yeni sanayi kollarında ihtiyaç duyulan kalifiye personelleri yetiştirecek eğitim kurumlarının sayısı her kademede arttırılmıştı. Çarlık Rusyası'ndaki sanayileşmenin önemli bir özelliği büyük şehirlerde kümelenmesiydi. Giderek büyüyen St. Petersburg ve Moskova gibi metropoller dışında Varşova, Riga ve Odesa gibi şehirlere daha iyi eğitimli ve dünyadaki siyasi gelişmelerden daha haberdar insanlar akmaya devam ediyorlardı.

Sayıca büyüyen şehirli profesyoneller, işçi sınıfı ve öğrenciler rejimin ihtiyaç duyduğu ekonomik dönüşümün kaçınılmaz bir sonucuydu. Fakat bu gruplar rejimin uygulamakta ısrar ettiği otokratik yönetim tarzından giderek daha da huzursuz oluyorlardı. İşin daha kötüsü, nüfusun büyük bir bölümünü oluşturan ve tarihsel açıdan genellikle rejim yanlısı olan köylüler de III. Aleksandr ve II. Nikolay'ın kırsaldaki sorunlarını çözememesinden dolayı mutsuzdular. Bütün bu şartlar hesaba katıldığında, var olan siyasi yapının yaşanan sosyoekonomik dönüşüme ayak uydurmamasından doğan çatışmanın etkisi hakkında kötümser gruptaki tarihçilere yakın düşünüyoruz.

Bu huzursuzluk karşısında, III. Aleksandr ve II. Nikolay'ın bütün siyasi gücü Çar'da toplayan otokratik yönetim biçiminden taviz vermemekte diretmelerini ve huzursuzluğun beslediği muhalefeti baskıcı metotlarla zayıflatarak bu durumu halletmeye

çalışmalarını çöküşe giden yoldaki üçüncü faktör olarak değerlendiriyoruz. Bu tip bir yönetim tarzının Çarlık Rusyası'nın geleceği için en iyi yönetim tarzı olduğuna gönülden inanan bu iki çar, güçlerini sınırlandırabilecek her türlü siyasi reforma veya giderek sesleri daha fazla çıkan çeşitli grupların hak ve özgürlük isteklerine çoğunlukla olumsuz yaklaşmışlar, bu da toplumsal çatlakları derinleştirmişti. 1881'de III. Aleksandr babasından yadigâr reform paketini reddederek, 1905 sonlarından itibaren de II. Nikolay kurulan anayasal düzenin altını oyarak bu çatlakların oluşmasını engellemek için önlerine gelen fırsatları reddetmişlerdi. Bu durum rejimin çöküşünün sadece yapısal faktörlere bağlı ve kaçınılmaz bir süreç olmadığını, bu iki çarın şahsi tercihlerinin de çöküşte etkili olduğunu göstermektedir.

Bu noktada, özellikle II. Nikolay döneminde işleri kötüleştiren faktörlerden biri de sürdürmek için ısrar ettiği otokratik sistem için uygun niteliklere sahip olmayan bir karaktere sahip olmasıydı. Rejim yanlısı bir siyasetçi olan Vasiliy V. Şulgin'in "otokratsız bir otokrasi" olarak tanımladığı Çarlık Rusyası'nın bu hali iç politikadaki sorunlara çözüm üretemiyor ve aynı zamanda Nikolay'ın ekonomi ve dış politikada koyduğu hedeflere ulaşılmasının da önünü tıkıyordu.[5] Birinci Dünya Savaşı işte bu çelişkiler yumağını tam bir kördüğüm haline getirecek, bu kördüğümü Ekim Devrimi vasıtasıyla kesmek de Bolşeviklere nasip olacaktı.

Bizi bu kördüğümün hikayesini yazmaya teşvik eden en önemli sebep, Ekim Devrimi gibi 20. yüzyıl tarihinin en önemli olaylarından birinin arka planını oluşturan III. Aleksandr ve II. Nikolay dönemini detaylı bir şekilde inceleyen Türkçe bir monografinin eksikliği oldu. Bu eksikliği gidermek için, Çarlık Rusyası'nın neden çöktüğünü genel okuyucuya da hitap edecek bir tarzda açıklamayı amaçladık. Konu hakkında Türkçe literatürde ilk olarak göze çarpan eserler, diğer dillerden çevrilen akademik

5 Vasilii V. Shulgin, *The Years: Memoirs of a Member of the Russian Duma 1906-1917* (New York: Hippocrene Books, 1984), viii.

eserlerdir.[6] Bunun dışında, konuyu Türkçe'den okuyanların faydalandıkları diğer kaynaklar III. Aleksandr ve II. Nikolay idaresini özetleyen genel Çarlık Rusyası tarihi kitaplarıdır.[7] Bunlara ek olarak, Ekim Devrimi'nin yüzüncü yılı dolayısıyla yakın dönemde basılan, çoğu makaleler seçkisi olan bazı yeni kitaplar da literatüre katkı sağlamıştır.[8]

Otokratik Miras: III. Aleksandr Döneminde İç Politika (1881-1894)

1894'te babası III. Aleksandr'ın ölümüyle tahta çıkacak olan Nikolay yöneteceği imparatorluğun devamı için iç politikada babasının ayak izlerinden gitmeye kararlıydı.[9] Nikolay, otokrasinin birçok farklı ulustan oluşan devasa Rusya İmparatorluğu'nun

6 Bu anlamda ilk olarak göze çarpan eserler şunlardır: Edward H. Carr, *1917 Öncesi ve Sonrası* (İstanbul: Birikim Yayınları, 2017); Neil Faulkner, *Halkların Rus Devrimi Tarihi* (İstanbul: Yordam Kitap, 2017); Geoffrey Swain, *Rus Devrimi'nin Kısa Tarihi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019); Stephen A. Smith, *Rus Devrimi* (Ankara: Dost Kitabevi, 2010); Rex A. Wade, *Rus Devrimi 1917* (İstanbul: İletişim, 2018).

7 Kezban Acar, *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne Kadar Rusya* (İstanbul: İletişim, 2014); Akdes N. Kurat, *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye kadar* (Ankara: TTK, 1987); Geoffrey Hosking, *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015); Nicholas V. Riasanovsky ve Mark D. Steinberg, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2014); George Vernadsky, *Rusya Tarihi* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2010).

8 Mehmet Ö. Alkan, Y. Doğan Çetinkaya (haz.), *1917 Rusya'da Devrimde Devrim* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2018); Yunus Koç, Mikail Cengiz (haz.), *100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2018); Foti Benlisoy, Y. Doğan Çetinkaya (haz.), 2017; *Gelecek 1917 & Tarih Devrim Kültür* (İstanbul: Habitus Kitap, 2018); Nevzat Evrim Önal, E. Zeynep Suda (haz.), *100. Yılında Büyük Ekim Devrimi* (İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2017).

9 Vladimir I. Gurko, *Features and Figures of the Past: Government and Opinion in the Reign of Nicholas II* (New York: Russell & Russell, 1970), 19-21; Emile J. Dillon, *The Eclipse of Russia* (New York: George H. Doran Company, 1918), 118.

bütünlüğünü koruması ve rakipleriyle yarışabilmesi için en iyi yönetim tarzı olduğuna aynı babası gibi samimi bir şekilde inanıyordu. Daha tahta çıkmadan II. Nikolay'ın kafasında Çarlık Rusyası'nın geleceği hakkında bir vizyon belirmeye başlamıştı ve bunda gücünü kısıtlayacak siyasi reformlara asla yer yoktu. Çünkü en ufak bir güç paylaşımı içerecek reform Çar'a Tanrı tarafından verilmiş otokratik haklara bir kısıtlama demekti.[10]

Nikolay'ın başına geçtiği Çarlık Rusyası, gücü paylaşmayan, her şeye kadir bir Çar etrafında şekillenmiş bir rejim ile yönetiliyordu. Örneğin, yasama ve bütçe hazırlığı konusunda yetkili olan Devlet Şurası'nın tüm üyelerini Çar atıyordu ve istediği üyeyi her an görevden alabilirdi. Devlet Şurası'nın kararları sadece tavsiye niteliğinde olup Çar yine son sözü söylüyordu.[11] Benzer şekilde, bakanlar Çar'a karşı bireysel olarak sorumluydu ve modern anlamda herhangi bir kabineden söz etmek mümkün değildi. Kabine sistemine aynı babası gibi Nikolay da soğuk bakıyordu, çünkü kabine sisteminde bakanların bir araya gelip kendi otoritesinin altını oyabileceklerinden şüpheleniyordu.[12] Bunun sonucu ise her şeye müdahale eden bir Çar, koordine olamayan bakanlar ve ortak bir sorumluluk alanına girdiklerinde bakanlar ve bürokratları arasında yaşanan çatışmalardı. Çarlık Rusyası gibi devasa bir imparatorluğun idaresi için bunların büyük eksiklikler olduğu açık olsa da Nikolay ve babası gücü paylaşmayı tercih etmeyen liderlerdi.

Nikolay'ın siyasi gücü tekelinde tutma eğiliminin oluşumunda dedesi II. Aleksandr'ın 1881'de uğradığı suikastın öncesi

10 Dominic Lieven, *Nicholas II: Twilight of the Empire* (New York: St. Martin's Press, 1994), 43.

11 Dillon, 116-7; Dominic Lieven, *Russia's Rulers under the Old Regime* (New Haven & London: Yale UP, 1989), 391; Lieven, *Nicholas II*, 113.

12 Aleksandr P. Izvolsky, *The Memoirs of Alexander Iswolsky* (London: Hutchinson & Co., 1920), 117. Teknik olarak Bakanlar Komitesi adında bir yapı kağıt üzerinde mevcuttu fakat bu yapı modern bir kabinenin yetkilerine sahip değildi ve yıllarca toplanmadığı dönemler oluyordu. Üstelik, bu komitenin kararları da sadece tavsiye niteliğindeydi.

ve sonrasında yaşanan siyasi gelişmeler etkili olmuştu. 1870'lerin sonlarına doğru Çarlık Rusyası'nda ivme kazanan devrimci hareketin en önemli temsilcisi olan *Narodnaya Volya* başlarda askerler, öğrenciler ve işçiler arasında örgütlenme ve basın yoluyla kamuoyunu etkilemek gibi metotları kullandıysa da daha sonraları otokrasiyi yıkmak için en etkili metodun siyasi terör eylemleri olduğuna kanaat getirmişti.[13] 1870'lerde yürütülen *v narod* (halka doğru) hareketinde köylü kitleleri bilinçlendirerek tabandan, kitlesel bir devrim yapmak isteyen devrimcilere köylülerin gösterdiği kayıtsızlığı hatırlayan *Narodnaya Volya* mensuplarının otokrasiyi devirmek için kitlelerin uyanışını beklemeye sabrı kalmamıştı.[14]

Dostoyevski'nin *Ecinniler* kitabında tasvir ettiği devrimci grupların ruh hallerine bürünen grup üyeleri bu doğrultuda çarlık idarecilerine düzenlenecek suikast eylemlerinin yoğunluğunu giderek arttırıyordu. En önemli hedefleri olan II. Aleksandr'a karşı birçok kez başarısız suikast girişiminde bulunan bu devrimci grup 1880'de hedefine çok yaklaştı. Çar ve ailesinin Kışlık Saray'daki yemek odasının tam altındaki odaya yerleştirdikleri bombayı patlatmayı başardılar fakat o akşam geciken misafiri dolayısıyla yemeğin saatini ileri çeken II. Aleksandr patlamadan kurtuldu.[15]

Yaşanan bu sürekli terör ortamından gözü korkan Çar bir çıkış yolu bulabilmek için Kırım Harbi ve 93 Harbi kahramanı, Tiflisli Ermeni tüccar bir ailenin oğlu olan, İçişleri Bakanı Mihail T. Loris-Melikov'u yetkilendirdi. Soylular ve *zemstvo* temsilcileri gibi gruplardan seçilecek temsilcilerin oluşturacağı, yasama konusunda Çar'a bir danışma kurulu vazifesi görecek bir danışma

13 Derek Offord, *The Russian Revolutionary Movement in the 1880s* (Cambridge: Cambridge UP, 2004), 23-8.

14 Offord, 9-11, 18-9; Richard Pipes, *Russia under the Old Regime* (London: Penguin, 1995), 274-5.

15 Roman R. Rosen, *Forty Years of Diplomacy*, (London: George Allen & Unwin, 1922), 41; Grand Duke Alexander, 46.

konseyinin ülkedeki gerginliği azaltacağını düşünen bakanının önerisini onaylayan II. Aleksandr, bundan birkaç gün sonra uğradığı bombalı saldırı sonucu öldürülecekti.[16]

Böylesine kanlı bir suikasttan sonra babasının Loris-Melikov'a hazırlattığı reform planını devam ettirmeye niyeti olmayan III. Aleksandr, *Narodnaya Volya*'nın suikast sonrası kendisine yolladığı mektuptan sonra daha da öfkelenmişti. Siyasi özgürlükler ve anayasa talep eden ve bu taleplerin karşılanması durumunda terörden vazgeçeceklerini belirten devrimcilere cevaben Nisan 1881'de bir manifesto yayımlanmasını emreden III. Aleksandr aslında idaresi boyunca izleyeceği iç politikanın temel hatlarının ipuçlarını veriyordu.[17] Bu manifestoya göre otokrasi hiçbir şekilde kısıtlanamazdı ve otokrasiye karşı girişilecek her türlü eylem sert tedbirlerle bastırılacaktı.

III. Aleksandr, babasının 1860'larda yaptığı büyük reformları ve suikast öncesi tasarladığı danışma konseyi gibi projeleri muhalefete verilen tavizler olarak değerlendiriyordu. Öyle ki, yeni çar idaresinde II. Aleksandr döneminin en kritik reformu olan serfliğin kaldırılmasının övülmesi bile suç haline geldi.[18] Yeni çarın otokrasiden taviz vermeyen, reformlara tamamen karşıt fikirlerinin oluşumunda yakın çevresindeki Dmitriy A. Tolstoy ve Konstantin P. Pobedonostsev gibi muhafazakâr devlet adamlarının da etkisini vurgulamak gerekir.[19] Tolstoy'a göre Batı Avrupa'daki gibi meclis veya anayasa gibi kurumlar Rusya için uygun değildi ve eğer bu gibi kurumların kurulmasına izin verilirse bu yolun sonu komünizme çıkardı.[20]

16 Dillon, 75-6; Lieven, *Nicholas II*, 72-3.

17 Offord, 28-9.

18 Isaac Deutscher, *The Prophet Armed Trotsky: 1879-1921* (Oxford: OUP, 1987), 19.

19 Dillon, 78-81; Pavel Miliukov, *Russia and Its Crisis* (London: T. Fisher Unwin, 1905), 312-4.

20 Albert Resis, "Das Kapital Comes to Russia," *Slavic Review*, v. 29, n. 2 (Jun., 1970): 236.

Çar'ın gençlik dönemlerindeki hocalarından biri olan, şimdi de Kutsal Sinod ve dolayısıyla Ortodoks Kilisesi'nin başındaki isim olan Pobedonostsev de otokrasi dışında bir yönetim şeklinin Çarlık Rusyası için düşünülemez olduğuna inananlardandı. Pobedonostsev 1881 suikastından hemen sonra, III. Aleksandr'a ülkede dillendirilen anayasal düzen ve diğer özgürlüklerle alakalı talepleri kesinlikle reddetmesi gerektiğini, bunların "boş adam işi" olduğunu yazarak yeni Çar'ın sert tutumunu etkilemişti.[21] 1883'te Çar'a yazdığı bir mektupta da hala Rusya'da anayasa, meclis ve güçler ayrılığı gibi talepleri bulunanları gördükçe içinin sızladığını yazıyor ve bunların ülke ve Çar için "en korkunç tehlike" olduğu konusunda onu uyarıyordu.[22] Aynı zamanda ülkenin önemli muhafazakâr teorisyenlerden biri olan Pobedonostsev'e göre, meclis veya anayasa gibi kurumlar Rusya'nın dağılmasının önünü açardı. Pobedonostsev, muhalefetin Batı Avrupa'daki bazı ülkelerden ilham alıp talep ettiği temsili demokrasi, meclis veya halkın egemenliği gibi kavramları teorik olarak içi boş, pratikte ise Rusya için tehlikeli olarak nitelendiriyordu.[23] Özellikle açılabilecek bir meclisin etnik olarak farklı milliyetlerden oluşan Çarlık Rusyası için "ölümcül bir hediye" olacağını ve ülke içerisindeki etnik çatışmayı körükleyeceğini düşünen Pobedonostsev, bunun asla gerçekleşmeyeceğini düşünüyor ve III. Aleksandr'a bu yönde tavsiyeler veriyordu.[24]

Bu tavsiyeler ışığında otokrasinin korunabilmesi için en önemli önceliği devrimci hareketin yok edilmesi olan yeni Çar'ın manifestosunda vurguladığı sert tedbirlerin ana hedefi *Narodnaya Volya* olacaktı. İlk olarak, Ağustos 1881'de çıkarılan geçici yasalarla (1917'e kadar yürürlükte kalacaktı) çarlık idarecilerine ve

21 Acar, 294.

22 Konstantin P. Pobedonostsev, *Pisma Pobedonostseva k Aleksandru III* (Moskova: Novaya Moskva, 1926), 9-13.

23 Konstantin P. Pobedonostsev, *Reflections of a Russian Statesman* (London: Grant Richards, 1898), 27-32.

24 A.g.e., 49.

kolluk kuvvetlerine, devlete tehdit olacak kişileri sürgün etme ve tutuklama yetkileri verildi, siyasi suçlular için kamuya kapalı işleyecek sıkıyönetim mahkemeleri kuruldu.[25] Giderek sertleşecek bu tedbirlerin bir diğer yansıması da reform yanlısı olarak bilinen Loris-Melikov ve Savaş Bakanı Milyutin gibi bakanların istifalarında gözlemlenecekti.[26]

İzlenen bu siyasi çizginin yaratabileceği şiddet ortamından çekinenlerden biri ünlü yazar Lev N. Tolstoy'du. III. Aleksandr'a yazdığı mektupta Çar'dan suikastçıları affetmesini rica eden yazar, devrimcilere karşı idam cezasının fayda getirmeyeceğini, Çar'ın onları ancak affetmek gibi yüce gönüllü hareketlerle ve onların sahip olduklarından daha üstün fikirlerle alt edebileceğini vurgulasa da Çar'ın tutumu değişmeyecekti.[27] Alınan sıkı tedbirler sonrasında yakalanan bombacılardan birinin ifadeleri ışığında suikastın diğer failleri de yakalandı. Bunlardan bazıları zaman geçirmeden kamuya açık bir şekilde asılarak idam edilirken bazıları ise sıkıyönetim mahkemelerinin yolunu tuttular.[28]

Sıkıyönetim yasaları ve idamlar dışında bu sıralarda devrimci harekete karşı alınan tedbirlerin önemli bir ayağını da Polis Departmanı'nda yapılan değişiklikler oluşturuyordu. 1881'de Polis Departmanı'nın içerisinde kurulan siyasi polis birimi olan Ohrana'nın devrimci grupların içlerine sızarak bu grupların etkinliğini önlemesi planlandı.[29] Yenilenen Polis Departmanı'nın başına da 1870'lerin sonlarında St. Petersburg'da savcı olarak çalıştığı dönemde devrimci gruplara karşı sert tavırlarıyla bilinen Vyaçeslav

25 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 191; Pipes, *Russia under the Old Regime*, 305-7.

26 Offord, 37-8.

27 Henri Troyat, *Tolstoy* (New York: Doubleday and Co., 1967), 424.

28 Offord, 39. Asılanlardan biri olan Sofya Perovskaya Rusya'da ilk kez siyasi suçlardan ötürü idam edilen kadın olarak tarihe geçecekti. Vera Figner, *Memoirs of a Revolutionist* (DeKalb: Northern Illinois UP, 1991), 100.

29 Iain Lauchlan, "The Okhrana: Security Policing in Late Imperial Russia," in Ian D. Thatcher (ed), *Late Imperial Russia: Problems and Prospects* (Manchester: Manchester UP, 2005), 5.

K. Pleve getirildi. Pleve artık matbaa, dinamit ve demiryolları gibi yeniliklerden faydalanabilen ve geleneksel metotlarla durdurulması güçleşen devrimcilere karşı yeni metotların denenmesi taraftarıydı.[30] Bu yeni tarz metotlarla *Narodnaya Volya*'yı zayıflatması Pleve'nin siyasi kariyerinin önünün açılmasına yardım etti. 1884'te Senato üyesi yapılan Pleve, bir yıl sonra da İçişleri Bakan yardımcılığına getirildi.[31] Pleve'den boşalan Polis Departmanı'nın başına ise yardımcısı Pyotr N. Durnovo atandı.[32]

Pleve ve Durnovo'nun devrimci gruplara karşı kullandığı yeni metotlardan en etkilisi devrimci grupların içlerine sızacak çifte ajanlardı. Bu metot devrimci partilerin planları ve üyeleri hakkında bilgi toplamak için çok yararlı olsa da çifte ajanların güvenilirliği konusu Ohrana'nın en önemli baş ağrılarından biri olacaktı. Bunun ilk örneğini 1880'lerde kurumun çifte ajanlarından biri olan Sergey P. Degayev'de görmek mümkündür. Eski bir devrimci olan ve II. Aleksandr'a karşı gerçekleştirilen başarısız suikastların bazılarında da yer almış olan Degayev, 1882'de tutuklandıktan sonra muhbir olmayı kabul etti ve zaten dağılma sürecindeki *Narodnaya Volya* hakkında verdiği istihbaratla partiyi daha da zor bir duruma soktu.[33] Bir yıl sonra yaptıklarından pişman olup durumu yurtdışındaki bazı *Narodnaya Volya* mensuplarına açıklayan Degayev ilginç bir teklifle karşı karşıya kaldı: Kendisini Ohrana bünyesine katan Sudeykin'i öldürüp devrimci harekete katkı vermeye devam

30 A.g.e., 2.

31 Gurko, 108.

32 Dokuz yıl bu görevi sürdürecek olan Durnovo başkentte yaşanan bir skandal sonrası görevinden alınacaktı. Metresinin St. Petersburg'da görev yapan İspanyol bir diplomatla kendisini aldattığından şüphelenen Durnovo, emrinde çalışan ajanlardan birini uşak olarak diplomatın evine yerleştirmişti. Ajan diplomatın masasında bulduğu aşk yazışmalarını amirine getirmiş fakat diplomat durumdan şüphelenip III. Aleksandr'a şikâyette bulununca ortalık karışmıştı. Olayı duyduğunda öfkelenen Çar, Durnovo'yu Polis Departmanı'ndaki görevinden almış ve Senato üyesi olarak atamıştı. Ronald Hingley, *The Russian Secret Police* (London: Hutchinson, 1970), 82; Lieven, *Russia's Rulers*, 211; Gurko, 180-1.

33 Hingley, 76; Offord, 56-7.

ederse Degayev affedilecekti. Başkente döndükten sonra Aralık 1883'te Kiev'den gelen iki devrimci ile beraber Sudeykin'in suikastında rol oynayan Degayev Ohrana adına büyük bir skandala imza atarak Pleve ve diğer idarecilerin kafasında çifte ajanların kullanımı konusunda soru işaretleri doğurmuştu.[34]

Rejim aldığı polisiye ve idari tedbirlerle devrimci harekete karşı taarruza geçmişken *Narodnaya Volya* cephesindeki oyuklar ise giderek artıyordu. Suikastın hemen ertesinde kitlelerin de kendilerine verecekleri destekle çarlık rejiminin yıkılıp ortaya "yeni bir Rusya" çıkacağına inanan parti üyelerinden Vera N. Figner gibileri büyük bir hayal kırıklığı içerisindeydi.[35] İdamlar ve rejimin baskısıyla iyice zorlanmaya başlayan partinin yönetici kademesindeki kişiler yakalanıyor, kitlelerden herhangi bir tepki gelmemesi, yaşanan parti içi çekişmeler ve finansal zorluklar yüzünden parti dağılma sürecine adım adım ilerliyordu.[36] 1883'te Degayev'in istihbaratı sayesinde Figner'in de tutuklanmasından sonra birkaç kez partiyi ayağa kaldırmak için çaba gösterildiyse de parti bundan sonra siyaseten etkisini yitirecekti.[37] *Narodnaya Volya*'nın çöküşünü sembolik olarak gösteren gelişmelerden biri de yurtdışına kaçmış olan partinin eski liderlerinden Lev A. Tihomirov'un Çar'dan af dileyip Rusya'ya dönmesi ve rejim yanlısı bir gazeteci ve ideolog olarak hayatına devam etmesiydi.[38]

1881 sonrasında aldığı polisiye tedbirlerle *Narodnaya Volya* gibi grupları çökerten çarlık rejimi bir yandan da sansür mekanizmasını güçlendirerek benzer grupların yeniden oluşmasını ve rejime muhalif seslerin çıkmasını engelleyerek otokrasiyi

34 Hingley, 76-7; Offord, 56-7; Daly, 44-5. Degayev suikasttan kısa bir süre sonra yurtdışına kaçmayı başardı. En sonunda yerleştiği Amerika'da Alexander Pell ismini kullanarak Güney Dakota'da bir matematik profesörü olarak hayatının geri kalanını sürdürecekti.

35 Figner, 99.

36 A.g.e., 108-9, 130.

37 Offord, 51.

38 A.g.e., 79.

korumayı hedefliyordu. Bu konuda atılan ilk adımlardan biri II. Aleksandr tarafından 1865 yılında çıkarılan ılımlı sansür yasasının değiştirilmesiydi. Bu yasayla Çarlık Rusyası'nda ilk kez yayın sonrası sansür getirilmiş ve içeriğin yasalara uygunluğu konusunda editörlere yasal sorumluluk verilmişti. Ayrıca, sansürlenen yayınların niye sansürlendiğinin de kamuya açıklanması zorunluluğu getirilmişti.[39] Çarlık Rusyası standartlarında özgürlükçü denilebilecek bu yasanın yürüklükte olduğu 1860'ların sonlarında Thomas Hobbes'un *Leviathan* ve Herbert Spencer'ın *Social Statics* gibi kitapları sansür kurulundan geçememişti. Rusça çevirisi 1871'de biten ve sansür kuruluna gönderilen Karl Marx'ın yazdığı *Das Kapital*'in ilk cildi daha şanslıydı. Eseri okuyan sansür görevlisi "zor, erişilemez, tam anlamıyla bilimsel bir eser" ve "Rusya'da az sayıda kişi bunu okuyacak, daha da azı anlayacak" gibi notlar düşüp onay verince *Das Kapital* 1872'de Rusya'daki kitapçılarda serbestçe satışa çıkabilmişti.[40]

1865 yasasının rejimi zor durumda bıraktığını düşünen III. Aleksandr, İçişleri Bakanı Tolstoy'a bu konuda değişiklik yapılmasını emretti ve 1882'de yeni sansür yasası yürürlüğe girdi. Buna göre, kurulan basın komisyonuna basında tartışılabilecek konuları yasaklama, yayın durdurma ve kuralları ihlal eden editör veya yayıncının lisansını süresiz elinden alabilme yetkisi verildi. Üç kez uyarı cezası alan bir yayın bu noktadan sonra ancak ön incelemeden geçtikten sonra basılabilecekti.[41] Buna ek olarak, yayınlarda editörlük görevini yapabilmek için sansür kurulunun editörü "iyi niyetli" olarak değerlendirmesi şarttı.[42] İlerleyen yıllarda *Golos* gazetesi gibi pek çok gazete ve dergi yasanın getirdiği baskılar sebebiyle yayın hayatına son verecekti.[43]

39 Charles A. Ruud, *Fighting Words: Imperial Censorship and the Russian Press, 1804-1906* (Toronto: University of Toronto Press, 2009), 228-9.

40 Resis, 219-21.

41 Ruud, 197-8.

42 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 205.

43 Ruud, 197-8.

Yazılı yayınlardaki sansürün bu dönemdeki kurbanlarından biri de Tolstoy'du. Yazarın *Kreutzer Sonat* isimli eseri ilk seferinde sansür kurulundan izin alamamış ancak III. Aleksandr'ın araya girmesiyle yazarın toplu eserleri seçkisinde basılabilmişti.[44] Yazılı yayınlar dışında sansürün etkili olduğu diğer bir alan da kamuya açık konuşmalardı. 1872-1874 dönemine kadar imparatorluğun tamamında yasak olan, bu tarihten sonra da sadece St. Petersburg ve Moskova'da izin verilen bu tip konuşmaların yapılabilmesi için konuşmanın metninin sansür kurulundan geçmesi ve konuşma sırasında sadece bu metnin okunması kuralı III. Aleksandr döneminde de devam ettirildi.[45] Çeşitli alanlardaki sansür uygulamaları sürerken, rejim taraftarı yayınların desteklenmesi basın alanındaki politikaların diğer bir boyutuydu. Başkentte çıkan ve hükümet yanlısı görüşleriyle bilinen Vladimir P. Meşçerskiy'nin gazetesi *Grajdanin*'e 1887 yılında yapılan 100 bin rublelik sübvansiyon bunun bir örneğiydi.[46]

Yönetim biçimi konusundaki tavsiyeleriyle III. Aleksandr'ın reform konusundaki tavizsiz tavrını etkileyen Pobedonostsev'in basın konusundaki fikirlerinin de Çar'ı etkilemiş olması muhtemeldir. "Zamanımızın en güvenilmez kurumlarından" biri olarak nitelendirdiği basının kamuoyunun gerçek düşüncelerini temsil etmediğini düşünen Pobedonostsev'e göre gazetecilerin yazdıkları için neredeyse hiç hesap vermemesi rejimin istikrarı için tehlikeliydi.[47] Gazetelerde en çok okunan haberlerin skandallar veya ülkedeki büyük sıkıntılar olduğunu vurgulayan Pobedonostsev, çok satmak için sürekli olumsuz haberler basan gazetelerle ilgili daha kısıtlayıcı yasal düzenlemelerin gerektiğini düşünüyordu.[48]

44 Lev N. Tolstoy, *Tolstoy's Diaries*, v. 1: 1847-1894, edited and translated by R. F. Christian (New York, 2015), 10 Aralık 1889 notları; Pobedonostsev, *Pisma Pobedonostseva*, 252.

45 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 199-200.

46 Ruud, 198.

47 Pobedonostsev, *Reflections of a Russian Statesman*, 62-8.

48 A.g.e., 72-3.

III. Aleksandr'a göre çarlık otokrasisinin gücünü koruyabilmesi için sadece devrimci grupların etkinliğinin yok edilmesi yetmezdi. Buna ek olarak, anayasa, meclis veya çeşitli hak ve özgürlükler talep ederek rejime muhalefet edebilecek bütün sosyal gruplar ve kurumlar yeniden tasarlanmalıydı. Bunlardan belki de en kritik olanı imparatorluğun geleceğinin şekillendiği eğitim kurumlarıydı. Çarlık rejiminin üniversitelerden temel beklentisi araştırma yapması ve bürokrasinin tepe kadroları için kalifiye personel yetiştirmesiydi. Fakat rejimin gözünde, üniversite öğrencilerinin siyasetle alakası olmamalıydı. 1847 yılında bir idarecinin üniversite öğrencilerine verdiği tavsiye bu bakış açısını özetler niteliktedir: "Kart oynayın, sarhoş olun, kadınları kovalayın ama siyasetten uzak durun."[49] II. Aleksandr reformlarıyla beraber üniversitelerin özerkliği de güçlendirilmiş ve önceki dönemlere göre daha serbest bir ortam sağlanmıştı. 1863'de çıkan ilgili yasaya göre rektör ve dekanları öğretim elemanları seçebiliyor, işe alımlarda ise bölümler, Eğitim Bakanlığı'nın yanı sıra etkili oluyordu.[50]

III. Aleksandr'a göre bu tip ılımlı politikalar üniversiteleri muhalefetin rejime karşı kullanabildiği birer araç haline getirmekten başka bir işe yaramıyordu ve acilen farklı bir çizgiye geçilmeliydi. Güvendiği bakanı Tolstoy'un taslağını hazırladığı ve 1884'te yürürlüğe giren (ve 1917'ye kadar yürürlükte kalacak olan) üniversiteler hakkındaki kanun bu farklı çizgiye geçişin önemli bir aşamasıydı. Bu kanun vasıtasıyla, Eğitim Bakanlığı akademisyenlere üniversite öğretiminin "devletin çıkarlarına hizmet etmek ve vatansever olmak zorunda olduğunu" hatırlatmıştı.[51] Yasaya göre özerkliklerini kaybeden üniversitelerdeki rektörleri Eğitim Bakanı atayacak, burs ve disiplin cezaları gibi

49 Samuel D. Kassow, *Students, Professors, and the State in Tsarist Russia* (Berkeley: University of California Press, 1989), 52.

50 Çarlık Rusyası'nda Eğitim Bakanlığı'nın resmi adı Halk Aydınlanması Bakanlığı idi.

51 A.g.e., 28-30.

önemli konulardaki kararları da Eğitim Bakanlığı ve onun atadığı idareciler alacaklardı.[52]

III. Aleksandr rejiminin üniversitelerin özerkliğini azaltmak dışında attığı diğer bir adım da muhalif siyasi görüşlere sahip olduğunu düşündüğü akademisyenleri görevden almaktı. Bu tercihi destekleyen Pobedonostsev, Çar'ı üniversite kürsülerinde siyasi içerikli, tahrik edici konuşmalar yapmak isteyen ve üniversite dışında da öğrencilerle toplantılar yaparak onları siyaseten etkileyen bazı akademisyenlere karşı uyarıyordu.[53] Odesa Üniversitesi'nden İlya İ. Meçnikov, Moskova Üniversitesi'nden Maksim M. Kovalevskiy ve Sergey A. Muromtsev ve St. Petersburg Üniversitesi'nden Mihail İ. Semevskiy bu politikanın bir sonucu olarak 1880'lerin sonlarına doğru Eğitim Bakanı İvan D. Delyanov'un talimatıyla görevlerinden alındılar.[54] 1884 yasasının bir diğer hedefi de siyaseten daha tehlikeli olarak görülen soylu olmayan sınıfların çocuklarının üniversiteye girişini zorlaştırmaktı. Bunu yapabilmek için üniversite harçları arttırıldı ve tam burs alacak öğrenci kotası %15 ile sınırlandırıldı.[55]

Fakat Delyanov kendisine 1887'de mektup yazarak üniversiteye girecek öğrenci profili konusunda yeterince dikkatli davranılmadığını belirten St. Petersburg Üniversitesi rektörünün önerisini de hesaba katarak 1887'de harçları daha da arttırarak 100 rubleye çekecekti.[56] Buna ek olarak, aynı yıl yapılan yasal düzenlemeyle üniversitelere giren öğrencilerin çoğunun geldiği liselerde (*gimnaziya*) de benzer uygulamalara girişildi. Soylu olmayanların bu liselere girmesini zorlaştıran bu yasa kamuoyunda "arabacıların, uşakların, aşçıların, çamaşırcıların, küçük dükkân sahiplerinin ve benzer insanların çocuklarının" yüksek öğrenime

52 A.g.e., 28.

53 Pobedonostsev, *Pisma Pobedonostseva*, 170-1.

54 A.g.e., 30; Deutscher, 24.

55 Neil Harding, *Lenin's Political Thought* (London: The Macmillan Press, 1983), 57.

56 Offord, 97-8; Harding, 57.

girişini zorlaştırmayı hedefleyen bir yasa olarak anılacaktı.[57] Hükümet bu uygulamalarla 1830'lardan beri öğrenciler içerisindeki oranı artan soylu olmayan öğrencilerin sayısını azaltarak üniversitelerdeki muhalefeti zayıflatabileceğine inanıyordu.[58] Bu tartışmaların sürdüğü sıralarda, III. Aleksandr'ın güvendiği isimlerden Aleksandr A. Polovtsov da 1887'de konu hakkında konuştuğu Çar'a üniversitelerin "bombacı öğrencilerle" dolu olduğunu ifade edip bu sert çizgisinde devam etmesini tavsiye ediyordu.[59]

Sertleşen yasal tedbirler altındaki üniversitelerdeki öğrenciler kasketlerini, mavi tunik ve yeşil pantolonlarını okul dışında da giymek zorundaydılar. Üniversitedeki yasal konumları "bireysel ziyaretçiler" idi, yani üniversitenin asli unsuru olarak görülmüyorlar, şikâyet dilekçesi bile veremiyorlardı. Üniversite öğrencileri her akademik dönem öncesi iç pasaportlarını akademik dönem süresince polise vermek zorundaydılar.[60] Öte yandan, üniversite yönetiminin, öğrencileri üniversite içerisindeki hapishanelere atmak gibi geniş cezai yetkileri vardı (öğrenciler dersleri sırasında derse gidip tekrar üniversite hapishanesine dönebiliyorlardı). Buna ek olarak, sorun çıkarabilecek öğrencileri tespit için dersliklere gizli polisler yerleştiriliyor ve üniversite kütüphanelerinde Marx, Spencer veya John S. Mill'in kitapları yasaklanıyordu.[61] Fakat bütün bu kısıtlamaların bir sonuç getirmediği 1890'ların başından itibaren tekrar canlanacak muhalefetin önemli bir unsurunun öğrenci hareketi olmasıyla anlaşılacaktı. 1894 itibarıyla, öğrenciler gerek gizli toplantılar düzenleyerek gerekse hükümetin onaylamadığı kitapları okuyarak hükümeti rahatsız etmeye

57 Offord, 97-8.

58 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 217.

59 Aleksandr A. Polovtsov, *Dnevnik gosudarstvennogo sekretarya*, cilt 2 (Moskova: Tsentrpoligraf, 2005), 40.

60 Kassow, 71-5. Bu dönemde Rusya İmparatorluğu'nda kişilerin ülke sınırları içerisinde, ikametgâhları dışındaki bir bölgeye giderken iç pasaportlarını yanlarında bulundurmaları zorunluydu.

61 Deutscher, 24.

devam edecekler ve üniversiteler de "muhalefetin ruhunun kaleleri" haline geleceklerdi.[62]

III. Aleksandr bir yandan kendisine sıkıntı çıkaran üniversiteler gibi kurumları ehlîleştirirken bir yandan da rejimin sadık destekçisi olduğunu düşündüğü Ortodoks Kilisesi gibi kurumların etkinliğini arttırarak rejimi korumayı ve muhalefeti zayıflatmayı amaçlıyordu. Bu konuda kilise "devrimci zehrin ulusun damarlarına girmesine engel olur" diye düşünen Pobedonostsev'in telkinlerinin de etkisi vardı.[63] Bu doğrultuda atılan adımların en önemlileri kilisenin çatısı altındaki cemaat okullarının sayısının arttırılması ve çok sayıda yeni kilise inşa edilmesiydi. 1882'de sayıları 4500 olan cemaat okullarının sayısı 1894'te 32.000'e çıkacaktı.[64] Cemaat okullarının hükümet tarafından desteklenmesinde hükümetin bu dönemde sayıları giderek artan *zemstvo* idaresindeki okullardaki öğretmenlerin siyasi tercihlerini beğenmemesi de etkili oldu.[65] Bunlar dışında, yine bu dönemde Ortodoks Kilisesi'nden ayrılmak hukuki değişikliklerle zorlaştırıldı ve kültürel misyonerlik faaliyetleri yaparak Rusya Müslümanları'nı Ortodoks Kilisesi'ne katmayı amaçlayan Nikolay İ. İlminskiy gibi figürlere de hükümet tarafından açıktan destek verildi.[66]

III. Aleksandr'ın rejime tehdit olarak görüp sindirmeye çalıştığı diğer bir grup da çeşitli kültürel ve siyasi özgürlük talepleri bulunan imparatorluğun Rus olmayan milliyetleriydi. Nüfustaki oranları 19. yüzyılın ikinci yarısında artmaya devam eden bu milliyetlerin çoğunun en öncelikli talepleri arasında eğitim ve kültürel alanda ana dillerini kullanmak vardı.[67] Bu talepleri

62 Thomas Riha, *A Russian European: Paul Miliukov in Russian Politics* (Notre Dame, London: University of Notre Dame Press, 1969), 21; Bernard Pares, *Russia and Reform* (New York: E.P. Dutton & Company, 1907), 67.

63 Dillon, 83.

64 Nicholas V. Riasanovsky ve Mark D. Steinberg, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2014), 462; Gurko, 20.

65 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 213.

66 Kurat, 361.

67 Andreas Kappeler, *The Russian Empire: A Multiethnic History* (Harlow: Longman, 2001), 268.

tehlikeli bulan III. Aleksandr'ın direktifiyle bu dönemde uygulanan Ruslaştırma politikasının en önemli ayağını Rusçanın eğitimde ve idari alanda kullanımının zorunlu kılınması ve çeşitli etnik grupların özerk eğitim kurumlarının ve kültürel topluluklarının işleyişindeki serbestilerin kaldırılması oluşturuyordu. Ruslaştırma politikasının bir diğer boyutu da nüfus olarak Rusların sayıca az oldukları bölgelere Rus yerleşimcilerin yerleşiminin hükümet tarafından aktif olarak teşvik edilmesiydi.

III. Aleksandr ve bakanlarının ülkenin Rus olmayan etnik gruplarından en tehlikeli bulduklarından biri olan Yahudilerle alakalı uygulamaları son derece sertti. 1882'de çıkan ilgili yasaya göre Yahudilerin kırsalda toprak sahibi olması yasaklandı.[68] Beş yıl sonra Delyanov'un kurguladığı yeni eğitim yasasıyla beraber Yahudi öğrencilere Yerleşim Sınırı'nda %10, Moskova ve St. Petersburg'da %3, diğer vilayetlerde %5 kota konarak Yahudi öğrencilerin ortaokul, lise ve üniversitelere girişi zorlaştırıldı.[69] Bu politikalardan etkilenenlerden biri Herson vilayetinin bir köyünde yaşayan genç Lev D. Bronşteyn ve ailesiydi. Yeni çıkarılan yasalar yüzünden tarımla uğraşan babasının işlerinin bozulduğuna tanıklık eden genç, 1887'de getirilen kotaların etkisini de şahsen hissedecekti. Başarılı bir öğrenci olarak bilinen Bronşteyn Odesa'daki bir akrabasının yanına taşındıktan sonra liselere giriş sınavına hazırlanmaya başladı. İleride Troçki takma adıyla devrimci hareket içerisinde ün kazanacak olan genç Bronşteyn çok rekabetçi hale gelen giriş sınavlarında başarılı olamayıp liseye girmek için bir yıl daha hazırlanmak zorunda kalacaktı.[70]

III. Aleksandr'ın otokrasiye karşı bir tehlike olarak gördüğü diğer bir önemli kurum da babasının 1860'lardaki reformları sonucu ortaya çıkan, kırsaldaki yerel yönetimler olan *zemstvo*lardı.

68 Peter Gatrell, *Tsarist Economy 1850-1917* (London: B.T. Batsford, 1986), 40; Offord, 44.

69 Riasanovsky & Steinberg, 408; Deutscher, 13.

70 Deutscher, 9-13; Leon Trotsky, *My Life* (New York: Charles Schribner's Sons, 1930), Bölüm 3.

Kırsaldaki halk ile devlet arasında bir köprü vazifesi görmesi beklenen bu yapıların sorumlulukları köylere okul, hastane, itfaiye ve akıl hastaneleri açmak, köylülere ziraat ve hayvancılık hakkında tavsiyeler vermek, köy yolları inşa etmek ve kırsal yaşam konusunda istatistikler yayımlamak gibi geniş bir yelpazeye yayılıyordu.[71] Çarlık Rusyası için yerel yönetimlere bırakılan alan açısından önemli bir adım olan bu yapılarda soylular, soylu olmayan toprak sahipleri ve köylülerin seçilmiş temsilcileri görev yapıyorlardı.

1881 sonrası dönemde hem merkezi idarenin gücünü yerel idare ile kısıtlı bile olsa paylaşmak istememesi hem de *zemstvo*larda çalışan profesyonellerin genel olarak rejim aleyhtarı fikirlere sahip olduğu düşüncesi sebebiyle kademeli olarak *zemstvo*ların gücü kırılacaktı. Bu noktada atılan kritik adımlardan ilki 1889 yılında geldi ve kırsalda merkezi idarenin temsilcisi olarak görev yapacak ve valiler tarafından bölgedeki soylulardan seçilecek *zemskiy naçalnik* (toprak amiri) pozisyonu yaratıldı. Soyluların kırsaldaki etkinliğini arttırmayı ve *zemstvo*ların gücünü dengelemeyi hedefleyen bu adım bu idarecilere geniş yetkiler veriyordu. Toprak amirlerinin yerel yönetimin aldığı kararları geri çevirme ve kendilerini kızdıran köylüleri herhangi bir hukuki prosedür uygulanmadan beş günlüğüne hapse atabilme gibi yetkileri vardı.[72] Üzerlerinde pek bir denetim olmayan bu idarecilerin köylülere keyfi ve sert bir şekilde davranması ve *zemstvo*ların işini zorlaştıran adımlar atması 1890'lardan itibaren muhalefetin farklı unsurlarının tepkisini çekecekti.[73]

*Zemstvo*lar konusundaki bir sonraki adım da 1890'da atıldı ve çıkarılan yeni bir yasayla rejime daha sadık olarak görülen soyluların bu yapı içerisindeki ağırlığı arttırıldı. Buna ek olarak, bu dönemde *zemstvo*lara bırakılan bazı vergi kalemleri tekrar merkezi hükümete bağlandı, valilere de *zemstvo* yönetiminde değişiklik

71 Pares, *Russia and Reform*, 374-5; Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 298.

72 Abraham Ascher, *The Revolution of 1905: A Short History* (Stanford: Stanford UP, 2004), 8; Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 344-5; Riasanovsky & Steinberg, 407.

73 Dillon, 85; Ascher, *The Revolution of 1905*, 8.

yapabilme ve *zemstvo*larda istihdam edecek kişileri belirleme yetkisi verildi.[74] *Zemstvo*ların mütevazi yetkilerinin giderek daha fazla kısıtlanması ve hükümetin 1891-1892'de yaşanan kıtlığa müdahalesindeki tutumu, *zemstvo*larda çalışan profesyonellerin rejime bakış açılarını daha da olumsuz bir hale getirecekti.[75] Böylece rejim hem giderek büyüyen bu şehirli ve eğitimli profesyonellerin desteğinden mahrum kalıyor, hem de pek çoğunun bu dönemde belirmeye başlayan liberal siyasi gruplara katılmasına şahit oluyordu.

Baskının Meyveleri: Çarlık Rusyası'nda Muhalefet (1887-1894)

İç politikada muhalefetin tüm unsurlarının gücünü gerek polisiye gerekse idari tedbirlerle kırmayı hedefleyen III. Aleksandr, başlarda *Narodnaya Volya*'nın parçalanma sürecine girmesi ve diğer devrimci grupların yurtdışına kaçmasıyla başarılı olmuştu. Fakat giderek sertleşen bu politikalara muhalefet yeni stratejiler geliştirerek karşı koymaya başlayacaktı. Muhalif grupları canlandıracak ilk olaylardan biri 1886 yılında başkentteki öğrencilerin eleştirmen Nikolay A. Dobrolyuvov'un mezarında düzenledikleri anma töreni sonrasında yaşananlardı. Anma sonrasında öğrencilerin Kazan Katedrali civarında yaptıkları yürüyüşten sonra polis tarafından tutuklanmaları öğrenci hareketini canlandırdı.[76]

Kısa bir süre içerisinde öğrenci hareketi içerisinde *Narodnaya Volya*'nın siyasi terör geleneğini sürdürerek otokrasiyi yıkma fikrine sahip gruplar türedi. Bunlardan biri bu sıralarda St. Petersburg Üniversitesi'nde zooloji okuyan Aleksandr İ.

74 Teodor Shanin, *Russia as a "Developing Society" The Roots of Otherness: Russia's Turn of Century*, cilt 1 (Basingstoke: Macmillan Press, 1985), 48-9; Pares, *Russia and Reform*, 376; Norman Stone, *Europe Transformed 1878-1919* (Glasgow: Fontana, 1983), 149; Dmitriy N. Şipov, *Vospominaniya i dumı o perejitom* (Moskova: Izd. M. i S. Sabaşnikovıh, 1918), 100.

75 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 324-5; Şipov, 102-4.

76 Offord, 65-71.

Ulyanov'un içinde bulunduğu gruptu. Bu grup 1887 yılında Çar'a karşı bombalı bir suikast planlıyordu fakat grup üyelerinden birinin mektubundan şüphelenen Ohrana, hemen grubu takibe aldı. 1881 suikastının altıncı yıldönümü olan 1 Mart 1887'de eylem hazırlığında bulunan dört grup üyesini bombalarıyla beraber suçüstü yakalayan polis, sorgudaki ifadesinde diğer üyeler hakkında bilgi veren suikastçılardan birinin sayesinde bombaları hazırlayan Ulyanov'a da ulaştı.[77] Başarılı bir öğrenci olarak bilinen Aleksandr'ın tutuklanmasıyla şok yaşayan Ulyanov ailesi, kısa bir süre sonra aynı dönemde başkentte okuyan kızları Anna'nın da sadece aile bağı sebebiyle davayla alakalı olarak tutuklandığını öğrenince daha da üzülecekti.[78] Yargılandığı mahkemede suikast için kullanılacak bombaları hazırlamak ve suikast sonrası okunacak manifestoyu yazmakla suçlanan Aleksandr, diğer dört grup üyesiyle beraber idam cezası aldı.[79] Prensipleri gereği Çar'dan idam cezası için af dilemeyeceğini belirten Aleksandr arkadaşlarıyla beraber Mayıs 1887'de Şlisselburg Kalesi'nde asılarak idam edildiği sıralarda kardeşi Vladimir ise sınavlarıyla meşguldü. Bu olay Vladimir'in çarlık rejimine bakışını şekillendirecek acı bir hatıra olarak kalacak ve ailesinin Simbirsk'ten Kazan'a taşınmasına sebep olacaktı.[80]

Aleksandr Ulyanov'un arkadaşlarından ikisi idam edilmeden hemen önce "Yaşasın *Narodnaya Volya*" diye bağırmışlardı.[81] 1880'lerin sonuna doğru *Narodnaya Volya*'nın geleneğini devam ettirmeye kararlı olan benzer fakat etkisiz bu gibi grupların dışında Nikolay F. Daniyelson, Nikolay K. Mihaylovskiy ve Vasiliy P. Vorontsov gibi ekonomistlerin ön planda olduğu ve barışçıl metotlarla sosyalizmin Rusya'da gelişebileceğini savunan devrimci *narodnik* (halkçı) grupları da mevcuttu. Bunlar kolektif ve

77 A.g.e., 72; Hingley, 78; Polovtsov, c. 2, 33.

78 Harding, 12.

79 A.g.e.

80 A.g.e., 12-4; Hingley, 78.

81 Harding, 14.

eşitlikçi unsurlara sahip bir yapı olarak gördükleri *mir*in (köy komünü) Rusya'ya has ve uygun olduğuna ve bu yapının Rusya'yı kapitalizmin olumsuz sonuçlarından koruyarak sosyalizme geçmesini sağlayacağını düşünüyorlar ve amaçlarına ulaşmak için anahtar rolü köylü kitlelerin oynayacağına inanıyorlardı.[82]

Rejim için muhalefet içerisindeki en tehlikeli unsur olarak görülen *narodnik*ler Ohrana ve diğer kolluk güçleri tarafından kıskaç altındayken 1880'lerin sonundan itibaren Rusya'da güçlenmeye başlayacak başka bir muhalif unsur Sosyal Demokratlar [SDler] idi. 1880'lerin başından itibaren Rusya'daki önde gelen SDlerden olan Georgiy V. Plehanov, Pavel B. Akselrod ve Vera İ. Zasuliç faaliyetlerini siyasi baskı sebebiyle kaçmak zorunda kaldıkları İsviçre'de sürdürüyorlardı. Plehanov *narodnik*lerin Rusya için teşhislerini de reçetelerini de yanlış buluyordu. Ona göre, Rusya da aynı Avrupa'daki örnekler gibi kapitalist dönüşüm sürecine girmişti ve bu yolun sonu aynı Avrupa'da olduğu gibi sermayenin temerküzüne ve emeğin toplumsallaşmasına çıkacaktı.[83] Bu noktada *narodnik*lerin yaptığı gibi *mir* gibi Orta Çağ kalıntısı bir kurumu savunmak Rusya'da kapitalist dönüşümün önünü tıkayarak bir sonraki aşama olan burjuva demokratik devrimini ve dolayısıyla da bunu takip edecek sosyalist devrim sürecini engelleyen bir tavırdı.[84] Plehanov bunun yerine Rusya'nın en hızlı ve sıkıntısız bir biçimde nasıl sosyalizme geçebileceğine odaklanılması gerektiğini savunuyordu.[85]

82 Gatrell, 14-7; Offord, 80-2. Rusya İmparatorluğu'ndaki köylü toplulukların kendi iç işlerini idare eden ve köylerde düzeni sağlamakla yükümlü bir kollektif yapı olan *mir*in yönetimini ihtiyar heyetleri yapıyordu. Çarlık rejiminin askere alım ve vergi gibi kritik konularda kırsaldaki muhatabı bireysel olarak köylülerden ziyade *mir* idi. Çoğu köylünün şahsi arazi sahibi olmadığı Rusya kırsalında, *mir* köylülerin ektiği arazinin ortak mülkiyet hakkına sahipti. Dolayısıyla, *mir* yönetimi kimin hangi araziyi ekeceğine karar verme ve ortak meralar ve su kaynaklarının kullanımını belirleme gibi önemli yetkilere sahipti.

83 Harding, 44-5.

84 Offord, 84, 127-30; Harding, 44-5.

85 Resis, 237.

Yurtdışında yaptıkları yayınlar yoluyla Çarlık Rusyası işçi sınıfı ve entelektüelleri arasında bir farkındalık yaratmayı ve SD grupların sayısını arttırmayı hedefleyen Plehanov ve arkadaşları bu amaçlarına tam olarak ulaşamasalar da bu durum 1880'lerin sonundan itibaren yavaş yavaş değişti. 1889'da Paris'te toplanan ve gündelik çalışma süresinin sekiz saatle sınırlandırılması ve 1 Mayıs'ın işçi bayramı olarak kutlanması gibi konular üzerinde duran İkinci Enternasyonal de Rusya SDlerinin azminin güçlenmesinde etkili oldu.[86] Bu noktadan itibaren SDler yoğun işçi nüfusu bulunan şehirlerde küçük çalışma grupları oluşturmaya başladılar. Bu gruplarda SDler önemli sosyalist eserleri okuyup tartışıyorlar, gruplara katılan işçiler vasıtasıyla bu fikirleri fabrikalarda yayıp işçi kitlelerini kendi saflarına çekmeyi hedefliyorlardı.[87] Giderek işçiler arasında daha da yaygınlaşan bu gruplardaki temel hedef işçi sınıfı arasında sağlam bir sınıf bilinci oluşturmaktı.[88]

Çalışma gruplarını yaygınlaştırmanın Çarlık Rusyası'ndaki SDlerin temel stratejisi olduğu 1890'ların başında SDler arasında "yarı tanrı" olarak görülen Plehanov'un dışında ön plana çıkmaya başlayan başka bir isim de genç Vladimir İlyiç Ulyanov (Lenin) idi.[89] 1887 yılında kayıt olduğu Kazan Üniversitesi'ndeki devrimci gruplarla kısa bir süre içerisinde iletişime geçen Lenin aynı yıl Kazan'da gerçekleştirilen öğrenci protestolarına katılması sebebiyle tutuklanmış ve 1887 sonlarında üniversiteden atılmıştı.[90] Üniversiteden atıldıktan sonra bir süre ailesinin aynı vilayetteki Kokuşkino köyündeki mülkünde yaşayan Lenin

86 Hobsbawm, 129-30. Dünya çapında 1 Mayıs kutlamalarının ilki 1890 yılında gerçekleştirilecekti.

87 Lenin, *What Is To Be Done?* (1902), *Lenin's Collected Works*, cilt 5 içinde (Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1961), Bölüm 3.E, Bölüm 4.A; Harding, 60, 71.

88 Semen I. Kanatchikov, *A Radical Worker in Tsarist Russia: The Autobiography of Semen Ivanovich Kanatchikov* (Stanford: Stanford UP, 1986), 103.

89 Harding, 31-2.

90 A.g.e., 14-5; Offord, 100.

buradaki zamanının büyük kısmını okumaya ayırmıştı.[91] Burada okuduğu kitaplardan en çok etkilendiklerinden biri de dönemin devrimcileri için bir klasik olan Nikolay G. Çernışevskiy'nin *Ne Yapmalı* adlı eseriydi.[92] 1889'da taşındığı Samara'ya gelir gelmez yerel SDler ile tanışmış ve Marx ve Engels'in eserlerini yakından incelemeye koyulmuştu.

Lenin bu sıralarda Kazan Üniversitesi'nde başladığı hukuk eğitimini bitirebilmek amacıyla St. Petersburg Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin sınavlarına dışarıdan katılma izni almıştı ve bu sınavları 1891'de başarıyla tamamlayıp hukuk diplomasını almaya hak kazanmıştı. Daha sonra başkente taşınıp burada kısa bir süre avukatlık yapan Lenin aynı zamanda buradaki SD çalışma gruplarına da aşinaydı ve Nikolay Petroviç takma adıyla işçilerle çeşitli toplantılar düzenlemişti.[93] Bir yandan da *narodnik*lere karşı kaleme aldığı eleştirel yazıları için Rusya'nın kırsal ekonomisi ve sanayileşme süreciyle alakalı resmi raporları ve istatistikleri inceliyordu.[94] Bu sıralarda SDler arasında tartışılan önemli konulardan biri de çarlık rejimine karşı diğer muhalif unsurlarla iş birliğiydi. Plehanov gibi Lenin de demokratik talepler söz konusu olduğunda diğer demokratik unsurlarla iş birliğinden yanaydı. Çarlık rejimine karşı kurulacak bu demokratik cephenin liderliği ise işçi sınıfında olmalıydı.[95]

Sanayileşmenin Yükü: III. Aleksandr Döneminde Ekonomi (1881-1894)

Nikolay'ın babasından devraldığı Rusya ekonomik olarak arzuladığı yerde değildi. Aslında ülkeyi uluslararası rekabette geride bırakan ve iç politikada muhalefete karşı zayıflatan ekonomik

91 Offord, 150-1.
92 A.g.e., 151-2.
93 Harding, 71.
94 A.g.e., 26-7.
95 A.g.e., 46, 66-9.

sorunları çözmek için 1860'lardan itibaren yoğun bir reform hareketi başlatılmıştı.[96] 1861'de serfliğin kaldırılması, demiryolu ağının genişletilmesi ve sanayileşmenin devlet eliyle teşvik edilmesi gibi çeşitli adımlar bu çabanın yansımalarıdır. Olayın bir de sembolik yönü vardı. 19. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla sanayileşme aynı zamanda büyük devlet olmanın ve modernliğin bir ön koşulu haline gelmişti.[97] Çarlık Rusyası'nın büyük devlet statüsünü korumak için de sanayileşme süreci hızlandırılmalıydı.

Devlet öncülüğünde sanayileşme ve demiryolu ağına yeni hatlar eklenmesi hamleleri III. Aleksandr döneminde hızlanarak devam edecekti. Bu dönemde hükümetin demiryollarına verdiği önemin en somut örneği ise yapımına 1891 yılında karar verilen Trans-Sibirya Demiryolu Projesi idi. Bu devasa proje için kurulan Sibirya Demiryolları Komitesi Başkanlığı'na tecrübe kazanması için tahtın varisi Nikolay getirilirken ekonomi konusundaki öğretmenlerinden biri olan eski Maliye Bakanı Nikolay H. Bunge de yardımcısı oldu. Gerekli maliyetin büyüklüğü projenin başlama tarihini ileriye çekse de Rusya'nın bu dönemde ekonomik sıkıntılarını çözme konusunda demiryollarına güvenildiğini bu proje açıkça göstermişti.[98]

1880'ler ve 1890'lardaki çarlık ekonomi politikalarının önemli bir boyutunu da korumacı ekonomi politikaları oluşturuyordu. Bu dönemde görev yapan maliye bakanlarından İvan A. Vışnegradskiy ve Sergey Yu. Vitte bu ekonomi politikasının Rusya'nın sanayileşmesi için gerekli olduğunda hemfikirdi.[99] III. Aleksandr'ın çok güvendiği bir isim olan Vitte sadece korumacı politikalar konusunda değil aynı zamanda Çarlık Rusyası'nın 1890'ların başından itibaren uyguladığı tüm ekonomi

96 Paul R. Gregory, *Russian National Income, 1885-1913* (Cambridge: Cambridge UP, 2004), 5-6.

97 Hobsbawm, 21.

98 Francis W. Wcislo, *Tales of Imperial Russia: The Life and Times of Sergei Witte, 1849-1915* (New York: OUP, 2011), 155-6.

99 Shanin, 126. Vışnegradskiy döneminde Rusya sanayi ürünlerine dünyada en yüksek gümrük vergilerini uygulayan ülkeydi.

politikalarına damgasını vuracak idareciydi. Babası Tiflis'te görev yapan bir çarlık bürokratı olan Vitte, Novorossiysk Üniversitesi'ni bitirdikten sonra Odesa'daki demiryolu idaresinde çalışmaya başlamıştı. Görev yaptığı bölgede 1875'te yaşanan ve yeni askere alınan birçok erin ölümüyle sonuçlanan bir tren faciasının sorumlularından biri olarak gösterilip hapis cezası alan Vitte'nin kariyeri şaşırtıcı bir biçimde fazlaca zedelenmemişti.[100]

1888 yılında yine Vitte'nin o dönemki görev bölgesinde yer alan, Harkov vilayetindeki Borki mevkisinde Çar ve aile üyelerinin içinde bulunduğu trenin yoldan çıkmasıyla yaşanan ve 21 kişinin ölümüyle sonuçlanan kaza da Vitte'nin yükselişine engel olmamıştı. Vitte bir yıl sonra Maliye Bakanlığı'nın bünyesinde kurulan Demiryolları Bölümü'nün başına getirilmişti.[101] Aslında bu kaza çarlık bürokrasisinin denetimsizliğinin tipik bir sonucuydu. Vitte'nin bu bölgede yapılabilecek azami hız konusunda şahsen uyardığı Ulaştırma Bakanı ve diğer yetkililer bu uyarıları görmezden gelerek kazaya davetiye çıkarmışlardı.[102] Vitte bu birimde yaptıklarıyla III. Aleksandr'ın beğenisi kazanarak 1892 yılında Ulaştırma Bakanlığı'na getirildi. Fakat Vitte'nin siyasi talihi bununla sınırlı kalmayacaktı. Aynı yıl hastalığı giderek kötüleşen Vışnegradskiy'nin görevini sürdüremeyeceği belli olunca Çar yeni Maliye Bakanı olarak Vitte'yi tercih edecekti.

---

100 Sergei Witte, *The Memoirs of Count Witte* (New York: Doubleday, Page & Company, 1921), 16-8; Wcislo, 80-1. Olayla ilgili soruşturma araya 93 Harbi'nin girmesiyle uzadı ve Vitte'nin savaş sırasında demiryollarında gösterdiği başarılı performansı sayesinde aldığı hapis cezası II. Aleksandr tarafından affedildi. Fakat daha sonra facianın sorumlularının cezalandırılması için kamuoyu baskısı oluşunca af kararı rafa kaldırıldı. Savaş sonrasında başkentte çalışmaya başlayacak olan Vitte, cezasını dört ay boyunca geceleri hanedana ait bir apartmanda ev hapsinde kalarak çekecek, gündüzleri de işine gidecekti.

101 Witte, 28-9; Sidney Harcave, *Count Sergei Witte and the Twilight of Imperial Russia* (New York: M.E. Sharpe, 2004), 31-2. III. Aleksandr'ın bu kazadan kurtulması Ortodoks Kilisesi tarafından bir mucize olarak değerlendirildi ve kazanın olduğu yere bir kilise inşa edildi.

102 Witte, 27-9.

Bakan olur olmaz korumacı politikaların devamı konusunda III. Aleksandr'a rapor veren Vitte aslında bu konuyla bakan olmadan önce de alakadardı. Almanya'nın 19. yüzyılın ikinci yarısında uyguladığı korumacı ekonomi politikalarını inceleyen ve Alman ekonomist Friedrich List'in fikirlerinden etkilenen Vitte, 1889'da "Milli Ekonomi ve Friedrich List" risalesini yayımlamıştı. Vitte'ye göre, büyüme aşamasındaki Rus sanayisi, daha gelişmiş ülkelerin sanayilerine karşı yüksek gümrük duvarları ile korunmalıydı. Vitte'nin direktifiyle uygulanmaya devam edilen yüksek gümrük vergilerinin en önemli hedeflerinden biri Almanya idi. Rusya'ya karşı benzer korumacı politikalarla cevap veren Almanya iki ülke arasındaki ticaret savaşlarının kapısını açıyordu. Giderek tırmanan bu çatışma ancak Mart 1894'te imzalanan ticaret antlaşması ile son buldu. On yıllık bir süre için imzalanan bu antlaşmada iki ülkenin gümrük ve demiryolu tarifelerinde birbirlerine ayrımcılık yapmamasına ve en çok gözetilen ulus maddesinin karşılıklı uygulanmasına karar verildi.[103]

Vitte'nin ve seleflerinin sanayileşme ve korumacı politikaları destekleyici olarak gördükleri bir diğer hedef de merkezi bütçe fazlasıydı.[104] Sanayileşmenin doğurduğu sermaye ihtiyacının bir kısmını uluslararası sermayeyi Rusya'ya çekerek gidermeyi planlayan bu bakış açısı, geri kalan sermaye ihtiyacını bütçe fazlası ile karşılamayı amaçlıyordu. Bütçe fazlası için atılan ilk adımlar tütüne ve içkiye uygulanan vergilerin fahiş bir şekilde arttırılması oldu.[105] Bunu takip edecek diğer kritik adımlar ihracatı ne pahasına olsun arttırmakla alakalıydı.

Vışnegradskiy "Yetersiz besleneceğiz, ama ihracat yapacağız" sözüyle bu dönemde ihracatın yaratacağı cari fazlanın Rusya'nın sanayileşmesindeki rolünün altını çiziyordu.[106] Hızlı sanayileşme

103 John P. LeDonne, *The Russian Empire and the World, 1700-1917* (New York: OUP, 1997), 273.

104 Wcislo, 155; Witte, 48.

105 Richard G. Robbins Jr., *Famine in Russia 1891-1892: The Imperial Government Responds to a Crisis* (New York: Columbia UP, 1975), 6-7.

106 Shanin, 146; Gatrell, 137; Robbins, 6.

sürecinde Rusya'nın tarım sektörüne biçilen rol, sanayileşme için gerekli olan cari fazlayı sağlayabilmek için tarım ürünleri (özellikle tahıl) ihracatını arttırmasıydı. Bunu kolaylaştırabilmek için 1889'da tahıl ürünlerinden alınan (hem iç tüketimde hem de ihracatta) sevkiyat vergisi azaltılmıştı.[107] Köylülerin tahıl ürünlerini hükümet tarafından ihraç etmeye teşvik edilmesi çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmişti. *Narodnik*lere göre bu tür bir zorlamayla finanse edilen sanayileşme hamlesi köylülerin yaşam koşullarını zorlayarak Rusya'nın kırsalındaki sorunları büyütüyordu.[108]

Nikolay tahta çıktığında babasının desteklediği sanayileşme hamlesinin kaçınılmaz sonucu olan ve özellikle büyük şehirlerde büyüyen işçi sınıfının sorunlarıyla da baş etmek zorunda kalacağını fark etmişti. 1880'lerde ve 1890'larda nominal ve reel olarak maaşları artan Çarlık Rusyası işçileri 1894 itibarıyla Avrupa'da standart hale gelmiş pek çok temel hak ve özgürlükten mahrumdu.[109] Hala grev ve toplu sözleşme gibi hakları olmayan işçilerin ekonomik durumu da özellikle Avrupalı meslektaşlarına göre iç açıcı değildi.[110]

İşçi sınıfının III. Aleksandr döneminde de durumu çok farklı değildi. Günde 12-13 saat çalışan işçilerin grev hakları yoktu ve işverenler masraf kısmak istedikleri zamanlarda kabalık veya işe geç kalma gibi yazılı olarak işyeri yönetmeliğinde yer almayan bahanelerle işçileri tazminatsız kovabiliyorlardı.[111] Bu kötü koşulların tetiklediği ilk patlama 1885'te Vladimir vilayetinde bulunan, ünlü sanayici aile Morozovların sahip olduğu tekstil fabrikasında başlayan grevdi. Avrupa'daki örgütlü işçi sınıfının neler yapabildiğini bilen çarlık hükümeti grevi sert bir şekilde bastırıp katılımcıları cezalandırmıştı.[112] Fakat hükümet giderek

107 Harding, 37.
108 Gatrell, 15-7.
109 A.g.e., 164.
110 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 486; Pares, *Russia and Reform*, 455-8.
111 Gatrell, 165.
112 Offord, 138-40.

büyüyen işçi sınıfını uzun vadede sadece cezai metotlarla yola getiremeyeceğinin farkındaydı. Bunun için Maliye Bakanı Bunge'nin öncülük ettiği, 1886'da çıkarılan yasayla hükümetin atayacağı fabrika müfettişleri (ilk kez 1882'de tesis edilen bir pozisyondu) işçi ve işveren arasındaki sorunları çözmekle ve işçilerin makul koşullarda çalıştığını denetlemekle yetkilendirildi. Buna ek olarak, aynı yasayla tekstil sektöründe çocuk ve kadın işçi çalıştırılması yasaklandı ve 12-15 yaşları arasındaki işçilerin günde azami sekiz saat çalıştırılabilmesine izin verildi.[113] Yine bu yasaya göre, işçiler herhangi bir greve katılırlarsa işlerinden olacaklar ve hapse atılacaklardı.[114]

II. Nikolay'ın babasından devraldığı çarlık ekonomisinin belki de en çetrefilli sorunu kırsaldaki toprak sorunu ve köylülerin durumuydu. Vitte 1892'de Maliye Bakanı olduğunda çarlık kırsalının en büyük problemlerden birinin *mir* olduğunu düşünüyordu zira bakana göre 1861'de efendilerinden kurtulan köylü, şimdi ise *mir*in bir kölesi idi.[115] Aslında Vitte daha bakan olmadan önce de kırsaldaki problemler hakkındaki fikirlerini saraya aktarmıştı. 1880'lerin başında tahtın varisi Nikolay'a yazdığı bir mektupta bu konuyu ele alan Vitte köylülerin şahsi mülkiyete sahip olmamasının ve *mir* ve çarlık bürokratlarının köylüler üzerindeki keyfi uygulamalarının yarattığı sıkıntıları dile getirmişti.[116]

Vitte'nin çözüm önerileri arasında toprak açlığı olan bölgelerden nüfus yoğunluğu daha düşük ve toprağı bol bölgelere göçün teşvik edilmesi de vardı. Fakat Vitte'ye göre kırsalda asıl çözüm köylüler arasında şahsi mülkiyet kavramının devlet eliyle yaygınlaştırılmasında saklıydı. "Mülk azınlığın ayrıcalığı olduğunda, onun talan edilmesi genellikle çoğunluğun hayali olur" diye düşünen Vitte'ye göre şahsi mülkiyetin özendirilmesi hem

113 Gatrell, 96; Riasanovsky & Steinberg, 409. Bu yasa sonrası işverenlerin tepkisini çeken Bunge bir süre sonra görevinden alınacaktı.

114 Gatrell, 96; Acar, 303.

115 Witte, 212.

116 A.g.e., 212-3.

köylülerin sıkıntılarını azaltır hem de devrimci hareketin köylüler arasında yayılmasını engellerdi.[117] Bakan olduktan sonraki dönemde kırsalda devam eden sıkıntılara şahit olan Vitte, diğer bir ekonomi politikası tercihi olan sanayileşmenin bu sıkıntıları hafifletebileceğini düşünüyordu. Vitte'ye göre, sanayiye kıyasla daha az getirisi olan tarım sektöründeki köylü kitlelerin hızla büyüyen Rus sanayisinde işçi olarak istihdam edilmesiyle bu soruna verimli bir çözüm bulunabilirdi.[118]

Vitte'nin de teşhis ettiği gibi, *mir*in 1861 sonrası dönemde köylüler üzerindeki etkisi hala büyüktü. Köylerde daha önce soylularda bulunan çeşitli idari ve hukuki hakları eline alan *mir* aynı zamanda her yıl köylünün ekeceği araziye karar verme, 49 yıl boyunca sürecek kefaret ödemelerinin yapılması ve köylülere iç pasaport vermek gibi yetkileri elinde bulunduruyordu.[119] Geleneksel metotları kullanmaya alışkın *mir* yüzünden tarımdaki üretkenlik düşüktü ve *mir* kişisel inisiyatif alabilecek köylüyü de engelliyordu. Buradaki inisiyatif eksikliğinde önemli bir boyut Rusya kırsalında kullanılan ve *mir*in yönettiği toprak kullanım sistemiyle alakalıydı. Buna göre *mir* idaresi her yıl, köydeki hane halklarından hangisinin hangi arazileri ekebileceğini belirliyordu. Ekilen arazinin hane halkının sayıca büyüklüğüne ve *mir*in takdirine göre her yıl değişmesi köylüyü belirli bir araziye uzun vadeli yatırım yapmaya teşvik etmiyordu.[120] Buna ek olarak, tarımdaki makineleşme eksikliği, bölünmüş araziler ve geleneksel ekim metotlarına bağlı kalınması sonucunda yeterli verim sağlayamayan köylülerin daimî hayali Çar'ın onlara daha fazla toprak vererek bu sorunu çözmesiydi.[121]

Dünya piyasalarına giderek daha fazla entegre olan ve refah seviyeleri büyük ölçüde global tahıl fiyatlarına endekslenen

117 Wcislo, 108.

118 Witte, 214; Gatrell, 11; Gurko, 57-60.

119 Robbins, 6; Riasanovsky & Steinberg, 447-9.

120 Gatrell, 120-4; Riasanovsky & Steinberg, 449; Robbins, 4.

121 Pavel Miliukov, *Russia Today and Tomorrow* (New York: Macmillan, 1922), 12; Dillon, 57-9.

Rusya köylüleri, 1880'ler ve 1890'lardaki yaşanan tarım ürünleri fiyatlarındaki düşüş trendinden olumsuz etkilendiler.[122] Bu sıkıntıya ek olarak, bu dönemde kırsalda artan nüfus ve toprak talebi yüzünden şişen arazi kiraları hala soylulara kefaret ödemeleri yapmaya devam eden köylüleri ekonomik açıdan iyice zorluyordu.[123] Toprak talebinin artmasının sebeplerinden biri de 1861 sonrası dönemde soylulardan alınıp köylülere verilen toprakların genelde verimsiz topraklardan seçilmesiydi.[124] Köylülerin bu problemlerinin farkında olan hükümet 1883 yılında Köylü Arazi Bankası'nı kurmuş ve köylülere ucuz kredi sağlayarak kırsalda yaşanan sorunları hafifletmeyi hedeflemişti.[125]

Bunun dışında, Vışnegradskiy döneminden başlayarak bütçe fazlası ve sanayileşme hedefleri uğruna hazinenin topladığı verginin dağılımında dolaylı vergilerin arttırılması da Rusya kırsalını vurdu. Önemli bir kısmı içki, şeker ve gazyağı gibi köylülerin sıklıkla kullandığı ürünlerden sağlanan dolaylı vergilerin ağırlığı Vitte döneminde de korundu ve köylüler üzerinde bir yük olmaya devam etti.[126]

Kırsalda bu dönemde olup biten hakkında çok farklı görüşler vardı. Muhalefet cephesindeki *narodnik*ler, hükümet eliyle sanayileşmenin önünün açılması, ekonominin parasallaşması ve köylülerin (tamamen serbestçe olmasa bile) şehirlere göç edebilmesinin *mir*in zayıflamasına yol açtığını düşündüklerinden bu politikalara olumsuz bakıyorlardı. SDler ise kapitalizmin bu dönemde Rusya'daki gelişimini olumlu bir gelişme olarak değerlendiriyorlardı. Plehanov'a göre serfliğin kaldırılmasından sonra kendilerine verilen arazilerden elde ettikleri mahsul ile geçinemeyen birçok köylü aşamalı olarak işçi sınıfı saflarına katılıyor hem köylüler hem de zanaatkârlar artık piyasa için üretim yapıyorlardı.

122 Hobsbawm, 36, 293; Gatrell, 9, 131-3.

123 Gatrell, 75, 199.

124 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 345-6.

125 Gatrell, 107.

126 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 444-5.

Bunlar sosyalizm yolundaki bir sonraki aşama olan burjuva etabı için olumlu gelişmelerdi.[127] Benzer şekilde, Lenin de Orta Çağ kalıntısı olarak gördüğü *mir* ve bunun uzantısı olan uygulamaları zayıflatan kapitalist dönüşümün hem köylüler arasında sınıf çatışmasını güçlendirmesine hem de köylülerin önemli bir kısmını işçi sınıfına katılmaya zorlamasına olumlu bakıyordu.[128]

Kırsaldaki sorunlar ve bunlar hakkındaki tartışmalar sürerken kırsaldaki soylular da hallerinden memnun değillerdi. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren toprak sahibi soylu sınıfının ekonomik durumu sürekli geriye gitmişti. Çoğunlukla serbest piyasa dinamiklerine adapte olamayan ve girişimcilikten uzak olan bu sınıfın hakim ekonomik gücü Rusya piyasalarına akan yabancı ürünlerle yarışamaması sebebiyle giderek kırılıyordu. Aynı Avrupa'nın geri kalanında olduğu gibi, arazinin sermayeye kıyasla getirisi giderek azalırken, Rus soylularının bir kısmı, durumun vahametini kavrayıp arazilerini satıp ticaret ve sanayiye yönelmişlerdi.[129] 1861 sonrası dönemde Çarlık Rusyası'nda soyluların toprak sahipliği oranının ve sahip oldukları ortalama toprak büyüklüğünün sürekli bir azalma eğilimi göstermesinde bu durumun etkisi vardır.[130]

Fakat bazı soylular tarımla uğraşmaya devam ettiler ve yaşadıkları ekonomik zorlukları daha fazla borçlanarak ve köylülerden aldıkları kiraları arttırarak aşmaya çalıştılar.[131] Rejim destekçisi olarak gördüğü, zor durumdaki soylulara yardım etmek isteyen hükümet ilk olarak bankalara soyluların kredi geri ödemelerinde daha esnek davranmalarını telkin etse de daha farklı adımlar atmak durumunda kalacaktı. Bunun için köylüler için kurulan bankanın bir benzeri 1885 yılında soylular için de kuruldu. Soylu

127 Harding, 37-42.

128 Lenin, *The Development of Capitalism in Russia* (1908), *Lenin's Collected Works*, cilt 3 içinde (Moscow: Progress Publishers, 1964), Bölüm 4.9.

129 Hobsbawm, 171; Stone, 172-3.

130 Riasanovsky & Steinberg, 441-2.

131 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 239-41; Stone, *Europe Transformed*, 151.

Arazi Bankası'nın en önemli fonksiyonu soylulara arazi almak için ticari bankalardan daha ucuz oranlardan kredi sağlamasıydı.[132]

Kırsalda yaşanan sorunlar ve devam eden sanayileşme sürecinin bir sonucu yavaş da olsa artan şehirleşmeydi.[133] Buna paralel olarak ilerleyen ve rejimin önemsediği diğer bir konu da okullaşmanın yaygınlaştırılmasıydı. Bu dönemde hem şehirlerde hem de kırsaldaki okulların sayısı arttırıldı.[134] Okuma-yazma oranının, özellikle şehirlerde hızlı bir biçimde artması gazete ve dergi sayısının artmasını ve basının etkisinin güçlenmesini de tetiklemişti.[135] Rejim bir yandan rakiplerinin ekonomik gücüne yetişmek için aynı onlar gibi sanayileşmek isterken bir yandan da bunun yarattığı artan şehirleşme, okur-yazarlık ve güçlenen basın gibi sert bir otokrasinin Rusya'da uygulanmasını güçleştirebilecek faktörleri de istemeden de olsa beslemiş oluyordu. Öte yandan, uygulanan ekonomi politikalarının sonucunda III. Aleksandr idaresinde şehirleşme, okullaşma ve okur-yazarlık oranları gibi kalkınma göstergeleri dışındaki ekonomik göstergelerde de önceki dönemlere göre belirli bir gelişme kaydedilmişti fakat Rusya hala kendisine rakip gördüğü büyük devletlerle arasındaki ekonomik farkı kapatamamıştı. II. Nikolay'ın çözmesi gereken sorunlardan biri de bu olacaktı.

III. Aleksandr Döneminde Dış Politika: (1881-1894)

II. Nikolay tahta çıktığı andan itibaren Rusya İmparatorluğu'nu ayakta tutmak için dış politikada da başarılı olması gerektiğinin bilincindeydi. Rusya'nın hala dünyanın en güçlü devletlerinden

132 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 239-41.

133 Gatrell, 75.

134 Okullaşmanın arttırılması rejim için önemli hedeflerden biri olsa da eğitimin (aynı sağlık gibi) merkezi bütçe içinde aldığı payın savunma ve idare masraflarının yanında çok küçük kaldığını vurgulamak gerekir. *Gregory*, 171.

135 Geoffrey A. Hosking, *Russia, People and Empire 1552–1917* (Cambridge: Harvard UP, 1997), 326; Ruud, 257.

biri olduğunu göstermek hem kişisel hedefi hem de iç politikada rejimin meşruiyetini sağlayacak bir araçtı.[136] Tedbirli bir dış politika sayesinde bunu yapabilirse reform taleplerine taviz vermeden iç istikrarı da sağlayabilirdi. Ayrıca, başarılı bir dış politika ve getireceği prestij ile kazanılacak yeni nüfuz alanları Rusya ekonomisinin sorunlarının giderilmesine de yardımcı olabilirdi.

II. Nikolay'ın idaresi boyunca sürdürmeye gayret edeceği bu tedbirli dış politika tercihleri aslında babasının ve dedesinin dış politika kurgusunun temelde bir devamıydı. Kırım Harbi ve Berlin Kongresi'nde yaşanan askeri ve diplomatik yenilgilerden sonra Çarlık Rusyası'nın uluslararası rekabetteki göreceli zayıflığının ve bunun imparatorluk için yarattığı sıkıntıların farkına varan II. Aleksandr ve III. Aleksandr bu zayıflığa sebep olan siyasi ve ekonomik sorunları çözmeyi öncelik olarak görmüşlerdi.[137] Bu sorunları çözerek uluslararası rekabette rakiplerini yakalamak Rusya'nın büyük devlet statüsünü ve bütünlüğünü koruması için elzemdi.[138] İç siyasette ve ekonomide istikrarın öncelik olduğu III. Aleksandr döneminde dış politikada Rusya'yı diğer büyük devletlerle sıcak çatışmaya sokabilecek durumlardan kaçınılması tercih edildi. Bu noktada Çar'ın dışişleri bakanı tercihinin de dış politikada maceradan kaçınılması gerektiğini savunan Nikolay K. Girs olması şaşırtıcı değildi.

İçeride muhalefeti ezmeyi ve sanayileşmeyi hızlandırmayı önceliği haline getiren III. Aleksandr'ın tedbirli dış politikasındaki en önemli araçlardan biri diplomatik antlaşmalardı. Lakaplarından biri "barıştırıcı" olan III. Aleksandr'a göre, bu diplomatik hamleler Rusya'ya önemli bir güvence sağlıyor ve ekonomik ve askeri yetersizliklerini gidermek için de gerekli zamanı kazandırıyordu.[139] Bu antlaşmalardan ilki Almanya ve

136 Lieven, *Russia's Rulers*, 8.

137 Shanin, 191; Richard Pipes, *Three "Whys" of the Russian Revolution* (New York: Vintage Books, 1997), 28-9.

138 Lieven, *Nicholas II*, 6-8.

139 Witte, 44.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Haziran 1881'de üç yıllığına, kamuoyundan gizli olarak imzalanan *Dreikaiserbund* (Üç İmparatorlar Birliği) idi. Bu hamleyle hem Almanya ile yaşadığı ekonomik kökenli rekabeti hem de Avusturya-Macaristan ile Balkanlarda yaşadığı gerginliği azaltmayı hedefleyen III. Aleksandr ve Girs antlaşmayı 1884'te üç yıl daha uzatmaktan memnundular. 1887 yılına gelindiğinde Avusturya-Macaristan ile Balkanlarda, özellikle Bulgaristan konusunda yaşanan sorunlar bu antlaşmanın yenilenmemesine sebep olsa da III. Aleksandr stratejisine devam etti ve aynı yıl Almanya ile üç yılda bir yenilenecek Güvence Antlaşması'nı imzaladı.[140] Fakat kısa bir süre sonra Almanya'da tahta çıkan Kayzer II. Wilhelm'in bu antlaşmaların bir diğer mimarı Otto von Bismarck'ı görevden alarak uygulamaya sokacağı daha agresif dış politika hamleleri Çar'ın planlarını bozacaktı.[141] 1890'da Wilhelm'in antlaşmayı yenilemeyeceği belli olunca Rusya batı sınırında çıkar çatışması yaşadığı iki büyük devleti karşısında bulmuştu.

Wilhelm'in Avrupa siyasetindeki yarattığı değişim sonrasında da dış politikadaki stratejisine devam etmek isteyen III. Aleksandr Almanya'yı dengeleyecek yeni bir hamle yapmak zorundaydı. Bir cumhuriyet ile bir otokrasiyi bir araya getirecek bu hamle Fransa ile Rusya arasında 1892'de gizlice imzalanan ve 1894'te onaylanarak kamuoyuna duyurulacak olan askeri bir antlaşmaydı. Bu antlaşma Almanya ve müttefiklerinin olası bir saldırısına karşı iki ülkeyi Almanya'ya karşı savaşa girmekle yükümlü kılıyordu. 1880'lerde Almanya ile Rusya arasında yaşanan ticaret savaşları gibi sorunlar bu antlaşmanın ekonomik zeminini zaten oluşturmuştu. 1888'de Alman bankalarının Rusya ile

140 LeDonne, 272; Riasanovsky & Steinberg, 414; Hajo Holborn, "Russia and the European Political System," *Russian Foreign Policy: Essays in Historical Perspective* içinde, Ivo J. Lederer (haz.) (New Haven: Yale UP, 1962), 399.

141 LeDonne, 329. Wilhelm'in bu kararlarının arkasında kişisel tercihlerinin dışında bu dönem göreve gelen yeni Genelkurmay Başkanı Alfred von Schlieffen gibi askeri figürlerin cesaretlendirici konuşmaları da etkili olmuştu.

müzakere etmeyi reddettiği krediyi Fransız bankalarının vermeyi kabul etmesi gibi kritik dönemeçlerle ilerleyen bu süreç, takip eden yıllarda da Fransa'yı Çarlık Rusyası'nın en önemli finansörü haline getirecek ve iki ülkenin ekonomik bağlarını da kuvvetlendirecekti.[142] Almanya tehlikesine karşı Fransa'yı yanına alan III. Aleksandr'ın tedbirli dış politikasının bir diğer ayağını da Kırım Harbi sonrasındaki dönemde sürtüşmeler yaşanan İngiltere ile daha iyi ilişkilerin kurulması oluşturuyordu. İki ülke arasında Afganistan sınırı konusunda yaşanan anlaşmazlıklar bunu zorlaştırsa da sorunlar kademeli olarak çözülecekti. Benzer bir şekilde, bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu ile çatışmaya sebep olabilecek gerginliklerden kaçınıldı.

Diplomatik manevralar uluslararası rekabette Rusya'ya güvenceler ve zaman kazandırmıştı fakat bunun imparatorluğun dış politikadaki hedefleri için yetmeyeceği açıktı. Bunu bilenlerden biri de III. Aleksandr idi. "Bu dünyada sadece iki müttefikimiz var… ordumuz ve donanmamız" diye konuşan Çar'ın hedeflerinden biri de Rusya'nın askeri yetersizliklerinin giderilmesiydi.[143] Babasının önünü açtığı Savaş Bakanı Dmitriy A. Milyutin'in 1860'lardan başlayarak Çarlık ordusu içerisinde yaptığı reformları koruyan III. Aleksandr, ordunun Avrupalı rakiplerinden geri kalmaması gerektiğini düşünüyordu. Bunun için merkezi bütçedeki en büyük kalemlerden biri orduya ayrıldı. Bu sayede Çarlık ordusu, Fransız ordusunun 1886'da, Alman ordusunun 1888'de geçtiği otomatik tüfeklere 1892'deki Mosin-Nagant siparişiyle kavuşup bu anlamda geride kalmayacaktı.[144]

Çarlık ordusu için merkezi bütçeden yapılan harcamalar bu dönemde mutlak olarak giderek artarak Almanya ve Fransa gibi rakiplerine yaklaşsa da merkezi bütçenin içerisindeki oranı 1881'den itibaren azaldı ve 1890'ların başında %22-23

142 LeDonne, 329.

143 Grand Duke Alexander, 67.

144 William C. Fuller, *Civil-Military Conflict in Imperial Russia, 1881–1914* (Princeton: Princeton UP, 1985), 54.

bandında sabitlendi.[145] III. Aleksandr döneminin ekonomik açmazlarına örnek olan bu durumun temel sebebi daha öncelikli görülen hızlı sanayileşme hamlesinin gerektirdiği finansman ve bu hamleyi idare eden Maliye Bakanlığı'nın verimsiz olarak düşündüğü askeri harcamaların merkezi bütçedeki payını arttırmama konusunda Çar'a verdiği tavsiyelerdi. III. Aleksandr'ın 93 Harbi'nde cephede beraber görev yaptığı ve Çar olduktan sonra Savaş Bakanı olarak atadığı Pyotr S. Vannovskiy bu durumdan çok şikâyetçiydi. En yeni askeri ekipman alımı ve askeri açıdan stratejik demiryollarının yapımı için ek bütçe taleplerinin Maliye Bakanlığı tarafından çoğunlukla reddedilmesine bozulan bakan bu tutumun Çarlık ordusunu rakiplerinden teknolojik açıdan geride bıraktığını raporlarında belirtiyordu.[146]

III. Aleksandr hem iç siyasetteki hedeflerine ulaşmak hem de uluslararası rekabette geri kalmamak için ekonomideki dönüşümün gerekliliğinin bilincindeydi. Bu dönemde devlet öncülüğüyle teşvik edilen sanayileşme ve demiryolları hamleleri ve dünya piyasalarıyla daha yakın ilişkiler, beraberinde artan şehirleşme, okur-yazarlık, basın etkisi ve hareketliliği de getirdi. Aynı dönemde özellikle global koşullardan daha fazla etkilenen tahıl fiyatları toprak bölüşümünden memnun olmayan köylülerin sorunlarına yenilerini ekledi. Böylesine kritik sorunlara getirilecek bir çözüm için gerekecek reformların siyasi reformlarla desteklenmesi de şart olacağından III. Aleksandr bundan kaçınmış, imparatorluğun nüfusunun ezici çoğunluğunu oluşturan köylülerin kafalarını karıştıracak bir muhalefet olmadığı takdirde köylülerin daima kendisini destekleyeceğini düşünmüştü.

Buradaki önemli bir çelişki, sosyoekonomik anlamda Çarlık Rusyası'nın bir dönüşüm içerisinde olduğu bu dönemde III.

145 A.g.e., 48-51. 1894'te Rusya için %23 olan bu oran, Fransa için %18,7, Almanya için %48 idi.

146 A.g.e., 38, 59-62.

Aleksandr'ın bu devasa imparatorluğu hala ataları gibi keyfi ve gücü paylaşmadan yönetmek istemesinde yatıyordu. Tanrı tarafından kendisine verilen bu yetkilerden feragat etmek istemeyen Çar bu şekilde ekonomi ve dış politikadaki hedeflerine ulaşabileceğine inanıyordu. Muhalefetin farklı unsurlarına karşı alınan sert idari ve polisiye tedbirler, uygulanan sansür ve eğitim kurumlarındaki kısıtlamalar veya *zemstvo*lara verilen sınırlı yetkilerin dahi geri alınması bunun yansımalarıydı. Fakat 20. yüzyılın eşiğindeki Çarlık Rusyası'nda oluşan yeni sosyoekonomik koşullar ve uluslararası rekabetin kaçınılmazlığı özellikle iç siyasette her türlü reforma mesafeli ve baskıcı bir yönetim biçiminin uygulanmasını giderek güçleştirecek, rejimin işlevsizliği gün geçtikçe açığa çıkacaktı.

III. Aleksandr'ın imparatorluğunun içinde bulunduğu çelişkileri ve bu yönetim biçiminin işlevsizliğini en iyi özetleyen olaylardan biri 1891 yılında patlak veren kıtlık oldu. Sert geçen 1890 kışından sonra 1891 yazında yaşanan kuraklığın da etkisiyle ivme kazanan kıtlık Volga havzasındaki Saratov gibi vilayetlerde ve Tambov gibi merkezi vilayetlerde etkili oluyordu.[147]

Kıtlığın başlangıç dönemi çarlık kırsalındaki sulama kanallarının yetersizliğini açık etti. Kıtlıkla ilgili haberlerin artması sonrasında daha kapsamlı tedbirlerin alınmaya başlayacağı 1891 sonlarında da diğer eksiklikler fark edilecekti. Bunlardan biri bölgedeki demiryolu ağının eksikliğiydi. Güz sonunda ve kışın bölgedeki nehirlerin ulaşım için kullanılamaması durumu daha da kötüleştirirken diğer bölgelerden kıtlık bölgesine gönderilen yardımlar demiryolu ağındaki sorunlar yüzünden bölgeye zamanında ulaştırılamadı.[148]

Rejim kıtlığa müdahale ederken ortaya çıkan diğer bir sorun da bakanlıklar arası çatışmalardı. Var olan siyasi yapıda diğer bakanlarla iş birliği yapmaları için fazlaca bir motivasyonu

147 Robbins, 1-3.
148 A.g.e., 61-2; 76.

bulunmayan bakanlardan Maliye Bakanı Vışnegradskiy ve Ulaştırma Bakanı Adolf Y. Gyubbenet demiryolu tarifeleri konusunda anlaşamıyorlardı. Kıtlık bölgesi yardım beklerken bakanlar arası kavganın daha da büyümesi sonucunda Gyubbenet istifa etti.[149] Yardımla alakalı çabalar konusunda koordinasyon eksikliği fark edilince Kasım 1891'de özel bir komite kuruldu ve başına tahtın varisi Nikolay getirildi. Kıtlık bu komitede Pobedonostsev ve Pleve gibi babasının güvendiği idarecilerle çalışan Nikolay'a ülkesinin sorunlarını yakından tanıma fırsatını verecekti.[150]

Kıtlığa müdahalede rejimin siyasi korkularının izlerini görmek de mümkündü. Kasım 1891'de Çar'a yazan Pobedonostsev'e göre Rusya'dan nefret eden sosyalistler ve anarşistler gibileri kıtlığı bahane ederek halkı hükümete karşı isyana teşvik etmek için kıtlık bölgesine gizli ajanlar göndermeyi tasarlıyorlardı.[151] Kıtlığa yardım etmek isteyen gönüllü yardım kuruluşları ya da bağış yapmak isteyen özel kişiler bunu valinin onayı olmadan yapamıyorlardı. Bunun sebebi rejimin bu gibi kişilerin veya kuruluşların köylüleri rejime karşı kışkırtabilecekleri korkusuydu.[152] Kıtlık için düzenlenen kampanyalara katılan isimlerden biri olan Tolstoy da rejimin bu güvensiz tavırlarından nasibini aldı. Yiyecek, giyecek, para bağışları toplanması ve çorba mutfaklarının açılmasına bizzat katılan yazar aynı zamanda kıtlıkla ilgili hem yurtiçinde hem de yurtdışında bir farkındalık yaratmak gerektiğini düşünüyordu.[153] Fakat, Tolstoy'un bu amaçla kaleme aldığı "Kıtlık Hakkında" başlıklı makalesi sansür kuruluna takıldı.[154] İçerideki yardım çabalarına bu şekilde yaklaşan hükümetin dış yardımlara da bakışı olumsuzdu. Kıtlığın başlangıç aşamalarında milli gururu zedeleyeceği düşünülerek reddedilen yabancı sivil

149 A.g.e., 78; 90-1.

150 A.g.e., 95-100.

151 Pobedonostsev, *Pisma Pobedonostseva*, 254.

152 Robbins, 52-3.

153 Tolstoy, v. 1, fn. 66.

154 A.g.e., fn. 78.

yardım kuruluşlarından teklif edilen tahıl yardımları ancak durum kötüleşince kabul edilmeye başlandı.[155]

Kıtlıkla mücadele edilirken uygulanan ekonomi politikaları da rejimin işlevsizliğinin ipuçlarını taşıyordu. Rusya'nın bu dönemdeki en önemli ihraç kalemi olan tahıla olan talep 1891'de Avrupa'da kötü geçen hasat sebebiyle daha da arttı.[156] Tahıl ihracatındaki bu artış Maliye Bakanlığı'nın yüzünü güldürürken tahıl ihracatı da sürdürülüyordu. Ancak kıtlığın ciddiyeti anlaşıldığında kademeli olarak bu konuda bazı adımlar atılacaktı. 1891 yazında ilk olarak çavdar ihracatına getirilen yasaklamalar bunun yeterli olmadığı anlaşılınca Kasım 1891'de diğer tahılları da kapsayacak şekilde genişletildi.

Bu sıkıntılar sürerken kıtlık bölgesine yardımların aktarılması da verimsiz bir şekilde gerçekleştiriliyordu. Zayıflatılan *zemstvo* ve yetersiz kalan kırsal bürokrasi sebebiyle kıtlık yaşanan bölgelerde durum analizi iyi bir şekilde yapılamıyor, yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması gecikiyordu. Denetim yetersizliği sebebiyle kıtlık bölgesindeki bir yere gönderilen yardımın ihtiyaç sahiplerine mi yoksa bölgedeki zengin köylülerin ambarlarına mı gittiğinden emin olunamıyordu.[157] Kıtlık ciddi bir hale gelince *zemstvo*lara karşı takındığı olumsuz tavrı bırakan hükümet bu kurumlara geçici de olsa daha fazla alan açarak daha etkin bir iş birliğine mecbur kalacaktı.[158] Bu sayede resmi kurumlarla sivil yardım grupları arasında koordinasyon daha iyi sağlanarak 1892 yılında kıtlıkla alakalı sorunların çoğu giderildi.[159]

1891-1892 yıllarında yaşanan ve pek çok kişinin ölümüne yol açan bu felaket III. Aleksandr'ın kurguladığı rejimin, kendisinin Çarlık Rusyası için öngördüğü ekonomik olarak güçlü, Avrupalı rakipleri kadar gelişmiş bir ülke hedefinden uzak

155 Robbins, 108.
156 A.g.e., 37.
157 A.g.e., 24-6.
158 A.g.e., 40.
159 A.g.e., 174-6.

olduğunu ortaya koymuş, rejimin imajını da zedelemişti. Çünkü 19. yüzyılın sonu itibarıyla kıtlık bir ülkenin gelişmemiş olduğunun nişanelerinden biriydi.[160] Kıtlık aynı zamanda ülke içerisindeki eğitimli kesimlerin rejimden umudunu kesmesi anlamında da bir mihenk taşıydı. Özellikle kıtlık için yapılan yardım kampanyalarına katılan pek çok soylu ve şehirli profesyonel için bu durum geçerliydi. Bu kişiler yardım kampanyaları sırasında devlet kurumları tarafından yapılan hataları ve kırsaldaki berbat durumu gördükten sonra, bu durumu çözebilmek adına hem daha politize olarak liberal siyasi hareketi başlatacak adımlar atacaklar, hem de teşhis ettikleri eksiklerin var olan yönetim tarzı ile çözülebileceğine dair inançlarını yitireceklerdi.[161] Muhalefetin diğer bir unsuru olan SDler ise olaya daha farklı bir açıdan bakıyorlardı. Lenin'e göre kıtlık kırsalda fazlalık olduğu ortaya çıkan köylülerin fabrikalarda çalışmak için şehirlere göçmesini sağlayarak şehirlerdeki işçi sınıfını büyütmüştü. Ayrıca, kıtlık sırasında yaşananlar köylülerin rejime ve kapitalizme bakışını olumsuz etkilemiş, bu da onları rejim karşıtı cepheye daha yakınlaştırmıştı.[162] 1891-1892'de yaşanan bu felaket, Çar ve tahtın varisi Nikolay'a hükmettikleri imparatorluğun eksiklikleri konusunda önemli sinyaller verse de ikisi de durumun vahametini tam olarak kavrayamamıştı. Bir sel gibi akan değişim taleplerinin tamamına kulaklarını tıkayan bu ikili hala çeşitli setler çekerek bu seli kontrol edebileceklerine inanıyorlardı. Bunun bu kadar kolay olmayacağını özellikle Nikolay çok yakında anlayacaktı.

160 Hobsbawm, 29; Robbins, 176-7.

161 Riha, 15-6; Robbins, 176-8.

162 Harding, 19.

BİRİNCİ BÖLÜM

BABADAN OĞULA

II. Nikolay İdaresinde İç Politika (1894-1898)

Dışarıdan sağlıklı ve kudretli bir dev gibi görünen III. Aleksandr, 1894 yılında böbrek hastalığının pençesindeydi. Hastalıkla ilgili yayın yasağı olmasına rağmen başkentte çarın akıbetiyle alakalı söylentilerin arkası kesilmiyordu.[1] Ilıman havasının hastalığa iyi geleceği düşünülerek getirildiği Kırım'da da durumu kötüleşmeye devam eden III. Aleksandr bir süre sonra Livadya'daki yazlık sarayda Ekim 1894'te öldü. Bu dönemde St. Petersburg'daki devlet dairelerinde, çay partilerinde ve balolarda konuşulan tek konu yeni Çar II. Nikolay idi. Bahriye bakanı Nikolay M. Çihaçyov'a göre II. Nikolay tecrübesi olmayan bir çocuktu ve devletin sorunları hakkında ne yeterli deneyimi ne de eğitimi vardı.[2] Yeni Çar'ı yakından tanıyan Durnovo da benzer şekilde düşünenlerdendi.[3] Birçok devlet adamı Nikolay'ın babasının izinden giderek Rusya'nın sorunlarını çözebileceğinden emin değildi çünkü Nikolay iyi bir otokratın sahip olması gereken niteliklere sahip biri gibi durmuyordu.[4]

1 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 207.

2 Gurko, 14.

3 Witte, 179. Vitte Durnovo'nun II. Nikolay hakkındaki değerlendirmelerine güveniyordu çünkü Durnovo İçişleri Bakanı olarak hanedan da dahil olmak üzere herkesin şahsi mektuplarını okuyabiliyordu.

4 Gurko, 19-21; Dillon, 118.

Genç Çar hem babasının ani ölümü ile sarsılmış hem de siyasete yeterince hazır olmamasının verdiği gerginlikle çevresindekilere dert yanmaya başlamıştı. "Sandro [Grandük Aleksandr Mihayloviç], ben ne yapacağım? Çar olmaya hazır değilim. [Çar olmayı] hiçbir zaman istemedim. Hükmetmek konusunda hiçbir şey bilmiyorum." Çevresindeki en yakın isimlerden olan, kardeşinin eşi Grandük Aleksandr Mihayloviç'ten yardım isterken sarf ettiği bu sözleri Nikolay'ın henüz hazır olmadığının bir kanıtıydı.[5] En küçük kız kardeşi Grandüşes Olga da akıllı, inançlı ve cesur biri olarak gördüğü abisinin devlet meselelerinde "tamamen cahil" olduğunu düşünüyordu.[6] İzvolskiy'e göre ise sorunun kökeni Nikolay'ın bir Çar gibi değil sıradan bir süvari subayı gibi eğitim almasında yatıyordu. Bunun bir sonucu olarak spor ve edebiyattan hoşlanan, sosyal başarıyı ön planda tutan bu cana yakın ve kibar genç "ülkesinin siyasi yaşamına tamamen yabancıydı."[7]

Aslında II. Nikolay'ın siyasete ısınması için bazı adımlar atılmıştı. Dünyayı tanımak ve diplomatik çevrelere aşina olmak için, Nikolay 1890-91'de Viyana'dan başlayıp Japonya'da sona erecek bir dünya turuna çıkmıştı. Her ne kadar bu seyahat bir Japon polis memurunun Nikolay'a kılıçla saldırıp onu alnından yaralamasını içerse de genç varis için, özellikle Asya konusunda öğretici olmuştu. Nikolay seyahat sonrasında Kıtlık için Yardım Komitesi ve Sibirya Demiryolları Komitesi gibi kritik birimlerde görev yaparak deneyim kazanmıştı. Fakat siyasi deneyimi III. Aleksandr için hala yetersizdi. Çok çalışkan ve görev bilinci olan biri olsa da babası için Nikolay "tamamen çocuktu".[8]

Çar olmadan önce tanıştığı Hesse-Darmstadt Prensesi Aliks'e kısa sürede aşık olup evlenmeyi kafasına koyan Nikolay'ın karşısında birkaç sorun vardı. Annesi, Kraliçe Victoria'nın kızı, kız

5 Grand Duke Alexander, 168-9.

6 Lieven, *Nicholas II*, 39.

7 Izvolsky, 250.

8 Joseph T. Fuhrmann, *Rasputin: The Untold Story* (Hoboken: John Wiley & Sons, 2013), 32.

kardeşi Elizabeth ise Nikolay'ın amcası Grandük Sergey ile evli olan Aliks'i III. Aleksandr önceleri gelin olarak pek istememişti. Aliks'in de Nikolay ile evlenebilmesi için bir zorunluluk olan Protestanlıktan Ortodoksluğa dönmeye pek gönlü yoktu. Fakat III. Aleksandr'ın hastalığının kötüleşmesi hem III. Aleksandr'ın hem de Aliks'in evlilik konusundaki fikirlerini değiştirmişti.[9] III. Aleksandr'ın cenazesinden kısa bir süre sonra Nikolay ve Aleksandra Kasım 1894'te evlendiler. Aleksandra'nın Rusçasının zayıf olması, Rus geleneklerine hakim olmaması ve sosyal becerilerindeki eksiklikler hem saray çevresinde hem de başkentteki üst tabakada Çariçe'nin snop olarak görünmesine yol açtı.[10] Bu yüzden Aleksandra ve II. Nikolay sosyal olarak dar bir çevrede, izole olarak yaşamaya başladılar. Bu izolasyon çiftin bazı fikirlere daha kuvvetli sarılmalarına sebep olacaktı.

Bu fikirlerden biri Nikolay'ın Çar olarak sahip olduğu hakları ve yavaş yavaş duyulan reform talepleri ile alakalıydı. Aleksandra, eşinin Çar olarak yetkilerinin sınırlanamayacağına eşinden daha fazla inanıyor, Rusya için en iyi yönetim tarzının otokrasi olduğunu düşünüyordu.[11] Çariçe, Nikolay'ın en başından itibaren reformlara yanaşmamasında önemli bir faktördü. Eşinin de desteğiyle, Nikolay yaşadığı ilk şoku atlatıp otokrat bir çar olarak taç giymeyi kafasına koydu.

Bu konudaki fikirlerinin oluşumunda, Nikolay'ın Çarlık rolünü kendisine Tanrı tarafından verilen kutsal bir görev olarak görmesinin de önemli bir payı vardı. Aynı zamanda Rus Ortodoks Kilisesi'nin başı olan Nikolay kendisini Tanrı'nın yeryüzündeki vekili olduğuna ve bu göreve daima kendisine bağlı

9 Witte, 196; Edward J. Bing (ed), *The Letters of Tsar Nicholas and Empress Marie* (London: Ivor Nicholson and Watson, 1937), 73. Aliks evlenmeden hemen önce Ortodoks olup Aleksandra adını alacaktı.

10 Grand Duke Alexander, 169; Lieven, *Nicholas II*, 54-6.

11 Witte, 196; Dillon, 125; Izvolsky, 280; Alexander Kerensky, "Russia on the Eve of World War I," *Russian Review*, v. 5, n. 1 (Autumn, 1945): 30; Leon Trotsky, *The History of the Russian Revolution*, v.1 (2000), 42.

olduklarına inandığı tebaasını korumak ve rehberlik etmek üzere seçildiğine ciddi olarak inanıyordu.[12] Son olarak, Nikolay'ın otokrasi konusundaki ısrarının diğer bir boyutu da babasını siyasi bir rol modeli olarak görmesiydi.[13]

Nikolay'ın bu fikirlerini kısa bir süre sonra tüm Rusya öğrenecekti. Ocak 1895'te Çar'ın evliliğini tebrik etmek ve çeşitli konulardaki taleplerini iletmek için ülkenin her tarafından *zemstvo* mensupları, soylular ve askeri temsilciler Kışlık Saray'a gelmişlerdi. Aslında *zemstvo* temsilcileri yeni Çar ile kıtlık döneminde beraber çalıştıkları için onun *zemstvo*lara daha fazla yetki vereceği konusunda iyimserdiler.[14] Nikolay'ın *zemstvo* temsilcilerinin taleplerine verdiği yanıt ise izleyeceği iç politika adımlarının özeti gibiydi. "Saçma rüyalar" olarak nitelendirdiği bu talepleri kendi otokratik haklarına bir kısıtlama olarak gören Nikolay, babasının yolundan ilerleyeceğini ve otokrasiden asla taviz vermeyeceğini açıkça ifade etti.[15]

Bu konuşma imparatorluğun ayakta kalabilmesi için reformun kaçınılmaz olduğunu düşünen gruplar için çok büyük bir hayal kırıklığıydı. Bazıları bu konuşmanın arkasında Nikolay'ın eski hocası Pobedonostsev başta olmak üzere reform karşıtı figürler olduğunu, Nikolay'ın bildiriyi sadece okuduğunu düşünüyordu.[16] Tver Zemstvosu'nun Çar'a cevabı ise reform yanlılarının rejime karşı izleyecekleri adımları gösteriyordu: "Otokrasi kendi mezarını kazıyor…Kavgayı ilk siz başlattınız ve kavga gelecek."[17]

Çar'ın otokrasi konusundaki fikirlerine katılanlar da yok değildi. Vitte'ye göre Rusya'nın sorunlarının çözümü için, özellikle de ülkenin gelişmişlik seviyesi düşünüldüğünde, mutlaka meclis, anayasa veya yerel yönetimlere yetki şart değildi. Pek çok farklı

12 Dillon, 119, 185; Lieven, *Russia's Rulers*, 280; Lieven, *Nicholas II*, 43.

13 Gurko, 19-21; Dillon, 118.

14 Robbins, 180.

15 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 326-7; Rosen, 99; Gurko, 19.

16 Izvolsky, 254-5; Witte, 208.

17 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 327-8.

ulustan ve sınıftan oluşan bu büyük ülkenin ortak paydası Çar ve otokrasiydi. Modern şartlara adapte olmuş, kamuoyu desteğini arkasına almış bir otokrasi ile Rusya'nın ihtiyacı olan adımlar çok daha hızlı atılabilirdi. Fakat bunu yapabilecek otokratın sadece güçlü imaja sahip biri değil aynı zamanda bakanlarına güvenen, onların arkasında durabilen biri olması gerekirdi. Maliye Bakanı'nın en büyük korkusu Nikolay'ın bu gibi niteliklere sahip olmamasıydı.[18]

Nikolay'ın idaresinin ilk yılları görece olarak sakin geçmiş, Çar da onu koşulsuz desteklediğini düşündüğü halkını selamlamak için 1896'da Moskova'daki Hodınka bölgesinde düzenlenecek taç giyme şenlikleri için hazırlıklara başlamıştı. Bu arada polis de Moskova'da denetimlerini arttırıyor ve olası bir gösteri ihtimaline karşı önlemler alıyordu. Bu sıralarda Moskova'da çalışan genç bir işçi olan Semyon İ. Kanatçikov ve arkadaşları da üç gün sürecek bu şenlikleri dört gözle bekleyenlerdendi. Kutlamalar sırasında günde sadece sekiz saat çalışacaklar (normalde 12-13 saat iken) ve bir saat öğle yemeği arası verebileceklerdi.[19] İmparatorluğun dört bir tarafından gelen 500 bine yakın insanla beraber kutlama alanına gelen Kanatçikov ve arkadaşları hediyelerini beklerken bir anda başlayan panik, şölen havasını can pazarına dönüştürecekti.

Meydandaki kötü organizasyon yüzünden sıkışan insanların birbirini ezmesi sonucu iki binden (resmi rakam 1350) fazla kişi öldü, pek çoğu da yaralandı.[20] Nikolay aynı akşam Fransız büyükelçisinin kendisi adına düzenlediği baloyu çevresindekilerin tavsiyelerine uymayıp iptal etmeyecek, aksine kadril dansı ile kendisi açacaktı.[21] Hodınka faciası Nikolay'ın kurguladığı otokratik rejim için berbat bir başlangıçtı. Yaşanan facia sonrasında yaptıkları ve olayın baş sorumlularından amcası Grandük Sergey'i cezalandırmaması, kamuoyunda Çar'ın yaşananlara kayıtsız kaldığı algısını oluşturdu. Bir yandan da Çar ve Çariçe için 16.

18 Dillon, 42, 118, 150-1; Gurko, 65.

19 Kanatchikov, 40.

20 Lieven, *Nicholas II*, 65.

21 Witte, 181-2; Grand Duke Alexander, 172.

Louis ve Marie Antoinette benzetmeleri yapılıyordu. Kanatçikov, yetkililerin ihmali sonucu binlerce insanın ölmesinin işçilerin Çar'a ve bürokratlara karşı olan inancını sarstığını düşünmüştü.[22] Batıl inanışlara halen bağlı kitleler için bu olayın simgesel olarak da olumsuz bir yanı vardı. Taht giyme töreninde dökülen bu kan Nikolay'ın idaresinin geleceği için kötüye alametti.

Hodınka'da yaşanan faciadan sonra tekrar beliren muhalif hareketin sesini çıkarmaya başlaması Nikolay için kabul edilemezdi. Çar muhalefete karşı aynı babasının yönetiminde olduğu gibi kısıtlamaların devam etmesini, hatta bunların daha da sertleştirilmesi gerektiğini savunuyordu. Bunun sonucu olarak, bu dönemde de kamuya açık konuşmalar için polisten izin alınması zorunluluğuna devam edildi. Ön sansürün kaldırılması için onlarca gazeteci ve yazarın 1895 ve 1898'de verdikleri dilekçelere verilen cevap da olumsuzdu.[23]

Bunun dışında, güçlenen muhalif hareketin yarattığı korkunun da etkisiyle *Novoe Slovo* gibi muhalif dergiler kapatıldı.[24] Ünlü yazar Tolstoy da sansürden nasibini almaya devam ediyordu. 1898 yılında, rejim tarafından baskıya uğrayan dini azınlıklardan biri olan Duhoborlar için para toplayıp Tolstoy'a veren *Russkaya Gazeta*'nın basımı iki aylığına durduruldu.[25] Tolstoy, bir yıl sonra ise bu kez *Diriliş* kitabının sansür kuruluna gönderdiği dört bölümünün onay alabileceğinden şüphe duyduğunu günlüğüne not edecekti.[26]

Yeniden beliren muhalefeti pasifize etmenin diğer bir yolu da Ohrana'yı daha etkin bir biçimde kullanmaktı. Polis Departmanı bünyesinde 1898'de kurulan *Osobıy Otdel* (Özel Şube) devrimci grupların takibi, bu grupların içlerine sızma ve sorgulamalardan sorumlu olacaktı.[27] Ohrana şüpheli kişilerin mektup ve telgraf

22 Kanatchikov, 45.

23 Ruud, 208-9; Ascher, *The Revolution of 1905*, 2.

24 Ruud, 209.

25 Tolstoy, v. 2, 27 Nisan 1898 notları.

26 A.g.e., 13 Ekim 1899 notları.

27 Lauchlan, 7.

trafiğini takip etmek için postanelerde "kara odalar" uygulamasına da devam ediyordu.

Ohrana ajanlarının takip listesinde bulunan kişilerden biri, rejimin hoşlanmadığı ama çatışmak istemediği Tolstoy idi. Tolstoy bu konuda şanslıydı çünkü yaşadığı Yasnaya Polyana'ya gönderilen Ohrana ajanı dayanamayıp Tolstoy'a kendisini izlemek için gönderildiğini itiraf etmişti.[28] Bu gibi profesyonel siyasi polis uygulamaları dışında Ohrana'nın en önemli kozlarından biri de kapıcılardı. Kapıcılara şüpheli evlere giren çıkanı ve bu evlerdeki toplantıları polise bildirmeleri (özellikle de tanımadıkları kişileri), gerekli gördükleri takdirde de bu kişileri polis gelene kadar gözaltına almaları tembihlenmişti.[29]

Nikolay'ın iç politikada babasından miras aldığı bir diğer politika da *zemstvo*lara karşı takındığı negatif tutumdu. "Saçma rüyalar" çıkışıyla bu konuda ne düşündüğünü zaten belli etmişti ve daha sonraki dönemde de bu tavrını sürdürecekti. Nikolay'ın danışmanları ve Vitte de *zemstvo*nun otokrasi ilkesi ile çeliştiğini savunmaya devam ediyorlardı.[30] *Zemstvo*lardaki soylu hakimiyeti devam etmesine rağmen yine de *zemstvo*lara güvenilmiyor, yetkileri genişletilmiyordu. Bu gibi hareketler hem soyluların hem de yönetimde daha fazla söz sahibi olmak isteyen eğitimli, soylu olmayan kesimlerin rejim ile arasına mesafe koymaya başlamasına ve muhalefete katılmasına zemin hazırlayacaktı.[31]

Nikolay'ın babasının izinden gittiği bir başka mesele de etnik ve dini azınlıklar meselesiydi. Bu dönemde Lehler, Finler, Ermeniler ve Yahudiler gibi birçok etnik grubun üzerlerindeki baskı devam ederken çarlık rejimi ile yüzyıllardır çatışan dini azınlıklar olan Duhoborlar ve Malakanlar konusunda da rejim geri adım atmıyordu. Buna karşılık Tolstoy'un öncülüğünde başlatılan yardım kampanyası çerçevesinde (ünlü yazar kitaplarından

28 Tolstoy, v. 2, 6 Haziran 1896 notları.

29 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 193-4.

30 Harcave, 86; Pares, *Russia and Reform*, 80-1.

31 Robbins, 182.

telif almama konusundaki prensibini bu kampanya için değiştirmişti), yollanan dilekçeler ve toplanan bağışlar rejimi kızdırdı fakat dünya kamuoyundan büyük destek gördü.[32] Bu kamuoyu baskısının neticesinde, Nikolay Duhoborların ve Malakanların bir kısmının Kanada'ya göçmesine izin vermek zorunda kalacaktı.

Büyüyen Muhalefet (1894-1898)

II. Nikolay'ın bu baskıcı politikaları ve ekonomik koşullar yavaş da olsa muhalefetin büyümesine ve saflarına yeni unsurlar katılmasına sebep oldu. Muhalefetin tüm unsurlarının birleştiği en önemli fikir, Nikolay'ın otokrasisinin bu şekilde devam edemeyeceğiydi. Kurtuluş kimilerine göre anayasal meşrutiyet, kimilerine göreyse sosyalist devrimdi.

Rejime karşı gelişen muhalefetin bir kanadı Sosyal Demokratlardı (SDler). SDlerin çoğu III. Aleksandr dönemindeki baskılardan ve hapis cezalarından kaçmak için Avrupa'ya kaçmış ya da dikkat çekmeyecek şekilde Rusya'da kalmışlardı. SDlerin başkentteki liderlerinden olan Lenin, Nikolay'ın idaresinin ilk yıllarında SDlerin daha önceki dönemdeki ana stratejileri olan çalışma gruplarının yaygınlaştırılması ve işçiler arasındaki propagandanın önemini vurguluyordu. Fakat bu tek başına yetersizdi. İşçiler broşürlerde bahsedilen kötü iş koşullarını ve düşük maaş gibi sıkıntıları anlamakta ve tepki vermekte zaten zorlanmıyordu, fakat sosyalist hareket sadece bununla sınırlı kalamazdı.[33] İşçilerin iş yerinde gördüğü baskıya karşı grev, toplu sözleşme gibi haklarının bulunmamasının ve işverenin yasalarla korunmasının Nikolay'ın ısrarla ayakta tutmaya çalıştığı otokratik rejim ile alakalı olduğunu işçilere anlatmak lazımdı. Bunun için de SDler ekonomik sıkıntılar ve polis şiddeti gibi konuların ötesine geçip, işçilere Rusya'nın iç ve dış politikası, ekonominin geçirdiği dönüşüm, devrim tarihi gibi konuları da anlatmalıydı.

32 Troyat, 561-6.

33 Lenin, *What Is To Be Done?*, Bölüm 3.E.

SDler dışında, muhalefet sahnesine daha aktif bir şekilde çıkan diğer grup ise III. Aleksandr döneminde çok büyük bir baskıya uğrayan *narodnik*lerin takipçileriydi. Bu grubun SDlerden önemli bir farkı kapitalizme bakış açılarıydı. Hal böyleyken, rejime karşı mücadeleyi tekrar ele aldıkları 1890'ların ortalarından itibaren *narodnik*lerin odak noktası şehirlerdeki işçi sınıfından ziyade köylülerdi.

SDler ve *narodnik*ler arasındaki fikir ayrılıkları devam ederken rejime karşı çıkışın geldiği diğer bir yer de üniversitelerdi. Olası rejim karşıtı hareketleri engellemek için III. Aleksandr döneminde üniversiteler için alınan sert tedbirler Nikolay döneminde de uygulanmaya devam ediyordu. Fakat tüm bu tedbirler 1895 yılında öğrenci hareketinin tekrar canlanmasına engel olamadı. Bunu fark eden İçişleri Bakanı İvan D. Durnovo (Pyotr N. Durnovo'nun akrabası) çıkarılan katı yasalara, şüpheli karakterlerin üniversitelerden atılmasına, yeteneksiz fakat rejime sadık akademisyenlerin terfi ettirilmesine rağmen hala üniversitelerde rejim karşıtı eylemlerin devam etmesine isyan ediyordu. Bakanı doğrularcasına, üniversite öğrencileri 1895 sonunda Çar'a bağlılık yemini etmeyi reddedince hükümet üniversitelerde daha sert adımlar atmaya başladı.[34]

Bu sert adımlardan nasibini alanlardan biri de Moskova Üniversitesi'nde Tarih Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Pavel N. Milyukov idi. 1882'de aynı üniversiteden mezun olan ve ünlü Rus tarihçiler Vasiliy O. Klyuçevskiy'nin ve Pavel G. Vinogradov'un danışmanlığında doktora çalışmalarını bitiren Milyukov, 1894 yılında taşrada verdiği Çarlık Rusyası'nın sosyal meseleleri hakkındaki konuşmalarıyla siyasi polisin dikkatini çekmişti. Milyukov'un Nijniy Novgorod'daki konuşmasını dinleyenlerden biri olan vali yardımcısı Anatoliy İ. Çaykovskiy (ünlü bestecinin kardeşi) Milyukov'un konuşmasını alkışladığı için beklediği terfiyi alamayacaktı.[35]

34 Deutscher, 24.

35 Riha, 27.

Bundan kısa bir süre sonra, Moskova Üniversitesi'nde Klyuçevskiy'nin III. Aleksandr'ı öven konuşmasını öğrenciler protesto edince, polis 55 öğrenciyi tutuklayıp sürdü. Bu kararın iptali için dilekçe veren akademisyenlerden biri olan Milyukov, 1895 başında görevinden alınarak Moskova'da ikamet etmesi ve herhangi bir eğitim kurumunda çalışması iki yıllığına yasaklandı.[36] Milyukov'a göre rejimin bu tarz politikalarla üniversitelerden istediğini alması mümkün değildi. Çar'a sadık, düzene ve dinine bağlı üniversite öğrencileri yetiştirmeyi hedefleyen Eğitim Bakanlığı'nın baskıcı sistemi yüzünden üniversite öğrencilerinin çoğu sosyalist olmuştu.[37]

Öğrenci protestoları ve 1896 St. Petersburg genel grevi ile başlayan dalga Çarlık Rusyası içerisindeki sosyalist hareket için bir dönemeç olmuştu. Büyüyen işçi sınıfını ve protestoları yönetebilmek ve otokrasiden daha fazla hak ve özgürlük koparabilmek için artık çalışma gruplarından daha fazlasına ihtiyaçları vardı. Sibirya sürgününde bu konuyu derinlemesine düşünen Lenin için, grevler çalışma gruplarındaki teorik tartışmalardan daha öğreticiydi çünkü grev katılımcıları artık grevin sadece daha yüksek maaş talebi ile sınırlı olmadığını, siyasi hak ve özgürlükler ile iç içe olduğunu birinci elden görüyorlardı.[38] Bu grevlerden siyasi kazanımlar ancak organize bir çabayla ve sağlam bir sınıf bilinci ile elde edilebilirdi.

Lenin'e göre bundan sonra yapılması gereken bu bilincin yerleşmesini hızlandırmaktı. Bunun için yurt çapında bir parti ve yayınlar öncelikli adımlardı. Böylece, SDler Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi çatısı altında toplanıp ilk kongrelerini 1898'de Minsk'te yapmaya karar verdiler. Bu kongrenin bütün katılımcıları kısa bir süre içerisinde tutuklansa da yurt çapında bir parti için ilk adım atılmıştı. Bu kongreden geriye kalan parti manifestosunda altı çizilenler özellikle Lenin ve takipçilerinin

36 A.g.e., 27-8.

37 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 218.

38 Harding, 119-22.

bundan sonraki stratejisinin ne olacağının ipuçlarını veriyordu. Buna göre Nikolay'ın otokrasisinin boyunduruğundan kurtulmak için proletaryanın liderliğine ihtiyaç vardı, zayıf ve korkak Rus burjuvazisine güvenilemezdi.[39]

Bu sıralarda *Rusya'da Kapitalizmin Gelişimi* adlı eseri üzerinde çalışan Lenin'e göre, kapitalizm Rusya'da durdurulamaz bir hızda ilerliyor ve feodalizmi kademeli olarak sahneden siliyordu. Bu ekonomik dönüşüm bütün dünyada olduğu gibi Rusya'da da beraberinde kaçınılmaz olarak siyasi dönüşümleri de getiriyordu. Kapitalizm, feodalizmin beslediği siyasi ve ekonomik kurumlar olan otokratik rejim veya kırsaldaki *mir* gibi yapıları da yok olmaya zorlayacaktı. Artık sadece gelişmiş ülkelerde değil, gelişmekte olan ülkelerde bile var olan, yoksa da tesis edilmeleri için özellikle de eğitimli kesimden yoğun talep olan anayasa, meclis, seçimler, hukuk devleti, kişisel hak ve özgürlüklerin temini gibi kavramlar Çarlık Rusyası siyasetine de kaçınılmaz olarak geliyordu.[40] Lenin'e göre bu demokratik aşama için Rusya'daki bütün otokrasi karşıtı unsurlar işçi sınıfı liderliğinde birleşmeliydi.[41] Burada işçi sınıfına en büyük yardımı edebilecek grup ise Lenin'in "kırsal proletarya" olarak adlandırdığı topraksız köylülerdi. Kırsaldaki kapitalist dönüşüm sonucunda sayıları giderek artan bu grup işçi sınıfının otokrasiye karşı doğal müttefikiydi.[42]

Rejime aykırı sesler çıkarmaya başlayan diğer bir grup ise bu dönemde büyüyen bir sınıf olan şehirli profesyonellerdi. İyi eğitimli bu sınıf mensupları, Avrupa'daki çağdaşlarının yakaladığı maddi refahı ve özgürlükleri kendileri için de istiyorlar ve rejimin bunun önünde en büyük engel olduğunu düşünüyorlardı. Örneğin, dörtte üçü kamuda çalışan doktorların, 19. yüzyıl sonunda yaşanan kıtlık ve kolera salgınında devletin müdahalesindeki hataları görüp

39 A.g.e., 46-7.

40 Hobsbawm, 22-5.

41 Harding, 67-8; Peter Struve, "My Contacts and Conflicts with Lenin: I," *The Slavonic and East European Review*, v. 12, n. 36 (Apr., 1934): 577-8.

42 Harding, 70, 106.

bunları kamuoyunda dillendirmeleri hükümet tarafından olumsuz karşılanmıştı. Otokratik rejimden umudunu kesen doktorlar gibi pek çok meslek grubu yavaş yavaş muhalefet saflarına katılıyordu.[43]

Aynı doktorlar gibi, üniversitelerdeki baskı ortamı ve idari özerklik taleplerinin reddine bozulan Milyukov gibi akademisyenlerin çoğu da liberal muhalif gruplara katılıyorlardı. Bu meslek gruplarının dışında, kırsaldaki *zemstvo*larda çalışan öğretmen, istatistikçi ve tarım uzmanları da hükümetin *zemstvo* karşıtı siyasetinden bıktıkları için liberal muhalefetin saflarına kayıyorlardı.[44] Bu durum Durnovo'nun dikkatini çekmiş, özellikle köylülerle yakın iletişim içerisindeki *zemstvo* profesyonellerinin hükümet karşıtı bir çizgiye gelmesini çok tehlikeli bulduğunu vurgulamıştı.[45]

Bu dönemde, emekleme aşamasında olan liberal muhalif hareketin diğer bir kaynağı da rejimden endişeli bazı toprak sahibi, sanayici ve tüccarlardı. Aynı profesyoneller gibi bu gruplar da Avrupa'daki denklerine ve sahip olduklarına baktıklarında umutsuzluğa kapılıyor ve yavaşça muhalefet saflarına kayıyordu. Aynı *zemstvo* profesyonelleri gibi, *zemstvo*daki toprak sahibi soylular da *zemstvo* yetkilerinin kısıtlanmasından rahatsızdı.[46] Siyasi rahatsızlıkları yanında, ekonomik olarak da işleri iyiye gitmeyen bir kısım toprak sahibi otokratik rejimi suçluyordu.

Vitte, Sanayileşme ve Dönüşüm: Çarlık Ekonomisi (1894-1898)

Nikolay iç politikada ipleri sürekli elinde tutan ve gücü paylaşmayan bir çar profili çizse de ekonomi politikalarında, özellikle çarlığının ilk dönemlerinde Maliye Bakanı Vitte'ye özgürlük tanımıştı. Nikolay da biliyordu ki hem içeride hem dışarıda güçlü bir çarlık rejimi için iyi işleyen bir ekonomi şarttı ve Vitte'nin Rusya'nın

43 Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire* (New York: OUP, 2003), 36-7.

44 Pares, *Russia and Reform*, 416.

45 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 325.

46 Lieven, *Nicholas II*, 20.

ekonomisindeki sıkıntılara getirdiği çözümleri genellikle Çar da onaylıyordu. Vitte'ye göre, Rusya'nın en önemli ekonomik sorunu sanayileşme konusundaki geri kalmışlığıydı. Bu sorun çözülmeden rejimin iç ve dış tehlikelere karşı durabilmesi çok zordu.[47]

Vitte sanayileşme hamlesinin tetikleyeceği siyasi ve sosyal dönüşümün kontrol altına alınabileceğini, otokrasi için büyük bir tehdit olmadığını düşünüyordu.[48] Örneğin, sanayileşme ile Rusya'nın en kronik problemi olan kırsaldaki toprak sorunu çözülebilirdi. Vitte'ye göre ucuz ve verimli tarım ürünleri ihraç eden Amerikan çiftçileriyle rekabet etmesi mümkün gözükmeyen ve sürekli daha fazla toprak isteyen Rus çiftçileri, sanayileşme hamlesinin bir parçası olarak köylerini terk edip fabrikalarda işçi olarak çalışacaklar ve böylece kırsaldaki gerginlik de azalacaktı.[49]

Özel sektörün yetersizliği düşünüldüğünde, Vitte'nin hayalindeki gibi hızlı bir şekilde sanayileşebilmek için devletin, özellikle demiryolları, madencilik, petrol gibi alanlarda yatırım yapması şarttı. Rusya'ya uygun bir model olarak Vitte'nin aklında devletin öncülük ettiği ve kısa bir sürede başarıya ulaşan Almanya'nın sanayileşme modeli vardı.[50] Bu modelden ilham alınarak Vitte döneminde hızlandırılan sanayileşme sürecinde devletin rolünün en belirgin olarak görüldüğü sektör ise demiryollarıydı. 1896-1900 arası kamu yatırımlarının neredeyse dörtte biri demiryollarına aitti.[51]

Bu zamana kadar bu sektörde devlet ve özel sektör yer alırken, Vitte ile beraber devletin demiryollarının yapımı ve işletilmesindeki ağırlığı artmaya başladı. Çeşitli hatlarda yapılan kamulaştırmalar ile 1900 yılında tüm demiryollarının üçte ikisi devletin eline geçti.[52] Bu dönemde demiryollarına yapılan kamu

47 Wcislo, 144.
48 Ascher, *The Revolution of 1905*, 4.
49 Lieven, *Nicholas II*, 81.
50 Wcislo, 102-4.
51 Gatrell, 151.
52 Shanin, 128-9.

yatırımları dışında, Vitte özel şirketleri de sektöre yatırım konusunda teşvik ediyordu. Bu kapsamda, Putilov gibi dev özel şirketlerin demiryolu parçaları üretimi devlet tarafından sübvanse ediliyordu.[53] Sektördeki bu dinamizmden faydalanarak palazlanan diğer bir önemli ray üreticisi ise bulunduğu şehre, Yuzovka (bugünkü Donetsk) adını verecek olan Galli sanayici John Hughes idi.[54] Vitte'nin bu yöndeki politikaları sayesinde ülkedeki toplam demiryolu hattı uzunluğu 1890'da 30600 kilometre iken 1901'de 56500 kilometreye çıkacaktı.[55]

Bu dönemde hükümetin demiryollarına verdiği önemin en somut örneği şüphesiz Trans-Sibirya Demiryolu Projesi idi. St. Petersburg'dan Vladivostok'a uzanacak bu demiryolu hattı vasıtasıyla Sibirya'nın zengin yeraltı kaynakları daha iyi bir biçimde kullanılabilecek, bölgeye yerleşim ve asker sevkiyatı kolaylaşacak ve Rusya Pasifik Okyanusu'na açılmış olacaktı. Öte yandan, 19. yüzyılın sonuna doğru bu demiryolu furyasına eleştiriler de gelmeye başladı. Bunlara göre demiryollarına yapılan büyük yatırımın getirisi henüz alınamıyor ve demiryolları bütçeye yük oluyordu. Ayrıca, sırf sanayileşme ve demiryolları uğruna kar etmeyen sektörlere yapay sübvansiyonlar verilerek hazinenin açığı daha da arttırılıyordu.[56] Bu eleştirilere cevap veren Vitte'ye göre, demiryolu yatırımlarının getirisinin düşük olmasındaki en önemli sebep devletin yatırım yaptığı hatlarda Çar'ın ve Savaş Bakanlığı'nın ekonomik karlılıktan ziyade askeri öncelikleri ön plana koymasıydı.[57] Demiryolları dışında bu dönemde çoğunlukla devlet eliyle büyüyen Çarlık Rusyası sanayisinin omurgasını maden, petrol, metal ve makine sektörleri oluşturuyordu. Ukrayna, Baltık vilayetleri, Polonya gibi bölgeler dışında Rusya'da fabrikalar ülkenin iki büyük

53 Gatrell, 150-1.
54 A.g.e., 153.
55 A.g.e., 150-1.
56 A.g.e., 167-8.
57 Witte, 75.

metropolünde yoğunlaşıyordu. Petersburg'daki Putilov fabrikaları, 30 bin işçisi ile bunların en büyüğüydü.[58]

Vitte'nin sanayileşme modelindeki diğer bir önemli nokta korumacı ekonomi politikalarıydı. Rusya ve Almanya arasında devam eden ticaret savaşlarına sebep olan bu durum 1894'te imzalanan 10 yıllık ticaret antlaşmasına kadar devam etmiş, ancak bundan sonra iki ülkenin birbirlerine uyguladıkları gümrük oranları makul seviyeye çekilmişti. Yine de iki ülke birbirlerine karşı gümrük duvarlarını her zaman bir koz olarak tutmaya devam edeceklerdi.[59] Korumacı politikalar tek başına Rusya'nın hızlı sanayileşmesi için yeterli değildi. Vitte'nin öncelikli bir diğer hedefi de Rusya'ya yabancı sermayedarları çekmekti. Maliye Bakanı'na göre yabancı sermaye olmadan sanayileşebilmek mümkün değildi.[60]

Yabancı sermayedarlar için Rusya gelişmekte olan bir ülke olarak cazip fırsatlar sunsa da rublenin istikrarsızlığı yatırımın önünde bir engeldi. İstikrarsız ruble gerek doğrudan yatırım gerekse de sıcak para bulmak konusunda Rusya'nın risk primini arttırıyor, iç piyasada da fiyat istikrarsızlığı oluşturuyordu.[61] III. Aleksandr döneminde tartışılmaya başlanan bu reform için II. Nikolay da Vitte'yi destekliyordu.[62] Vitte'nin "Maliye Bakanı olarak en önemli başarım" dediği bu reformun sonucunda 1897'de Devlet Bankası tarafından 1 kâğıt ruble 0.66 altın rubleye eşitlendi.[63] Altın standardı ile rublenin istikrara kavuşması yabancı yatırımcıların güveninin artması ve iç piyasada fiyat istikrarının sağlanması gibi olumlu sonuçlar doğurdu fakat aynı durum toprak sahipleri için geçerli değildi. Borçlarının çoğu ruble bazlı olan bu grup, Vitte'yi ağır bir biçimde eleştiriyordu.[64]

58 Stone, *Europe Transformed*, 154-5.
59 Witte, 62-9.
60 A.g.e., 74.
61 Wcislo, 159-60.
62 Witte, 61.
63 A.g.e., 59; Wcislo, 160.
64 Gatrell, 226.

Dünya piyasalarına entegrasyon için altın standardı dışında Vitte'nin başka fikirleri de vardı. Bunlardan en önemlileri tamamen metrik sisteme ve Gregoryen takvime geçiş, patent ve telif haklarının güvence altına alınması gibi konulardı. Vitte'nin bu konudaki en büyük destekçilerinden biriyse yardımcılarından olan ünlü kimyacı Dmitriy İ. Mendeleyev idi.[65]

19. yüzyıl sonu itibariyle Vitte'nin yabancı sermaye çekme çabaları sonuç vermiş ve Rusya'daki yabancı sermaye birikimi, özellikle altın standardına geçilmesinden sonra hızla artmıştı.[66] 1893-1899 arasında sanayideki yeni yatırımların %55'i yabancı sermaye ile finanse edilmişti.[67] Yabancı sermayedarlar ilk olarak iç piyasada rekabetin az, getiri oranının daha garanti olduğu tekel ya da oligopol pazarları tercih ediyordu. En çok tercih edilen sektörler metalürji, petrol, kimya, maden gibi sektörlerdi.[68] Bunun dışında sıcak para olarak nitelendirilebilecek Rus devlet tahvilleri de yabancı sermayedarlar tarafından büyük ilgi görüyordu.[69]

Vitte'nin ekonomi politikalarına damga vuran diğer bir konu da votka tekelidir. Hazinenin altın standardını koruyabilmesi için gerekli olan altın rezervinin bir kısmı ticaret fazlasıyla sağlansa da merkezi bütçenin açık vermemesi için vergi toplayabilmesi şarttı. Doğrudan vergi toplamak konusunda kronik sıkıntıları olan Rus maliyesi II. Nikolay idaresinde de dolaylı vergilerin ağırlığını arttırma konusundaki tercihini sürdürdü.[70] Gündelik yaşamda vazgeçilmez olan votka, gazyağı, şeker, çay, kibrit gibi ürünlere uygulanan dolaylı vergiler hazine için değerli bir kaynak havuzu olmaya devam ediyordu.

Votka ve diğer sert içkiler için 1894-1896 yılları arasında yapılan ek yasal değişikliklerle devlet votka satışının tekelini eline

65 Harcave, 70-1.

66 Gregory, 148.

67 Gatrell, 228.

68 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 461-5; Gatrell, 222-3; Gregory, 6.

69 Gatrell, 222-3.

70 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 444-5; Wcislo, 167.

alarak votkadan dolaylı vergisi dışında da faydalanmayı amaçladı. Buna göre votka üretimini devlet fabrikaları ve izin alabilen özel üreticiler yapabilecekken, yasal satışını sadece devlet kontrolündeki satış büroları yapabilecekti. Kademeli olarak uygulanmaya başlanan votka tekeli ile (tüm imparatorlukta yürürlüğe girmesi 1901'i bulacaktı) devlet Rusya'nın gündelik yaşamında çok önemli yeri olan bir üründe tekel oluşturup hazineyi beslemenin yolunu bulmuştu.[71] Bu hamleye alkolizm, kaçakçılık ve dolaylı vergilerin fakirleri daha çok vurması konulu eleştiriler gelse de, hazine gelirlerinin yaklaşık üçte birini oluşturan votka tekeli varlığını sürdürmeye devam edecekti.[72]

Vitte'nin ekonomi politikaları sosyoekonomik dengeleri de değiştiriyordu. Bu dengelerden biri Rusya için çok kritik olan köylülerin durumuyla alakalıydı. Vitte'ye göre kırsaldaki en büyük problem *mir* idi. Vitte'nin müttefiklerinden Mendeleyev de benzer şekilde düşünüyor, tarımdan sanayiye kayacak ucuz işgücü sayesinde Rusya'nın uluslararası piyasalarda rekabet edebileceğini savunuyordu.[73] Vitte'nin politikaları bu konuda istediği sonucu kısmen de olsa verdi. Bazı köylüler mevsimlik, bazıları ise temelli olarak şehirlerde fabrikalarda çalışmaya başlamışlardı. Köylülerin şehre gitmek için gerekli iç pasaportu hala *mir*den alması bir engel teşkil etse de bu köyden şehre göçü durdurmuyordu.[74]

Bu eğilime rağmen 19. yüzyıl sonunda Çarlık Rusyası'nın rakiplerinden çok daha az şehirli nüfusa sahip olduğu açıktır. 1867'de %10 olan şehirli nüfus oranı, 1897 nüfus sayımı verilerine göre %13 idi.[75] Yine de St. Petersburg ve Moskova gibi iki büyük metropol bu dönemde köylerden gelen göçlerle giderek büyüyordu. Bu iki şehirde artan konut talebinin karşılanamaması

71 Harcave, 51; Shanin, 129.
72 Shanin, 129; Herlihy, 6-7; Wcislo, 167.
73 Gurko, 59-60.
74 Gatrell, 88-9.
75 A.g.e., 67; Shanin, 64.

yüzünden doğan sağlıksız barınma koşulları tifüs ve kolera salgınlarının kronikleşmesini beraberinde getirecekti.[76]

Bu dönemde İmparatorluk Kançılaryası'nda görevli Vladimir İ. Gurko, Vitte'nin sanayileşme obsesyonu yüzünden tarım sektörüne yeterince eğilmediğini düşünüyordu. Kendisi de bir toprak sahibi olan ve Rusya'nın kırsaldaki sorunları hakkında bilimsel araştırmalar da yapan Gurko, 1890'larda tarım ürünleri fiyatlarında yaşanan global düşüş sebebiyle zaten zorda olan köylünün durumunu Vitte'nin tarım politikalarının iyice kötüleştirdiğini savunuyordu.[77] Dünya piyasalarına giderek daha fazla entegre olan ve refah seviyeleri global fiyat hareketlerine endekslenen Rusya çiftçileri, gerçekten de 1890'lardaki bu düşüş trendinden olumsuz etkileniyorlardı.[78] Düşen tarım ürünleri fiyatları dışında, bu dönemde artan arazi kiraları ve dolaylı vergi oranları, hala soylulara kefaret ödemeleri yapmaya devam eden köylüleri ekonomik açıdan iyice zorluyordu.[79]

Bu zorluklar sürerken hükümetin tarım sektöründen temel beklentisi hala sanayileşmenin finansmanı için gerekli tarım ürünleri ihracatını yapmasıydı. Tahıl ihracatı konusundaki bu politikaya rağmen, artan üretkenliğin (sanayideki artışın gerisinde kalsa da) de etkisiyle, köylülerin kişi başına tükettikleri tahıl miktarı artmıştı.[80] Köylülerin bu dönemde hükümetten en önemli istekleri ise daha fazla topraktı. 1861'den sonra köylü sınıfı olarak sahip oldukları toprak oranı sürekli artmıştı. Fakat aynı dönemdeki hızlı nüfus artışı yüzünden köylü başına düşen toprak miktarı artmamış, hatta azalmıştı.[81]

---

76 Gatrell, 40.

77 Gurko, 57-9.

78 Hobsbawm, 293; Gatrell, 131-3.

79 Gatrell, 75, 199.

80 Gregory, 123-4, 132, 137-8.

81 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 449; Riasanovsky & Steinberg, 449; Gatrell, 114-5.

Vitte'nin Rusya ekonomisini, en ücra köyüne kadar dünya ekonomisine daha fazla entegre etme çabalarını gözlemleyenlerden biri de Lenin idi. *Rusya'da Kapitalizmin Gelişimi* adlı eserinde tarımın ticarileşmesi ve piyasa için üretime geçilmesiyle beraber Rus tarımının geri dönüşü olmayan bir yola girdiğini savunan Lenin, bunun kırsalda yarattığı sosyoekonomik farklılaşmaya dikkat çekiyordu. Bu ekonomik dönüşüme daha iyi adapte olan (tüm köylülerin yaklaşık %20'si), efektif zirai metotlar kullanan, arazi ve zirai alet sahibi çiftçiler ("kırsal burjuvazi") daha da zenginleşiyordu.[82]

Aynı süreçte, Lenin'in "kırsal proletarya" diye tanımladığı küçük arazi sahipleri (tüm köylülerin yaklaşık %50'si) ise rekabete, artan kira ve vergilere dayanamayıp daha da fakirleşiyor ve arazilerini satıp topraksız köylü statüsüne düşüyorlardı. Arada kalan %30'luk orta sınıf köylülerin ise zamanla çoğu kırsal proletarya saflarına geçecekti.[83] Lenin Sibirya'daki çalışma odasında, rejimin tarım politikalarıyla kırsaldaki sınıf çatışmasını keskinleştirerek istemeden de olsa kendi kuyusunu kazdığı düşüncesiyle umutlanırken, Troçki'nin aklında ise bir süre önce ziyaret ettiği çiftçi babasının lafları vardı. Çar'ı devirmekten ve özgürlükten bahsettiği babası genç Troçki'yi tersleyerek "Bu asla olmayacak, üç yüzyıl içerisinde bile!" demişti.[84]

Vitte'nin ekonomi politikaları soyluların maddi durumlarını da derinden etkilemişti. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren toprak sahibi soylu sınıfının ekonomik durumu zaten geriye gitmişti. Vitte bu gidişata direnç gösterip şikâyet eden soylulara bankacılık ve sanayiye yönelmelerini, aksi takdirde üzüleceklerini söylüyordu.[85] Tarımda ısrar eden soylulardan biri Demidov ailesi idi. Demidovlar düşük mısır fiyatları ve kötü hasat sebebiyle zor duruma düşmüşler, Kiev vilayetindeki arazilerini

82 Lenin, *The Development of Capitalism*, Bölüm 7.5.

83 A.g.e.

84 Deutscher, 29.

85 Harcave, 89.

satma noktasına gelmişlerdi. Bunu önlemek için bir süre önce Devlet Bankası'ndan aldıkları 1,3 milyon rublelik kredinin faiz ve vergilerinin affedilmesi ve Devlet Bankası'ndan 6 yıllığına faizsiz 1 milyon rublelik ek bir kredi talep ettiklerini belirten bir mektubu 1895'te annesi vasıtasıyla Çar'a ulaştırmışlardı. Mektupta yardım taleplerine Vitte'nin anlayış göstermediğinden yakınan Demidov'a cevaben Nikolay ek kredinin söz konusu olamayacağını, ancak ailenin borçlarının yeniden yapılandırılabileceğini ifade etti.[86] Demidov'un durumundaki başka soylular bu ekonomik sorunlar karşısında çarlık rejiminin yüzyıllardır sadık hizmetkârları olan soylulara daha fazla yardım etmesi gerektiğine inanıyorlardı. Soylu Arazi Bankası'ndan ucuz kredi, ürünleri için sübvansiyon, borçlarının yeniden yapılandırması gibi konularda devletin yeterince çaba göstermediğini düşünen soylu toprak sahiplerinin bazıları muhalefet saflarına kayıyordu.[87]

Vitte'nin sanayileşme politikasının en net yansımalarından biri büyük kentlerdeki işçi sınıfının durumunda gözlemleniyordu. Büyük fabrikaların tüm sanayi üretimi ve çalışan sayısı içerisindeki paylarının giderek arttığı bu dönemde, 1894-1895 yılı verilerine göre tüm fabrikaların sadece %10,1'ini oluşturan büyük fabrikalar, toplam üretimin %70,8'ini yapıyor, toplam işçilerin %74'ünü çalıştırıyorlardı.[88] Bu durum, Rusya'nın dört bir yanından gelmiş işçilerin benzer durumdaki diğer işçilerle daha yakın iletişim içerisinde olmasını, yaşadıkları sıkıntıları ortak hareket ederek çözebileceklerine dair inancını, özellikle de bu dönemde artan sosyalist propaganda sayesinde güçlendiriyordu. Vitte'nin sanayileşme hamlesi çarlık rejimi için bir çelişkiyi de beraberinde getirmişti: şehirlerde giderek sayıları artan ve daha organize bir işçi sınıfı.

Tüm bunlar olurken, hükümet sanayicileri desteklemek adına artık Avrupa'da çok standart hale gelmiş birçok temel hak ve özgürlükten işçileri mahrum bırakıyordu. 19. yüzyıl biterken

86 Bing, 94.

87 Gurko, 201-2; Gatrell, 205-6.

88 Lenin, *The Development of Capitalism*, Bölüm 7.7.

Rusya'da işçilerin hala grev ve toplu sözleşme gibi hakları yoktu. Bunun ötesinde, grevlere katılmak yasalara göre suçtu ve greve katılan işçilere bir haftadan üç haftaya kadar hapis cezası veriliyordu.[89] Sanayileşme sürecinin doğal bir sonucu olan grev ve sendikal hakların verilmesi konusunda Maliye Bakanlığı daha açık fikirli iken, İçişleri Bakanlığı buna şiddetle karşı çıkıyordu.[90] Büyüyen işçi sınıfının yaratabileceği sıkıntıların farkında olan Vitte, 1895'te fabrika müfettişlerinin işçilerin işverenle olan anlaşmazlıklarında daha etkin rol oynamalarını istemişti.[91] İşçilere uygulanan diğer bir kısıtlama da işverene tanınan geniş yetkilerle alakalıydı. Vasıflı işçilerin işyerinden kolayca ayrılmasını istemeyen işverenlere, ayrılmak isteyen vasıflı işçilerin iç pasaportlarına el koyma yetkisi verilmişti.[92]

İşçilerin diğer bir sıkıntısı da günlük çalışma saatlerinin fazlalığıydı. 12-13 saat arası olan günlük çalışma saatinin azaltılmasını isteyen işçiler isteklerine yanıt alamıyordu. Çalışma saatleri konusunda işverenlerin ne kadar katı olduğunu, bu dönemde St. Petersburg'daki bir metal fabrikasında iş bulan Kanatçikov da öğrenecekti. İşe birkaç saniye bile geç kalmanın bedeli günlük yevmiyesinin yarısı ve bir rublelik cezaydı.[93] Tüm bunların üzerine, Rus fabrikalarındaki işçilerin maaşları da Avrupalı benzerlerinin çok gerisindeydi. Ortalama bir Alman işçinin yarısı kadar maaş alan Rus işçisi, bu dönemde büyük kentlerdeki konutlara artan talep sebebiyle, bu düşük maaşın önemli bir kısmını berbat koşullardaki kiralık daireler için vermek zorundaydı.[94]

İşçilerin yaşadıkları bu sorunlara karşı ilk büyük tepkilerinden birini 1896 yılındaki St. Petersburg genel grevinde görmek mümkündür. Arkası kesilmeyen Avrupa'daki büyük grevler,

89 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 486; Pares, *Russia and Reform*, 455-8.

90 Lieven, *Nicholas II*, 77-8.

91 Pares, *Russia and Reform*, 83.

92 Gatrell, 161-2.

93 Kanatchikov, 86.

94 Stone, *Europe Transformed*, 158-9.

Sosyalist Enternasyonal'de dile getirilen günlük sekiz saat çalışma süresi gibi talepler ve öğrenci gösterileri Rusya'daki işçileri de daha iyi koşullar talep etmeye teşvik ediyordu.[95] 1896'da fabrikadaki yiyeceklerden memnun olmayan tekstil işçilerinin öncülüğünde başlayan ve daha sonra başkentteki 30 bin işçinin katılımıyla büyüyen bu grev rejimi endişelendirdi. Grev sırasında ve sonrasında yaşananlar işçilerin rejim hakkındaki fikirlerini giderek daha olumsuz bir hale sokuyordu.

1896 sonunda, Hodınka faciasında ölenleri anmak için toplanan Moskova Üniversitesi öğrencilerinin polis tarafından sert bir şekilde dağıtılması Kanatçikov ve arkadaşlarının öğrenci hareketine bakışını değiştirecekti. Önceleri işçiler olarak "taşkın isyancılar", "ateistler", Çar'a saldırmaya yer arayan tipler olarak niteledikleri öğrencileri, şimdi adalet arayan figürler olarak görüyorlardı.[96] Tüm bunlara rağmen, işçilerin çoğu hoşnutsuzlukları karşısında öfkelerini bakanlara ve soylulara yöneltirken, Nikolay'ı bundan muaf tutuyor ve hürmet gösteriyorlardı.[97] Grev ve devamındaki gelişmeler rejimi korkutunca, Vitte'nin teşvikiyle çalışma yasasında bazı iyileştirmeler yapıldı. 1897'daki düzenlemeyle yetişkin işçiler için çalışma saatleri hafta içi 11,5 saat ve Cumartesileri bundan biraz daha az olacak şekilde düzenlendi ve işçilere altı saatte bir yemek molası hakkı tanındı.[98] Aynı yasayla 12 yaş altı çocuk işçi çalıştırmak da yasaklandı.[99]

Büyük Balıklarla Yüzmek: Dış Politika (1894-1898)

II. Nikolay Rusya İmparatorluğu'nu ayakta tutmak için dış politikada da başarılı olması gerektiğinin bilincindeydi. Bunu yapabilmek için iyi bir fırsat Nikolay'ın idaresinin başlarında,

95 Hobsbawm, 130.
96 Kanatchikov, 45.
97 A.g.e., 66.
98 Gatrell, 165; Ascher, *The Revolution of 1905*, 6.
99 Pares, *Russia and Reform*, 455-8.

Uzakdoğu'da belirmişti. Nikolay yaptığı Dünya Turu ve Sibirya Demiryolları Komitesi'ndeki görevi dolayısıyla bölgeyi tanıyordu ve bu yüzden dış politikada daha aktif rol oynamak niyetindeydi. Bakanlar için de Uzakdoğu, genç Çar'ın enerjisini kanalize edebileceği bir alandı.[100] Nikolay'a göre Rusya'nın geleceği Asya'daydı ve bu bölgede olabildiğince fazla nüfuz alanları kazanılmalıydı.[101] Burada Rusya'nın en kritik ihtiyaçlarından biri Pasifik'te kışın buz tutmayan bir limandı (Vladivostok kışın buz tutuyordu).

İşte tam bu sıralarda, Çin ve Japonya arasında çıkan savaşta Japonlar galip geldi ve Nisan 1895'te Şimonoseki Antlaşması imzalandı. Buna göre, daha önce Çin idaresinde bulunan Kore bağımsız bir krallık olacak, Japonlar da Port Arthur'un bulunduğu Liaotung Yarımadası'nı alacaktı. Bu noktada Nikolay gibi, Vitte de Asya'daki hedefleri için Rusya'nın bu antlaşmaya seyirci kalamayacağını düşünüyordu.[102] Fransa ve Almanya'nın da desteğini aldıktan sonra Japonya'ya antlaşmanın iptali için ültimatom veren Rusya istediğini alarak Çin'in hamisi konumuna geldi.[103] Japonya ise savaşın ganimeti olan Liaotung Yarımadası'nı Çin'e geri vermek zorunda kalmış, bunun yerine savaş tazminatıyla yetinmek zorunda kalmıştı.[104]

Bundan sonra, özellikle Vitte'nin Uzakdoğu politikasının temelinde Çin'de Rusya için büyük bir ekonomik nüfuz alanı yaratmak yatıyordu. Çin ekonomik ayrıcalıklar açısından diğer Avrupalı devletler ve ABD tarafından zaten yavaş yavaş paylaşılıyordu fakat serbest bir paylaşım yarışında Rusya'nın bu

100 Gurko, 256-8.

101 Lieven, *Nicholas II*, 95-6.

102 Witte, 82-3; Gurko, 253-4.

103 Bu dönemde Rusya'nın odak noktasını Avrupa'dan uzaklaştırmayı hedefleyen II. Wilhelm, Nikolay'ı Uzakdoğu'da atıldığı macera konusunda destekliyordu. Kayzer, Nikolay'a 1895'te yazdığı mektupta Rusya'ya düşen önemli görevlerden birinin Avrupa'yı "büyük sarı ırkın akınlarından korumak" olduğunu yazmıştı. Acar, 326.

104 LeDonne, 200-2.

devletlerle yarışması mümkün değildi.[105] Bu yüzden, Rusya'nın Çin'de kendisine ayrıcalıklar sağlayan antlaşmalarla belirli bölgelerde hakimiyet kurması gerekliydi. Bunun için de Kuzey Mançurya coğrafi yakınlığı, nüfusu ve zengin kaynaklarıyla, özellikle de Trans-Sibirya Demiryolu'nun da tamamlanacağı düşünüldüğünde en makul bölgeydi. Bölge gelişen Rusya sanayisinin ürünleri için de iyi bir pazar olacaktı.[106]

Rusya'nın Çin'deki ekonomik genişleme politikasının bir sonraki adımı Haziran 1896'da Rusya ve Çin arasında gizlice imzalanan Li-Lobanov Antlaşması ile atıldı.[107] Bu antlaşmayla iki ülke Japonya'ya karşı birbirlerini savunma sözü verdiler. Pazarlıklar sırasında Vitte, Rusya'nın Çin'e olası bir saldırı durumunda hızlıca yardım edebilmesi için, Trans-Sibirya hattına güneyden bağlanacak ve Kuzey Mançurya'dan geçen bir demiryolunun gerekliliğinden bahsetmiş ve Li'yi ikna etmişti.[108] Kuzey Mançurya'dan geçecek bu demiryolunun ihalesini büyük ölçüde Rus hazinesi ve Maliye Bakanlığı'nın ana hissedarları oldukları Rus-Çin Bankası'nın kontrolündeki özel Çin Doğu Demiryolu (ÇDD) şirketi almıştı. Demiryolunu 80 yıllığına bu şirket yönetecek, demiryolunun geçtiği arazinin etrafındaki bölgede Çin hükümetinin değil, şirketin idari yetkisi ve kendi polis birimi olacak ve buralarda Rus yerleşimleri kurulacaktı.[109] Böylece yapımı devam eden Trans-Sibirya demiryolunun Vladivostok'a uzanacak olan son kısmı 450 mil kısalacak ve maliyeti azalmış olacaktı.[110]

Vitte'ye göre, coğrafi sebeplerden ötürü Mançurya zaten Rusya'nın siyasi nüfuz alanındaydı.[111] Yeni atılan adımları bölgede

105 Lieven, *Nicholas II*, 96.

106 Wcislo, 161.

107 Adını antlaşmayı imzalayan Rus Dışişleri Bakanı Aleksey B. Lobanov-Rostovskiy ve Li Hung Chang'den alıyordu.

108 Barbara Jelavich, *St. Petersburg and Moscow: Tsarist and Soviet Foreign Policy, 1814–1974* (Bloomington: Indiana UP, 1974), 238-9.

109 Witte, 90; Rosen, 140; Wcislo, 179.

110 Jelavich, 238-9.

111 LeDonne, 203.

Rusya için yeni ekonomik nüfuz alanları oluşturma çerçevesinde gören bakan için burada agresif ve yayılmacı bir politikadan söz edilemezdi.[112] Bölgede görev yapan çarlık diplomatlarından Roman R. Rozen ise aynı fikirde değildi. Rozen 1897'de yazdığı layihada Rusya'nın var olan ekonomik ve askeri kaynakları ile, hayal ettiği Uzakdoğu politikası arasındaki uyumsuzluğa dikkat çekiyordu. Bölgede görev yaptığı için Japon siyasetini iyi bilen Rozen'e göre, Pasifik donanmasını giderek güçlendiren ve gerekirse Rusya ile savaştan çekinmeyecek Japonya, Rusya'nın bölgede genişleme hedefi olmadığına mutlaka ikna edilmeliydi. Bu konuda Rusya'nın Kore konusunda göstereceği tutum belirleyici olacaktı.[113]

Aslında Rusya ve Japonya arasında 1896 yılında Seul'de imzalanan antlaşmayla Rusya Kore'deki Japon nüfuzunu kabul etmişti. Buna göre Kore'deki Rus askeri eğitmenler geri çağrılmış, Rus-Kore Bankası kapatılmıştı.[114] Vitte de Kore'nin iki ülke arasında çıkarabileceği sorunları gördüğünden ve Kuzey Mançurya'nın Rusya'nın önceliği olduğunu düşündüğü için Kore'de Japonya'yı kızdırabilecek adımlar atılmasına karşıydı.[115]

Vitte'yi endişelendiren diğer bir konu Port Arthur ile ilgiliydi. Bunu tetikleyen olaylar zincirinin başlangıç noktası 1897'de Çin'de iki Alman misyonerin öldürülmesi olacaktı. Bu olaydan hemen sonra Almanya'nın baskısını hafifletmek isteyen Çin'in Tsingtao limanını doksan yıllığına Almanya'ya kiralaması Rusya için bir fırsat doğurdu. Çar Nikolay'ın da desteğini alan Dışişleri Bakanı Mihail N. Muravyov için bu durum Pasifik'te kışın buz tutmayan bir liman arayan Rusya için uygun ortamı yaratmıştı. Başta Vitte olmak üzere, bazı bakanların itirazına rağmen 1898'de Rusya Çin'den Liaotung Yarımadası'nı 25 yıllığına kiraladı ve Port Arthur'a donanma üssü, Dalniy'a da ticari liman inşa etmek için izin

112 Witte, 87.
113 Rosen, 144-6.
114 Jelavich, 238-9, 263.
115 Rosen, 198.

aldı.[116] Olayları karşı kıyıdan izleyen Japonya bu durumu endişe verici bulsa da, Rusya'nın bölgedeki ihtiraslarının Kore'ye sıçramaması durumunda bir uzlaşı ihtimaline de kapıları kapatmıyordu.[117]

Port Arthur için müzakereler yapılırken, Rusya Çin'den yeni bir demiryolu ihalesi daha koparmayı başarmıştı. Trans-Sibirya Demiryolu ve Kuzey Mançurya'dan geçen hatla bağlantılı olması planlanan Güney Mançurya Demiryolu hattı Port Arthur ve Dalniy'da sonlanacaktı.[118] Böylece St. Petersburg'dan trene binen bir yolcu 15 gün içerisinde Port Arthur'da Pasifik kıyılarına varabilecekti.[119] Bu yeni ihale Vitte'nin bölgedeki genel vizyonuna paralel olsa da Vitte Rusya'nın elini fazla zorlamaya başladığını düşünüyordu. Bu hamlelerle beraber Rusya'nın Çin'in toprak bütünlüğünden yana olduğu yönündeki açıklamaları artık kimseye inandırıcı gelmeyecek, Kuzey Mançurya'ya göre çok daha yoğun Çinli nüfus barındıran Güney Mançurya'da Rusya'ya karşı isyan tehlikesi daha muhtemel olacaktı.[120]

Uzakdoğu'da tüm bunlar olurken, Rusya'nın dış politikadaki diğer bir ana hedefi batı sınırındaki rakipleri Almanya ve Avusturya-Macaristan ile statükoyu muhafaza etmekti. Avusturya-Macaristan ile 1897'de yapılan antlaşmayla Balkanlarda iki ülke uzlaştı. Nikolay Almanya ile iyi ilişkilerden yana olsa da kuzeni Wilhelm ile arasındaki şahsi farklılıklar bunu zorlaştırıyordu. Karakter olarak farklı yapılarda olan Çar ve Kayzer görüştüklerinde daha baskın bir figür olan Wilhelm daha hakim pozlar takınıyor, hareket ve konuşmalarıyla Nikolay'ı rahatsız ediyordu. Hem dünyada hem de Rusya'da Wilhelm'in daha güçlü bir hükümdar olarak görüldüğünü düşünen Nikolay, Kayzer ile ne zaman buluşacak olsa gerilmeye başlıyordu.[121]

116 Jelavich, 239-40.
117 Rosen, 157.
118 Jelavich, 239-40.
119 LeDonne, 206.
120 Witte, 100-1; Gurko, 255; Wcislo, 182.
121 Izvolsky, 52.

İkili arasındaki bu kişisel farklılıkların etkisi zamanla azalırken, Rusya'nın bu dönemde ilgisini ve kaynaklarını Uzakdoğu'ya yöneltmesi Almanya'nın işine geliyordu.[122] İki ülke arasındaki en büyük gerginlik kaynağı ise Rusya'nın Fransa ile olan ittifakıydı. Vitte'nin kafasında bu sorunu uzun vadede bitirebilecek bir plan vardı: Rusya-Almanya-Fransa ittifakı. Zamanla diğer kıta Avrupası ülkelerinin katılacağını düşündüğü bu ittifak ile Vitte, Avrupa'yı (bugünkü Avrupa Birliği'ne benzer) büyük bir imparatorluk olarak hayal ediyordu. Vitte'ye göre, çıkışta olan ABD ve Asyalı devletlerle Avrupa ancak "Avrupa Birleşik Devletleri" denilebilecek bir yapı ile rekabet edebilirdi.[123] Bu tasarı ileriki yıllarda gerçekleşmemiş olsa bile Vitte'nin Almanya ile Rusya'nın çıkarlarının mutlaka çatıştığını düşünmediğini göstermesi açısından önemlidir.

Çarlık Rusyası için Almanya konusundaki asıl sıkıntı, olası bir çatışmada Almanya ve müttefiki Avusturya-Macaristan'a karşı koyamayacağının farkında olmasıydı. 1898'de bu iki ülkenin artan silahlanmasına karşı tedbir alınmasını isteyen Savaş Bakanı Aleksey N. Kuropatkin'e, Vitte bunun sıkıntıda olan çarlık ekonomisine yük olacağı (ve muhtemelen alınacak tedbirlerin Almanya için yeterli olmayacağı) cevabını vermişti.[124] Bu duruma çözüm olarak Vitte'nin ortaya attığı ilginç tasarıyı, Nikolay hem pratik olarak Rusya'nın silahlanmadaki geri kalmışlığını azaltacağı hem de çar olarak kendisini ahlaken yücelteceğini düşündüğü için onayladı. Bu tasarıya göre, Rusya dünyada devletlerarası silahsızlanma sürecini başlatacak bir konferansın 1899'da Hollanda'nın Lahey kentinde toplanmasına öncülük edecekti.[125] Konferans toplandığında Nikolay'ın vurguladığı silahsızlanma konusunda nihai bir karar alınamadı fakat Daimi Hakemlik Mahkemesi'nin kurulması konusunda ve bazı uluslararası hukuk meselelerinde (savaşlarda gaz kullanımı gibi) ortak kararlar alınmasında uzlaşıldı.

122 Jelavich, 234.

123 Witte, 409; Dillon, 345.

124 Witte, 96; Dillon, 272-7.

125 Dillon, 272-7; Riasanovsky & Steinberg, 416.

İKİNCİ BÖLÜM

OTOKRASİYİ KURTARMAK

İç Politika (1899-1904)

1899'da öğrenci protestoları muhalefetin diğer unsurlarını daha aktif davranmaya iterken II. Nikolay rutin hayatına devam ediyor, gündüzleri çay seanslarını ve yürüyüşlerini, geceleri ise tiyatrosunu ve operasını kaçırmıyordu. Çar ve eşi, tebaasının onlara sadık olduklarını, muhalif sesleri çıkaranların ise bozguncu takımı olduklarını ve Rusya'nın anayasa veya meclis gibi radikal siyasi reformlara ihtiyacı olmadığını düşünmeye devam ediyorlardı. Ayrıca, giderek kendisine güveni artan Nikolay, Vitte'ye daha mesafeli yaklaşmaya başlamıştı.

Bu konuda Vitte, İçişleri Bakanı Dmitriy S. Sipyagin ve bakan yardımcısı olan Pleve gibi önemli devlet adamları da çok farklı düşünmüyorlardı. Onlara göre birkaç ufak reformun gerçekleştirilmesi ve bürokratların görevlerini daha iyi yapması halinde, otokrasi Rusya'nın ihtiyaçlarına en uygun yönetim tarzıydı.[1] Özellikle Pleve anayasa veya meclis gibi yeniliklerin Rusya'nın sorunlarını çözmek yerine büyüteceğini düşünüyordu. Önemli bir kısmı muhafazakâr soylu ve toprak sahiplerinden oluşan Devlet Şurası üyelerinden bazıları ise farklı düşünüyorlardı. Meşrutiyete gidecek reformları kaçınılmaz olarak gören bu şahıslara göre ancak bu reformlar yapılıp bürokrasinin keyfiliği azaltılırsa rejim

1 Gurko, 82, 109.

eğitimli kesimlerin desteğini alabilirdi.[2] Devlet Şurası üyelerinden Aleksandr A. Kireyev'e göre üst sınıflar ve bürokratik çevrelerin çoğu için "anayasal bir düzen tek kurtuluştu."[3]

Rejimin önemli karar alıcıları reformları rejimin altını oyacak bir adım olarak gördüklerinden bunları talep eden ve büyüyen muhalefeti dizginleyebilmek için çözümün daha da sert polisiye tedbirlerden ve özgürlükleri kısıtlamaktan geçtiğini düşünüyorlardı. Toplanma hürriyetine getirilen kısıtlamalar kapsamında, şahısların evlerinde kendi arkadaşları ile toplanmaları dahi polis iznine tabi tutuluyor, sokakta iki kişiden fazlasının beraber yürümesi yasaklanıyordu.[4] Bunların dışında, kamuya açık konuşmaların metninin sansür kuruluna önceden verilmesi uygulamasına devam ediliyordu. Tüm bu önlemlere rağmen, eğer konuşma sonrasında seyircilerden hükümet karşıtı tepkiler, sloganlar gelirse konuşmacı kamu düzenini bozmaktan tutuklanabilirdi.[5]

Teknolojinin kitap basımını kolaylaştırdığı, yurtdışından gelen kitap, dergi ve gazetelerin sayısının arttığı bu dönemde otokrasiyi korumak ve muhalefeti susturmak için sansür politikalarına hız kesmeden devam edildi. Sansür kurulları gece gündüz çalışıyor, farklı sosyal sınıflar için kitap listeleri hazırlıyorlardı. Örneğin, üst sınıflar için açılan kütüphanelerde 200 civarı yasaklı kitap vardı.[6] Sayıları hızla artan alt sınıflar için kurulan kütüphanelerde ise, yasaklı kitaplar listesi yerine okunabilecek kitaplar listesi mevcuttu. Sansürün bu dönemde ne kadar ileri gidebildiğini gösteren bir uygulama resmi yasaları birebir basan *Pravitelstvennıy Vestnik*'teki haberlerin basımının bile gerekli görüldüğünde yasaklanmasıydı.[7]

2 Lieven, *Russia's Rulers*, 153-7.

3 Lieven, *Nicholas II*, 89.

4 Kanatchikov, 219; Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 197.

5 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 198-200.

6 A.g.e., 201-2. Bu listedeki kitaplar ilginç bir biçimde kitapçılarda yasal olarak satılabiliyor, fakat kütüphanelerde okunamıyordu.

7 A.g.e., 208.

Artık belirli bir okuyucu kitlesine sahip, telgraf sistemi üzerinden dünya haber alma ağına bağlı, haber ağırlıklı gazetelere halktan yoğun bir talep vardı ve bu gazetelere eski kısıtlamaları uygulamak hem sonuç getirmiyor (illegal yayınlar kaçak yollarla bir şekilde Rusya'ya giriyordu) hem de rejimi eğitimli sınıflar nezdinde ve uluslararası arenada berbat bir pozisyona sokuyordu.[8] Vitte bu durumun yarattığı sıkıntıları yurtdışı piyasalarında borç ararken şahsen yaşıyordu. Oysa Vitte'ye göre, basın eleştiri kültürünün oluşmasına yardım edebilir ve otokrasinin modernleşmesi için faydalı bile olabilirdi.[9] Fakat başta Nikolay olmak üzere çoğu çarlık idarecisi için verilecek en ufak bir taviz, cephede açılan bir gedik gibi görüldüğü için bu konuda sert tedbirlere devam ediliyordu. 1903'te Bilimler Akademisi'nin basın özgürlüğü için verdiği dilekçe yetkililer tarafından dikkate alınmamıştı.[10]

İlginç bir biçimde, çoğu alanda uyguladığı yoğun sansür ve kısıtlamalar düşünüldüğünde, çarlık idaresinin hapishanelerdeki tutumu göreceli olarak daha serbestti. Yetkililer hapishanelerde okunacak kitapların yükümlülere kütüphanelerden temini konusunda, belki de umursamamazlıkları sebebiyle, çok katı davranmamıştır. 1902'de tekrar tutuklanan Kanatçikov, hapisteyken Marx'ın *Das Kapital*, Lenin'in *Rusya'da Kapitalizmin Gelişimi*, Mihail İ. Tugan-Baranovskiy'nin *Rus Fabrikası* ve Aulard'in *Büyük Fransız Devrimi Tarihi* kitaplarını serbestçe okuyabilmişti.[11] Benzer durumu Lenin, Troçki ve Milyukov'un bu dönemde kaldıkları çarlık hapishanelerindeki odalarını kütüphaneye dönüştürmelerinde de gözlemlemek mümkündür.

Rejim meşruiyetini sağlamlaştırmak için Ortodoks Kilisesi'ni kullanmaya devam ediyordu. Bunun için kilise Çar'a karşı isyanın dine karşı gelmek anlamına geldiğinin ve günah olduğunun altını

8 Ruud, 217.

9 A.g.e., 210.

10 A.g.e., 212-3.

11 Kanatchikov, 329, 342-3.

çiziyordu.[12] Fakat bu dönemde ruhban sınıfı özellikle de kırsalda, merkezi bütçeden yeterli pay alamadığından köylüden gelen bağışlara muhtaç haldeydi. Bu sebepten din adamlarının köylüler arasındaki popülaritesi ve otoritesi giderek zayıflarken, şehirlerde ise giderek sekülerleşen hayat sebebiyle durum daha da vahimdi.[13] Rejimin muhalefeti bastırmak için kiliseyi kullanma hamlesi istediği gibi sonuç vermiyordu.

Ortodoks Kilisesi'nin bu dönemde rejimi ve kiliseyi eleştirenlere karşı takındığı sert tutumun en bilinen kurbanı ise Tolstoy olmuştu. Uzun süredir kiliseyi sert bir biçimde eleştiren Tolstoy, organize bir din olarak Ortodoksluğun tamamen amacından saptığını dile getiriyor, onu bu hale getirdiğini düşündüğü siyasi rejimi de suçluyordu. Ünlü yazarın popülaritesi sebebiyle, rejim bir müddet bu eleştirileri sineye çekse de öğrenci, işçi ve köylü isyanlarının artmaya başladığı 1901 itibarıyla artık sabrı tükenmişti. Özellikle Pobedonostsev'in başını çektiği idarecilerin bastırmasıyla Tolstoy 1901 yılında kilise tarafından aforoz edildi.

Bu adım rejime karşı hem içeriden hem de dışarıdan tepkilerin doğmasına yol açacaktı. Aforoz kararından sonra Aleksey S. Suvorin imzasıyla çıkan makalede "İki çarımız var, II. Nikolay ve Lev Tolstoy. Hangisi daha güçlü? Nikolay, Tolstoy karşısında güçsüz, Tolstoy'un tahtını titretemiyor, oysa Tolstoy tartışılmaz bir şekilde Nikolay'ın tahtını ve hanedanını sallıyor" deniyordu.[14] Bir yıl sonra devrimci hareket sempatizanı olduğu gerekçesiyle diğer bir ünlü yazar Maksim Gorki'nin Bilimler Akademisi'nden atıldığını gören Tolstoy, bu gibi adımların ve sansürün sonuç getirmeyeceğini ve Çarlık Rusyası'nın bu şekilde devam edemeyeceğini düşünüyordu. Tolstoy'a göre otokrasi tamamen çağdışı bir yönetim tarzıydı ve dünyadaki siyasi gelişmelerden haberdar

12 Richard Pipes, *The Russian Revolution* (London: Fontana Press, 1992), 89; Orlando Figes, *A People's Tragedy: The Russian Revolution, 1891-1924* (London: Pimlico, 1997), 63.

13 Figes, 67-8; Lieven, *Nicholas II*, 11.

14 Troyat, 591.

"Rusya halkının ihtiyaçlarına değil, ancak bir Orta Afrika kabilesinin ihtiyaçlarına uyabilirdi."[15]

Güçlenen muhalefete karşı çarlık rejimi de siyasi polisin etkinliğini arttıracak tedbirler alıyordu. Bunun için taşradaki büyük kentlerde Ohrana büroları kurularak imparatorluk çapında hem daha kapsamlı bir bilgi ağı, hem de daha iyi koordinasyon sağlandı. Artık daha sistemli çalışan kurumun fişleme sisteminde Sosyalist Devrimciler (SRler) için kırmızı, SDler için mavi, anarşistler için yeşil, öğrenciler için sarı ve diğer gruplar için beyaz kartlar kullanılıyordu.[16] Bu bürolarda çalışan siyasi polisin bir kısmı devrimcilerin gündelik hareketlerini takip ederken, devrimcilere asıl darbeyi vurması beklenen çifte ajanlar ise bütün muhalif partilere sızmakla meşgullerdi.

Devrimci hareketi engellemek adına Ohrana'nın şahsi yazışmaları okuma geleneği Pleve döneminde artarak devam ediyordu. Polis Departmanı'nın başında olduğu dönemden kalma bu alışkanlığını devam ettiren Pleve sadece üst düzey devrimcilerin değil aynı zamanda en kritik bürokratların ve hanedanın özel hayat detaylarını içeren mektup ve telgraflarını da okuyordu.[17] Öte yandan, bu dönemde polis birimlerinin rejim için önemi artsa da polisiye harcamalara ayrılan ödenek hala yetersizdi. 1900 verilerine göre Çarlık Rusya'da kişi başına düşen polis harcaması Avusturya-Macaristan, İtalya ve Fransa'nın yarısı, İngiltere'nin altıda biriydi.[18] Buna yolsuzluk gibi kronik bir problem de eklenince polisin muhaliflere karşı etkinliği istenen seviyeye gelemiyordu.[19]

Bu dönemde Ohrana'nın rejim tarafından kullanıldığı diğer bir alan da işçi hareketinin kontrolüydü. Bunun için Moskova Ohrana direktörü Sergey V. Zubatov'un işçi sınıfını rejim tarafına

15 A.g.e., 595.

16 Lauchlan, 14.

17 Suikastından sonra Pleve'nin çalışma masasında çok daha önce geri vermesi gereken şahsi mektuplar bulunmuştu. Gurko, 109-10.

18 Lauchlan, 7.

19 Ascher, *The Revolution of 1905*, 2.

çekebilecek ve devrimci partilerden uzaklaştıracak bir projesi vardı: polis kontrolünde işçi sendikaları. Zubatov bu proje için Grandük Sergey ve Pleve gibi Çar'a yakın isimlerin de desteğini almıştı.[20]

İlk olarak 1901 yılında, Moskova, St. Petersburg ve Odesa'da hayata geçirilen bu sendikalarda öncelik işçilerin kötü ekonomik koşullarıydı. İşverenlerle yaşadıkları çalışma saatleri, düşük maaş gibi sorunlarda bu polis sendikalarının devreye girmesiyle Çar'ın ve hükümetin işverene karşı işçilerin yanında olduğu gösterilecek, işçilerin yaşadıkları ekonomik sıkıntılardan onları ancak Çar'ın kurtarabileceği mesajı verilecekti.[21] "Kitleleri olmayan devrimciler ordusuz general gibidirler" şeklinde düşünen Zubatov'a göre, bu başarıldığı takdirde, işçiler devrimci partilere katılmaz, hatta devrimcileri polise teslim ederlerdi.[22] Kendisi de eski bir devrimci olan Zubatov, işçileri sosyalist hareketten uzaklaştırabilmek için, polis sendikalarında sosyalist argümanların eksikliklerinin işçilere anlatılması gerektiğini düşünüyordu. Bu amaç doğrultusunda bu sendikalarda görevli polis ve jandarmadan sosyalist literatüre hakim olmalarını bekliyordu.[23]

Zubatov bir süre sonra kendi deneyinin kurbanı olacaktı. Her ne kadar polis kontrolünde de olsa, işçilerin bir araya geldiği ve işverene karşı birleştikleri bu sendikalardan Odesa'da bulunan bir tanesinin Temmuz 1903'te başlattığı grev büyüyünce, Zubatov'un kendi deneyini kontrol edemediği düşünüldü ve görevden alındı.[24] Zubatov görevden alındıktan sonra bile polis sendikası deneyi bir süre devam edecekti. 1904 yılında başkentte kurulacak polis sendikasının başında olan, Ohrana ajanı Papaz Georgiy A. Gapon'un ismini kısa bir süre sonra bütün dünya öğrenecekti.

20 Pares, *Russia and Reform*, 84; Gurko, 119.

21 Gurko, 116-7; Hingley, 87.

22 Lauchlan, 14-5.

23 Gurko, 116-7.

24 Ascher, *The Revolution of 1905*, 7; Hingley, 88-9, 94. Otokrasiye gönülden bağlı Zubatov 1917'de Çar'ın tahttan feragat ettiğini duyduğunda intihar edecekti. Lieven, *Nicholas II*, 78.

Zubatov sendikaları dışında rejimin işçi hareketini dizginleyebilmek için attığı adımlardan biri de Halk Evleri'nin açılmasıydı. Asıl amacı yaygın bir sosyal problem olan alkolizmi önlemek olan bu kurumlarda kitlelere ucuz yemek ve alkol oranı azaltılmış bira veriliyor, tiyatro gibi kültürel faaliyetler düzenleniyordu. Çarlık idaresi Halk Evleri'nde fabrika yasaları, zam ve sigorta konulu konferanslar düzenleyerek rejimin işçi sorunlarına eğildiğini gösteriyor, aynı zamanda da işçilerin devrimci gruplara kaymalarını engellemeye uğraşıyordu.[25]

Artan muhalefetin artık çok önemli bir parçası da rejimden memnuniyetsiz milliyetlerdi. Rejim ise bu milliyetlerin kültürel ve siyasi taleplerini karşılamak bir yere dursun, bu talepleri Rusya'nın bölünmez bütünlüğü için bir tehdit olarak görüyordu. Bu yüzden milliyetler meselesinde, hükümet çözümün milliyetlerin hak ve özgürlüklerini daha da kısıtlamaktan ve daha fazla merkezileşmeden geçtiğini düşünüyordu. Bu politikalar hükümetin çoğu milliyetle sorun yaşamasına sebep olacaktı fakat 20. yüzyıl başında bu milliyetlerden birkaç tanesi daha ön plana çıkıyordu. Bunlardan biri Çarlık Rusyası bünyesinde özerk bir krallık olarak bulunan Finlandiya idi. Kendi iç işlerini ilgilendiren yasaları çıkaran bir Fin meclisi ve özerk bir adalet sistemi bulunan Finler çarlık ordularında değil kendi bölgelerinde askerlik yapıyorlardı. III. Aleksandr dönemindeki Ruslaştırma politikalarının zaten rahatsız ettiği Finlandiya'da, 1898'de Genel Vali Nikolay İ. Bobrikov'un gelişiyle alınan, okullarda Rusçanın zorunlu eğitim dili yapılması ve özerk posta servisinin kaldırılması gibi tedbirlerle daha yoğun bir kitlesel huzursuzluk ortaya çıktı.[26]

İplerin kopmasına yol açacak olay ise Savaş Bakanı Kuropatkin, Pleve ve Bobrikov'un 1901'de ortaya attığı, Fin erkeklerin de Çarlık ordularında zorunlu askerlik hizmetine alınmasını öngören yasa tasarısıydı.[27] Bu yasanın faydasından şüphe duyan Devlet

25 Herlihy, 15-26.

26 Witte, 259-60.

27 A.g.e.

Şurası'nın tasarıyı reddetmesine rağmen babasının izinden gitmeye niyetli Nikolay tasarıyı imzaladı.[28] Finler ise askere gitmeyerek (1902'deki ilk yoklamada yükümlülerin %90'ı yoklamaya katılmamıştı) ve gösteriler düzenleyerek yasayı protesto ettiler.[29] Oğlu Nikolay'ın bu politikaları ve Bobrikov'a olan desteği annesi Mariya Fyodorovna'yı çok şaşırtmıştı. Ekim 1902'de oğluna yazdığı mektupta Mariya Fyodorovna, Finlandiya gibi sorunsuz bir yerde her şeyin alt üst olduğunu söylüyor, Nikolay'ın "Bobrikov gibi bir yalancı tarafından yönlendirilmeyi ve kandırılmayı seçtiğine" inanamadığını ifade ediyordu.[30] Bobrikov'un daha da sertleşecek politikalarının devrime sebep olacağından çekinen Mariya Fyodorovna, Nikolay'ın Bobrikov'u acilen görevden alıp kendisine doğruları söylemekten korkmayacak birini Genel Vali olarak atamasını öneriyordu.[31] Annesinin uyarılarını abartılı bulan Çar ise [yaşasaydı] babasının da aynen bu şekilde davranacağını vurgulayarak Bobrikov'a olan desteğini sürdürdü.[32]

Bobrikov kendilerini Çarlık Rusyası'ndan ayrı bir devlet olarak gören Finlere iyi bir ders verilmesi gerektiğini savunuyordu. Nikolay ve Pleve, Genel Vali'nin bu fikrini onayladılar ve 1903'te ona geniş yetkiler veren bir yasa çıkardılar. Buna göre, Finlandiya arttırılmış güvenlik bölgesi olarak ilan edildi. Yeni yetkilerini kullanan Bobrikov da muhalif memurları görevden alıp silah satılmasını ve kullanılmasını yasakladı. Bunlara ek olarak, genel vali lüzum gördüğü takdirde bütün toplantıları engelleyebilecek, kamu düzenine tehdit olarak gördüğü kişileri mahkeme süreci olmaksızın Finlandiya dışına sürgün edebilecekti.[33] Bu sıralarda kendisi de siyaseten zor durumda olan Vitte'ye göre bunlar hatalı

28 Lieven, *Nicholas II*, 86.

29 Edward H. Judge, *Plehve: Repression and Reform in Imperial Russia, 1902–1904* (Syracuse: Syracuse UP, 1983), 111.

30 Bing, 161-3.

31 A.g.e., 163.

32 A.g.e., 163-4.

33 Judge, 115; Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 183-4.

adımlardı zira ekonomik olarak tamamen Rusya'ya bağımlı olan Finlere iyi davranıldığında Rusya'ya ne kadar sadık olduklarını daima göstermişlerdi.[34] Oysa şimdi, Bobrikov'un politikalarıyla St. Petersburg'un kapılarında ikinci bir Polonya yaratılmıştı.[35]

Bu dönemde diğer bütün konularda olduğu gibi tavizsiz politikalar ve polisiye tedbirlerle bütün hoşnutsuzlukları bastırmaya çalışan rejimin milliyetler politikasının iflası Finlandiya'daki olaylarda görülüyordu. Sivil itaatsizlik eylemleri ve rejim karşıtı gösterilerle tırmanan şiddet ortamı Bobrikov'un 1904'te suikastına da zemin hazırlamıştı. Genel valiyi öldüren Fin öğrenci, suikasttan sonra intihar etmiş ve cebinde ölümünden sonra okunmak üzere Çar'a yazılmış bir mektup bırakmıştı. Mektupta kendisini "majestelerinin sadık bir tebaası" olarak tanımlayan suikastçı, Çar'dan ülkesi için merhamet diliyordu. Otokratik rejimin geldiği nokta buydu.[36]

Rejimin kronik sorun yaşadığı milliyetlerden bir diğeri olan Yahudilerle alakalı politikaları da benzer durumdaydı. Nisan 1903'te Besarabya vilayetinin merkezi Kişinev'de başlayan ve Yahudi nüfusa karşı genelde Ortodoks nüfusun katıldığı saldırılarda Yahudilerin ev ve dükkânları talan edildi, pek çoğu öldürüldü veya yaralandı. Sivil ve askeri çarlık idarecileri bölgedeki şiddet olaylarına göz yummuşlar veya uyarılara rağmen yeterli önlem almamışlardı. Bunun bir sebebi en tepedeki Nikolay da dahil olmak üzere çarlık bürokrasisinin Yahudilerin genel olarak devrimci hareketin bir parçası olduğuna dair inançları ve genel anlamda Yahudilere karşı duydukları güvensizlikti.

Örneğin, Vitte Çar'a Kişinev pogromundan bahsettiğinde Çar olaylarda asıl suçluların Yahudiler olduğu cevabını verdi.[37] İçişleri Bakanı Pleve de olayda kusurları olan bazı bürokratları cezalandırsa da Yahudi nüfusun devrimci harekete katıldığı için

34 Witte, 259-60; Gurko, 50-1.

35 Witte, 260.

36 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 502-3.

37 Witte, 190; Judge, 100-1.

bu olaylarda payı olduğunu vurgulayarak Temmuz 1903'te onlara şöyle seslendi: "Eğer gençlerinizi devrimci hareketten uzak tutmazsanız, durumunuzu öyle çekilmez bir hale sokarız ki hepiniz Rusya'yı terk etmek zorunda kalırsınız."[38]

Tolstoy ve diğer bazı entelektüeller olaylarda yetkililerin duyarsızlığını protesto etseler de pogromdan sonra hükümet sert tutumuna devam etti ve olaylar hakkında Rus basınında çıkan yazılar sansürlendi.[39] Rejim içerideki basını bir ölçüde bastırsa da yurtdışındaki basında olaylar hakkında çarlık hükümetini suçlayan yazılara engel olamıyordu. Bu tarz yazılar yabancı sermayeye çok ihtiyacı olan Rusya ekonomisi için de olumsuzdu çünkü bu haberlerden Rusya tahvilleri kötü etkileniyordu. Müttefik olduğu Fransa'da bile ağır bir şekilde eleştirilen çarlık hükümeti, imajını düzeltebilmek için Fransız basınında kendi bakış açısını yansıtacak yazılar yazılması için bir ödenek ayırmak zorunda kaldı.[40]

Rejimin attığı tüm bu adımlara karşın, 1904'e doğru muhalefetin ayak sesleri giderek duyulmaya başlamış ve muhalefetin siyasi taleplerini Çar dahil herkes duymuştu. Fakat Nikolay muhaliflerin en önemli reform talebi olan anayasal rejime geçmeyi bir türlü kendine yediremiyor, bunun otokratik haklarını zedeleyeceğini düşünüyordu. 1904'te ülkede siyasi gerginlik doruk noktasına ulaşmışken Nikolay "hiçbir zaman ve hiçbir şartta temsili hükümetin herhangi bir şekline izin vermeyeceğim" diyordu.[41]

Rakibi Vitte'nin 1903'te görevden alınıp gözden düşmesiyle Nikolay ile daha yakınlaşan Pleve de muhalefetin gücünün abartıldığını düşünenlerdendi. 1904 itibarıyla Rusya'daki siyasi atmosfer Pleve'nin aklına II. Aleksandr'ın suikastından hemen sonraki dönemi getiriyordu. 1881'de İçişleri Bakanı olan Loris-Melikov, devrimci hareketin gücünden korkmuş, o dönem Polis Direktörü olan Pleve'ye devrimcilerin yeni Çar III. Aleksandr'ı öldüreceğini,

38 Judge, 96.

39 Tolstoy, v. 2, 29 Nisan 1903 notları; Judge, 96.

40 Ruud, 215.

41 Pipes, *The Russian Revolution*, 20.

kendisi ve Pleve'yi de asacaklarını söylemişti. Fakat böyle bir şey olmamıştı, dolayısıyla şimdi de korkmaya gerek yoktu.[42] Pleve'ye göre devrimci hareketin kitlesel desteği yoktu, bir kalkışma anında köylüler ve orta sınıflar hükümeti ve Çarlarını desteklerlerdi. Devrimcilere karşı sert polisiye tedbirler dışında, iyi ve dürüst bir idare sorunların üstesinden gelmek için yeterliydi, tavize gerek yoktu ve otokrasi dışında bir yönetim tarzı düşünülemezdi.[43]

1904'e gelindiğinde arka plana itilmiş Vitte ise çok daha karamsardı. Ona göre reform talepleri çok geniş bir kitleden ve giderek gelişen bir toplumdan geliyordu. Rejim bu taleplere bakarak kendini yenilemeliydi çünkü gelinen noktada, birçok bürokrat bile parçası oldukları rejimden utanç duyuyordu.[44] Buna ek olarak, "yanlış ve aptalca" bulduğu milliyetler politikası da milliyetçilikler çağında rejimi daha da zayıflatıyordu.[45] Toplumdaki hak ve özgürlük talebini coşkun bir akıntıya benzeten Vitte'ye göre, rejim bu güçlenen akıntının gücünü azaltacak tedbirler almalı, reformlar gerçekleştirerek onu kontrol etmeliydi. Fakat bunun yerine akıntı barajlar ile durdurulmaya çalışılıyordu ki bunun sonu ancak "devrimci bir sel" olabilirdi.[46] Polis Departmanı direktörü Aleksey A. Lopuhin de Vitte ile hemfikirdi: "Devrimci hareket büyüyor ve büyüyordu…Daha geniş ve daha derin".[47]

Otokrasiyi Yıkmak: Muhalefet (1899-1904)

Reform taleplerine yanıt vermeyen, aksine daha da sertleşen bir rejim karşısında muhalefetin bir kanadı olan liberaller bu dönemde ne yapacaklarını düşünüyorlardı. Bu kanadın içerisindeki

42 Lieven, *Nicholas II*, 89.

43 Lieven, *Russia's Rulers*, 188; Ruud, 210.

44 Witte, 210, 266-7.

45 A.g.e., 210; Harcave, 114.

46 Witte, 210, 219.

47 Fredric S. Zuckerman, *The Tsarist Secret Police in Russian Society, 1880–1917* (London: Macmillan, 1996), 119.

ilk önemli grup Milyukov'un başını çektiği ve genellikle şehirli profesyonellerden oluşan gruptu. Bu grubun siyasi talepleri anayasa, meclis, demokratik seçimler, toplanma ve basın hürriyeti, kanun önünde eşitlik ve diğer kişisel hak ve özgürlükler etrafında şekilleniyordu.[48] Ekonomik talepleri arasında ise özel mülkiyetin korunması, teşebbüs hürriyeti ve kırsalda *mir*in kaldırılması vardı.[49]

1901'de tutuklanıp altı ay ceza alan Milyukov, bu sıralarda muhalefetin gücünü kırmak ve kamuoyu baskısını azaltmak için profesyonellerden ve *zemstvo* temsilcilerinden danışman ve uzman istihdam etmeyi tasarlayan hükümetin bu hamlesine kanılmaması gerektiğini söylüyordu.[50] Bir yıl sonra tekrar hapse girdiğinde benzer bir teklif bu kez kendisine gelecekti. Hocası Klyuçevskiy'nin aracılığı ile Milyukov'u hapisteki hücresinden getirten Pleve, ona Eğitim Bakanlığı'nı teklif etmiş, fakat Milyukov kabul etmemişti.[51]

Bu dönemde liberallerin fikirlerini duyuracak, editörlüğünü Milukov'un yaptığı *Osvobojdenie* dergisi Haziran 1902'de Stuttgart'ta yayın hayatına başlamıştı. Hükümetin reform konusundaki isteksiz tutumunu Rusya'nın sıkıntılarının asıl sebebi olarak gören Milyukov hükümete şu şekilde sesleniyordu: "Siz ve sizin gibilerin etrafındaki herkes uyanmış ve hareket ederken siz hala uykudasınız ve rüya görüyorsunuz."[52] Hapisten çıktıktan sonra 1903'te Şikago Üniversitesi'nde Rusya tarihi ve medeniyeti konulu dersler vermeyi kabul eden Milyukov, çarlık rejimi eleştirilerine Amerika'dan devam edecekti.

Siyasi ve ekonomik hedeflerine ulaşabilmek için Milyukov grubunun attığı diğer bir adım da Özgürlük Birliği adını verdikleri organizasyonu kurmaktı. 1903 yılındaki toplantılarda fikri

48 Riha, 42, 57.
49 Gatrell, xiv-xv; 7-9.
50 Riha, 44-7.
51 A.g.e., 44.
52 A.g.e., 48-50.

temelleri atılan bu yapının kuruluş kongresi Ocak 1904'te yapıldı.[53] Bu yapı siyasi bir partiden ziyade otokrasiye karşı meşruti bir rejimi hedefleyen bir cephe niteliğindeydi. Çeşitli meslek gruplarının destek verdiği Özgürlük Birliği'nin bir parçası da akademisyenlerdi. Kendi rektörlerini seçemeyen, ders saatlerini dahi belirleme hakkı olmayan, maaşlarından ve araştırma olanaklarından şikayetçi akademisyenler kısa bir sürede Özgürlük Birliği'nin saflarına katılmışlardı.[54]

Liberal kanadı oluşturan ikinci grup ise ağırlıklı olarak *zemstvo*larda görev yapan toprak sahiplerinden oluşuyordu. Başlıca talepleri bürokratik keyfiliği yok edecek hukuk devleti, bireysel hak ve özgürlükler, hesap verilebilirlik ve *zemstvo* gibi seçilmiş yerel yönetimlere daha fazla yetkiydi.[55] Bu grup anayasanın gerekliliği ve meclisin yetkileri konusunda ise Milyukov grubuna göre çok daha muhafazakârdı.[56] Nikolay'ın yakın çevresindekiler tarafından kandırıldığına, otokrasinin korunarak makul reformlarla da işlerin düzelebileceğine inanan bu grubun Dmitriy N. Şipov gibi mensuplarına karşı Milyukov sert yazılar kaleme alıyordu.[57]

1902'de Kursk'ta yaptığı bir konuşmada toprak sahiplerinin Rusya için çok önemli olduklarının altını çizen Nikolay, siyasete karışmadıkları takdirde *zemstvo*lara yerel meselelerde daha fazla alan açabileceğini açıkladı.[58] Artık ciddi siyasi reform bekleyen muhafazakâr liberalleri bu gibi muğlak söylemler tatmin etmiyor, hoşnutsuz sesler artmaya devam ediyordu. Bunun üzerine bu grup üzerindeki polis baskısı arttırılarak, *zemstvo* kongrelerinin toplanmasına idari zorluklar çıkarıldı ve yayınlarına sansür getirildi.[59] Şipov gibilerini hayal kırıklığına uğratan diğer bir

53 A.g.e., 52-3.
54 Kassow, 45.
55 Pares, *Russia and Reform*, 88.
56 Ascher, *The Revolution of 1905*, 18.
57 Riha, 47-8.
58 Gurko, 228.
59 Pares, *Russia and Reform*, 372-3.

boyut da *zemstvo*lara olumsuz yaklaşımın sadece Çar ile sınırlı kalmamasıydı. Etkili bakanlar olan Vitte ve Pleve de *zemstvo*lara daha fazla yetki verilmesi taraftarı değildi.[60] Hatta Pleve, Şipov'u diğer *zemstvo* figürleriyle yaptığı yasadışı toplantılar konusunda özellikle uyarmış, Çar'ın Kursk konuşmasında bahsettiği vaatleri beklemeleri gerektiğini vurgulamıştı.[61]

Geleneksel olarak rejime yakın bu grubun muhalif saflara geçmesi rejim açısından kötü bir sinyaldi. Aslında bazı ufak tavizlerle tatmin edilmeleri zor değildi ama Nikolay hala en ufak tavizin devamının geleceğinden korkuyor ve iplerin kendi elinde olmasını yeğliyordu. Gurko'ya göre rejimin en büyük hatası, makul reform talepleri bulunan bu muhafazakâr liberaller gibi rejimin kendi safına kolayca çekebileceği gruplarla, rejimi açıkça yıkmayı hedefleyen SRler veya SDler gibi grupları bir kefeye koyup benzer sertlikte davranmasıydı.[62] Bu tarz eğitimli, sosyoekonomik olarak da muhafazakâr grupların desteğini yitiren otokratik rejim için tehlike çanları çalıyor demekti.

Hem Milyukov hem de Şipov grubunun içinde azımsanmayacak derecede soylu üye mevcuttu. Peki geleneksel olarak Romanov hanedanının en büyük destekçisi olan bu sosyal sınıf neden 20. yüzyıl başında rejimden ümidini kesmişti? Öncelikle, Rus soyluları uluslararası ekonomik ve askeri güç yarışında Rusya'nın rakiplerinden geri kalmasından ve sosyal bir sınıf olarak eski ihtişamlı durumlarının kaybından rejimi sorumlu tutuyorlar, Avrupa'da çok daha geniş kesimlerin sahip olduğu meclis, anayasa, temel özgürlüklerin garantisini kendilerine vermeyen rejime giderek yabancılaşıyorlardı.[63]

60 Gurko, 63.

61 Şipov, 207-10. Şipov'un bu uyarıları dikkate almadığını düşünen Pleve 1904 başlarında Şipov'un seçimle hak kazandığı *zemstvo* üyeliğini onaylamayacaktı. Şipov, 233-4.

62 A.g.e., 140.

63 Lieven, *Russia's Rulers*, 153-8; Trotsky, *The History of the Russian Revolution*, 56. Vitte, Nikolay ve Pleve'nin soylulara gereğinden fazla sempati ile yaklaştığını,

Bu noktada, *zemstvo* gibi mütevazı yetkilere sahip bir kurumda bile kendileri ile gücü paylaşmayan rejime karşı, soyluların önemli bir kısmı liberal muhaliflerin saflarına katılıyordu çünkü liberallerin en önemli taleplerinden biri soyluların da şikâyetçi olduğu hukuk devletinin eksikliği ve keyfilikti.[64] Tecrübeli devlet adamı Kireyev'e göre, merkezi idare *zemstvo*lara daha fazla yetki vermek gibi basit bir adımı şimdi atmazsa, bu on yıl sonra daha zor, yirmi yıl sonra ise imkansız bir hale gelecekti.[65] Soyluların rejim karşıtı harekete katılmaları Çar ve yakın çevresini şoke etmişti. Ünlü soylu ailelerden Trubetskoy ailesine mensup Prens Sergey N. Trubetskoy gibi muhalif saflara katılan soyluları Grandük Aleksandr Mihayloviç, "devrimin mavi kanlı takipçileri" olarak nitelendiriyordu.[66] Muhalif cepheye katılan soylulardan SRlere ve SDlere sempati duyanlar dahi vardı. Örneğin, ünlü tekstil sanayicisi Savva T. Morozov Bolşeviklere finansal yardımda bulunuyordu.[67]

Dozajı giderek artan kısıtlamalara karşı muhalefetin tepkisinin işaret fişeklerinden biri 1899'da yine üniversitelerden geldi. St. Petersburg Üniversitesi'nin geleneksel kuruluş günü kutlamaları için Nevskiy Caddesi'nde toplanan öğrencilere bir konuşma yapan rektör Vasiliy İ. Sergeyeviç onlara alkol alıp toplum huzurunu bozmamalarını, aksi takdirde cezalandırılacaklarını söylemişti. Rektörün bu konuşmasına alınıp protesto eden öğrencilerin polis tarafından dövülmesine karşılık St. Petersburg Üniversitesi'nde başlayan öğrenci grevi bir süre sonra tüm imparatorluğa yayılacaktı.[68]

Rusya'yı "kendileri tarafından sağılacak inek" olarak gören bu grup için özel bir çabaya gerek olmadığını düşünüyordu. Witte, 208-9.

64 Lieven, *Russia's Rulers*, 157.

65 A.g.e., 153.

66 Grand Duke Alexander, 197. 1905 Devrimi'nin çalkantıları arasında Moskova Üniversitesi'ne rektör olarak seçilecek olan Prens görevine başladıktan çok kısa bir süre sonra beyin kanaması geçirerek ölecekti.

67 Hobsbawm, 187; Witte, 279. Morozov 1905'te Fransa'da intihar edecekti.

68 Kassow, 98.

Hükümetin bu greve cevabı sert olacaktı. İlk olarak, Nisan 1899'da greve katılan öğrenciler tutuklandı ve bir kısmı okuldan atıldı.[69] Vitte genel olarak öğrencilere uygulanan polis şiddetini tasvip etmese de grevin elebaşılığını yapan öğrencilere sert cezalar vererek diğer öğrencilere bir ders verilebileceğini düşünüyordu.[70] Bunun için Temmuz 1899'da çıkarılan bir yasa ile sorun çıkaran üniversite öğrencilerinin askere alınmasına karar verildi. Ayrıca, grev sonrası yapılan değerlendirmelerde gereksiz polis şiddetinin üzerinde duruldu ve bazı üniversitelerdeki öğrenci sayısının azaltılmasının sorunları giderebileceği düşünüldü.[71] Özetle, Nikolay ve bakanları öğrenci grevini hükümet karşıtı daha geniş siyasi bir hareketin parçası olarak henüz değerlendirmiyorlardı. Bu sayede 1899 sonunda pek çok grev katılımcısı öğrenci serbest kalıp, eğitimine devam edebilecekti.[72]

1901'de başkentteki Kazan Meydanı'nda yapılan öğrenci gösterilerinde yine polis tarafından dövülen öğrencilerden 775'i tutuklandı ve okullarından atıldı.[73] Öğrencilerin eylemleri başkentle sınırlı kalmıyordu. 1901 ve 1902 yıllarında Kiev ve Harkov'da düzenlenen öğrenci gösterilerinde ifade ve basın özgürlüğü, mahkemelerde savunma hakkı ve işçiler için daha iyi çalışma koşulları talepleri haykırıldı.[74] Hükümet yanlısı *Grajdanin*'de bu sıralarda öğrenciler hakkında çıkan yazılarda öğrencilerin ahlaksızlıklarından bahsediliyor, daha sert tedbirler alınması isteniyordu. Kamuoyu nezdindeki otoritesini korumak isteyen hükümet bunun için yeni kısıtlamalar getirecekti. Üniversite öğrencilerinin danışman profesörlerinin onayı olmadan tartışma grupları kurmalarının yasaklanması ve rektörlere üniversite kütüphanelerindeki kitapları yasaklama yetkisi verilmesi bu kısıtlamalardan bazılarıydı.[75]

69 A.g.e., 111-2.
70 Wcislo, 61.
71 Kassow, 113-4.
72 A.g.e., 115-6.
73 A.g.e., 128.
74 Acar, 320-1.
75 Kassow, 146-154.

1902 yılında yayımlanan bir öğrenci broşürü hükümetin üniversiteler konusundaki açmazını öğrencilerin gördüğünü gösteriyordu. Broşüre göre, hükümet Rusya'nın ilerlemesinin hem sembolik hem de ekonomik olarak çok önemli bir parçası olarak gördüğü üniversitelere ve öğrencilerine istedikleri hak ve özgürlükleri veremiyordu çünkü o zaman otokrasiyi koruyamazdı.[76] Bu durum rejimin öğrencilere verdiği ağır cezaları uzun süre sürdürmeyip affetmesi ile de teyit ediliyordu. Örneğin, 1902'de gösterilere katılan bazı öğrencilerin Sibirya'ya sürülmesinin ardından, İçişleri Bakan yardımcısı Pyotr D. Svyatopolsk-Mirski şahsen Sibirya'ya gidip öğrencilerle görüşmüş, öğrencilerin okullarına tekrar dönmelerini sağlamıştı.[77] Vitte'ye göre ise üniversitelerdeki durum hükümet açısından ümitsizdi. Öğrenciler hukuk tanımıyor, sadece radikal devrimci fikirleri kabul ediyorlardı.[78]

1899'a doğru gelindiğinde grevlerle ve gösterilerle rejimi korkutan işçi sınıfı içerisinde SDler giderek daha etkin bir konuma geliyorlardı. Fakat SDler arasında kapitalist sistem içerisinde kalarak, ekonomik kazanımlarla (daha iyi maaş, çalışma koşulları vb.) işçi sınıfının durumunun düzeltilmesini öncelikli hedef olarak gören bir grup türemişti. Bu grubun bakış açısına göre bu ekonomik kazanımlar için gerekirse grev ve dayanışma yapılabilirdi fakat bu kazanımları tehlikeye atabilecek siyasi talepler arka plana atılmalıydı. Avrupa'da Eduard Bernstein'ın başını çektiği bir grup tarafından dillendirilen bu fikirlerin, Rusya'da *Raboçeye Delo* gibi sosyalist dergilerde tartışılması Lenin'i çok kızdırıyordu. Lenin'e göre, bu gibi fikirler işçi sınıfının sınıf bilinci kazanmasına engel oluyorlar ve daha da kötüsü, kapitalizmin uzun bir süre daha varlığını sürdüreceğini ima ediyorlardı.[79]

Rejimin giderek katılaştığı bu dönemde, Rusya'dan Avrupa'ya kaçan ve *Ne Yapmalı* adlı eseri üzerinde çalışan Lenin'e göre,

76 A.g.e., 159.

77 A.g.e., 168-72.

78 Witte, 266-7.

79 Lenin, *What Is To Be Done?*, Bölüm 3.A; Hobsbawm, 133; Harding, 145-6, 177.

SDler bu kısır ve tehlikeli tartışmalardan sıyrılıp harekete geçmeliydi. SDler arasındaki tartışmalar devam ederken işçi kitlelerinin eylemleri de artıyor fakat bu eylemlerin çoğu hala ekonomik taleplere yoğunlaşıyordu. Bu durumdan memnun olmayan Lenin, partinin bu noktadaki sorumluluğunun işçi kitlelere yaşadıkları ekonomik sorunlarının kökeninin Rusya'daki siyasi rejim olduğunu anlatmakta yattığını savunuyordu. Bunun için parti, işçi eylemlerini demokratik hak ve özgürlük taleplerini de içerecek şekilde koordine etmeliydi fakat bu konuda henüz yeterli aşama katedilememişti.[80] Özetle, devrimci yangın için ortam hazırdı, fakat bunun için bir kıvılcım gerekliydi.

Lenin'e göre bu kıvılcımı çakabilecek bir araç yurt çapında çıkarılacak bir gazeteydi. Editörlüğünü Lenin'in dışında Yuliy O. Martov, Plehanov, Akselrod, Aleksandr N. Potresov ve Zasuliç gibi SDlerin yaptığı, 1900'de Leipzig'de yayın hayatına başlayan *İskra* (Kıvılcım) ile bunun için önemli bir adım atılmıştı. SDler *İskra*'yı partinin "operasyonel merkezi" olarak görüyorlardı çünkü gazetedeki makaleler ile kitleler imparatorluğun her yanındaki büyük veya küçük olaylardan (grev, polis şiddeti vb.) haberdar olup tepki verebilecek, parti üyeleri de gazetedeki fikirler ve haberler aracılığıyla haberleşmiş olacaklardı.[81] Yasak olduğu için yurtdışından Rusya'ya kaçak yollarla sokulup dağıtılan *Iskra*'daki fikirlerden bu dönemde Saratov'da çalışmaya başlayan Kanatçikov ve arkadaşları da etkilenmişlerdi.[82] 1903'te gazetenin yayın kurulunun kimlerden oluşması gerektiği konusundaki anlaşmazlıklardan sonra, Lenin yayın kurulundan istifa etse de *İskra* etkili bir yayın organı olmaya bir süre daha devam edecekti.

SDlerin yurt çapında gazete çıkarmak dışındaki diğer bir hedefi de RSDİP'nin örgütlenmesinin tüm imparatorluk çapında devamıydı. Fakat partinin nitelikleri konusunda SDler arasında

80 Lenin, *What Is To Be Done?*, Bölüm 2.A, Bölüm 3.E.

81 A.g.e.; Harding, 180-3.

82 Kanatchikov, 205-6.

anlaşmazlık vardı. Partinin 1903'te Brüksel'de ve Londra'da düzenlenen kongresinde bu durumun iyice su yüzüne çıkması, SD-lerin Bolşevikler ve Menşevikler olarak ikiye ayrılmasına sebep oldu.[83] Lenin'e göre disiplinli ve küçük bir öncü parti formatı tercih edilmeliydi. Böylece, Ohrana'nın ajanları partiye kolayca sızamazdı.[84] Ayrıca, bu küçük partiye mensup profesyonel devrimci kadrolar kitlelerin sınıf bilinci kazanmalarını ve rejim karşıtı eylemlerde daha etkin olmalarını sağlayarak otokrasinin devrilmesi sürecini hızlandıracaklardı.[85] Bu profesyonel devrimciler propaganda, polis takibinden kurtulma, yasak dergi ve gazete saklama ve işkencede polis karşısında yapılacaklar konusunda iyi eğitimli olmalıydı.[86]

Lenin'in bu fikirlerine Martov'un öncülük ettiği Menşevikler karşı çıkmış, partinin Almanya'daki SPD tarzında, otokrasi karşıtı tüm emekçilerin girebileceği kitlesel bir parti olması gerektiğini ifade etmişti.[87] Sibirya'daki sürgün bölgesinden Troçki (Odesa'da kaldığı hapishanedeki gardiyanın adı) adına düzenlenmiş sahte pasaportuyla kaçıp, 1902'de Londra'da Bay ve Bayan Richter kimlikleriyle yaşayan Lenin ve eşi Nadejda K. Krupskaya ile tanışan Troçki'nin partinin geleceği hakkındaki fikirleri Lenin'den farklıydı.[88] Troçki, Lenin'in aklındaki parti modelini "işçi sınıfı partisi değil, kumpasçıların kapalı bir organizasyonu" olarak nitelendirmişti.[89] Bu önemli fikir ayrılığı, ikili arasında uzun bir süre devam edecek olan inişli çıkışlı ilişkinin başlangıç noktalarından biriydi.

---

83 Kongrede Lenin taraftarlarının bir süre sonra çoğunluk haline gelmesi sebebiyle Lenin grubuna Rusçada çoğunluk anlamına gelen *bolşinstvo*'dan türeyen Bolşevikler, diğer gruba azınlık anlamına gelen *menşinstvo*'dan türeyen Menşevikler adı verildi. Harding, 192.

84 Lenin, *What Is To Be Done?*, Bölüm 4.B, 4.C.

85 Harding, 159, 184-5.

86 Lenin, *What Is To Be Done?*, Bölüm 4.B, 4.C; Kanatchikov, 117.

87 Stone, 161.

88 Deutscher, 56-7.

89 A.g.e., 80-1.

Bolşevikler ve Menşevikleri ayıran diğer bir nokta da diğer muhalif unsurlar ile olan ilişkilerdi. Menşevikler aslen feodal bir yapı olan otokrasiye karşı yapılacak devrimde burjuvazinin liderlik etmesi gerektiğini, işçi sınıfının da buna yardımcı olması gerektiğini düşünüyordu. Bu devrimden sonra işçi sınıfı burjuva demokrasisinde büyüyüp güçlenebilir, zamanı geldiğinde de burjuvazi ile hesaplaşıp sosyalist devrimi gerçekleştirebilirdi.[90] Lenin'e göre ise çarlık rejimine karşı olan her unsura devrim cephesinde yer vardı, fakat bu cepheye her zaman işçi sınıfı liderlik etmeliydi. Özellikle de burjuvaziye güvenilemezdi.[91]

Bolşeviklerin ve Menşeviklerin bu dönemde üzerinde anlaştıkları önemli bir konu çarlık rejiminin zayıf noktası olan milliyetler meselesiydi. Rejimle yaşadıkları sıkıntılar düşünüldüğünde, çeşitli milliyetçi hareketlerin muhalif cepheye katılmaları rejimin yıkılmasını kolaylaştırabilirdi. Hem bunu yapabilmek hem de uzun vadede milliyetler meselesinin ancak sosyalist bir çerçevede çözülebileceğini göstermek adına, 1903 Kongresi'nde tüm milliyetlere geniş özerklik, tam ve eşit vatandaşlık, anadilde eğitim ve kendi kaderlerini tayin hakkı verilmesine karar verildi.[92]

Muhalefetin diğer bir parçası olan *narodnik* grupları da daha iyi koordine olabilmek için bir parti kurmak istiyorlardı. Amaçlarına 1901'de Berlin'de parti organizasyonlarını kurarak ulaşan SRler, sosyalizme geçiş için burjuva demokratik devrimine ihtiyaç olmadığını, Rusya'nın *mir* gibi kolektif yapıları koruyup kapitalist aşamayı atlayarak sosyalizme geçmesini savunuyorlardı. Partinin somut vaatleri arasında en dikkat çekeniyse toprakların kamulaştırılarak asıl sahipleri olan Rus köylülerine eşit bir

90 Harding, 46-7.

91 Lenin, *What Is To Be Done?*, Bölüm 3.E; Lenin, *One Step Forward, Two Steps Back (The Crisis in Our Party)*(1904), *Lenin's Collected Works*, cilt 7 içinde (Moscow: Progress Publishers, 1964), Bölümler F ve R; Harding, 46-7.

92 Jeremy Smith, *The Bolsheviks and the National Question, 1917–1923* (London: Macmillan, 1999), 13-5.

biçimde bölüştürülmesiydi.[93] Bu vaat köylüler arasında SRlerin popülaritesinin giderek artmasını sağlayacaktı.

SRlerin fikri önderlerinden olan Viktor M. Çernov, 1895-1899 arasında sürgün olarak yaşadığı Tambov bölgesindeki köylüleri gözlemlerken teorik fikirlerinin doğruluğundan emin olmuştu. Ona göre Rus otokrasisini devirecek asıl güç Rus köylüsüydü. İşçi sınıfı ve SR partisi Rus köylülerine yan oyuncular olarak eşlik etmeliydi. Çernov makalelerinde köylü isyanlarının rejimi devirmek için en kritik aşama olarak gördüğünü yazıyordu. Hak ettikleri toprakları soylulardan alabilmeleri için köylülerin önlerindeki en büyük engelin onlara siyasi özgürlüklerini vermeyen Çar olduğunu savunan SRler, siyasi temsil ve herkese oy hakkı verilmediği takdirde, köylülere vergi vermeyip askere gitmemelerini tembihliyorlardı.[94] Ama ne Çernov ne de diğer SRlerin çarlığın yıkılmasını izlemek için köylülerin harekete geçmelerini beklemeye sabırları yoktu, bu süreci bir şekilde hızlandırmaları gerektiğine inanıyorlardı.

SRler bunun için en etkili metodun, *Narodnaya Volya* geleneğini izleyerek, hükümet görevlilerine karşı terör eylemlerine girişilmesi olduğuna karar vermişlerdi. Partinin yayın organlarından biri olan *Revolyutsionnaya Rossiya* dergisinde 1902'de çıkan bir yazıda terör eylemlerinin sadece amaca uygun değil aynı zamanda zorunlu ve kaçınılmaz olduğu vurgulanarak bu durum açıklanıyor, *İskra* da terör karşıtı duruşu yüzünden eleştiriliyordu.[95] Kısa bir süre içerisinde parti bünyesinde kurulan ve Grigoriy A. Gerşuni'nin liderlik edeceği Savaş Örgütü (SÖ) SRlerin siyasi terör eylemlerinden sorumlu olacaktı. SÖ'nün yüksek profilli ilk hedeflerinden biri Nisan 1902'de İçişleri Bakanı olan Sipyagin oldu. Gurmeliği ve Rus antikalarına merakı ile bilinen, Vitte'nin yakın dostlarından olan bakan, aynı yıl İçişleri Bakanlığı binasını

93 Gatrell, xv.

94 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 510.

95 Valentin V. Şelohayev (haz.), *Partiya sotsialistov-revolyutsionerov: Dokumenti i materiali*, cilt 1 (1900-1907 gg.) (Moskova: ROSSPEN, 1996), 78-81, 85.

büyük masrafla yeniletmiş, yemek odasının duvarlarına Nikolay'ın da hoşlanacağı tahmin ettiği ilk Romanov çarı olan Mihail'in tahta çıkışını gösteren resimler yaptırmıştı. Fakat bakan, bu yemek odasında Çar'ın şerefine vereceği yemekten bir gün önce SR Stepan V. Balmaşyov tarafından öldürülmüştü.[96] Bu suikast, SRlerin gelecek eylemlerinin de habercisiydi.

Bu suikast dalgasından sonra artan polis baskısı sonucu 1903'te tutuklanan Gerşuni'nin yerine SÖ'nün başına parti içindeki lakabı şişman olan Yevno F. Azef geçmişti.[97] Kıvrak zekası, yasadışı silah ve neşriyat kaçakçılığı ve patlayıcılar konusunda becerileriyle Çernov'u da etkileyen Azef'in partideki arkadaşlarının bilmediği bir sırrı vardı: O aynı zamanda yıllardır Ohrana'nın hesabına çalışan bir çifte ajandı.[98] 1892'de başladığı Karlsruhe'deki elektrik mühendisliği eğitimi sırasında Azef, aynı şehirdeki Rus devrimciler hakkında bilgi edinmek isteyen Ohrana için çalışmaya başlamıştı. Daha sonra Ohrana'nın direktifi ile Moskova'ya gelip şehirdeki SRlere katılmıştı. Hem SR partisinin Merkez Komitesi'nde hem de SÖ'nün kurucu kadrosunda yer alan biri olarak siyasi polis için vazgeçilmez bir bilgi kaynağıydı. Azef, Ohrana'dan aldığı düzenli maaş dışında, SR hazinesini de SÖ lideri olarak kendi hesabına kullanabiliyordu.[99]

Azef suikastlardaki rolü sayesinde parti içerisinde giderek daha da güçleniyor, aynı zamanda partideki arkadaşlarının ondan şüphelenmesine de yer bırakmamış oluyordu.[100] Azef'in başarısının sırrı kurduğu dengede saklıydı. Azef bazı suikastları başarıyla gerçekleştirerek SRleri, bazı önemli suikast hazırlıkları öncesinde

96 Gurko, 87. Suikast davası sırasında Balmaşyov cinayeti üstlenmiş fakat kendisini suçlu görmediğini de eklemişti. Hakkında verilen idam cezası için de mahkemede bulunan annesinin ısrarına rağmen Çar'dan af dilemeyeceğini açıklamış, sonrasında asılarak idam edilmişti. Viktor M. Çernov, *Pered burey: Vospominaniya* (Moskova: Izd. imeni Çehova, 1953), 165-6.

97 Dillon, 167.

98 Çernov, *Pered burey*, 176-7.

99 Hingley, 90-1; Dillon, 174-6, Daly, 136.

100 A.g.e.

suikast planlarını Ohrana'ya sızdırarak polisi memnun ediyordu. Zaman zaman parti içerisinde şüphelenenler olsa da birkaç tanesi yüksek profilli olmak üzere hükümet yetkililerine karşı düzenlenen toplam 28 terör eylemindeki rolü Azef hakkındaki şüphelerin artmasını engelledi.[101]

SRlerin bu terör eylemleri siyasi polisin de dikkatini SRlere yoğunlaştırmasına yol açtı. Öyle ki Ohrana, SD üyelerinin yakalanmasına yönelik ihbar için ödül olarak en fazla 3 ruble, SR entelektüellerine 100 ruble verirken, SR SÖ üyesi için bu miktar 1000 rubleydi.[102] Terör dışında, SRlerin SDlere göre polis tarafından daha tehlikeli görülmesinin diğer sebepleri ise çoğunun Rus olması ve köylü kitlelere hitap etmeleriydi.[103] SRlerin aksine SDler siyasi teröre prensipte karşıydılar fakat partizan eylemler veya devrim için finansal kaynak ihtiyacını giderecek banka veya diğer resmi kurum soygunlarını meşru buluyorlardı.[104] SDlerin siyasi teröre bu denli soğuk yaklaşmalarını liberal Milyukov dahi garipsemiş, onlara birkaç bakana daha suikast düzenlenirse anayasayı elde edeceklerini söylemişti.[105]

Rejimin muhalefete karşı katı tavrının sembol ismi olan, Çernov'un "otokrasinin son kozu" olarak nitelendirdiği Pleve'ye 1904 yazında düzenlenen, Azef'in planladığı bombalı suikast belki de SRlerin terör eylemlerinin etkisinin doruğa çıktığı andı.[106] Suikastı gerçekleştiren (ve sonrasında yakalanan) ekibin üyesi olan Yegor S. Sazonov'un avukatının mahkemedeki savunması hem SRlerin kendilerine olan güvenini hem de terörü meşru bir araç olarak gördüklerini göstermesi açısından önemlidir: "Pleve'yi parçalara ayıran bomba dinamitle değil, onun darağacına, kasvetli zindanlara ve Sibirya'ya gönderdiği kişilerin

101 Hingley, 91; Lauchlan, 21, Daly, 149.
102 Pipes, *The Russian Revolution*, 148.
103 Lieven, *Nicholas II*, 90.
104 Ascher, *The Revolution of 1905*, 14.
105 Deutscher, 69.
106 Çernov, *Pered burey*, 164-5.

dullarının ve yetimlerinin gözyaşları ile doluydu."[107] Azef çifte ajanlığına devam ederken, Rusya kamuoyunda bu denli kritik bir siyasi suikastın kınanmayıp normalleştirilmesi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun başkentteki büyükelçisi Kont Alois von Aehrenthal'i çok şaşırtmıştı. Konu hakkında konuştuğu kişiler büyükelçiye, hükümetin reform çağrılarına yanıt vermesi için "Pleve'nin katline benzer daha fazla facialarn gerekli olacağını" söylüyorlardı.[108]

1904'e gelindiğinde muhalefetin bütün kanatları otokratik rejimin sonunun geldiğine inanıyordu. Büyüyen muhalefet dalgasına karşı, hükümet giderek sertleşen polisiye tedbirler dışında bir çözüm üretemiyordu. Bunun bir sonucu bu dönemde kapsamı ve cezaları genişletilen siyasi suçlardan hapse girenlerin sayısındaki artıştı.[109] Fakat muhalifler için siyasi suçlardan hapse girmek artık bir üzüntü değil bir övünç kaynağıydı çünkü onlara göre ortada adil bir hukuk düzeni yoktu.[110] Bu bir bakıma Pleve'nin "Rus hükümetinden nefret ediliyor fakat korkulmuyordu" açıklamasını doğruluyordu.[111]

Milyukov'a göre, 1904 itibarıyla çarlık rejiminin durumu Andersen'in *Kralın Yeni Giysisi* masalındaki gibiydi. Muhalefet hikayedeki küçük çocuk gibi gerçeği herkese haykırıyor fakat kral ve danışmanları bunları duymazdan geliyorlardı.[112] Siyaseten ve ekonomik olarak bambaşka hedefleri olan farklı sosyal grupların ve siyasi partilerin oluşturduğu muhalif bloğa göre Rusya İmparatorluğu bu şekilde devam edemezdi. Giderek güçlenen

107 Dillon, 133.

108 Lauchlan, 16. Pleve'nin suikastı sonrası daha ılımlı bir politika izleme yolunu seçen yeni İçişleri Bakanı Svyatapolsk-Mirskiy'nin de etkisiyle Sazonov'a daha önce verilen idam cezası kürek cezasına (*katorga*) dönüştürülecekti. Çernov, 186-7.

109 Zuckerman, 118.

110 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 516-7.

111 Gurko, 237-8.

112 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, ix, 219-20.

muhalefete karşı rejimin düştüğü çaresizlik, Azef gibi en tepedeki bakanların suikastında yer aldığı bilinen bir çifte ajana rejim tarafından hala göz yumulmasında görülebiliyordu.[113]

Çarlık Ekonomisi (1899-1904)

1899 yılında bütün dünyada etkili olmaya başlayan ve sanayi ürünlerinin fiyatlarının düşmesiyle yaşanan ekonomik kriz, Rusya ekonomisini de olumsuz etkiliyordu. Giderek dünya ekonomisiyle daha fazla entegre olan Rusya ekonomisi bu krizden yoğun bir biçimde etkilenmiş, faizler artmaya başlamış (1899 Mayıs'ta %4,5 iken aynı yıl sonunda %6 olmuştu), sermayeleri yetersiz olan Rus bankaları ve sanayicileri kredi bulmakta zorlanmaya başlamıştı. Bunu engellemek için Devlet Bankası devreye girmiş, banka ve sanayicilere uygun faizde, orta vadeli krediler vermişti.[114] Bu krizi aşmak için Vitte'nin 1899'da Çar'a sunduğu rapor bakanın 20. yüzyılın başlarında da benzer ekonomi politikalarıyla devam edeceğinin bir göstergesiydi.

Vitte'ye göre, 1890'larda başlanan devlet destekli sanayileşme hamlesi devam ettirilmeliydi zira bir ülkenin ulusal gücü sanayileşmesi ile paraleldi. Gerekli nüfus ve yeraltı zenginliklerine sahip Rusya bunu başarırsa, Batılı sanayileşmiş ülkelerin "tarım sömürgesi" olmaktan kurtulup onlar gibi büyük bir sanayi merkezi olabilirdi. Bunun için ise gelişen Rus sanayileri korunmalı ve Almanya'ya karşı yüksek gümrük vergilerine devam edilmeliydi.[115]

Raporda Vitte'nin en çok üzerinde durduğu nokta Rusya'nın bu sanayileşme hamlesi için yabancı sermayeye olan gereksinimiydi. Bakana göre ucuz işgücü ve bol hammaddeye sahip bir ülke olan Rusya'nın sanayileşmek için halen en büyük eksiği

113 Dillon, 167.

114 Harcave, 87; Gatrell, 169-70.

115 Theodore H. von Laue, "A Secret Memorandum of Sergei Witte on the Industrialization of Imperial Russia," *The Journal of Modern History*, v. 26, n. 1 (Mar., 1954): 65-6.

yetersiz sermaye idi. Bu eksiği gidermek için yabancı sermaye Rusya'ya akmalıydı zira yerli tasarruf hala çok yetersizdi ve ağır vergiler altında ezilen halktan daha fazla vergi almak mümkün değildi.[116] Yabancı sermayenin yatırımlarıyla kurulacak yeni fabrikalar sayesinde, Rusya'daki girişimcilik ruhu, yaratıcılık ve rekabet gibi hepsi birbirine bağlı olan unsurlar olumlu anlamda etkilenecek, yerli sanayiciler de buna ayak uyduracaktı.[117]

Gelişmekte olan bir ülke olan Rusya'nın getiri potansiyeli, gelişmiş ülkelere kıyasla yabancı sermaye için çok daha cazipti. Bu cazibeye rağmen yabancı sermayeyi Rusya'ya girmekten alıkoyan bürokratik engelleri ortadan kaldırmak ve hukuki garantiler vermek Vitte'ye göre atılması gereken sonraki adımlardı. 1899 itibarıyla hala yabancı şirketlerin kurulması için Bakanlar Komitesi kararnamesi ve Çar onayı gerekiyor, Rus hükümetinin yabancı şirketlerin çalışma izinlerini ve şirketlerin faaliyetlerini istediği an lağvetme yetkisi yasalarla korunuyordu.[118] Vitte'ye göre bu gibi yasalar yabancı sermayeye güven verecek şekilde acilen değiştirilmeliydi.

20. yüzyılın başında devlet destekli demiryolu yatırımı 1890'lardaki ivmesini kaybetse de hala devam ediyordu. En gözde projeler olan ÇDD ve Trans-Sibirya Demiryolu (Baykal kısmı hariç) 1903'te bitirildi. Tamamlanan diğer hatlarla beraber 1901-1905 yılları arasında toplam demiryolu ağına yıllık ortalama 1570 km. eklendi.[119] Fakat bu büyük yatırım projelerinden istenen ekonomik dönüşün henüz alınamaması Vitte'ye getirilen eleştirilerin artmasına sebep olmuştu.[120] Bu dönemde sanayileşme hamlesinin tamamlayıcı bir boyutu olan bankaların açılması da teşvik edilmiş, ticari banka sayısı 1900'de 40'a çıkmıştı.[121] Vitte'nin bu dönemdeki sanayileşmeyi destekleyici diğer bir adımı

116 A.g.e., 69-70.
117 A.g.e., 68.
118 A.g.e., 71-2.
119 Gatrell, 150-1.
120 Harcave, 97.
121 Gatrell, 211.

ise Maliye Bakanlığı bünyesindeki ticari ve teknik okulların sayısının arttırılmasıydı. Hem lise hem de yüksek öğrenim seviyesinde (St. Petersburg, Kiev ve Varşova'daki Politeknik Enstitüleri) açılan bu okullar ile gelişen Rus sanayisinin kalifiye personel eksikliğinin giderilmesi hedeflendi.[122]

Vitte'ye gelen ekonomik temelli eleştirilerin bir boyutu da savunduğu korumacı politikalarla alakalıydı. 1902'de yerli üreticilerin gümrük duvarlarının indirilmesi taleplerine Vitte karşı çıkmış, bunun Rus sanayileşmesini baltalayacağını vurgulamıştı. Sanayileşme belirli bir seviyeye gelene kadar korumacı politikalar devam edecek, buna adapte olamayan verimsiz şahıs veya şirketler ayıklanacaktı.[123] Bu korumacı politikaları kendi lehlerine çevirmesini bilen yerli sanayiciler de yok değildi. Bunlar bir araya gelerek çeşitli sektörlerde oluşturdukları kartellerle fiyatları belirleyebiliyorlar, serbest rekabeti kısıtlayarak karlarını arttırıyorlardı. Metal sanayicilerinin oluşturduğu *Prodometa* ve bütün ülkedeki toz şekerin %80'ini sağlayan, Ukrayna'daki beş yerli üreticinin koordineli hareketleri buna örnekti.[124]

Vitte'ye demiryolları ve korumacı politikalar dışında yabancı sermaye konusunda da eleştiriler gelse de Nikolay'ın Vitte'nin arkasında durması sayesinde yabancı sermayeyi Rusya'ya çekme siyasetine devam edilecekti.[125] Altın standardının korunması, Vitte'nin teşvikleri ve dengeli bütçe gibi adımları olumlu gören yabancı sermaye, Rusya'da bu dönemde yaşanan tüm iç çalkantılara rağmen metalürji, petrol ve kimya sanayi başta olmak üzere birçok sektöre yatırıma devam ediyordu.[126] Bu olumlu gidişin sürdürülebilmesi için, Vitte Uzakdoğu'daki maceracı dış politikadan kaçınılması gerektiğini ısrarla savunuyordu.[127]

122 Witte, 77.

123 Gatrell, 168.

124 A.g.e., 184. Bu şeker baronlarından biri olan Mihail İ. Tereşçenko daha sonra Geçici Hükümet'te bakanlık yapacaktı.

125 Von Laue, 62.

126 Gregory, 6, 123-4, 129-30.

127 Witte, 73.

Sanayileşme hamlesinin sürdürülebilir olabilmesinin önemli bir boyutu da kamu harcamalarının kontrol altında olmasıydı. Bu yapılmadığında işin sonu genellikle Paris ve Londra para piyasalarından alınan yüksek faizli kredilerle bitiyor, böylece Rusya ekonomik hedeflerinden uzaklaşıyordu. Bunun için merkezi bütçe harcamalarında önemli bir yeri olan (%39) demiryolu yatırımları 1902'den itibaren kademeli olarak azaltıldı.[128] Bu dönemde merkezi hükümet harcamalarından en çok payı (%40) alan idare ve savunma harcamaları da bakanlar arasında sert tartışmalara sebep olurken, eğitim ve sağlık harcamaları ise toplam %2 pay alıyor, çarlık rejiminin öncelikler sıralamasını gösteriyordu.[129]

Hazinenin durumunu düzeltmek için izlenebilecek diğer bir yol ise toplanan verginin arttırılmasıydı. Fakat bu noktada hükümetin seçenekleri sınırlıydı zira vergi gelirlerinin çoğu vazgeçilmez tüketim kalemlerinden alınan dolaylı vergilerden geliyordu.[130] Üstelik ülke siyasi olarak zor bir dönemeçten geçerken, hükümet vergi oranlarını daha fazla arttıramayacağını biliyordu. Aralık 1902'de 1903 yılı bütçesi için toplanan Devlet Şurası'ndaki tartışmalar da bu durumu göstermişti. Hem doğrudan hem de dolaylı vergilerde kabul edilebilir üst sınırlara gelindiğini kabul eden Devlet Şurası üyelerinin çözüm önerileri ise kefaret ödemelerinin kaldırılması ve köylülere daha verimli tarım yapabilmeleri için daha iyi zirai eğitim verilmesiydi.[131]

Her ne kadar asıl ilgisi sanayi üzerinde yoğunlaşsa da Vitte Rus tarımındaki sorunların ve bunun yarattığı siyasi ve sosyal sonuçların da farkındaydı. Vitte başta olmak üzere pek çok devlet adamı için kırsaldaki temel problem hala *mir* idi. Bu devlet adamlarından biri olan Polovtsov'a göre *mir*, köylüleri toprak sahiplerine ve özel mülkiyete karşı birleştiriyordu. *Mir*in bünyesindeki

128 Gatrell, 172-4.

129 A.g.e., 221.

130 1899'daki toplam hazine gelirlerinin %46'sı dolaylı vergi, %12'si doğrudan vergiydi. A.g.e., 220.

131 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 473-4.

toplam araziler parçalanıp şahsi mülkiyet olarak çalışkan, tutumlu ve düzen yanlısı köylülere dağıtılmadan Rusya huzur bulamazdı.[132] 1902'de İçişleri Bakanlığı'nın Köylü Birimi'nin başına geçen Gurko da aynı fikirdeydi. Ona göre, *mir* sistemi tüm köylüleri en tembel, en verimsiz köylü seviyesine çektiği için Rusya'daki tarımsal verimlilik bir türlü artmıyordu.[133] Çözüm ise kapitalizme en iyi şekilde adapte olacak, rekabete açık, en verimli çiftçilere daha fazla toprak verilmesinde ve daha fazla inisiyatif alabilmelerini sağlayacak yasal düzenlemelerden geçiyordu.[134]

1902-1904 arasında *mir* hakkında ne yapılması gerektiği konusunda toplanan bakanlar arası toplantılarda genelde Gurko'nun fikirlerine yakın bir çizgi hakim olsa da, ülkenin içinde bulunduğu kırılgan koşullarda, özellikle de Nikolay'ın kararsızlığı sebebiyle net bir karar alınamamıştı.[135] Toprak reformu hakkında belirsizlik hakimken Rus köylülerinin içler acısı tablosu da devam ediyordu. Kendi imkanlarıyla ihtiyaçlarını karşılayamayan köylü oranı 1861'de %28 iken, 1900'de %52'ye çıkmıştı.[136] 20. yüzyıl başında Rusya'da kırsalda ölüm oranı, rakiplerinden İngiltere kırsalının iki katıydı.[137]

Kırsaldaki çözülemeyen sorunların neticesi olarak 1901'de başlayan köylü isyanları 1902'de en başta Poltava ve Tambov'da etkili olarak başkentte büyük korku yarattı.[138] Köylüler soyluların arazilerini yakıyor, hayvanlarını ve ürünlerini talan ediyorlardı. Kırsalda yaşayan soyluların bazısı isyana direniyor, bazısı şehirlere kaçıyor, bazıları ise acil reform çağrılarını yineliyorlardı.[139] Bu isyanlar hakkında Pleve'nin Çar'a yazdığı rapor kırsalda

132 Lieven, *Nicholas II*, 82-4.

133 Gurko, 132-3.

134 A.g.e., 171-2.

135 Witte, 218-9.

136 Riasanovsky & Steinberg, 449-50.

137 Ascher, *The Revolution of 1905*, 7.

138 Birliklerin müdahale ettiği köylü isyanı sayısı 1901'de 155 iken, 1902'de 365 olmuştu. Stone, *Europe Transformed*, 155.

139 Gatrell, 116.

durumun vahametini ortaya koyuyordu: "Yirmi yıl önce Polis Departmanı'nın başıyken biri Rusya devrimin eşiğinde dese gülerdim. Şimdi ise majesteleri, konuyu farklı bir şekilde değerlendirmem gerekir".[140]

Peki isyanlar sırasında köylülerin Çar'dan istedikleri nelerdi? Bu sorunun cevabı hala aynıydı: Köylüler daha fazla toprak istiyorlardı. Modern tarım metotlarını yeterince kullanmayan Rus köylüsü ekonomik sıkıntılarına daha fazla toprağı çözüm olarak görüyordu. Köylülerin daha fazla toprak dışındaki diğer bir isteği de kırsaldaki toprak sahipleri ve idari yetkililerin keyfi davranışlarının önlenmesiydi.[141]

Köylülerin toprak açlığı bağlamında Çar'a ve soylulara bakış açıları çok farklıydı. Köylülere göre toprak işleyene ait olmalıydı. Çar toprakları geçici olarak soylulara vermişse de köylüler bir noktada Çar'ın bu toprakları soylulardan alıp asıl hak sahibi olan köylülere vereceğine inanıyorlardı fakat 20. yüzyıl başında hala bunun yapılmamış olması köylüleri hayal kırıklığına uğratıyordu.[142] Bu hayal kırıklığında bile sorumlu olarak Çar'ı veya otokratik rejimi değil, hak etmedikleri topraklara sahip olan soyluları ve köylülerin şikâyetlerini Çar'a iletmeyen memurları görüyor, isyanlarında öfkelerini bu iki gruba yoğunlaştırıyorlardı.[143] Köylülerin özellikle kırsalda soylularla yaşadığı bu çatışma rejimi de kararsız bırakmıştı zira bu iki unsur da geleneksel olarak rejim taraftarıydı.[144]

Köylü isyanlarının sayısının artmasında muhalif partilerin köylüler arasında faaliyetleri ve arazilerin kamulaştırılıp köylülere dağıtılacağı vaatleri de etkili olmuştu. Köylüler 1870'lerde Çar'a karşı muhalefet için köylere gelip, onları örgütlemeye çalışan *narodnik*leri polise ihbar ederken, 20. yüzyıl başında işler değişmişti. Köylüler artık muhalifleri (özellikle *mir*i savunan SRleri) dinliyor,

140 Gurko, 122.

141 Witte, 219.

142 Miliukov, *Russia Today and Tomorrow*, 12-3; Gatrell, 115.

143 Ascher, *The Revolution of 1905*, 7; Kanatchikov, 152-3.

144 Lieven, *Nicholas II*, 18.

onlara yardım bile ediyorlardı. Hükümet bunu engelleyebilmek için köylü polisleri birimini kurmak zorunda kaldı.[145] Temmuz 1902'de Polis Departmanı'ndan bütün taşra valilerine gelen uyarı yazısında köylüler arasında devrimci partilerin propagandasının arttığı, köylülerin devrimci broşürlerle ilgilendiği ve toprak sahiplerinin arazilerinin bölüşümünün konuşulduğu ifade edilerek, gerekli önlemlerin alınması tembihleniyordu.[146]

Bu sıralar St. Petersburg'dan tekrar köyüne dönmüş olan Kanatçikov'un köydeki sohbetleri kırsaldaki bu duruma ayna tutuyordu. Kanatçikov, durumlarından şikâyetçi olan köylülere, bu durumu taşradaki yetkililere aktarmalarını tavsiye ettiğinde omuz silken köylülerin memurlardan hem nefret ettiklerini hem de korktuklarını gözlemlemişti.[147] Onlara sosyalizmin köylülerin sıkıntılarını çözeceğini anlatırken ise köylüler bunu "bir peri masalı" gibi dinlemişler ve şunları sormuşlardı: "Sosyalizm gelirse köylülerin vergisi azalacak mı? Çar soyluların topraklarını köylülere verecek mi?"[148]

Şehirlerde büyüyen işçi hareketinin eylemleri bu dönemdeki ekonomi politikalarının diğer bir sonucuydu. Sayıca büyüyen işçiler etkinliğini arttıran sosyalist hareketin de etkisiyle daha organize olmaya başladılar. Vitte'ye göre bu sıralarda "işçiler tamamen devrimcilerin kontrolündeydi."[149] İşçilerin siyasetle ilgilenmelerini önlemek için, polis ve jandarma işverenlere siyasetle ilgilenen işçilere iş verilmemesini öğütlüyordu.[150] Fakat rejim, bu büyüyen sınıfa hala sendika kurma ve grev yapma hakkı tanımıyordu. İşçilerin rejime karşı daha aktif olmalarının diğer bir sebebi, bu dönemdeki ekonomik sorunlarıyla alakalıydı. 20. yüzyıl başından itibaren sanayi ürünlerinin fiyatlarında yaşanan global düşüş, tüm dünyada olduğu gibi Rusya'da da sanayicileri emek maliyetlerini

145 Miliukov, *Russia and Its Crisis*, 360-1.
146 A.g.e., 509.
147 Kanatchikov, 152-3.
148 A.g.e., 148.
149 Witte, 266-7.
150 Kanatchikov, 255.

azaltmaya itiyordu. Bu durum doğal olarak işçileri huzursuz edince imparatorluğun birçok kentinde grevler başladı.[151]

Bu sıralarda köyünden ayrılıp Saratov'a işçi olarak çalışmaya gelen Kanatçikov'un da katıldığı 1901 Saratov grevi, daha sonra tüm imparatorlukta büyüyecek grev hareketinin başlangıç noktalarındandır. Grev sırasında Kanatçikov ve arkadaşları daha iyi maaş ve daha az günlük çalışma saatleri başta olmak üzere taleplerini haykırıyorlardı. Bir süre sonra uzlaştırıcı olarak yanlarına gelen fabrika müfettişi, onlara çalışma saatlerinin o kadar da çok olmadığını, kafalarını birilerinin [devrimcilerin] karıştırmış olabileceğini, fakat işçiler olarak onları dinlememeleri gerektiğini söyledi.[152] Vali de grevi bırakıp işe dönmeyenlerin işten atılacağını açıkladı.[153] Sonuç olarak, grevdeki talepler yanıtsız kalırken birçok diğer grev katılımcısı gibi, Kanatçikov da greve katıldığı için 1,5 ay hapis cezası alacaktı. Fakat bu grev tecrübesi Kanatçikov ve arkadaşlarını, grevdeki ekonomik taleplerinin Rusya'nın otokratik sistemi değişmeden gerçekleşmeyeceğine ikna etmişti.[154]

Saratov'dan sonra grev dalgası büyüyerek bütün imparatorluğu sarmaya başladı. 1903'te zirve yapan genel grevler Bakü, Kiev, Odesa gibi şehirlerde etkili oluyordu. Bu grevlerdeki temel talepler yine daha iyi maaş, sekiz saat günlük çalışma saati ve diğer temel haklar çerçevesindeydi. Grevler çoğunlukla ordu birlikleri ve polis ile sert bir şekilde bastırıldı, grev katılımcılarından elebaşları tutuklandı ve bunların bir kısmı da Sibirya'ya sürüldü. Genel grev dalgasının işçiler için nadir kazanımlarından biri 1903'te işçi sigortasının kapsamının genişletilmesi için yasal düzenlemenin başlamasıydı (ancak 1912'de son halini alacaktı).[155]

Çarlığının ilk yıllarında ekonomide dümeni Vitte'nin ellerine bırakan Nikolay'ı 20. yüzyıl başlarında karmaşık bir ekonomik

151 Hobsbawm, 48; Harcave, 87.

152 Kanatchikov, 239-41.

153 A.g.e., 243-4.

154 A.g.e., 244.

155 Riasanovsky & Steinberg, 453.

tablo bekliyordu. Yüksek sayılabilecek bir büyüme hızı yakalayan bir Çarlık Rusyası söz konusuydu. Göreceli olarak hala gelişmiş ülkelerin gerisinde olsa bile, kişi başına düşen milli gelir artıyordu.[156] Vitte'nin politikaları sayesinde sanayileşmede belirli bir aşama katedilmiş, sanayinin milli gelir içindeki payı da yükselmeye başlamıştı. Çokça eleştirilen tarım sektöründe bile, kişi başına düşen tahıl tüketim miktarı hem genelde hem de kırsalda artmıştı.[157]

Bu dönemdeki dinamik büyümenin önemli bir boyutu da yüksek doğurganlık oranı ve evliliğin kültürel olarak teşvik edilmesi gibi faktörlerden olumlu etkilenen nüfus hızındaki artıştı. 1897'deki nüfus sayımına göre imparatorluğun nüfusu 125 milyon idi.[158] Bunun da ötesinde, büyüyen bu nüfus, giderek daha eğitimli bir profile sahip oluyordu. 1856'da okula giden çocukların oranı %9 iken, 1896'da bu oran 1/3'e çıkmıştı.[159] Yüksek öğrenimde hem nicelik hem de nitelik anlamında belirli bir yol alınmıştı. Üniversite öğrencilerinin nüfusa oranı giderek artarken, Rusya 1904 yılında İvan P. Pavlov ile ilk Nobel ödülüne kavuşmuştu.

Öte yandan bu dönemde birçok sosyoekonomik gösterge, Çarlık Rusyası'nın özellikle rekabet etmek istediği rakiplerine kıyasla geride kaldığını gösteriyordu. Rusya kişi başına düşen milli gelir seviyeleri, sanayi ve tarımda verimlilik gibi göstergelerde Almanya veya İngiltere gibi ülkelerin çok gerisindeydi.[160] İşin daha da kötüsü, 19. yüzyıl ortası verileriyle karşılaştırıldığında aradaki fark kapanmamış, bazı göstergeler için daha da açılmıştı.[161] Okullaşma için tüm yapılanlara rağmen okur-yazarlık oranlarında da durum benzerdi. Okuma yazma bilenlerin oranı Rusya'da

156 Gregory, 194.
157 Gatrell, 59-60.
158 Pipes, *The Russian Revolution*, 56.
159 Riasanovsky & Steinberg, 462.
160 Gregory, 192-3; Shanin, 104; Figes, 56.
161 Gregory, 11; Shanin, 103.

1897 itibarıyla %21 (Erkeklerde %29, kadınlarda %13) iken Fransa'da bu oran 1901 verilerine göre %83 (Erkeklerde %86, kadınlarda %81) idi.[162]

Uzakdoğu Kumarı: Dış Politika (1899-1904)

1899'a gelindiğinde, Nikolay Uzakdoğu politikası konusunda tamamen maceracı Bezobrazov grubunun etkisi altındaydı. Çar Uzakdoğu'daki kazanımların iç politikada elini güçlendireceğini ve uluslararası arenada Rusya'nın rakipleriyle yarışabildiğini göstereceğine inanıyordu. Amur projesi dolayısıyla Rusya ve Japonya arasında gerginlik devam ederken 1899'da Çin'de patlak veren Boksör Ayaklanması işlerin daha da karışmasına yol açtı. Yabancı devletlerin Çin'deki ayrıcalıklı konumlarına bir tepki olarak çıkan isyan, Mançurya'daki yatırımları sebebiyle Rusya'yı çok kritik kararlar vermeye zorlayacaktı. İsyan sonrasında Savaş Bakanı Kuropatkin endişeli değil, aksine sevinçliydi çünkü bu isyan, Rusya'nın Mançurya'yı ikinci bir Buhara yapabilmesi için somut bir bahane vermişti.[163] İsyancıların Kuzey ve Güney Mançurya'daki demiryolu hatlarına saldırmasına karşılık, 200 bin Rus askeri bölgeye gönderildi ve bütün Mançurya Rus kontrolüne girdi.[164] Daha sonra bu birliklerin bir kısmı geri çağrılsa da bir kısmı demiryolu hatlarının güvenliği gerekçe gösterilerek kalıcı olarak bölgede kalacaktı. Bu sonuç Vitte'nin yapmak istediğinin tam tersine işaret ediyordu: Rusya hem işgalci pozisyonuna düşüp bölgedeki emellerinin sadece ekonomik olmadığını açık etmiş, hem de çok sayıdaki birliği burada tutarak bütçesine ek yük getirmişti.[165]

Bütün bu adımlar Nikolay'ın dış politikada kendisine olan güveninin arttığını gösteriyordu. Japonya ile çatışma çıkarabilecek

162 Stephen A. Smith, *Russia in Revolution: An Empire in Crisis, 1890 to 1928* (New York: OUP, 2017), 33; Gatrell, 34.

163 Witte, 108.

164 LeDonne, 210.

165 Witte, 108-10; LeDonne, 211.

adımlardan uzak durmasını tavsiye eden Vitte ve Vladimir N. Lamsdorf gibi bakanlarının uyarılarına rağmen Nikolay, yakın çevresindeki Aleksandr M. Bezobrazov gibi bazı maceracı tiplerin de etkisiyle Kore için düğmeye bastı.[166] Bu doğrultuda, Kore-Mançurya sınırındaki Amur bölgesindeki kereste kullanım hakkını Bezobrazov'un yönettiği (gizlice Çar tarafından fonlanan) Doğu Asya Şirketi isimli özel bir şirket aldı. Rozen'e göre, Bezobrazov ve arkadaşları, East India Company'nin Hindistan'da İngiltere için başardıklarını, Doğu Asya Şirketi'nin Rusya için Kore'de ve Çin'de yapacağına Çar'ı ikna etmişlerdi.[167]

Rusya'nın Kore'ye gözünü diktiğine işaret olan bu adımla beraber Japonya da artık Rusya ile uzlaşma konusunda ümidini kaybediyordu.[168] Çar olmadan önce yaptığı dünya turunda saldırıya uğradığı Japonya hakkında o zamandan beri olumsuz düşünen ve özel yazışmalarında Japonlar hakkında hakaretamiz kelimeler ("makaklar"- Güneydoğu Asya'da bulunan bir maymun türü) kullanan Nikolay için, Japonya Rusya gibi bir güç ile savaşmayı asla göze alamazdı ve bu yüzden uzlaşmak için ortada sebep yoktu.[169] Bu dönemde Japonya ile uzlaşma yanlısı Rozen gibi Rus diplomatların bölgedeki görevlerinden alınması da suların ısındığının bir başka işaretiydi.

Çar'ın çevresindeki devlet adamlarının çoğu bu durumun farkındaydı. Bunlardan biri olan Vitte Nikolay'ın Japonya'ya karşı "muzaffer bir savaş" arzuladığını düşünüyordu.[170] Savaşı ufukta gören Grandük Aleksandr Mihayloviç de Çar'a acilen Trans-Sibirya demiryolunun tek hattan iki hatta çıkarılması gerektiğini söylemişti. Nikolay ise etrafındakilere bir savaş çıkmayacağını söylemeye devam ediyor, içten içe hala Japonya'nın Rusya'nın

166 Izvolsky, 124-6.

167 Rosen, 211.

168 Jelavich, 242; LeDonne, 208.

169 Witte, 189; Izvolsky, 251; Wcislo, 175-6.

170 Witte, 186.

karşısına çıkmaktan çekineceği için Rusya'nın yaptıklarına göz yumacağına inanıyordu.[171]

Vladivostok ile Port Arthur arasındaki konumu sebebiyle Kore'yi önemseyen Nikolay, 1901'de görüştüğü Prusya prensi Heinrich'e Kore'yi almak gibi bir niyetinin olmadığını fakat Japonya'nın Kore'ye yerleşmesini savaş sebebi sayacağını vurgulamıştı.[172] Bu dönemde Uzakdoğu meseleleri konusunda arka planda kalan Vitte, Bezobrazov'un Çar ile haftada iki kez buluşup uzun sohbetler etmesinden ve kendisinin kuyusunu kazmasından çok rahatsızdı.[173] Vitte haksız değildi. Bezobrazov grubu Çar'a Vitte gibi bakanların kendisini yanlış yönlendirdiğini söylüyor, Japonya gibi bir devletin savaşta Rusya'ya asla karşı koyamayacağı fikrini Çar'ın zihninde daha da sağlamlaştırıyordu.[174]

Nikolay zafer hayalleriyle Uzakdoğu'da daha agresif politikalar izlerken Japonya da boş durmamıştı. 1902'de İngiltere ile yaptıkları antlaşma Rusya'nın agresif stratejisine açık bir cevaptı. Bu antlaşmaya göre İngiltere'nin Çin'deki, Japonya'nın da Kore'deki nüfuz alanları karşılıklı olarak tanınmıştı. Rusya ve Japonya arasında savaş çıkarsa İngiltere tarafsız kalacak fakat Rusya'ya başka bir devletten yardım gelmesi durumunda İngiltere Japonya'ya yardım edecekti.[175]

İngiltere-Japonya Antlaşması Rusya'nın Uzakdoğu politikası konusunda endişeleri olan Vitte, Lamsdorf ve Kuropatkin gibi bakanları daha da endişelendirdi. Önceleri bölgedeki yayılmacı politika konusunda daha iyimser olan Kuropatkin artık böyle düşünmüyordu. Bu değişimin en önemli sebebi Rusya'nın zaten yetersiz olan askeri ve ekonomik kaynaklarının dengesiz bir biçimde, bir bataklık gibi para yutan Uzakdoğu'ya ayrılması yüzünden Rusya'nın batı kanadının savunmasız kalmasıydı.[176]

171 Grand Duke Alexander, 207.
172 Lieven, *Nicholas II*, 97-8.
173 Harcave, 95-6.
174 Lieven, *Nicholas II*, 98-9.
175 LeDonne, 337; Jelavich, 241.
176 Lieven, *Nicholas II*, 94-5.

Japonya ile yaşanan tüm gerginliğe rağmen, Savaş Bakanlığı'nın planlarında Almanya ve Avusturya-Macaristan ile çıkabilecek savaş hala en önemli yere sahipti.[177] Bu sıralarda Almanya ise Rusya'nın kaynaklarını Uzakdoğu'ya akıtmasından son derece memnundu. 1902'de Nikolay'a hitaben gönderdiği telgrafta "Atlantik'in Amirali, Pasifik'in Amirali'ni selamlıyor" ibaresiyle Wilhelm hem kuzenini onurlandırıyor hem de aklındaki nüfuz sahalarının bölüşümü hakkında ipuçları veriyordu.[178]

1903'te bu düşüncelerini Çar ve Çariçe ile paylaşan Kuropatkin'e endişelenmemesi gerektiğini söyleyen, eşinin siyasi tercihlerine giderek daha fazla müdahil olan Aleksandra idi. Almanya'ya karşı zayıflığın Rusya için ölümcül olduğunu vurgulayan Kuropatkin'e, Rusya'ya karşı Avrupa'dan bir tehdit olmadığını söyleyen Çariçe, asıl tehlikenin "sarı ırkın istilası" olduğunu ifade etmişti.[179] Tüm endişelerine rağmen, Kuropatkin olası bir savaşta Rusya'nın Japonya'yı yeneceğinden de emindi. Bakan, Çar'a 1903 yılında verdiği raporda Japonya ordusunu yetersiz gördüğünü, Port Arthur'daki Rus donanma üssünün 10 yıllık bir kuşatmaya dayanacak güçte olduğunu belirtmişti.[180] Bunlar tam da Nikolay ve Aleksandra'nın duymak istediği şeylerdi.

Japonya ile savaşı kaçınılmaz gören Vitte ise ülke suikastlar, grevler ve köylü isyanları ile sarsılırken Uzakdoğu'da agresif politikalardan vazgeçilmesi gerektiğini Mart 1903'te yineliyordu. Bu uyarılar hala Bezobrazov grubunun etkisinde olan Çar üzerinde bir etki yapmayacak, zaten gözden düşmüş olan Vitte bir süre sonra görevinden alınacaktı.[181] Bezobrazov grubunun diğer bir önemli destekçisi, baş rakibi Vitte'nin gidişiyle ön plana çıkan İçişleri Bakanı Pleve idi. Japonya ve Çin ile olan sorunların diplomasi ile çözülmesi gerektiğini düşünenlere karşı "Rusya

177 Witte, 123.
178 A.g.e., 412-4.
179 Gurko, 281; Lieven, *Nicholas II*, 95.
180 Grand Duke Alexander, 212.
181 Witte, 119.

diplomasi ile değil süngüler ile kuruldu" diyen bakan, şimdi de diplomatların kalemleri yerine süngülerin kullanılmasının zamanı olduğunu düşünüyordu.[182] Pleve'nin Uzakdoğu'daki agresif politikayı desteklemesinin diğer bir boyutu da olası bir savaşın halkın ilgisini iç sıkıntılardan savaşa yöneltecek olmasıydı.[183]

Tüm bunlar arasında 1903 yazında Uzakdoğu Naipliği kurulmuş, başına da Amiral Yevgeniy İ. Alekseyev atanmıştı. Baykal Gölü'nün doğusundaki Rus topraklarında hem idari hem de askeri olarak tam yetkili olarak Alekseyev, sadece Çar'a hesap verecekti.[184] Ayrıca Rusya'nın Çin, Japonya ve Kore ile olan diplomatik ilişkilerinden de sorumluydu. Bu adımın atılması Çar'ın Uzakdoğu'daki yayılmacı politikaya devam etmek için daha hızlı hareket edebilecek bir kuruma ihtiyaç duyduğunu gösteriyordu. Öte yandan, aynı geniş yetkileri sebebiyle Alekseyev, özellikle Dışişleri Bakanlığı ve Savaş Bakanlığı ile sıkça çatışma yaşayacaktı.

Tokyo'da uzlaşı ihtimalinin gerçekleşeceğini düşünenlerin sayısı giderek azalsa da hala bir umut vardı. En azından kısa vadeli bir uzlaşı için Japonya'nın çözümü bir süredir aynıydı: Kore'nin Japonya'nın, Mançurya'nın da Rusya'nın nüfuz alanında kalması.[185] 1903 sonlarında Japonya'dan gelen uzlaşı teklifinin kabul edilmesi gerektiğini düşünenlerden biri olan Rozen, Mançurya ve Port Arthur Rusya'da kalacak şekilde Kore'den çekilmenin makul bir çözüm olacağına inanıyordu.[186]

Fakat Rozen'in aksine, Nikolay hala Japonya'nın Rusya karşısında bir savaşa cesaret edemeyeceğini düşünüyor ve kamuoyuna Rusya'nın bölgede savaş istemediğine dair açıklamalar yapıyordu. Fakat Çar'ın içten içe önemsediği nokta Uzakdoğu'daki kazanımlar ile Rusya'nın uluslararası bir süper güç olarak prestijini koruması gerektiğiydi. Bu yüzden, kamuoyuna açıklamaktan imtina etse de

182 A.g.e., 120; Jelavich, 243.

183 Deutscher, 104; Dillon, 175; Harcave, 109; Ascher, *The Revolution of 1905*, 14; Jelavich, 243.

184 Harcave, 101; Lieven, *Nicholas II*, 99.

185 Rosen, 158, 222.

186 A.g.e., 206.

zaten küçümsediği Japonya'ya taviz verilmemesi gerektiğine, savaş çıkması durumunda da Rusya'nın bu savaştan kolayca galip ayrılacağına inanıyordu. Bu düşüncelerini müzakerelerin kızıştığı Aralık 1903'te Alekseyev ile paylaşmış, aynı Şimonoseki Antlaşması'nda olduğu gibi Japonya'nın Rusya karşısında korkup geri çekileceğini söylemiş ve eklemişti: "Yine de o [Japonya] barbar bir ülke. Hangisi daha iyi: Savaşı riske etmek mi, yoksa tavizlerle devam etmek mi?"[187] Japonlar Rusya'nın tavrından bıkıp Ocak 1904'te kesin bir cevap istediklerinde de hala bu çizgide olan Nikolay ve yakın çevresindekiler Japonya'ya net bir cevap vermeyip Japonya'nın sabrını taşırmışlardı. Pasifik'teki yangın başlıyordu.

Çelişkiler Yumağı

Nikolay'ın çıraklık döneminin bittiği 1904'e gelindiğinde, Nikolay yönetimindeki çarlık rejimi neden amaçlarına ulaşamıyor ve giderek zayıflıyordu? Bu sorunun cevabını, rejimin iç ve dış politikada ve ekonomide koyduğu hedeflerle, rejimin kendisini otokratik haliyle muhafaza etme çabası arasındaki çelişkilerde aramak gerekir. Bu çelişkilerden ilki Rusya'nın dış politika hedefleriyle var olan gücünün arasındaki uçurumdu. Nikolay'a göre, rejimin meşruiyeti ve rakiplerine karşı ayakta durabilmesi için Rusya'nın büyük devlet statüsünü koruyabilmesi şarttı. Bunun için Nikolay daha etkin bir dış politika izlenmesini istiyor, Kırım Harbi'nden beri süregelen düşüş trendini tersine çevirmeyi hedefliyordu.[188] Bu dönemde Japonya ile çatışma çıkaracağı açık olan Uzakdoğu politikasının altında yatan en önemli faktör buydu. Fakat Nikolay'ın dikkate almadığı nokta, Rusya'nın bu iddialı dış politikalarını destekleyebilecek ekonomik gücünün olmamasıydı.[189] Çarlık Rusyası yarışmaya çalıştığı Almanya, İngiltere gibi büyük devletlerin ekonomik olarak gerisindeydi.

187 Lieven, *Nicholas II*, 100.

188 Pipes, *Three "Whys" of the Russian Revolution*, 28-9.

189 Lieven, *Nicholas II*, 11; Dillon, 233, 258.

Hem bu dış politika çelişkisini çözmek hem de rejimin iç politikada elini güçlendirebilmek için şart olan sanayileşme ve dünya piyasalarına entegrasyonda önemli bir aşama katedilmişti, fakat bunlar beraberinde bazı sonuçları da getirmişti. Artık daha şehirli, eğitimli ve hareketli bir nüfusa sahip Rusya'da ekonomideki dönüşümün sayısını arttırdığı şehirli profesyoneller, işçiler ve topraksız köylüler hızla muhalif saflara katılıyordu. Yeni ekonomik düzende ön plana çıkan sanayici, tüccar ve bankacılar da büyüyen ekonomik güçlerine paralel siyasi güç elde edemiyorlar, rejimin her türlü kısıtlamasından paylarını alıyorlardı. Bütün bu gruplar, sayıları giderek artan gazete ve dergilerde sadece gelişmiş değil gelişmekte olan ülkelerdeki akranlarının bile sahip olduğu meclis, anayasa, sendikal haklar gibi kurumlar ve haklarla ilgili yazılar okuyup benzerlerini kendileri için de istiyorlardı. Nikolay'ın rejimi ayakta tutabilmek için onayladığı ekonomik dönüşüm, tetiklediği siyasi reform talepleriyle istemeden rejimin kaçınılmaz çöküşünü beraberinde getiriyordu çünkü Nikolay siyaseten bir dönüşümü başlatacak reformları yapmayı reddediyor, hala otokrasinin Rusya için tek çözüm olduğuna inanıyordu.

Nikolay'ın bu fikirlerine karşı otokratik rejimin Rusya'da sürdürülemeyeceğini ifade edenler sadece muhalifler değildi. İzvolskiy'e göre bu arkaik sistem 20. yüzyılda Rusya'nın gereksinimlerini karşılamaktan uzaktı.[190] Gücü paylaşmayan, liyakat sistemini merkeze almayan bir sistem olan çarlık rejimi, en tepede dahi idari verimlilik sağlayamıyordu zira bakanlar dahi Nikolay'ın şüpheleri yüzünden kabine şeklinde çalışamıyorlardı. Daha alt kademelerde de liyakat yerine sadakat kavramı öncelikliydi. 1900 itibarıyla, daha sadık oldukları düşünülerek çoğu muhafazakâr idareciler arasından seçilen valilerin yarısının yüksekokul eğitimleri yoktu.[191] Otokratik bir rejimle devasa Rusya İmparatorluğu'nu, birbirinden farklı grupların değişim taleplerini umursamadan etkin bir şekilde yönetmek, bunu yaparken de uluslararası rekabette de geri kalmamak imkânsızdı.

190 Izvolsky, 278-9.

191 Pipes, *The Russian Revolution*, 73.

Otokratik sistemin giderek işlevsiz hale gelmesi ve meşruiyetini yitirmesi bir yana, iyi işleyen bir otokrasinin becerikli bir otokrata ihtiyacı vardı. Siyasi gücün paylaşılmadığı, Çar'ın neredeyse her konuya karıştığı böylesine bir rejimde tepedeki tek adamın nitelikleri daha da önem kazanıyordu. Çevresindekilerin akıllı, kibar, ailesine bağlı ve görev bilinci olan bir insan olarak tarif ettiği Nikolay ise, ülkesi için tek seçenek olarak gördüğü otokrasiyi işletecek niteliklere sahip biri değildi.[192] Tolstoy'un 1898'de altını çizdiği gibi Çarlık Rusyası'nda olup biten her şeyin en büyük sorumlusu olan Nikolay, Rusya'nın 20. yüzyıla girerken en büyük çelişkisiydi.[193]

Bu dönemde birçok siyasetçi, Çar'ın güçlü bir otokrat olmadığını gözlemlemiş, onu zayıf iradeli olarak tarif etmişlerdi. Bunlardan biri olan Vitte özellikle babası III. Aleksandr ile kıyaslama imkânı bulduğu Nikolay'ın bir otokrat için elzem olan güçlü bir iradeye sahip olmadığını düşünüyordu.[194] Vitte'ye göre bu zayıf iradenin bir yansıması, Nikolay'ın kritik konularda yaşadığı kararsızlıklarda net bir biçimde görülebiliyordu. Bakanlarıyla genellikle fikri çatışmaya girmekten kaçınan Çar, onlarla birebir görüşmelerinde onayladığı bir kararı, karşı tarafa haber vermeksizin ertesi gün değiştirebiliyordu. Kabine sistemi olmadığından, her biri sadece Çar'a sorumlu bakanlar arasında bu durum büyük bir güvensizlik yaratıyor ve hükümetin verimliliği zedeleniyordu.[195] Bu durumu fark edenlerden biri de Milyukov idi. Karar alınması gereken önemli bir konu olduğunda genelde kararsız kalan Nikolay, karşısındaki biraz üstelerse de pencere kenarına gidip karşısındakine sırtını dönerek cama parmaklarıyla vurmaya başlıyordu.[196]

Nikolay'ın bu özelliklerinin çarlık idaresini olumsuz etkileyen bir sonucu daha vardı. Nikolay kararsız ve zayıf iradeli olduğu için, bakanlarına asla tam olarak güvenemiyordu. Zaman

192 Grand Duke Alexander, 175-8; Witte, 181; Dillon, 122; Rosen, 101.

193 Tolstoy, v. 2, 3 Şubat 1898 notları.

194 Witte, 181; Harcave, 115.

195 Witte, 181; Lieven, *Nicholas II*, 31; Lieven, *Russia's Rulers*, 288.

196 Miliukov, *Russia Today and Tomorrow*, 21-2.

zaman becerikli bakanlarına alan açmasına karşın, bu bakanlar başarılı olup popülariteleri artınca, onları kendisi için siyasi bir tehdit olarak algılıyor ve en nihayetinde onları görevden alıyordu.[197] Bu dönemde bu durumun en belirgin örneği Vitte'dir. Vitte'ye karşı sürekli bir güvensizlik duyan Nikolay, onu 1903'te görevden aldıktan sonra günlüğüne "Şimdi ben yönetiyorum" notunu düşerek bu durumu göstermişti.[198]

Bu güvensizliğin farklı bir örneğini Sipyagin'in suikastı sonrasında görmek mümkündür. Suikasttan sonra, bakanın şahsi günlükleri Çar'ın emriyle bakanın eşine sorulmadan alınmış ve günlüklerin siyasi kısımları yok edilip eşine geri verilmişti.[199] Nikolay'ın bu güvensiz tavırları sadece bakanlarla da sınırlı değildi. Gazeteleri okumaya zamanı olmadığı için, uzun yıllardır tanıdığı, sarayda çalışan Vasiliy İ. Mamantov'dan önemli haberlerin özetlerini düzenli olarak kendisine getirmesini isteyen Nikolay, bir süre sonra Mamantov'un kendisini yanıltabilecek haberleri servis edebileceğinden şüphelenip gazete özetlerini okumayı bırakmıştı.[200]

Bu şüpheciliğin diğer bir sonucu Nikolay'ın her küçük detaya koşma çabasında görülüyordu. Bu yüzden "imparatorluğun baş kâtibi" olarak anılan Nikolay, böylesine büyük bir ülkede, uzmanlık gerektiren birçok alanda kararları becerikli idarecilerin yetkisine bırakmayarak hem yönetimi verimsiz kılıyor hem de kendi eksikliklerini daha da açığa çıkarıyordu.[201] Rejimin en muhafazakâr destekçilerinden olan Pobedonostsev dahi iyi bir liderin, özellikle Çarlık Rusyası gibi dev bir ülkenin yönetiminde her detaya müdahale etmek yerine gücünü delege edebileceği kalitede bürokratlar bulmasının önemini vurguluyordu.[202]

Bu yüzden Nikolay bakanlarını seçerken genellikle kendisi ile çatışmayacak, vasat bürokratları tercih ediyordu. Siyasi

197 Dillon, 114; Lieven, *Nicholas II*, 118-9.

198 Harcave, 102; Dillon, 44.

199 Witte, 183-4.

200 Lieven, *Russia's Rulers*, 287-9.

201 Dillon, 130.

202 Pobedonostsev, *Reflections of a Russian Statesman*, 261-2.

yelpazenin farklı yerlerinde yer alan Vitte ve Troçki'ye göre, bunun sebebi zayıf bir kişilik olan Nikolay'ın kendisini ancak bu tarz kişilerle rahat hissetmesiydi.[203] Bir başka deyişle Nikolay'ın korumaya çalıştığı çarlık rejimi, Rusya'yı düzlüğe çıkartabilecek parlak devlet adamlarının potansiyellerini göstermelerini engellerken vasat nitelikte olanları öne çıkarıyordu.[204] Çar'ın farkında olmadığı ise, bu tarz adımların devletin her alanına sirayet edip rejimin de sonunu getirdiğiydi.

Bu durumu daha kötüleştiren bir faktör Nikolay'dan daha güçlü bir karaktere sahip eşinin Nikolay'ın bu eksikliklerini düzeltmeyip onları daha da kötüleştirmesiydi. Nikolay'ın dünyada en çok güvendiği kişi olarak gördüğü Aleksandra, Nikolay'a otokratik haklarından hiçbir zaman taviz vermemesi gerektiğini, bakanlarına (özellikle Vitte gibi öne çıkanlara) asla güvenmemesi gerektiğini telkin ediyordu.[205] Çar'ın Vitte ile arasının bozulmasında Vitte'nin "güçlü ama irrasyonel bir kadın" olarak nitelediği Çariçe'nin büyük bir payı vardı.[206] Çariçe'nin eşi üzerindeki bu etkisi o kadar belirgindi ki çoğu bakan koltuklarını korumanın en etkili yolunun Çariçe'nin güvenini kazanmak olduğunu düşünmeye başlamıştı. Bunlardan biri de Kuropatkin idi. Çar ile haftalık toplantılarında görüştüğü Çariçe'nin ilgisini çekebilecek farklı konular bulabilmek için sürekli kafa patlatan Kuropatkin, bir defasında Vitte'ye masasındaki Rus romanlarını gösterip bir sonraki buluşmalarında Çariçe ile Rus kadınları hakkında konuşacaklarını ifade etmişti.[207]

Dominant karakteriyle Çar'ın imajını istemeden de olsa zayıflatan Aleksandra, şarlatanlara olan merakı ile bunu daha da

203 Witte, 406; Trotsky, *The History of the Russian Revolution*, 40-1. Ocak 1917'de bu durum iyice kendisini belli edecekti. Çar, meclis başkanı Mihail V. Rodzyanko'dan çeşitli görevlere atamak için yeni isimler istediğinde şu cevabı almıştı: "Majesteleri, etrafınızda bir tane bile güvenilir ya da dürüst adam kalmadı; en iyi adamların hepsi ya görevden alındı ya da emekli oldu." Trotsky, *The History of the Russian Revolution*, 40-1.

204 Shanin, 56-7.

205 Witte, 198; Wcislo, 174-5; Izvolsky, 263.

206 Witte, 193-4; Wcislo, 174-5.

207 Witte, 115.

kötüleştirecekti. Dört kız çocuğundan sonra bir erkek varis doğurmak isteyen Çariçe, bunun gecikmesiyle umutsuzluğa kapılmış, çareyi doğacak çocuğun cinsiyetini belirleyebileceğini iddia eden Philippe Nazier-Vachot adındaki şarlatanda aramakta görmüştü. Lyon'da tıp okulundan atılan Philippe, ruhani güçleri ile insanları tedavi ettiği iddiasıyla Fransa'da ün kazanmış, 1901'de Nikolay ve Aleksandra tarafından Rusya'ya davet edilmişti.[208] Çarlık Rusyası köylü isyanları, grevler ve öğrenci protestoları ile sarsıldığı sıralarda Philippe'ye Çar'ın emriyle St. Petersburg Askeri Tıp Akademisi'nden fahri doktor diploması verilmiş ve bu şarlatan sarayın gediklilerinden olmuştu.[209] Philippe'nin kürlerini kullanan ve akıl almaz vaatlerini dinlemeye devam eden Çariçe sonuç alamayınca sinir krizi geçirmiş, daha sonra Philippe de saraydan kovulmuştu.[210] Philippe gitmişti fakat kamuoyunda ve devlet kademesinde Çar ve Çariçe'nin imajı bu şarlatan yüzünden zarar görmüştü.[211] Daha sonra gerçekten bir erkek çocuğuna hamile kalan Çariçe bunun iyiye bir işaret olduğunu düşünecekti.

Son olarak, Aleksandra'nın Çar üzerindeki etkisini arttıran bir diğer faktör de ailenin genelde Tsarskoye Selo'da (yazları Livadya ve Petergof'ta) dış dünyadan kopuk yaşamasıydı. Böylesine izole bir ortamda Çar ve Çariçe'nin fikirlerini alabileceği dürüst kişi sayısı azalıyor ve ülkenin siyaset ve ekonomi gündemi hakkındaki düşünceleri giderek gerçeklikten kopuyordu. 1904'e gelindiğinde rejimin meşruiyeti ve siyasi gücü ciddi biçimde sorgulanırken, Nikolay ve Aleksandra kitlelerin rejimi koşulsuz olarak desteklediklerini düşünüyordu. Oysa durumun böyle olmadığını çok kısa bir süre içerisinde göreceklerdi.[212]

208 Fuhrmann, 36.

209 Witte, 199-200.

210 Grand Duke Alexander, 181-2; Fuhrmann, 36.

211 Witte, 203-4.

212 Lieven, *Russia's Rulers*, 284-6.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PROVA

Yirminci asrın başında Rusya İmparatorluğu'nun içine düştüğü harp ve ihtilal kıskacını betimleyen sayısız kurgusal eser, tarih monografisi ve hatıratın arasında, Andrey Belı'nın *Petersburg* romanının özel bir yeri vardır. Belı, 1905 Devrimi'nden kısa bir süre sonra tamamladığı eserinde, başkent Petersburg sakinlerinin o sene başına gelenleri büyük bir ustalıkla olay örgüsüne işler. Roman başladığında, Rusya ile Japonya arasında on sekiz ay süren uzun bir savaşın sonuna gelinmiş, ve o güne değin hakkında pek az şey bilinen "çekik gözlü Asyatikler" Rusya'yı utanç verici bir bozguna uğratmıştır. İmparatorluğun en ücra köşelerinden birine komşu olan Mançurya'da alınan yenilginin etkileri, binlerce kilometre ötedeki Petersburg'da hissedilmiş ve ardı arkası kesilmeyen siyasi nümayişlere sebep olmuştur. 1905'in sonbaharında Petersburg sokaklarında tanık olduğu olaylara bakarak romanı için eşsiz bir kurgusal arka plan hazırlayan Andrey Belı, çağdaşı James Joyce veya Gertrude Stein gibi modernist edebiyatın öncüleri arasındadır. Aslında romanda yer alan karakterler, dönemin Rus edebiyatında çokça rastlanan klişeler olarak görülebilir: Kocasını aldatan kadın, zekice işlenen suikastlar, hünerli katiller, ajan provokatörler ve komplocular gibi. Lakin Belı'nın eserinin en özgün tarafı, romanın ana karakteri olan St. Petersburg şehridir.

Üç asırlık Romanov monarşisinin temelleri 1904-1905 Rus-Japon Savaşı ve 1905 Devrimi ile sarsılırken, Belı'nın kurgusal

dünyasında akseden olaylar, aslında 1917 yılında Petersburg'da yaşanacak iki büyük depremin habercisidir. Deli Petro'nun bataklıklar üzerinde inşa ettiği bu alafranga şehir (1703), romanda betimlenen olaylar esnasında tarihinin en büyük ölüm kalım savaşını vermekteydi. Gerçek hayatta yaşananlar ve Belı'nın tarif ettikleri yüzde yüz örtüşmese de, doğru olan tek şey Petersburg'un "kaosa karşı kozmos mücadelesi" vermekte olduğuydu[1]. Düzen, simetri, batı estetiği ve Romanov otokrasisini aynı anda temsil eden Rus başkenti, Belı'nın tarifiyle "karanlık güçlerin" tehdidi altındaydı. Neva nehrini geçip şehri istila etmek için sabırsızlıkla bekleyen devrimciler ve öfkeli proleterler, kentteki soylularının Japonya ile savaşa devam etme konusundaki inatçılıklarından ve çok bilmişliklerinden o derece sıkılmışlardı ki, doğru anın geldiğini şöyle haykırdılar: "Şşşş…dinleyin! Ural steplerinden dört nala gelen Moğol süvarilerinin seslerini duyuyor musunuz?"[2] Yazarın bahsettiği bu karanlık, Cengiz'in torunlarına benzetilen Japon askerlerden gelmekteydi. Rus popüler basınında yedi asır önce Kiev Rus'unu istila eden Sübedey Bahadır'a göndermeler yapılıyor, Kalka Nehri Muharebesi (1223) konuşuluyor, ve Romanovlar için sonun başlangıcının geldiği ifade ediliyordu.[3]

Andrey Belı gibi, Rusya'nın devrim yılları üzerine kurgusal veya bilimsel yazı yazmış hemen herkes 1905 krizi üzerinde büyük bir hassasiyetle durmuştur. Örneğin, Richard Pipes 1917'de İmparatorluğun dağılmasının ilk safhasının "kelimenin dar anlamıyla 1905 vahşetiyle" başladığını"[4] ileri sürer. Bilindiği gibi, Rusya 1904-1905 Japon harbinde bozguna uğramış ve bu yenilgi

1 David Schimmelpenninck van der Oye, *Toward the Rising Sun: Russian Ideologies of Empire and the Path to War with Japan* (DeKalb: Northern Illinois University Press, 2001), 5.

2 Andrey Belı, *Petersburg* (London: Penguin, 2011).

3 Milica Banjanin, "Of Dreams, Phantoms and Places," *The International Fiction Review*, v.10 n.2 (1983): 98-103.

4 Richard Pipes, *The Russian Revolution: 1899 – 1919* (New York: Knopf, 1990), xxii.

Romanovları bir dizi felaket ile karşı karşıya getirmişti. Mağlubiyetler öğrenci protestolarını, işçi grevlerini ve liberallerin otokrasiye karşı memnuniyetsizliğini ateşlemiş ve tüm bunlar 22 Ocak 1905 tarihinde başlayan bir devrim olarak doruk noktasına ulaşmıştı.

Japonya 1904 sonbaharında Port Arthur'daki Rus donanmasına ansızın saldırıya geçtiğinde, Çar II. Nikolay ve Savaş Bakanı Aleksey Kuropatkin, bu işi tuhaf bir keyifle karşılamış ve zafere kesin gözüyle bakmışlardı. Ancak Japonlar Rus liderlerin hayal ettiğinden çok daha çetin bir rakip çıkmıştı[5]. Savaş boyunca Rus ordusunun teçhizatının yetersizliği, savaş alanı ile Petersburg'daki komuta merkezi arasındaki coğrafi uzaklık, ve bu sebeplere bağlı yaşanan lojistik fiyaskolar yüzünden alınan mağlubiyetler yeni palazlanmaya başlayan Rus kamuoyu tarafından acımasızca eleştirilmişti[6]. İmparatorluk hükümetinin bir süredir Uzak Doğu'da takip ettiği maceraperestlik öylesine tepki uyandırmıştır ki, İçişleri Nazırı Vyaçeslav Pleve 1904 Temmuzunda Sosyalist Devrimci Parti (SR) tarafından yerleştirilen bombayla paramparça edildiğinde Rusya'da kamusal vicdan azabı diye bir sözcük neredeyse kalmamıştı ve Rus vatandaşları yöneticilerinin kanına susamıştı.

Rusya İmparatorluğu ve Uzak Asya

1905 yılında Çarlığın temellerini sarsan olaylar, son Rus Çarı II. Nikolay'ın iktidarının ilk on yılında kalkıştığı maceraperest siyaset ile doğrudan ilişkilidir. II. Nikolay tahta çıktığı 1894 yılından Rus-Japon Savaşı'na kadar geçen süre içerisinde, imparatorluğun

5 Schimmelpenninck, *Toward the Rising Sun*, 32-78.

6 Rus-Japon Savaşı ve Rus imparatorluğunun sorunlu bürokratik yapısı arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koyan bir diğer anlamlı çalışma John Steinberg'in editörlüğünü yaptığı *World War Zero* (Sıfırıncı Dünya Savaşı) başlıklı derlemedir. Benzer şekilde David McDonald savaşın kalıntılarının 1905 ve 1914 yılları arasındaki kritik dönem sırasında çarlık hükümetinin politikalarını nasıl etkilediğini tasvir etmektedir. John W. Steinberg, Bruce W. Menning, v.d. (haz.), *The Russo-Japanese War in Global Perspective: World War Zero* (Leiden, Netherlands: Brill, 2005); 129-157 ve 545-565.

yönünü doğuya çevirmiş ve Romanovları sonu hüsranla bitecek bir heyecana sürüklemişti. Bu on yıl zarfında, Rus Monarşisi nafile Uzak Doğu fantezileriyle tarihteki misyonunu yeniden kurgulamaya çalışmış ve Asya kıtasının ücra köşelerine kadar ilerlemişlerdi. Aslında, on dokuzuncu yüzyılda Rusya'nın Asya'da sürdürdüğü yayılmacı siyaset diğer büyük devletlerin bu çağda kabul ettikleri güvenlik doktrinlerinden pek de farklı değildi. Örneğin Rusya'nın Uzak Asya siyaseti, ABD'nin bağımsızlık savaşı sonrası Amerika kıtasında takip ettiği genişleme stratejisiyle önemli benzerlikler arz ediyordu. Gerek Rusya'da, gerekse ABD'de *meşru* ve *elzem* olarak nitelendirilen bu doktrin her iki toplumda da "Açık Kader" (Manifest Destiny) olarak tasvir ediliyordu. Ancak ABD'nin aksine, Rusya'nın Asya kıtasında benimsediği Açık Kader düşüncesi tek bir ideolojiden beslenmiyor, birbirleriyle rekabet eden bir çok entelektüel eğilimden etkileniyordu. Petersburg kulislerinde yaşanan keşmekeş imparatorluk dış siyasetini doğrudan etkiliyordu.

Çar II. Nikolay'ın iktidara gelir gelmez benimsediği Uzak Doğu doktrini aslında Rus monarşisinin bir otoportresidir ve imparatorluğun kendini nasıl tahayyül ettiği hakkında günümüz tarihçilerine önemli ipuçları vermektedir. Rusya'nın sosyal ve kültürel topografyası akla geldiğinde, tarihçiler yakın zamana kadar Avrupa-merkezci kıyaslamalarla meşgullerdi ve Rusya'yı Batılı muadilleriyle karşılaştırıyorlardı. Bu bakımdan, Mark Bassin'in 1999 yılında yazdığı "Rusya'nın emperyal tasavvuru ve Uzak Asya'da coğrafi hayal gücü" konulu çalışmasının tarih yazımında yeni bir saha açtığını eklemek gerek. Mark Bassin, Edward Said'in sıkça kullanılan *oryantalizm* tezine paralel biçimde, Rusya'nın kendisini klasik Batı-Doğu spektrumunun *batısında* gördüğünü ve Romanov'ların *doğuya* bu perspektiften yaklaştığını iddia eder. Gerçekten de, Nikolay Prjevalski gibi Çarlık Rusyası'nın Uzak Doğu fantezilerini besleyen meşhur coğrafyacılarını, kolaylıkla Said'in "doğuya düşman batılılar" şemasına yerleştirebiliriz. Fakat, Rusya, Avrupa'dan farklı olarak, "hem politik, hem

de kültürel olarak Asya'da sahici kökleri olan bir devletti", dolayısıyla Rus oryantalistleri için *doğu* aynı anda hem "özünü" hem de "ötekisini" kapsıyordu.[7]

1904-1905 Rus-Japon Savaşı'ndakine benzer ideolojik kırılma anlarında, Rus kamuoyunda kimlik ve aidiyet üzerine dönen tartışmalar yoğunlaşıyor ve kimi Rus entelektüelleri benliklerindeki Asya mirasına vurgu yapıyordu. On dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başı Rus sanatının her alanında Doğu imgesi giderek belirginleşmişti. Ünlü Rus şairi Aleksandr Blok bu durumu şöyle özetliyordu: "Elbette Asyalıyız ... hırs dolu, çekik gözlü bir ırkın doğduğu sahillerden geliyoruz".[8] Blok'la aynı fikri paylaşan Rus entelektüelleri Japonya ile savaşın başladığı yıllarda "Açık Kader" doktrinini "Şark Kaderi" olarak da yorumlamış, ve ideoloji, kimlik ve dış politika arasındaki hassas ilişkiye dikkat çekmiştir.

II. Nikolay'ın Uzak Asya ile aşinalığı 1890 yılında (henüz Çareviç iken) gerçekleştirdiği Büyük Şark Seyahatine dayanır. Nikolay bu seyahate çıktığında henüz 22 yaşındaydı, ve tahta çıkmasına 3-4 yıl kala tecrübe ettiği uzun Asya yolculuğu, Büyük Petro'nun 1697 yılındaki Avrupa Seyahatini akıllara getiren sembolik bir önem taşımaktaydı. Batılılaşma serüveninin Rusya İmparatorluğu'nun kaderini tayin edeceğine inanan Büyük Petro'dan iki asır sonra, II. Nikolay gözünü Pasifik Okyanusu kıyılarına dikmişti ve Rus medeniyetinin ulaştığı azameti Uzak Doğu deneyiminin belirleyeceğine kendini inandırmıştı. Bu noktada şunu eklemekte fayda var; Rus askeri bürokrasisinden pek az kimse Uzak Asya serüvenine II. Nikolay kadar mitolojik anlamlar yüklüyordu. Daha ziyade, Rus askeriyesi Uzak Doğu memleketlerini salt fetih objeleri olarak görmüş ve Nikolay Prjevalski gibi "konkistador emperyalizm" doktrinini benimsemişlerdi.

---

7 Caryl Emerson, *The Cambridge Introduction to Russian Literature* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 32.

8 Aleksandr Blok, "The Scythians" (1918), Martin Malia'dan alıntılanıyor: Martin Malia, *Russia Under Western Eyes: From the Bronze Horseman to the Lenin Masoleum* (Harvard: Belknap Press, 1999), 1.

Bir felsefi akım olarak Asyacılığın Çarlık Rusyası'nın entelektüel hayatının tamamına yön verdiğini söylemek abartılı olabilir. Fakat daha sonraki yıllarda Avrasyacılık çatısı altında güçlenecek olan Asya mirası ve kaderi düşüncesinin tohumları bu yıllarda atılmıştır. Çar II. Nikolay'a yakınlığıyla bilinen gazeteci/şair Prens Esper Uhtomski bu düşüncenin ateşli savunucularındadır. Bilindiği gibi, 1917 devrimlerini müteakip yıllarda Prens Uhtomski'nin Asyacılık tezlerini benimseyen ve Sovyetler Birliği'nin Asya'daki yeni misyonuyla sentezleyen bir grup entelektüel, Avrasyacılık fikrini ortaya atacaktı. Prens Uhtomski'nin Asya hakkındaki düşüncelerini paylaştığı bir diğer önemli isim ise Maliye Bakanı Sergey Vitte idi. Uhtomski'nin aksine Sergey Vitte, Rusya'nın Asyalı değil, kesinlikle Avrupalı bir devlet olduğuna inanıyordu, ve Rus kimliğiyle ilgili felsefi tartışmalardan ziyade pragmatik meselelere kafa yoruyordu. Ancak Vitte, Uhtomski'nin savunduğu Asyacılık fikirlerinin özellikle Rusya İmparatorluğu'nun bölgedeki iktisadi ve siyasi nüfuzunu barışçıl yollardan ilerletebileceği bir yumuşak güç kaynağı olması bakımdan önemsiyordu ve savaş çıkma olasılığını minimize etmeye çalışıyordu. Dolayısıyla, Rusya'nın Asya politikası hakkındaki vizyonları ve hedefleri tam olarak örtüşmese de, Prens Uhtomski, Sergey Vitte'nin ihtiyacı olan güçlü bir siyasi müttefikti. Ne var ki, Çar II. Nikolay, 1903 yılında Vitte'yi bakanlıktan azletmişti ve 1905'in Temmuz ayında Rus-Japon Savaşı'nı bitiren ateşkes görüşmelerini yürüten delegasyonun başına getirilene kadar, Vitte'nin tavsiyelerini ve barışçıl diplomasi çağrılarını Kışlık Saray'da duyup dinleyecek pek bir kimse kalmamıştı.

Neticede, tarihçilerin "Sıfırıncı Cihan Harbi" olarak adlandırdığı 1904-1905 Rus-Japon savaşına giden yol, Uzak Asya'da 1894 yılında vuku bulan dolaylı bir hadiseyle başladı[9]. Jeostratejik konumu ve doğal zenginlikleriyle bilinen Kore yarımadası üzerinde Japonya ile Çin'in tutuştuğu nüfuz mücadelesi 1894

9 Steinberg ve diğer., *World War Zero*, 545-565.

yılının sonunda ansızın alevlenmiş ve kısa süren savaş Japonya'nın zaferi ile sonuçlanmıştı. 1895'te imzalanan Şimonoseki mütarekesiyle Japonya, Tayvan'ı ve Güney Mançurya'daki Liaodong Yarımadası'nı ele geçirerek Rusya ile komşu olmuştu. Birinci Çin-Japon Savaşı Tokyo'nun yayılmacı dış siyasetini ve nihai emellerini bütün şeffaflığıyla ortaya koyarken, Rusya doğusunda yaşanan bu gelişmeleri endişeyle takip etmişti.

İşin aslı, Tokyo, 1868 Meiji Restorasyonu'ndan itibaren Rusya için bir sorun teşkil etmekteydi. Restorasyon sonrası Japon İmparatorluğu kelimenin tam anlamıyla bir metamorfoz geçirmişti. Toplumsal mukavemete rağmen büyük bir ihtirasla uygulanan askeri-bürokratik reformlar sayesinde ülkenin arkaik kurumları tasfiye edilmiş, ve yirmi küsur yıl içinde yeni demiryolu ağları ve modern donanmasıyla bambaşka bir Japon devleti ortaya çıkmıştı. On dokuzuncu asrın sonuna gelindiğinde giderek palazlanan Japonya bölgesel bir aktör olmanın ötesinde Asya-Pasifik'teki güçlü rakiplerine kafa tutar hale gelmişti ve eriştiği gücü ilk defa 1894 yılında Çin üzerinde denemişti.[10] Çin'in yenilgisiyle başlayan Rus-Japon komşuluğu bir yandan 1904 yılında çıkacak olan savaşın koşullarını hazırlarken diğer yandan da 1878 Berlin Kongresi'nden beri üzerindeki ataleti atamayan Rus diplomasisini uyandırmıştır.

İmzalanan Şimonoseki mütarekesi sonrası II. Nikolay'ın ilk işi 1896 yılında Çin ile ittifak kurup, 1897'de Liaodong Yarımadası'nın stratejik noktalarına asker konuşlandırmak oldu. Rus birlikleri bu şekilde Mançurya'nın güneyindeki Port Arhtur'a yerleştiler. Giderek kendisini Çin'in hamisi konumunda gören Çar II. Nikolay, 1900 yılındaki Boksör Ayaklanmasını fırsat bilip, Çing Hanedanlığı ile kurduğu ittifakı genişletti ve Rus-Çin işbirliğinin sadece Japon yayılmacılığına karşı değil, ezilen halkların kanına susamış olan Batı sömürgeciliğine karşı ortak mücadele tabanında

10 Charles K. Armstrong, Gilbert Rozman, ve diğer., *Kore at the Center: Dynamics of Regionalism in Northeast Asia* (New York: Routledge, 2005).

yürüyeceğini ilan etti.[11] Hal böyle iken, Port Arthur'dan binlerce verst uzaklıktaki başkent Petersburg'un siyaset kulislerinde Rusya'nın Uzak Doğu'daki yeni misyonu ateşli tartışmalara sebep oluyordu. Batı devletleri karşısında Rusya'nın Çin'de yürüttüğü siyaseti alkışlayan Pan-Slavistlerden, Japon düşmanı oryantalistlere, Kore Yarımadası'nı ele geçirmenin şart olduğunu iddia eden Bezobrazov çevresinden, Mançurya'dan bir an önce çekilmek gerektiğini savunanlara, Petersburg kamuoyunda tam bir curcuna havası esmekteydi. Bu karmaşada yaklaşan Rus-Japon savaşını Petersburg'da pek az sayıda kişi görebilmiş ve Uzak Doğu buhranının Rus iç siyasetini ne şekilde etkileyebileceğini kestirebilmişti.[12]

Fakat, ideolojik arka planları ne olursa olsun, Japon harbinden on iki yıl sonra, 1917'de, imparatorluğun çöküşüne tanıklık edecek olan Rus gözlemcilerin 1905 buhranıyla ilgili ortak bir noktaya işaret ettikleri söylenebilir. Buna göre, 1917 ihtilallerinin kaynağı on dokuzuncu yüzyıl sonunda, özellikle Uzak Asya macerasının başladığı yıllarda, saltanatın içine düştüğü yozlaşma ve yolsuzluk sarmalında aranmalıydı. 1890'lı yıllarda birdenbire ortaya çıkan Japon rekabetinden beslenen bir takım üçkağıtçı nazırlar, Çar II. Nikolay'ın muhipleri, din adamları ve acemi bürokratlar ezcümle kendilerini 1905 yılının kaçınılmaz dönemecine sürüklemişlerdi. Henüz Japon Harbi'nin üzerinden birkaç yıl bile geçmemişken, 1905 buhranında bizzat parmağı olanlar ve olaylara tanıklık edenler arasında ateşli polemikler yaşanmaktaydı.

1905 kaosunda Çar'ın kabinesinde bilfiil rol oynayanların kaleme aldığı onlarca eseri Japon harbinden birkaç yıl sonra Petersburg'daki kitapçıların raflarında yan yana sıralanmış halde bulmak mümkündü. Bu kitapların neredeyse tamamı hatırat biçiminde yazılmış uzun müdafaa metinleriydi. Özellikle karşılıklı suçlamaların yer aldığı bölümler, Rus-Japon savaşının sebepleriyle ilgilenen tarihçiler için faydalı bilgiler içermekte. Mesela,

11 a.g.e., 8-21.

12 Schimmelpenninck, *Toward the Rising Sun*, 102-142; burada 106.

meşhur bir tarihçinin, "günah keçisi arayanlar" diye adlandırdığı bir zümrenin başını Çar'ın eski savaş bakanı Aleksey Kuropatkin çekmekteydi, ve 1905 krizinde kendisine yöneltilen suçlamaları savuşturmak için yazdığı "Rus Ordusu ve Japon Harbi" kitabında (1909) savaşın sorumlusu olarak Kore sınırında iş yapan bir Rus kamu teşekkülüne (Yalu Ormancılık) işaret ediyordu.[13]

Aslında Kuropatkin çok da haksız değildi. Gerçekten de 1890'ların sonunda St. Petersburg'da toplanan ve "Bezobrazov Grubu" olarak bilinen bir zümre açıkça Rusya'nın Kore'de daha aktif bir siyaset takınması gerektiğini savunuyor ve Çar'ın etrafındakileri bu yönde etkilemeye çalışıyordu. Maceraperestliği ve şöhret düşkünlüğüyle tanınan güçlü işadamı Aleksandr Bezobrazov kısa sürede yanına Kont F.F. Yusupov, Grandük Aleksandr Mihayloviç, ve Amiral E.I. Alekseyev gibi Rus aristokrasisinin etkili isimlerini de alıp Kore sınırındaki Amnok (Yalu) nehrine komşu ormanların işletme imtiyazlarını ele geçirmişti.[14] Bezobrazov Grubu'nun mensuplarından bazıları, örneğin Amiral Alekseyev, aynı zamanda Çar'ın Uzak Asya sorumlusu olarak bölgedeki tüm hükümet aygıtlarını kontrol ediyordu ve savaştan kısa bir süre önce Rus-Kore sınırında yarı ticari yarı askeri bir üs kurmuşlardı.

İmtiyazlarını genişleterek Kore'yi "kalkındırmayı" hedefleyen Bezobrazov Grubu 1901 yılında Çar'a "Alçak Gönüllü Bir Memorandum" başlığıyla kısa vadeli planlarını özetlemiş, ve Japonya ile Kore'de bir savaşın neden "kaçınılmaz" olduğunu ifade etmişti. Eğer Rusya Japonya ile er ya da geç başlayacak bir savaşa hazırlık yapmaz ise (ki bu savaşı nihayet Ruslar da başlatabilirlerdi) sonu hüsranla bitecek ve uzun yıllar sürecek bir mücadelenin içinde Rusya'nın bütün emekleri suya düşebilirdi. Dolayısıyla, Bezobrazov'un tezine göre, Çar II. Nikolay (1) Boksör Ayaklanması sonrası Mançurya'ya kaydırılan Rus askerleri Kuzey Kore'ye

13 Ian Nish, "Stretching out to the Yalu: A Contested Frontier," John W. Steinberg, Bruce W. Menning, v.d. (haz.)., *The Russo-Japanese War in Global Perspective: World War Zero* içinde (Leiden: Brill, 2005), 45-65.

14 A.g.e., 102.

sevk edilmeli ve (2) Japonya'dan önce davranılıp Yalu Nehri işgal edilmeliydi. Elbette Bezobrazov Grubu'nun bu bölgedeki ticari çıkarlarıyla enteresan biçimde örtüşen bu stratejiye, Çar'a Mançurya'da askeri yığınak yapılmasını ve Japonya ile konsensüs aranmasını telkin eden Savaş Bakanı Kuropatkin, Maliye Bakanı Kont Vitte, ve Hariciye Bakanı Kont Vladimir Lamsdorf gibi kabine üyeleri şiddetle karşı çıkmaktaydı.[15]

Kuropatkin'in daha sonra anılarında tasvir ettiği bu çatışma ortamında (yani Kuzey Kore yanlısı Bezobrazovcular ve Mançurya yanlısı Kuropatkinciler arasındaki ihtilaf koşullarında) Rus Hariciyesi 5 yıllık bir bekle-ve-gör siyaseti uygulama kararı aldı. Bu karara Bezobrazov Grubu çok sert bir tepki verdi ve 5 yıl içerisinde Yalu'nun (tıpkı Osmanlı idaresindeki Plevne gibi) takviye edilmiş sert bir cepheye dönüşebileceğini, ve bu süre zarfında çoktan uluslararası kapitalin eline geçeceğini iddia etti. Rus Devleti'nin bu çaptaki bir yatırımın altından kalkamayacağını dolayısıyla tüm hükümet-dışı teşekküllerin bağımsız ve kendi kendini idare edecek bir strateji izlemesini savunan Maliye Bakanı Kont Vitte gibi düşünenler, hükümet hazinesinin daha ziyade Mançurya'daki Çin Demiryolu ihalesi gibi yerlerde kullanılması gerektiğini söylüyordu.

Benzer şekilde, Savaş Bakanı Kuropatkin, Rusya'nın Bezobrazov'un iddia ettiği gibi Kore'yi değil Mançurya'yı öne çıkarması gerektiğini söylüyor ve bunu da özellikle Rusya'yı Japonya ile çıkacak bir savaştan uzak tutacak olması bakımından önemsiyordu. Uzak Asya'ya 1903 yılında düzenlediği bir seyahatten dönen Kuropatkin anılarına daha sonra şunları yazdı: "Mikado idaresindeki Japonya hala Rusya ile Mançurya üzerinden anlaşma yapılabileceğine inanıyor. En azından şunu söyleyebiliriz – savaşı biz çıkarmasak bile Kore'ye yapılan yığınak devam ederse,

15 Igor V. Lukoianov, "The Bezobrazovtsy," John W. Steinberg, Bruce W. Menning, v.d. (haz.)., *The Russo-Japanese War in Global Perspective: World War Zero* içinde (Leiden: Brill, 2005), 65-87.

Japonya'nın bize saldırması pek de şaşırtıcı olmayacak, ve krizin bu hale gelmesindeki dolaylı sorumluluğumuz Rus kamu vicdanını rahatsız edecek." Ateşli tartışmaların ardından, 1903 yılına gelindiğinde Bezobrazov Grubu galip çıktı ve Çar'dan Kore'ye yeniden yatırım ve askeri destek sözü aldılar. Landsdorff ve Kuropatkin 8 Nisan 1903'de Çar'ın yayımladığı taahhütnameyi imzalamayı reddettiler ve, tam da tahmin ettikleri gibi, Rusya'nın Kuzey Kore'deki faaliyetleri 1904 yılının sonbaharında Rus-Japon Savaşı'na dönüştü.[16]

Sıfırıncı Dünya Savaşı

Savaş, 8 Şubat 1904'te, tarihçilerin Birinci Pearl Harbor olarak nitelendirdiği bir hadiseyle başladı. Japon Amirali Togo Heihachiro, Mançurya'nın Port Arthur limanında demir atmış bulunan Rus donanmasına gece yarısı ansızın bir saldırı gerçekleştirdi. Bu hadiseyi takip eden günlerde Kore'nin Çemulpo (İnçon) limanına çıkarma yapan Japonlar Rusya karşısında peş peşe başarılar kazandı.[17] Aslında, Port Arthur sakinleri için 8 Şubat akşamı oldukça sıradan başlamıştı ve Japonya ile bir süredir devam eden gerginliğe dair pek bir rahatsızlık emaresi görünmüyordu. Tokyo'daki Rus askeri ataşesinin Japonya'nın savaş hazırlıklarıyla ilgili Port Arthur'a çılgınca telgraf çekiyor olması veya Japon donamasının iki günden az bir seyir mesafesinde yığınak yapıyor olması gibi konular göz ardı ediliyordu. Bilakis, Rus Pasifik Donanması yeni komutanı Amiral Yevgeni Alekseyev 5 Şubat 1904'te Rus-Japon diplomatik ilişkilerinin kesilmesi gibi mühim bir hadiseyi subaylarına iletme zahmetine bile girmemişti.

8 Şubat gecesi hava soğuk fakat açıktı, ve etrafta göze çarpan tek ışık kaynağı limandaki deniz fenerinden geliyordu. Gece yarısından birkaç dakika önce Petrapavolsk zırhlısındaki

16 Armstrong, *Kore at the Center,* 23-32.

17 Schimmelpenninck, *Toward the Rising Sun*, 102-142; burada 106.

kamarasında komutanlarıyla istişare eden Amiral Oskar Viktoroviç Stark büyük bir gürültüyle sarsıldı. Ses yarım kilometre ötede demir atmış olan Retzivan zırhlısından gelmişti. Rus bahriyeliler bütün gün Retzivan'ın torpidolarını onardıkları için Amirak Stark ilk başta patlama sesinin bir kaza sonucu çıktığını zannetmişti. Ancak arda arda gelen iki seri patlamadan sonra donanmasının baskına uğradığını fark etmiş, ve ters istikametten yaklaşan Japon donanmasını seçebilmişti. Stark'ın sonradan öğrendiğine göre Japon Amirali Togo, 3 gün önce, daha Rus-Japon diplomatik ilişkilerinin kesildiği dakikalarda, 2 Japon filosunu Japonya'nın Kyuşu Adası'ndaki Sasebo limanından yola çıkarmış ve küçük olan filoyu Kore'nin güneyindeki Çemulpo (İnçon) limanına yollamış, diğerini ise Liaodong Yarımadası'na gönermişti. Küçük Japon donanması Seul yakınlarındaki Rus zırhlılarını işemez hale getirmiş ve Kore başkentine giden yolu güvenceye alıp kısa bir seyir mesafesinde demir atmıştı. Diğer büyük Japon donanması ise, gerek deniz fenerinden, gerekse Rus gemilerinden gelen ışıklardan istifade edip Liaodong'a yaklaşmayı başarmıştı.[18] Aslında Port Arthur'daki Rus filosuna ateş eden Japon donanmasının gönderdiği 19 torpidodan sadece 3 tanesi isabetli olmuştu, fakat bunlar Retzivan, Çareviç ve Pallada zırhlılarına büyük hasar vermişlerdi.[19] Çar Başyaveri II. Nikolay'a Japon baskını haberini verdiğinde, Çar Petersburg'da bir operadan Kış Sarayı'na henüz yeni dönmüştü ve günlüğüne şunları yazdı: "Hadi oradan…bir savaş ilanı yapmaya bile tenezzül etmeden saldırmışlar."[20]

Bugün birçok tarihçi Amiral Togo'nun Port Arthur'a yaptığı baskını, Japonya'nın 37 yıl sonra, yine bir kış günü sabaha karşı, ABD'nin Pasifik'teki deniz üssü Pearl Harbor'a gerçekleştirdiği

18 Bruce Menning, "Neither Mahan, Nor Moltke: Strategy in the War," John W. Steinberg, Bruce W. Menning, v.d. (haz.), *The Russo-Japanese War in Global Perspective: World War Zero* içinde (Leiden: Brill, 2005), 129-157.

19 Schimmelpenninck, *Toward the Rising Sun*, 107.

20 A.g.e., 108.

taarruza benzetiyor. Aslında, daha iyi bir analoji bulmak gerekirse, Çar II. Nikolay'ın günlüğüne yansıyan şaşkınlık, Hitler'in 1941'de Barbarossa Harekatını başlattığı gece Stalin'in gizleyemediği hayretini akıllara getiriyor. Ancak önemli bir hususta, ne Amerika'nın Pearl Harbor baskınına verdiği tepki, ne de Sovyetler Birliği'nin Barbarossa Harekatı'nı karşılayış biçimi, Rus-Japon Savaşının başlangıcına benzer: Port Arthur havadisi Petersburg basınında ertesi gün ve sonraki günler ateşli sütunlarla neşredildiğinde bile halkta bu coşkunun esamesi okunmuyordu, ve Rus kamuoyunda vatanseverlikten yana en ufak bir ipucu bulunmuyordu. Aslında, Rus-Japon Savaşı boyunca Rus basınının tamamında – gerek ciddi gazete yazılarında, gerekse *lubok* denilen fanzinlerde – "Sarı Irk" ve Japon kültürüyle alâkadar bin bir türlü alay ve aşağılamayı bulmak mümkündü.[21] Fakat, Rus tarihi boyunca kamuoyunda bu kadar az rağbet gören bir savaş bulmak oldukça zordur.

İşin aslı, Port Arthur'daki Rus donanması Amiral Togo'nun 8 Şubat baskınını ucuz atlatmıştı; Rus zırhlılarının hiç biri batmamıştı ve can kaybı asgari düzeydeydi. Fakat, taarruzun psikolojik etkisi çok daha vahim bir tablo sergiliyordu. Bahriyelilerin morali bozulmuştu ve Çarlık ordusu Port Arthur'da kapıldıkları çaresizlik hissiyatını bir türlü üzerlerinden atamadı. Başkent Petersburg'dan ucuz vatansever sloganların dışında askerlerin moralini düzeltecek yahut savaşa gaye kazandıracak bir adım da gelmedi. Japonya, savaşın neredeyse tamamında üstünlüğü elinde tutan taraftı ve kara kuvvetlerinin Mayıs 1904'te kazandığı Çemulpo zaferi sonrası Amiral Togo'nun Kuzey Pasifik'teki eli son derece rahatlamıştı.[22]

---

21 Stephen M. Norris, *A War of Images: Russian Popular Prints, Wartime Culture, and National Identity, 1812-1945* (Illinois: Northern Illinois University Press, 2006).

22 Oleg R. Airepetov, "The Russian Army's Fatal Flaws," John W. Steinberg, Bruce W. Menning, v.d. (haz.), *The Russo-Japanese War in Global Perspective: World War Zero* içinde (Leiden: Brill, 2005), 157-179.

Savaşın üçüncü ayının sonuna gelindiğinde, Japonlar Rusya'nın Mançurya'da mevzilenmiş ordusunun Port Arthur ile arasındaki bağlantıyı tamamen kesmeyi başardılar. Trans-Sibirya hattı üzerinden gelen takviye kuvvetlere rağmen, gerek Rus komutanların beceriksizliği gerekse Rusya içerisinde savaşa dair zaten minimal seviyede olan desteğin tamamen kaybolması sebebiyle, Japonya Temmuz ayında Liaoyang muharebesiyle Rusya'yı geri çekilmeye zorladı. Rus mağlubiyetinin sebepleri arasında lojistik sorunları da eklemek mümkündür. Bir yılı biraz geçkin bir süre içerisinde Japonlar Kore'yi ve Liaodong Yarımadası'nı tamamen ele geçirdiler. Savaşın başlangıcından 11 ay sonra, Ocak 1905'te, Rusya Port Arthur'u Japonlara teslim etti. Mart ayındaki Mukden muharebesinde, General Kuropatkin komutasındaki 300,000 kişilik Rus ordusu 100,000'e yakın kayıp vermişti.[23]

Japonlar Mayıs 1905'te, savaşın son perdesi olan Tsushima Boğazı deniz muharebesinde, Amiral Rojestvenski komutasındaki Rus donanmasını tamamen bozguna uğrattılar. Rusların Ekim 1904'te Baltık Denizi'nden naklettikleri, binlerce deniz mili kat ederek Port Arthur'a ulaşan Baltık donanması yok edildi ve Port Arthur'un Vladivostok limanıyla irtibatı tamamen çevrelenmiş oldu. Eş zamanlı olarak Mançurya'da bozguna uğrayan Rus kara kuvvetlerinin teslim olduğu haberi başkent Petersburg'a ulaştığında, Romanov Monarşisi'nin bir hayli sarsılmış olan iktidarına meydan okuyan devrimci hareket ivme kazandı ve 1905 senesinin sonunda Rusya'nın "Asya Kaderi" doktriniyle başladığı macerası büyük bir hüsranla bitti.

ABD Başkanı Theodore Roosevelt'in arabuluculuğuyla Rus ve Japon tarafları New Hampshire eyaletinin Portsmouth limanında düzenlenen bir barış konferansına davet edildiler. Bir yandan savaşta alınan yenilgilerle diğer yandan da ülke içinde

23 Nicholas Papastratigakis ve Dominic Lieven, "The Russian Far Eastern Squadron's Operational Plans," John W. Steinberg, Bruce W. Menning, v.d. (haz.), *The Russo-Japanese War in Global Perspective: World War Zero* (Leiden: Brill, 2005), 203-229.

yaşanan devrimle sarsılan Rusya'nın fazla bir seçeneği bulunmuyordu. Ancak, bütün askeri başarılarına rağmen, Japonlar uzun süren savaşın sonunda finansal bir krizin eşiğine gelmişti ve ortada Rusya'yı ateşkese zorlayacak kadar da büyük bir hezimet yoktu. Barış koşullarının tartışıldığı Wentworth Oteli'nde Rus tarafını temsil eden Sergey Vitte'nin sergilediği fevkalade hünerli diplomasi sayesinde, Rusya yenilgiyi asgari kayıplarla atlattı.[24] 5 Eylül 1905 günü imzalanan Portsmouth Anlaşması ile Rusya Japonya'ya Port Arthur'u ve Liaodong Yarımadası'nı teslim etmeyi kabul etti. Ayrıca Port Arthur'a uzanan Güney Mançurya demiryolu ve Sakhalin Adası'nın yarısı da Japonya'ya verilecekti. Japon İmparatorluğu'nun Kore'deki hakimiyeti kabul edildi ve Mançurya Çin'e geri iade edildi. Öte yandan, Portsmouth Antlaşması'ndaki arabuluculuğu sebebiyle ABD Başkanı Theodore (Teddy) Roosevelt'e 1905 yılının Nobel Barış Ödülü verildi.[25]

Çar II. Nikolay Uzak Asya'daki nafile emperyal hevesleri için çok ağır bir bedel ödedi. Rus-Japon Savaşı'nın daha en başında, yani 1904'ün Şubat ayında, yapılan hesaplara göre Çarlık hazinesinin bütün finansal kaynakları kullanılacak, hatta savaş eğer uzun sürerse dış borçlanmaya ihtiyaç duyulacaktı. 1905'in Eylül ayında Portsmouth Antlaşması imzalandığında Sergey Vitte savaş boyunca yapılan askeri harcamaların 6,554 milyar ruble olduğunu açıkladı.[26] Bu miktarın yarısından fazlası (3,994 milyar ruble) savaş için alınan iç ve dış borçların faizleri için harcanmıştı. Savaş sırasında alınan borçlar için yabancı kreditörlere 1904 ile 1909 yılları arasında toplam 2,176 milyar ruble ödendi. Farklı

24 Nicholas Riasanovsky, *A History of Russia* (New York: Oxford University Press, 1993), 403.

25 Norman Saul, "The Kittery Peace," John W. Steinberg, Bruce W. Menning, v.d. (haz.)., *The Russo-Japanese War in Global Perspective: World War Zero* (Leiden: Brill, 2005), 485-509.

26 Boris Ananich, "Russian Military Expenditures in the Russo-Japanese War, 1904-5," John W. Steinberg, Bruce W. Menning, v.d. (haz.)., *The Russo-Japanese War in Global Perspective: World War Zero* içinde (Leiden: Brill, 2005), 449-464.

bir ifadeyle, harp finansmanının yabancı piyasalarla olan mürekkep ilişkisi Rus-Japon Savaşı'nın başından beri uluslararası bir mahiyeti olduğunu göstermekteydi.[27]

Rusya'nın savaşa finansal açıdan hazırlıksız yakalandığı Uzak Doğu'da başlayan çarpışmaların daha birinci ayında belli oldu. Çar II. Nikolay 1904'ün Mart ayında yeni bir Fransız kredisi için Paris'e bir delegasyon gönderdi. Halihazırda Rusya'nın 4 milyon rublelik dış borcunun 3 milyonu Fransız bankalarına aitti. 1902 yılında Sergey Vitte Almanya'dan da cüzi bir miktar kredi getirmişti, fakat Rusya'nın başlıca finansman kaynakları 1892 Rus-Fransız Antantından beri Fransa'da bulunuyordu. Doğal olarak, Japon Savaşı patlak verdiğinde Rusya'nın en büyük endişesi Paris para piyasasında Rus kredibilitesinin sarsılıp sarsılmayacağıydı. O halde, akıllara şu soru geliyor: Rus ekonomisinin hali belli iken, sonunda Çarlığı kaçınılmaz olarak Japonya ile savaşa sürükleyecek bir maceraperestliğe II. Nikolay nasıl kalkıştı?

Rus tarihçisi Boris Ananiç'e göre, aslında bu sorunun cevabı Rus otokrasisinin yirminci yüzyılda içine düştüğü durumla yakından ilgilidir. II. Nikolay ve muhipleri Japonya'yı yenebileceklerinden ve savaşın kısa süreceğinden o kadar emindiler ki, Sergey Vitte'nin Finans Bakanı olarak görev yaptığı (1892-1903) yıllarda büyüyen finansman kaynaklarının yeterli olacağını zannettiler. 1904 Şubat'ında Çarlık hazinesinde 905,8 milyon ruble karşılığı altın bulunmaktaydı ve piyasada dönen para miktarı 680 milyon rubleydi.[28] Bu rakamlar doğrultusunda, Sergey Vitte'nin hazırladığı 1897 bütçe denkliği formülüne göre, darphanenin hala 200 milyon ruble basmaya yetkisi vardı. Dolayısıyla Rus-Japon Savaşı başlarken Çarlık hükümeti birkaç ay sürecek bir harp finansmanı için yeterli sermayenin bulunduğunu düşünüyorlardı. İyimserliğin en uç noktasında duran II. Nikolay'ın Finans Komitesi üyesi P.A. Saburov'un hesabına göre, Rusya günlük iki

27 A.g.e.

28 Boris Ananiç ve P.Sh. Ganelin, *Sergey Yulyeviç Vitte i yego vremya* (St. Petersburg: Dimitriy Bulanin, 2000), 83-97.

milyon rubleden toplam 700 milyonluk savaş masraflarını karşılayabilir, dolayısıyla Ocak 1905'e kadar bile dayanabilirdi. Çarlık hükümetinden neredeyse kimse savaşın uzun sürebileceğini yahut peş peşe yenilgilerin gelebileceğini tahayyül edebilmişti.

Yine de, Sergey Vitte gibi savaşın yaratabileceği müphem riskleri hesaplayabilen az sayıda kişi, Çar'a yerli kaynakların tamamen tüketilmemesini ve olası bir iflasın önüne geçebilmek için dış borçlanma ile savaş masraflarının karşılanmasını telkin etmişti. Nisan 1904'te Paris'e borç bulmak için giden Rus delegasyonu ile Fransız Bankaları arasındaki görüşmeler bu şekilde başladı. Neticede, Banque Parisbas ve Hottinguer et Cie. yeni bir kredi anlaşması için St. Petersburg'a davet edildi. Ancak bankerler Rus başkentine vardıklarında, Port Arthur'da Japonların batırdığı *Petropavlovsk* zırhlısının haberi gündemi sarstı ve Çar'ın başından beri üzerine titrediği Rus kredibilitesi büyük bir darbe aldı. II. Nikolay Paris basınında Rusya ile ilgili çıkan olumsuz haberleri engellemesi ve Rus lobisinin elini kuvvetlendirmesi için Fransa'daki ticaret ataşesine 325,000 frank gönderdi. Bu sayede 800 milyon ruble borç temin edildi ve Çarlık Hükümeti savaş 1904 yılının sonuna kadar sürse bile durumu idare edebilecekleri yanılgısına kapıldılar.

Halbuki, savaş tam on sekiz ay sürdü ve altı buçuk milyar rubleye mal oldu. Sergey Vitte en başından Çar'ı uzun sürecek bir savaşın yaratacağı felaketler konusunda uyarmıştı ve bir an evvel Japonya ile masaya oturulması gerektiğini savunuyordu. Daha savaş başlar başlamaz, 1904 Şubat'ında, Çar'a gönderdiği bir mektupta şunları yazmıştı: "Savaşa devam etmek bize kelimelerle ifade edilemeyecek kadar pahalıya patlayacak ve topyekûn askerlik mecburiyeti her geçen gün daha da fazla işgücü ve finansal kayıplar vermemize sebep olacak. Artan yoksulluk ve buna paralel olarak halkta oluşacak öfke ve depresyonu saymıyorum bile. Savaşın uzadığı her gün Rusya'nın kredi notunu düşürecek ve Rus bonosu sahibi ne kadar Avrupalı varsa (mesela Fransız burjuvazisinin tamamı) bizim düşmanımız olacak."[29]

29 Sergey Iu. Vitte, *Vospominania* (Moskova, 1960), cilt II, 573–74.

Tsushima mağlubiyeti sonrası İngiltere'nin meşhur Barings Bankası (Baring Brothers) müdürü Lord Revelstoke Çar'a iletmesi için Rus büyükelçisi Kont Benkendorf'a bir mesaj verdi: "Eğer Japonya ile barış sağlanırsa Rusya'yı memnuniyetle tekrar Paris ve Londra piyasalarında görmek isteriz…aksi takdirde, ekselans Nikolay'a daha fazla kredi açmamız mümkün değil."[30] Gerçekten de, Sergey Vitte 19 Temmuz 1905'te Portsmouth görüşmeleri için New Hampshire'a yola çıktığında günlüğüne şu notu düştü: "On sekiz ay evvel Çar'a gönderdiğim mektupta öngördüğüm gibi, savaş ülke kaynaklarımızın tamamını tüketti ve bize borç verecek tek bir Batılı müttefikimiz kalmadı… Bu saatten sonra savaşa devam etmek pervasızca (*bezrassudstvo*) topyekûn iflası göze almak anlamına gelecek ve bu da devrimci hareketin en aşırı uçlarını ülkede iktidara taşıyacaktır."[31]

Neticede, Sergey Vitte'nin Rus-Japon Savaşı başlarken öngördüğü fakat Çarlık hükümetinin tedbir almaya bile tenezzül etmediği toplumsal muhalefet, savaşın birinci senesi dolmadan, 22 Ocak 1905'te, otokrasiyi bir devrimle sarstı. Bir anda Polonya, Finlandiya, Baltık metropollerine sıçrayan devrim, Haziran 1905'te, yani Tsushima yenilgisinden üç hafta sonra Odesa'da demir atmış bulunan Potemkin zırhlısında çıkan bir ayaklanmayla ivme kazandı. Ekim 1905'te, Vitte'nin Portsmouth Antlaşmasını imzalamasından birkaç hafta sonra başlayan demiryolu işçileri greviyle zirveye ulaştı ve Çar II. Nikolay çözümü Ekim Manifestosu'nu ilan etmekte buldu. Vitte'nin anılarında belirttiği gibi, ordudaki moral bozukluğu ve isyan korkusu, kentlerde sosyal düzenin bozulması ve ardı arkası kesilmeyen grevler, öfke dolu bir proletarya ve sivil toplumdaki memnuniyetsizlik gibi, daha da çoğaltılabilecek ve her biri iç içe geçmiş sorunlar Rus-Japon Savaşı'nda alınan yenilgiyle bir meşruiyet zemini kazanmıştır.

İşin ironik tarafı, Rus kamuoyunda imparatorluğun yeni Asya siyaseti ve Rus kimliğinin Asya kökenleri üzerine tartışmalar

30 A.g.e.

31 A.g.e.

süredursun, Osmanlı İmparatorluğu gibi Rusya'yı Batı bloğunun bir üyesi olarak gören toplumlarda Japon Amiral Togo'nun sergilediği üstün başarı Doğu'nun bir zaferi olarak yorumlanmıştır. 1904-1905 Rus-Japon harbinde Rusya'nın uğradığı hezimette büyük rol oynayan Amiral Togo Heihachiro adına Bab-ı Ali'de sevgi gösterileri düzenlenmiştir. Mesela, Halide Edip, Salih Zeki Bey ile evliliğinden doğan ikinci oğluna Amiral Togo'ya hürmeten Hasan Hikmetullah Togo adını vermişti. Tarihçilerin Rus-Japon Harbi'ni "Sıfırıncı Dünya Savaşı" olarak nitelendirmelerindeki esas sebep de biraz bununla ilgilidir. 1904-1905 Savaşı yalnızca gelişen askeri stratejilerin ve teknolojinin Büyük Harp'ten 10 yıl önce denendiği bir emsal olması bakımından değil, aynı zamanda kızışan Doğu-Batı rekabetini dünya kamuoyunun bu derece yakından takip etmesi bakımından önemlidir. 1905 yılında Japonya'nın savaştan zaferle çıkması Asya ve Afrika memleketlerindeki milliyetçilik dalgalarına ivme kazandırmıştır.[32]

1905 Devrimi

Yirminci yüzyılın başında Rusya'daki mevcut gerilim, Avrupa'daki gibi genelde orta sınıf entelektüellerin ve burjuvazinin tırmandırdığı türde bir tansiyonun çok ötesine geçmişti. 1903'te İçişleri Bakanı Dimitri Sipyagin ve 1904'te yeni İçişleri Bakanı Vyaçeslav Pleve suikastları gibi vakalar, yaklaşmakta olan büyük bir ihtilalin sinyallerini vermişti. Dahası, işçi grevlerinin giderek yoğunlaşması ve politikleşmesi ve köylü ayaklanmalarının artması, hükümet yetkililerini çeşitli tedbirler almaya zorlamıştı. Pleve'nin öldürülmesini müteakip, 1904'te Prens Pyotr Svyatopolk-Mirskiy'nin İçişleri Bakanlığı makamına atanması, imparatorluk politikasında bir miktar değişim olduğu izlenimini verebilir çünkü Svyatopolk-Mirskiy liberal düşünceli birisi olarak tanınıyordu; dolayısıyla bu atama

32 Steven Marks, "Bravo, Brave Tiger of the East," John W. Steinberg, Bruce W. Menning, v.d. (haz.), *The Russo-Japanese War in Global Perspective: World War Zero* içinde (Leiden: Brill, 2005), 609-629.

birçok kişi tarafından "siyasi bir baharın başlangıcı" (*vesna nadejd i ojidanii*) olarak görülmüştür[33].

Mirskiy'nin bakanlığının ilk haftaları 1905 Devrimi'ne giden yolu idrak edebilmemiz açısından önemlidir çünkü yukarıda belirtilen tüm sosyal kesimler ve çıkar grupları bu atamadan memnun görünüyorlardı ve liberal ya da en azından baskıcı olmayan bir politika yürüteceğini düşünüyorlardı. Mirskiy ilk olarak Pleve'nin kadrosunu feshetti ve reform politikasını kesin bir kararlılıkla uygulamaya geçirdi, örneğin *zemstvo*ların taciz edilmesi politikasına son verdi. *Novoye Vremya* gibi muhafazakar gazeteler bile yeni bakanın hükümet ve halk arasında uzlaşma sağlayabilecek bir köprü vazifesi görebileceğini vurgulamaktaydı[34]. II. Nikolay, Svyatopolk-Mirskiy'nin reform önerisini ciddiye alıp, üyeleri seçimle gelen bir yasama meclisi fikrini kabul etse de, bu temsilciler halk tarafından değil hükümet tarafından seçilmekteydi[35]. Mirskiy'nin daha sonra günlüğünde belirttiği gibi, II. Nikolay "pasif ve kararsız bir karaktere sahip olduğu için" önceleri "reformların genel çerçevesi ve bunların uygulanması gerektiği" konusunda kendisine katılmış fakat bunları uygulamaya koymanın uygun ve doğru yolları konusunda emin olamamıştı[36].

Liberallerin daha fazla reform için tırmandırdığı ajitasyon Rus monarşisinin karşısındaki en belirgin tehdit olmasına rağmen, otokrasinin bu meseleyi son dakikaya kadar pek de fazla umursadığı söylenemez. Özellikle 1904 yılının sonbahar ve kış aylarında peşine işçi sınıfını da takarak büyüyen liberal muhalefet, Çar II. Nikolay'ı neredeyse hiç rahatsız etmemiş, ve İçişleri Bakanı Mirskiy'nin reform çağrılarını sonuçsuz bırakmıştı. Ocak

33 Aleksandr N. Bokhanov (haz.), *İstoriya Rossii XX vek* (Moscow: AST, 1997), 27.

34 Sidney Harcave, *First Blood: The Russian Revolution of 1905* (London: The Bodley Head, 1964), 49.

35 Vitte, *Memoirs*, 221-222.

36 Daniel Turnbull, "The Defeat of Popular Representation, December 1904: Prince Mirskiyi, Vitte and the Imperial Family," *Slavic Review*, 48:1 (Spring, 1989), 59.

1904'te gizli bir teşkilat olarak kurulan Özgürlük Birliği (*Soyuz Osvobojdeniya*) aynı yılın Ekim ayında liberal muhalefetin başını çekiyordu ve üç maddelik bir bildiri yayımlayarak yaklaşmakta olan devrimin sinyallerini veriyordu. Buna göre, (1) *zemstvo*larla ittifak kurulacak ve II. Nikolay'a anayasal düzene geçiş konusunda baskı yapılacaktı; (2) Çar II. Aleksandr'ın mahkeme reformlarının (1864) 40. Yılı kutlamaları bahanesiyle liberal propaganda faaliyetleri genişletilecekti; ve (3) işçi sınıfını, öğrenci topluluklarını ve benzeri aktivist grupları aynı şemsiye altında birleştiren bir "Büyük İttifak Teşkilatı" kurulacaktı. Bu hedeflerin hepsi gerçekleştirilemese de, Özgürlük Birliği'nin benimsediği program 1905 Devrimi sonrası Kadetlerin seçim kampanyasının bel kemiğini oluşturmuştu.

Otokrasinin gözden kaçırdığı en önemli hadise ise, St. Petersburg'daki işçi hareketinin liderliğine soyunan, ve 1905 Devrimi'nin kuşkusuz en gizemli karakterlerinden biri olan Papaz Georgiy Apollonoviç Gapon'un Özgürlük Birliği temsilcileriyle kurduğu ittifaktır. Özgürlük Birliği'nin St. Petersburg teşkilatı mensupları, liberal muhalefetin ideolojik propaganda materyallerini düzenli olarak Gapon'a iletiyorlar ve işçilerin sadece ekonomik iyileştirmeler değil, siyasi reformlar için de Çar'a baskı kurmaları yönünde Gapon'u yönlendiriyorlardı. Papaz Gapon, çağdaşı Rasputin gibi, karizmatik olduğu kadar enigmatik bir karaktere sahipti. Bu sebeple, Rus devrim tarihi literatürünün popüler konularının başında gelen Gapon muammasına bir miktar değinmekte fayda var.

Tarih incelemelerinde, Papaz Gapon'a yöneltilmiş olan ithamlar üzerine görünüşte önemsiz fakat ilgi çekici bir tartışma söz konusudur: İçişleri Bakan Yardımcısı'nın ortaya attığı üzere, Papaz Gapon, Sosyal Demokratların ve SRlerin müttefiki mi yoksa polisten para alan bir işbirlikçi miydi?[37] Michael Florinsky, Papaz Gapon'un bir takım ödenekler karşılığı polis yetkililerine danışmanlık

37 Ivar Spector, *The First Russian Revolution and Its Impact on Asia* (N.J.: Perentice Hall, 1962).

hizmeti vermiş olsa da, sıradan bir polis ajanı olmadığını, kişisel olarak devrimcilerin ajitasyonlarını bastırmayı ve yönetime sadakatle hizmet edecek bir ekip organize etmeyi amaçladığını gösteren deliller mevcut olduğuna işaret etmiştir[38]. Bununla birlikte, bugün bir çok tarihçi Gapon'un işçi sınıfını aldatan bir Ohrana ajanı olduğu konusunda hemfikir. Hatta Abraham Ascher gibi tarihçiler, Gapon hakkındaki suçlamaların bile gereğinden fazla yer kapladığını, ve bütün bu tartışmaların onu devrim tarihinde hakkettiğinden daha yüksekte bir yere konumlandırdığı görüşünde. Ascher'a göre Gapon "on iki yaşındaki bir kızı taciz eden zavallının tekiydi," tarihteki rolü ise sadece "devrimin şiddetli safhasını başlatan Kanlı Pazar'a öncülük etmesinden ibaretti.[39]

1905 Devrimi'nin klasik anlatılarından biliyoruz ki, 1904 yılının Aralık ayından itibaren Gapon'un aklında bir yürüyüş organize etme fikri vardı. Yapılan gizli toplantılarda, Gapon, siyasi hak taleplerinin de bulunduğu bir dilekçeyi Çar'a iletme isteğini dile getiriyor, ancak zamanlama konusunda kararsız kalıyordu. Rus-Japon harbinde alınacak bir sonraki yenilgi beklenebilirdi, fakat bunun için kesin bir tarih belirlemek zordu. Daha münasip bir etkinlik, 19 Şubat günü II. Aleksandr'ın Serflerin Özgürleştirmesini (1861) kutlama bahanesiyle düzenlenebilirdi, ancak bu da oldukça geç bir tarihti. Gapon'un etrafındakiler yürüyüşün bir an evvel yapılmasını istiyorlardı, lakin St.Petersburg'un güney-batısındaki Putilov tesislerinde (kentin en büyük silah fabrikası ve tersanesiydi) yaşanan beklenmedik bir hadise yürüyüşü geciktirmiş, ve Gapon'u Çar'a verilecek dilekçenin üslubuna ve içeriğine odaklanılması konusunda ikna etmişti.[40]

Olaylar, Aralık ayı başında Putilov müdürü Smirnov'un dört işçiyi rastgele kovmasıyla başladı. Gapon'a olan şahsi garezini

38 Michael Florinsky, "Twilight of Absolutism", *Russian Review*, 8:4 (October, 1949), 322.

39 Abraham Ascher, *The Revolution of 1905: A Short History* (Stanford: Stanford University Press, 2004), 20-40.

40 Sidney Harcave, *First Blood: The Russian Revolution of 1905* (New York, 1964).

gizlemeyen, ve Gapon'un temsil ettiği İşçi Asamblesi'ne (St. Petersburg Kenti Rus Fabrika İşçileri Asamblesi) husumetini ayan beyan dillendiren Putilov müdürü, kovulanları geri işe almama konusunda diretmişti. Bu durum, Asamble'nin prestijine zarar veriyordu ve geriye grev çağrısından başka bir seçenek bırakmamıştı. Böylece, 3 Ocak 1905 günü, Gapon'un liderliğinde Putilov işçileri greve başladılar ve kimsenin tahmin edemediği bir hızla grev salgını diğer fabrikalara sıçradı. 7 Ocak 1905'te St. Petersburg fabrikalarında çalışan işçilerin bine yakını greve başlamış, 382 işletmenin faaliyetleri tamamen durdurulmuş, ve kentin iş gücünün üçte ikisi yitirilmişti. Artık yürüyüş için doğru anın geldiğini fark eden Gapon, üç gün boyunca, gece gündüz dilekçe üzerinde düzeltmeler yapmış ve elliye yakın farklı işçi grubuyla toplantı düzenleyip, yürüyüşün detaylarını tartışmıştı.[41]

Yaptığı konuşmalarda, Gapon işçilere "Çar'ın iyi bir adam olduğunu" söylüyor ve "sokaktaki Rus insanının dertlerini anlatabilirsek halka yardım edeceğini" iddia ediyordu. Kötü bir senaryo olasılığı gündeme geldiğinde ise, "elbette böyle bir durum da mümkündür... ve o halde, elbette bizim Çar'ımız yoktur," diyeceğiz diyordu. Asamble'deki işçilerin tamamı Gapon'un vaazlarını dikkatle dinliyor, ve dilekçeye dahil edilecek maddeler oylarken parmaklarıyla istavroz çıkarıyorlardı. Bolşevikler ve Menşevikler de bu gelişmeleri takip etmişlerdi, fakat hazırlanan dilekçenin sınıf bilincine vurgu yapmadığı yahut siyasal haklara yeterli oranda değinilmediği gibi sebeplerle, Gapon'dan ve Asamble'den uzak durmuşlardı. Sonuç olarak, Sosyal Demokratlar da Kanlı Pazar'a giden yolda herhangi bir rol oynamamıştı.[42]

9 Ocak sabahı yaşanan hadiseye kadar vuku bulan gelişmeleri yakından takip eden İçişleri Bakanlığı ve polis teşkilatı ise olası bir yürüyüşe karşı ne tür önlemler alınacağı yönünde en ufak bir ipucu vermemişti, hatta Asamble'ye göre "yetkililerin kafaları

41 John Bushnell, *Mutiny and Repression: Russian Soldiers in the Revolution of 1905–6* (Bloomington: Indiana University Press, 1985).

42 A.g.e.

biraz karışmış gibiydi". Ortalıkta ordunun alarma geçirildiği söylentileri dolanıyordu. Polis teşkilatından Asamble toplantılarını izlemeye gelenler olmuştu, fakat en ufak bir müdahalede bulunmamışlar, rapor tutmakla yetinmişlerdi. Dolayısıyla, devletin yürüyüşe mani olmayacağını savunanların sayısı da halliceydi. Hatta Asamble mensuplarının bazıları Çar'ın 40-60 kişilik bir grubu Kışlık Saray'da bir galaya davet edeceğini iddia ediyorlardı. Bütün bu söylentilerin ve asılsız iddiaların arasında bilinen tek şey, 8 Ocak Cumartesi akşamı kentin meşhur liberallerinden I.V. Gessen'in Başbakan Sergey Vitte ile görüşmeye gittiği ve ordunun yürüyüşe müdahale etmemesi yönünde telkinde bulunduğuydu.[43]

Aslında Gessen'in ziyareti telkinden ziyade bir uyarı niteliğindeydi ve Gessen Vitte'ye, eğer ordu yürüyüşe karışırsa sokakları kan götürecek demişti. Vitte ise Gessen'i oldukça soğuk karşılamış ve artık kabinede hiçbir etkisinin olmadığını söylemişti. Yürüyüşe izin vermenin daha büyük protesto eylemlerinin kapısını aralamak anlamına geleceğini düşünen Rus otokrasisi ise önlerine gelen itidal çağrılarını göz ardı etti. Bu noktada, şunu eklemekte fayda var: bugün tarihçilerin bir bölümü, Kanlı Pazar yürüyüşünden haberdar olan monarşinin, her ne kadar tüm olan biteni sevimsiz bulsalar da, aslında 9 Ocak sabahı karşılaşılan vahşeti beklemediklerini, hatta onaylamadıklarını iddia ediyor. Ancak 7 Ocak günü hükümetin aldığı üç önemli karar ve eylem planı Kanlı Pazar'ı kaçınılmaz kılmıştır: (1) Gapon'a Çar'la görüşme fırsatı verilmeyecek ve dilekçe kabul edilmeyecek; (2) kent merkezine yürüyüşe katılanların hiçbiri alınmayacak; ve (3) Kışlık Saray garnizonunu desteklemek için çeşitli bölgelerden Petersburg'a asker sevkiyatı yapılacak. 9 Ocak sabahı yaklaşık 9000 piyade ve 3000 süvari çoktan başkente ulaşmıştı ve, Abraham Ascher'in tabiriyle, Kanlı Pazar manzarası "kötü niyet ve fesattan ziyade, vurdumduymazca ve aptalca alınmış bir eylem planının eseriydi."[44]

43 Ascher, *The Russian Revolution of 1905,* 42.

44 A.g.e., 32.

Gessen-Vitte görüşmesinin yapıldığı akşam, yürüyüşün sorunsuz geçmesi için Gapon son bir girişiminde daha bulundu. İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği mektupta, ertesi gün saat 2'de Kışlık Saray'da Çar'ın huzuruna çıkmak istediğini ve Asamble'de oylanan dilekçeyi iletmek istediğini belirtmişti. Gapon, İçişleri Bakanı Mirskiy'ye "Çar'ın endişelenmesi için hiçbir sebebin bulunmadığını," ve "devletin bekası için en iyi çözümün sadece halkın sesine kulak verilmesi" olduğunu belirtmişti. Mektubunun sonunda, "Lütfen Çar'a söyleyiniz: ben, İşçi Asamblesi ve daha binlerce Rus vatandaşının Çar'a olan güveni sonsuzdur ve barışçıl yoldan uzlaşmak dışında bir niyetimiz yoktur."[45] Esasen, dilekçenin son versiyonunda kullanılan lisan oldukça yumuşaktı ve Çar'a halen "babamız" diye hitap ediliyordu. Yapılan çağrıda, vatandaşlara köle olarak değil, insanca muamele yapılması isteniyor ve bunu garanti edecek gerekli hukuki zeminin bir an evvel hazırlanması talep ediliyordu. Halkın sorunlarının müsebbibi olarak Çar değil "hükümeti ve toplumu huzurdan mahrum bırakan" bürokrasi hedef gösteriliyordu.

Dilekçe ılımlı bir tonda yazılmıştı ve muhtevası Avrupa'da benzerlerine rastlanan türde taleplerden oluşuyordu. Ancak yirminci yüzyıl başında Rusya'da mevcut monarşi düzeni açısından mesele değerlendirildiğinde, sıralanan taleplerin kulağa oldukça radikal geldiği söylenebilir: Demokratik seçim yoluyla belirlenecek bir kurucu meclis; medeni ve toplumsal haklar; kanun önünde eşitlik; sendika kurma ve toplantı özgürlüğü, günde 8-saati geçmeyen çalışma koşulları, ve benzeri daha bir düzine istek. Hazırlanan dilekçede, hiçbir şekilde monarşinin ilgası yahut sosyalizmin inşası gibi unsurlara yer verilmiyor, ve taleplerin reddi halinde şiddete başvurulacağı yönünde bir imada da bulunulmuyordu. Dolayısıyla, Kanlı Pazar hadisesinden bir hafta sonra kurulan ve yedi avukatın görevlendirildiği araştırma komisyonu raporunda yürüyüşün tamamıyla barışçıl ve dini duygularla yapıldığı belirtiliyordu.

45 A.g.e., 36.

9 Ocak 1905 sabahı büyük bir kalabalık (bazı kaynaklara göre sayıları binin üzerindeydi) önceden kararlaştırılan noktalarda buluşmuş, ve yürüyüş öncesi Pazar ayinlerine katılıp beraber dua etmişlerdi. Aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu yüzlerce kişi yanlarında ikonalar getirmiş ve Çar II. Nikolay'ın portelerinin yer aldığı dövizler hazırlamışlardı. "Tanrı Çar'ı korusun," sloganlarıyla yürüyüş başlamış ve işçiler silahsız geldiklerini belirtecek şekilde ceplerini boşaltmış ve ellerini yukarıya kaldırmışlardı. Araştırma komisyonu raporunda da belirtildiği üzere, toplanan insanların yegane niyeti "Çar'ın göğsüne yaslanıp çocuklar gibi ağlamak ve tasalarını dile getirmekti." Protestocular Kışlık Saray'a yaklaşırken birkaç noktada askerler tarafından uyarılmış ve geri dönmeleri söylenmişti, ancak yürüyüş güzergahında ne gibi önlemler alınması gerektiği fazla hesaba katılmadığından, ordu ile kalabalığın Kışlık Saray önünde karşı karşıya gelmeleri kaçınılmaz hale gelmişti.[46]

St. Petersburg sokaklarından farklı rotalar izleyerek Kışlık Saray önünde buluşan gruplar askerlerin dağılın çağrısına kulak vermediler. Papaz Gapon'un etrafını koruma çemberine alan işçilerin yer aldığı geniş bir grup Narva Kapısına vardığında askerlere ateş emrini veren uyarı borusu çalındı. Aslında işçiler boru sesinin ne anlama geldiğini anlayabilirdi, ancak hep bir ağızdan söylenen dini şarkılar öyle bir uğultu yapıyordu ki, kimse hiçbir şey duyamadı. Boru sesinin üzerinden birkaç saniye bile geçmeden açılan ateş sırasında kırk kişi öldü ve yüzlerce kişi yaralandı. Gapon olaydan sağ kurtuldu ancak iki koruması ve bir Asamble üyesi Gapon'un hemen yanı başında hayatlarını kaybettiler. Hadisenin yarattığı duygu yüküyle Gapon'un çığlıklarına tanık olanlar, papazın şöyle bağırdığını söylediler: "Artık Tanrı yok! Artık Çar da yok!"[47] Papaz Gapon, olaydan sonraki haftalarda değişik apartman dairelerinde gizlendi. Bu sığınaklardan birisi de ünlü yazar Maksim Gorki'nin dairesiydi.

46 Bushnell, *Mutiny and Repression,* 121.

47 A.g.e., 123.

Katliam sona erdiğinde, şehrin farklı noktalarında devam eden çatışmalar sonucu toplam 130 kişi ölmüş ve 300 kişi ağır yaralanmıştı. Ancak olaydan esas yara alan Çarlık otoritesi olmuştu ve sokaktaki insanın öfkesi kontrol edilemez bir hal almıştı. Geceleri sokaklar büyük bir infial ile yankılanıyordu: "Katiller! Kan emiciler! Cellatlar! Japonlardan kaçıp, kendi insanına silah doğrultan korkak sürüsünden başka bir şey değilsiniz!" Hükümet, o Pazar sabahı halkın endişelerini ve eleştirilerini kendi avantajına çevirebilecek bir konumdayken, ortalığı kan gölüne çevirmiş ve kendi eliyle radikal grupları meşrulaştırmıştı. Yürüyüşten haberi olmasına rağmen Kışlık Saray'da beklemeye bile tenezzül etmeyen Çar II. Nikolay, eğer Asamble'nin gönderdiği bir delegasyonu kabul etmiş olsaydı, yahut en azından, polis ajanı olduğu bilinen Papaz Gapon gibi biriyle görüşmeye razı olsaydı, Rus tarihinin seyri çok farklı bir yöne doğru gidebilirdi. Çalışma saatleriyle ilgili basit bir takım düzenlemeler bile Çar'ın işçilerin sadakatini kazanmasına yeterli olabilecekken, olaydan saatler sonra Rus kamuoyu çok daha şiddetli bir tufana kapılmış, *zemstvo* kararnameleri radikalleşmiş ve hükümet otoritesi yerle bir olmuştu.[48]

Kanlı Pazar hadisesinin ana karakterlerinden Papaz Gapon, 1905 Devrimi'nin kalan safhalarında çevirdiği ayak oyunlarıyla oldukça ehemmiyetsiz bir şahsiyete dönüştü. Önce Sosyal Demokratlara, sonra da Sosyalist Devrimcilere yanaşmaya çalıştı ve monarşi karşıtı grupların desteğiyle bir süre İsviçre'ye gitti. Ancak 1905'in sonbahar aylarında başkent Petersburg'a döndü ve önceki tutumundan çark edip hükümet yetkilileriyle görüşmeye çalıştı. O sırada başbakan koltuğunda oturan Sergey Vitte, bir daha Rusya'ya dönmemesi şartıyla Gapon'a 500 ruble verdi. Bir süre Rusya'dan ayrılan Gapon, bu kez Vitte'yi öven yazılar kaleme alıp devrimcilerin tepkisini çekti. Aradan kısa bir süre geçmemişti ki, Gapon tekrar Petersburg'a dönüp Asamble'yi canlandırmaya kalktı ve aldığı üst üste başarısız kararlar neticesinde giderek

48 Ascher, *The Russian Revolution of 1905,* 44.

her kesimden devrimcinin nefretini kazandı. Hal bu ki, Papaz Gapon karıştığı tuhaf komplolara veya eksantrik karakterine rağmen, gerek 1905 Devrimi'nin etkisi gerekse Rus tarihinin seyri bakımından azımsanmayacak bir öneme sahiptir. En önemlisi de, devletin bütün kurumlarını üst üste yıkarak ilerleyen devrimin ilk domino taşı olan Kanlı Pazar'ın örgütlenmesindeki rolüyle literatürde kayda değer bir yer edinmiştir.[49]

Rus tarihi uzmanlarının neredeyse hepsi, Kanlı Pazar'ın halkı Çar'a karşı çıkmak üzere birleştirdiği, ve bunu siyasi partilerin senelerdir başaramadığı ölçüde başardığı konusunda hemfikirdir. Olayı izleyen haftalar, devrimciler ve tanzimatçılar da bir arada olmak üzere, Rus toplumunun her kesiminin katıldığı muazzam kitle protestolarına sahne oldu. Kitle hareketlerine işçilerin Kanlı Pazar'ı protesto etmek amacıyla başlattıkları "grev salgını"[50] eşlik etti. Bu felaketi takip eden ilk haftalarda Rus imparatorluğunun sanayi merkezlerinde grev yapan işçilerin sayısı yarım milyonu aştı. Diğer bir deyişle, tüm Rus halkı, işçisiyle, meslek sahipleriyle, yerel politikacılarıyla ve daha birçok kesimden insanlarla otokrasiye karşı güçlü bir safta birleşmiş oldu[51]. Sadece St. Petersburg'da 160,000 fabrika işçisi 10 Ocak 1905 sabahı işi bıraktı. Çığ gibi büyüyen kitle hareketleri ve grevler, Moskova, Riga Varşova, Vilna, Kovno, Tiflis, Bakü, Batum ve Baltık şehirlerine yayıldı. Şubat ayında Rus İmparatorluğu genelinde 414,000 işçi grevdeydi.[52]

Kanlı Pazar sonrası nasıl bir tutum takınılması gerektiği hakkında, bir yanda bakanları, diğer yanda danışmanları, Çar II. Nikolay'ın etrafını sarmış ve haftalarca çelişkili tavsiyeler vermişlerdi. Kimileri halkın taleplerinin en azından asgari düzeyde

49 Harcave, *First Blood*, 71.

50 Herrison E. Salisbury, *Black Night, White Snow: Russian Revolutions, 1905-1917* (New York: Doubleday, 1978), 136.

51 Pavel N. Miliukov, *Political Memoirs 1905-1907*, çev. Carl Goldberg (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1967), 42.

52 A.g.e., 44.

karşılanması gerektiğini savunuyor ve "sağlıklı bir dozda" ödün verilmesini faydalı olacağını söylüyordu.[53] Fakat, bunun tam aksini iddia edip, hiçbir koşulda boyun eğilmemesi gerektiğini söyleyenlerin sayısı da halliceydi. Dolayısıyla Çar oldukça istikrarsız açıklamalar yapıyor ve sabah tutunduğu uzlaşmacı tavrı akşama kalmadan terk edip, Kanlı Pazar protestocularının cezalandırılması gerektiğini öfkeyle çevresindekilere haykırıyordu.

Neticede, 18 Şubat sabahı ilan ettiği manifesto bu zıtlığın bir ürünüydü; aynı anda hem halka reform sözü verilmiş hem de halkın içinden gelen sorumluların cezalandırılacağı duyurulmuştu. Kısaca, hem eski rejim restore edilecek ve ecnebi prensiplerle vatanlarına zarar verenler cezalandırılacak denmiş, hem de art niyetli monarşi bürokrasisinin gözden geçirileceği iade edilmişti. İnançlı tüm Rus halkını Çar etrafında toplanmaya çağıran Kararname'nin en mühim noktası Rus tarihine ve kültürüne uygun yegane yönetim biçimi olan otokrasinin desteklenmesi gerektiğiydi. Fakat bu açıklamanın yapıldığı günün akşamına Çar II. Nikolay, Senato'nun himayesindeki Bakanlar Kurulu'na gönderdiği bir emir ile monarşinin ve halkın bir arada barışçıl biçimde tekrar nasıl yaşayabileceğinin müzakere edilmesini istemişti.

Gerek 18 Şubat Kararnamesi, gerekse aynı günün akşamı Bakanlar Kurulu'na gönderilen emir bizzat II. Nikolay tarafından hiçbir bakana danışılmadan, hususi rezidansı olan *Tsarskoe Selo*'daki ofisinde yazılmıştı ki bu başlı başına sıra dışı bir durum teşkil etmekteydi. Tüm bu karışıklık yetmezmiş gibi, Çar aynı gece bir de Bulıgin'e özel bir mektup kaleme almış ve gerekli ön yasal hazırlıkların yapılması için Rus halkı tarafından seçilecek "saygın ve şerefli" bir temsilciler meclisi kurulmasına hükmettiğini söylemişti.[54] Çar, söz konusu temsilcilerin "doğru düzgün

53 Howard D. Mehlinger ve John M. Thompson, *Count Vitte and the Tsarist Government in the 1905 Revolution* (Bloomington: Indiana University Press, 1972), 24.

54 A.g.e., 26.

yönlendirilmesi" işini de İçişleri Bakanı Bulıgin'e veriyordu. Bir gün içinde yapılan bu derece çelişkili ve müphem açıklamalar karşısında şaşkına dönen bakanlar ertesi gün aynı ölçüde esrarengiz bir Yasama Meclisi için mesaiye başladı.

Bakanlar Kurulu'nda yaşanan kaosa rağmen, Şubat Kararnamesinden Temmuz ayına kadar geçen dört ay içinde, *zemstvo*lar ve kent konseyleri başta olmak üzere Rusya'daki türlü örgütler II. Nikolay'ın çağrısına cevap vermiş ve geniş tabanlı bir toplumsal mutabakat için mücadeleye girişmişti. İmparatorluğun dört bir köşesinde yüzlerce toplantı yapılmış, ve devlet teşkilatının reformasyonu için muhtelif teklifler öne sürülmüştü. Ancak halktaki huzursuzluğun bastırılması şöyle dursun, Şubat Kararnamesine kadar fikirlerini özgürce dile getirmeyi hayal bile edemeyen bir çok insan, sabahtan akşama kadar siyaset konuşur olmuş, ve hamamlardan kafelere Rus kamusal alanında dozu gittikçe artan bir eleştirel tutum ortaya çıkmıştı.[55]

Rus kamuoyu 1904 yılının Aralık ayından başlayarak, Şubat Kararnamesine kadar geçen kısa süre içerisinde net biçimde sola yaklaşmıştı. Daha birkaç ay evvel muhafazakar olarak nitelendirilebilecek birçok siyasi grup, "özgürlük" ve "hukukun üstünlüğü" sloganları atar olmuş, ve bir çoğu ayan beyan sol fraksiyonlarla ittifak kurmuşlardı.[56] Sınır vilayetlerindeki kent konseylerinde durum çok daha radikal bir hal almıştı. Rus periferindeki imparatorluk tebaası siyasi hak taleplerinin ötesinde çağrılar yapıyor, ulusal ve dinsel ayrımcılığın sonlandırılmasını istiyordu. Rus entelejansı içinde sayıları giderek artan miktarda insan "hakiki bir demokratik sistemin" tesis edilmesi gerektiğini savunuyor ve bunun yapılabilmesi için Japonya ile savaşa bir an evvel son verilmesi gerektiğini söylüyordu.[57] Kanlı Pazar sonrası bambaşka hedeflerle yola çıkan siyasal, etnik ve dinsel

55 A.g.e., 24-32.

56 Teodor Shanin, *Russia, 1905-07: Revolution as a Moment of Truth* (New Haven: Yale UP, 1986), 34-78; burada, 42.

57 A.g.e., 34-78.

grupların tamamının birleştiği ortak payda ise Kurucu Meclis'in açılmasıydı ve gönülsüzce ilan edilen Şubat Kararnamesinde bu konuda somut bir söz verilmemişti. Kararnamede, çalışma saatlerinin düzenlenmesi, vergi reformu, sendikal haklar ve toprağın millileştirilmesi gibi çok daha temel konulara neredeyse hiç değinilmemişti ki halkın ajitasyonunu dindirmek artık pek mümkün görünmüyordu.

Sonuç olarak, Kanlı Pazar sonrası geçen 3-4 hafta boyunca oldukça muğlak bir yasama meclisi dışında herhangi bir söz verilmemiş, yalnızca dini sebeplerden dolayı sürgün edilen 1600 kişinin affedilmesi gündeme getirilmişti.[58] Hal böyle iken, greve katılan ve sokak eylemlerine karışan işçilerin sayısı o kadar artmıştı ki artık işçi hareketinin liderlerini tutuklamak imkansızdı. Hükümet, bir süre sonra, zar zor tespit edilen elebaşlarını şehirden uzaklaştırıp, taşraya sürgün etme politikasını da terk etti, çünkü gönderildikleri yerlerde gözden uzak hareket eden devrimciler taşrayı daha rahat karıştırabiliyorlardı. 18 Şubat Kararnamesi sonrasında Çar II. Nikolay ve yeni İçişleri Nazırı Aleksandr Bulıgin arasında geçen bir görüşme oldukça ders verici niteliktedir. Bulıgin köylülerin durumundan duyduğu endişeden söz ederken, Çar II. Nikolay "Gören de devrim patlak verecek diye korkuyorsun zanneder" demiştir; Bulıgin'in buna cevabı şudur: "Majesteleri, devrim zaten başlamış durumda"[59]. Durumun vahametini anlamak Nikolay'ın sekiz ayını aldı; ve ancak Ekim Manifestosu'nu gönülsüzce imzaladıktan sonra şunu kabul etti: "İstavroz çıkarmaktan ve herkese istediğini vermekten başka yapılacak bir şey yok… Bir devrimin ortasındayız ve yönetim aygıtlarımız tamamen dağılmış halde, ki en büyük tehlikeyi de bu arz etmektedir"[60].

58 A.g.e., 34-78.

59 Larisa T. Sençakova, *Prigovorı i Nakazı Rossiiskogo Krestyanstva 1905-1907 gg.: Po Materyalam Tsentralnıh Gubernii* (Moskova: İnstitut Rossiiskoy istorii, 1994), 29-30.

60 Bernard Pares, *The Fall of the Russian Monarch: A Study of Evidence* (London: Jonathan Cage, 1939), 90-91.

1905 Devrimi Sonrası Monarşi

Esas itibariyle, Şubat Kararnamesi artan sokak eylemlerini bastırmaya yetmemiş, tam tersine monarşi karşıtı halk isyanını körüklemişti. Her ne kadar silahlı kuvvetlerde ciddi bir hareketliliğin görülmüyor olması monarşi açısından sevindirici olsa da, ülkede olup biten tüm çalkantıların sonunda ortadaki tek gerçek monarşinin kaderinin artık askerin elinde olduğuydu. Rus ordusu ve donanmasında emre itaatsizlik vakaları biraz artacak olsa veya askerler arasında devrimci harekete duyulan sempati bir miktar daha büyüse, otokrasinin artık hiçbir şansının olmayacağı açıktı. Nitekim Kanlı Pazar'dan beş ay sonra korkulan oldu ve 14 Haziran'da *Potemkin* zırhlısında vuku bulan bir hadise Odesa limanını kan gölüne çevirdi.

Sergey Eisenştein'ın 1925 yılında çektiği ve Sovyet sinemasının baş yapıtları arasında gösterilen *Potemkin Zırhlısı* adlı film Rus tiranlarına başkaldıran *Potemkin* denizcilerinin hikayesini büyük bir ustalıkla anlatır. Eisenştein *Potemkin* isyanını yalnızca 1905 Devrim kronolojisinde bir ara istasyon olarak değerlendirmemiş, nihâyetinde Bolşeviklerin zaferiyle sonuçlanacak çok daha geniş bir ihtilal hareketinin en önemli halkalarından biri olarak ele almıştır. 14 Haziran sabahı toplarını test etmek için Karadeniz'e açılan *Potemkin* mürettebatı (ki aralarında devrimci harekete çoktan katılmış olanları da mevcuttu) rütbeli subayların akılsız provokasyonları sebebiyle isyan ettiler. Zaten günlük kalori ihtiyacının karşılamaya yetmeyen istihkaklarına bir de kurtlanmış et konservelerinin karıştırıldığını gören denizciler aralarında seçtikleri bir sözcüyü (G.M. Vakuleçik) geminin kumandanı Giliarovski'ye gönderdiler. Bu olaya sinirlenen Giliarovski, kontrolünü yitirip Vakulenchik'i öldürünce gemi mürettebatı ayaklandı ve on dakika içinde dört yetkili subayı vurdu. Giliarovski'yi denize atan astsubaylardan biri, daha sonra rapor edildiği üzere, "suyun içinde boğuşan adama acıdığından" onu da öldürdü ve geminin komutası astsubay A.N. Matyuşenko'ya geçti.[61]

61 Shanin, *Revolution as a Moment of Truth*, 34-78.

İsyandan sonra rotasını Odesa'ya çeviren *Potemkin,* limana vardığında büyük bir coşkuyla karşılandı ve güverteye çektiği kırmızı bayrak ile bir gecede devrimin sembolü haline geldi. Odesa, bir hafta boyunca İmparatorluğun enerjisini ve moralini giderek tüketen sokak protestolarına sahne oldu ve yaşanan şiddet işçi direnişini daha da cesaretlendirdi. Halkı galeyana getirmek için devrim şehidi Vakulenchik'in cesedini limanın orta yerine bırakan denizciler, polis geri çekildikten sonra şehirde yaşanan talana engel olamadılar. 15 Haziran sabahı olağanüstü hal ilan eden Çar II. Nikolay, isyanın donanmanın geri kalanına sıçramasına engel olmak için Odesa valisi General I.S. Kahanov'u görevlendirdi. Ordunun başına geçmesi ve ayaklanmayı bastırmak için her ne gerekiyorsa yapması emredilen Kahanov, 16 Haziran gece yarısı yirmi bin kişilik ordusuyla şehre girdi ve ayrım gözetmeksizin halka ateş açtı. Saatlerce susmayan ateş bittiğinde, kaçacak yerleri bulunmadığından denize atlayıp boğulan kadın ve çocuklar da dahil, iki bin kişi ölmüş, üç bin kişi ağır yaralanmıştı.[62]

Aslında başkentten binlerce verst uzaklıkta patlak veren *Potemkin* isyanı kendi başına rejim için bir tehdit oluşturmuyordu. Fakat Odesa hadisesi hükümet için hem utanç kaynağı olmuş, hem de monarşinin meşruiyetine önemli bir darbe vurmuştu. İmparatorluğun medarı iftiharı *Potemkin* zırhlısında görevli astsubayların devrimci propagandanın etkisinde kalmış olmaları, benzer isyanların yolda olduğunu gösteriyordu. Rus Karadeniz Donanması'nın 5000 astsubayı haftalar boyunca kızağa çekmesi gibi, alınan birçok beceriksiz tedbir ise, Rus-Japon Harbi'nin en şiddetli safhasında prestij kaybına neden olmuştu.[63] Bu bakımdan, *Potemkin* isyanının belki de en önemli etkisi, ABD'nin arabuluculuğunda düzenlenen Rus-Japon barış antlaşması için Portsmouth'a giden Sergey Vitte gibi bir an evvel Japonya ile savaşa son verilmesi gerektiğini savunanların elinin güçlenmiş olmasıydı.

62 Ascher, *The Revolution of 1905,* 121-135.

63 Hans Rogger, *Russia in the Age of Modernisation and Revolution, 1881-1917* (London: Longman, 1983), 208-228.

Kanlı Pazar'ın üzerinden geçen dokuz ayın sonunda, Japonya ile barış antlaşmasını imzalayarak ülkesine dönen Sergey Vitte Rusya'da yaşanan krizi çözebilecek tek isim olarak Başbakan koltuğuna oturdu. Ancak bu süre içerisinde, Rus proletaryası gözle görülür biçimde kabuk değiştirmiş, politize olmuş, ve otokrasinin vakitlice gerçekleştiremediği reformlar yüzünden radikal sol örgütlere yaklaşmıştı. Dolayısıyla, Sergey Vitte gibi daha ilk günden beri Japonya ile savaşa karşı çıkan birinin başbakan olarak atanması sürpriz bir gelişme olarak algılanmadı. Vitte'nin aklındaki kapsamlı reform planı hakiki bir meşruti monarşi düzenin tesis edilmesine dayanıyordu. Buna göre Çar eskiden olduğu gibi bakanlarla teker teker ilgilenmek yerine fiilen bir başbakanlık ofisi kuracak ve memleket meseleleriyle ilgili doğrudan başbakan ile temas kuracaktı. Böylece, hem sahici bir anayasal sistem yürürlüğe girmiş olacak hem de batıda olduğu gibi monarşinin rolü tamamen kısıtlanmamış olacaktı. Bu strateji 17 Ekim 1905'te ilan edilen Ekim Manifestosu'ndan Birinci Duma seçimlerinin yapıldığı Nisan 1906'ya kadar Vitte'nin planlarının belkemiğini teşkil etmiştir.

Otokrasiye içtenlikle inanmış biri olan Sergey Vitte, monarşinin devrimi yukarıdan desteklemesi gerektiğini düşünüyordu ve Ekim Manifestosu'nu tahtın geleceğini ve imparatorluğu korumak amacıyla tasarlamıştı. Sergey Vitte'nin, birleşik Bakanlar Kurulu'na kendisini Başbakan adayı göstermesiyle, ilk anayasal dönem başlamış oldu[64]. Gerçekten de Ekim Manifestosu yasama organlarıyla birlikte bir Duma Devleti kurulmasını vadetmişti. Ancak Duma'nın hükümet gücü, kanun koymayla ilgili sorumlulukları ve temsilcilerin seçilmesi için tasarlanan seçim sistemi oldukça havada kaldı ve farklı yorumlara açık belirsiz bir durum arz etti. Yani, çağdaş bir tarihçinin ifadesiyle, "halka her şey verildi, fakat aynı zamanda hiçbir şey verilmedi"[65]. Dolaysıyla, Rusya'da monarşinin bekası için hayati önem taşıyan bir süreç (Ekim 1905-Nisan

64 Mehlinger ve Thompson, *Count Vitte*, 24.

65 Ann Erickson Healy, *The Russian Aristocracy in Crises, 1905-1907* (Hamden, Connecticut: Archon Book, 1976), 17.

1906), yöneticilerin tedbirsizlikleriyle ve II. Nikolay'ın gönülsüzlüğüyle heba edildi ve devrim kaçınılmaz bir dönemece girdi.

Muhalefetin 1905 yılında otokrasi karşısında kazandığı en büyük zafer olan Ekim Manifestosu Rusya'yı toplumsal huzura kavuşturmak yerine daha da büyük bir sosyal ve siyasal istikrarsızlık tufanına sürükledi. Manifestonun ilanından bir gün önce başbakan koltuğuna oturan Kont Vitte, bizzat kaleme aldığı metnin kamuoyunda alkışlanmasını beklerken, seçim hazırlıklarının başladığı daha ilk gün hükümetin tepesini kara bulutlar sarmıştı. Tam bir kaos yaşanmaktaydı ve 18 Ekim'de, yani manifestonun ilanının üzerinden 24 saat bile geçmeden grevler ve sokak eylemleri tekar başladı. Kasım ayına kadar eylemcilerle mücadele eden Vitte, bir yandan da orduda ve donanmada artık iyice belirginleşen devrimci hareketin önüne geçmeye çalışıyor, ancak her yeni isyan dozu giderek artan şiddet yoluyla güç bela bastırılıyordu. Askerler ve bahriyeliler, Ekim Manifestosu'nu monarşinin zayıflığı olarak nitelendirmiş ve askeri disiplini bozsalar bile cezalandırılamayacaklarını düşünüyor ve ona göre hareket ediyorlardı.

Ekim Manifestosu sonrası ilk büyük deprem Kronstadt'da yaşandı. Finlandiya Körfezinin ağzında St. Petersburg'u korumakla mükellef Kronstadt donanma üssündeki 4000 asker ve denizci 26-27 Ekim'de silahlı ayaklanma başlattılar. Barakalarından çıkan askerler kente ilerleyip 120 işyerini talan ettiler.[66] Maddi zarar 1 milyon rublenin üzerindeydi, ancak hükümeti en çok endişelendiren gelişme, bu kez ayaklanmaya katılmayı reddeden askerlere de saldırılmış olmasıydı. Baltık donanması komutanı, Kronstadt isyanının bastırılması için "mümkün olan en büyük destek kuvvetinin" gönderilmesini talep etmişti. İşin ilginç tarafı, isyana katılan askerlerin talepleri siyasal değil, daha ziyade günlük yaşamlarını ilgilendiren meselelere yönelikti: terhis süresinin kısaltılması, aylık asgari 6 rublelik maaş, alkol tüketimi izni, boş vakitlerinde toplantı hakkı ve benzeri. Hükümet Kronstadt ayaklanmasını

66 Rogger, *Russia in the Age of Modernisation and Revolution,* 208-228.

Pskov ve Petersburg'dan gönderilen takviye kuvvetlerle bastırabildi (27 ölü, 72 yaralı) ancak artık devrimci hareketin siyasal hak talepleriyle sınırlı kalmadığı, ve halk nezdinde çok daha kapsamlı bir reform beklentisinin bulunduğu da anlaşılmış oldu.[67]

Yaşanan kaosa rağmen, Ekim Manifestosu'nun ilanından Aralık başına kadar geçen süre içerisinde kamusal alanda o ana kadar hiç görülmemiş bir özgürlük rüzgarı esmekteydi. Tarih literatürüne "Özgürlük Günleri" olarak geçen bu dönemde, hükümet ve monarşi karşıtı gazete ve dergilerin sayısı neredeyse on katına çıkmış ve siyasi spektrumun her kanadından (Marksist, Sosyalist Devrimci, liberal vs.) "mantar gibi çoğalan" fanzinler sokak ortasında satılmaya başlamıştı. Dönemin Alman büyükelçisi bu durumu endişeyle takip etmiş ve günlüğüne "sanki hükümet kendi eliyle devrimcilere destek atıyor" notunu düşmüştü.[68] Kanlı Pazar'ın birinci yıldönümünde Vitte yorgun düşmüş ve ne halkın ne de Çar'ın beklentilerini karşılayamaz hale gelmişti. Mart ayı başından Duma seçimlerine kadar Devlet Konseyi toplantılarına çeşitli mazeretlerle katılmamış ve masasında biriken bir yığın dosyanın kapağını bile açmadan kaldırıp atmıştı. Doktorları kalp sorunu çektiğini söylemişti fakat yakın bir arkadaşına daha sonra itiraf ettiği gibi esas mesele psikolojikti ve görevi bırakması an meselesiydi.

Beklenenin askine Kont Vitte, Birinci Duma'nın açıldığı Nisan 1905'e kadar görevinin başında kaldı. Aslında Ekim Manifestosu sonrası oluşan siyasi belirsizlik ortamında Rus gazetelerinde bir çok kötümser senaryo yazılıp çizilmiş fakat bunların çoğu asılsız çıkmıştı. En çok da, monarşinin bir yolunu bulup Duma'nın açılmasına izin vermeyeceği yönündeki karamsar liberal çevrelerin tahminleri mesnetsiz çıktı. 1906 yılının ilk çeyreğinde siyasi partilerin seçim kampanyaları hız kazandı ve Vitte hükümetinin bu duruma müdehale etme gibi bir niyetinin olmadığı belli oldu. Monarşinin tutumuyla ilgili yapılan hatalı spekülasyonların

67 A.g.e., 208-228.

68 Ascher, *The Russian Revolution of 1905,* 121-135.

ötesinde, Rus siyasi spektrumundaki çok az parti halkın önceliklerini anlayabilmişlerdi. Rusya'da kitle hareketi mevcuttu ve 1905 yılından beri momentum kazanmıştı, fakat insanların çoğu ne muhafazakar ne de devrimciydi. Kapsamlı bir ıslahat bekleyen ve meşrutiyet ortak paydasında birleşen Rus halkının tavrını özellikle devrimci partilerin çoğu yanlış okumuşlardı. Devrim bitmemiş, sadece farklı bir safhaya girmişti. Ekim Manifestosu'ndan bu yana Rus siyaseti sessizce fakat derinden bir değişim geçirmişti. Bu durum 1906'nın Mart ayında taslak anayasa hazırlıklarının tamamlanmasına yakın netlik kazandı.

Birinci Duma'da yer alacak 524 mebus için seçimler 1906 Şubat ayının sonunda başladı ve imparatorluğun belli başlı tüm vilayetlerinde Nisan ayının ortasına doğru tamamlandı. Perifer-deki bir takım bölgelerde seçimler Temmuz ayına kadar devam etmişti ve Birinci Duma 27 Nisan 1906'da açıldığında yalnızca 436 mebus seçilebilmişti.[69] Nisan ayı sonunda göreve başlayan temsilcilerin çoğu büyük kentlerden ve Polonya vilayetlerinden geliyordu. Temmuz ayının sonuna kadar seçilen yeni temsilciler Petersburg'a taşınıyorlardı fakat Birinci Duma en kalabalık günlerinde bile en fazla 499 mebusu bir araya getirebilmişti. Vitte hükümeti, kilisenin de desteğini alarak, seçim sonuçlarını etkilemeye çalışmış ve monarşi taraftarı mebusların seçim kampanyalarına sponsor olmuştu, fakat seçim sonuçlarında muhalefet cephesinin bariz bir üstünlüğü vardı.

Neticede Rus tarihinin ilk genel seçimleri şaşılacak derecede sorunsuz tamamlanmış, ve çoğunluğu okuma yazma bilmeyen milyonlarca Rus vatandaş büyük bir hevesle oy sandıklarına koşmuştu. Rusya'nın Avrupa kıtasındaki 36 vilayetinde katılım oranı yüzde 50-55 arasında seyretti; ki bu beklentilerin çok üzerinde bir rakamdı. Rusya genelinde seçime katılma oranı yüzde 40 civarındaydı.[70] İşin ilginç tarafı seçmenlerin çoğu ne kilisenin,

69 Birinci Duma Seçim İstatistikleri İçin Bakınız: Mehlinger ve Thompson, *Count Vitte*, 241-288.

70 A.g.e., 279.

ne monarşinin ne de sosyalist devrimcilerin tavsiyelerini dinlemişlerdi ve ıslahat programlarını daha inandırıcı buldukları için merkez partilere yönelmişlerdi. Tarih literatüründe seçimlerle ilgili oldukça çelişkili istatistiksel veriler mevcut. Fakat bugün kabul gören rakamlara göre Duma'da Mayıs ayında görev yapan 478 temsilcinin 185'i Anayasal Demokrat (Kadetler), 112'si Bağımsız, 17'si Sosyalist Devrimci (SR), 94'ü diğer sol partiler (Trudovikler dahil), 25'i Barışçıl Yenilenme Grubu, 32's, Polonya Milli Demokrat, 13'ü Oktobrist idi.[71]

Bu tabloda dikkati çeken başlıca unsur, Kadetlerin üstün başarısıdır. Kadetlerin solundaki partiler başlangıçta Duma seçimlerini boykot kararı almışlardı. Seçimlerin hükümet tarafından düzenlenen bir mizansenden başka hiçbir iş olmadığına inanan sosyalist partilerin çoğu, bu düzmeceye katılmanın Vitte'nin ekmeğine yağ süreceğini düşünmüşler ve devrimci kitlelere ihanet olarak addetmişlerdi. Bununla beraber, başlıca sol partiler arasında (Menşevikler, Bolşevikler ve Sosyalist Devrimciler) önemli farklılıklar bulunmaktaydı. Lenin ve etrafındakiler Duma'nın şu ya da bu şekilde monarşiye yanaşacak liberaller tarafından doldurulacağına inandıklarından, her türlü yasama faaliyetinin karşı-devrimcileri iktidarda tutma yönünde atılacak adımlar olarak değerlendirmişler ve "aktif boykot" siyasetini benimsemişlerdi. Bu sadece seçimlere uzak durma anlamına gelmiyor, aynı zamanda seçim kampanyalarına karşı durmak için eylem planı demek oluyordu.[72]

Menşevikler ise, Lenin'in yaklaşımını "tam bir saçmalık" olarak nitelendirmişler ve üç aşamda yapılan seçimlerin ilk iki aşamasına katılıp, Duma temsilcilerinin seçileceği son turda çekilme kararı almışlardı.[73] Menşeviklerin iddiasına göre, Sosyal Demokratlar ilk iki tura katılarak en azından kitleler ile tanışma ve beraber çalışma fırsatı yakalayacaklardı, ve nihayet devrimci propaganda ancak kitlelere ulaşarak mümkündü. Sosyalist bloğun

71 A.g.e., 283.
72 A.g.e., 285.
73 A.g.e., 288.

üçüncü temel partisi olan Sosyalist Devrimci Parti (SR) ise bir bakıma Lenin'den daha radikal bir tutum takınmıştı. Monarşi tarafından önlerine atılan kırıntılarla yetinmeyi zul addederiz diyen SRler, Duma seçimlerine karşı tutum takınmayı bile gereksiz bulmuşlar ve işler doğal sürecine bırakılırsa Duma'nın zaten korkak, aşağılık, ve üçkağıtçı politikacılarla dolacağına inanmışlardı ki bu iyi bir şeydi, çünkü böyle bir parlamentoyu önlerinde gören seçmen için artık saçma illüzyonlara yer kalmayacaktı.

Aralarındaki farklara rağmen ve bir ölçüde 1905 Devrimi'ndeki sınırlı rollerine rağmen sosyalist partiler temel bir konu üzerinde anlaşıyorlardı. Buna göre 1905 devrimlerinin başrol oyuncuları bilhassa işçi ve köylüleri giderek daha fazla istismar edenler, 1890'lardaki tarım krizi yıllarında imtiyazlarını kaybeden soylular ve en nihayetinde Romanov hanedanlığının sanayileştirme ve merkezileştirme yanlısı bürokrasisine karşı paylarını korumak için kırsal bölgelerdeki özyönetimlere (*zemstvo*) dönen toprak sahipleridir. Aynı çerçevede, Çarlık bürokrasisinin politik atâletinden asıl zarar görenler, büyüyen ve giderek huzursuzlaşan orta sınıf ve her geçen gün daha fazla tedirginleşen toprak sahibi seçkin sınıftır ve bu kesimlerin kendilerini güvende hissetmemelerinin, huzursuzluklarının veya tedirginliklerinin sebebi çarlığın "sosyal istikrarı temin etmede giderek beceriksizleşmesinden başka bir şey olamaz"[74].

Meşrutiyet Krizi

Sonuçları itibariyle, 1905 Devrimi'nin Rus siyasi tarihindeki iz düşümünü araştıran bir çok tarihçi, sosyalistlerin iki ihtilal arası tecrübelerine değinmiş ve 1905 olaylarını 1917 devrimlerine giden yol olarak değerlendirmiştir. Ancak, Isaiah Berlin ve Andrzej Walicki gibi, 1905 krizinin Rus siyasi düşüncesinde yarattığı etkileri uzun vadeli (*longue durée*) bir evrim süreci içerisinde ele alan araştırmacılar, sosyalistlerin nihai başarısından ziyade, Rus

74 Christopher Read, *From Tsar to Soviets: The Russian People and Their Revolution* (London: UCL Press, 1996), 11.

liberalizminin sorunlarıyla ilgilenmiştir. Gerçekten de, Ekim Manifestosu'nu bir kırılma anı olarak ele alacak olursak, Dördüncü Duma'nın 1917 Şubat Devrimi'yle feshedilmesine kadar geçen süre zarfında Rus liberallerinin neden başarılı olamadığı muamması bugün dahi akılları meşgul etmektedir. Bu çalışmanın da cevabını aradığı önemli sorulardan biri olması bakımından 1905 kontekstinde Rus liberalizmine bir miktar değinmekte fayda var.

Aralarındaki ufak tefek farklılıklara rağmen, gerek Rus liberalleri gerekse Rus liberalizmini inceleyen Batılı tarihçiler, Rusya'nın geçmişini yorumlama biçimleri bakımından birbirlerine benzerler. Her iki grup da, yaptıkları analizlerde Rus liberalizmini umumiyetle Avrupa liberalizmi çerçevesine oturturlar. Buna göre, orta sınıfın palazlanmasıyla tesis edilecek demokratik parlamenter sistem modeli esastır, ve Rus liberalizmiyle ilgili yapılan incelemelerin neredeyse tamamı, imparatorluğun son yıllarında liberallerin bu sözde modelden ve normlardan hangi noktalarda saptıklarını açıklamaya çalışırlar. Her hâlükârda, mevcut tarih literatüründe örneğine en fazla rastlanan kitap ve makale başlığı "1905 sonrası Rusya'da demokratik siyasetin kaderi ve trajik sonu" biçiminde özetlenebilir. Benzer şekilde, Rus liberallerini bireysel haklar gibi farazi meselelere fazla vakti olmayan, daha ziyade halkın gündelik sorunlarıyla ilgilenen küçük ama azimli bir siyasi fraksiyon olarak resmetmek gelenek halini almıştır. Bu tip kalıplaşmış tasvirlerde bir parça haklılık payı olmakla beraber, 1905 ve 1917 devrimleri arasında liberallerin neden başarısız olduğunu açıklamaya yetmez.

İşin aslı, Rus liberalleri, Avrupalı muadillerinin aksine çok daha heterojen bir grup olarak ortaya çıkmıştı, ve kendini Rus liberali olarak tasvir edenlerin çoğunluğu, ideolojik nüanslardan ziyade klasik-liberalizmin prensiplerini yasal bir zemine oturtmayı ilk hedef olarak görüyordu. Vakitlerinin çoğunu artan hükümet kontrolü ve baskısına karşı öznel hakları koruma mekanizmaları geliştirmeye harcıyorlardı ve kendilerini ifade ediş biçimlerinde ilericiliğe ve çağdaşlaşmaya yapılan bir vurgu

hakimdi. Burada önemli olan, Rus liberallerinin çağdaşlaşmadan kastettikleri şeyin Avrupa-merkezci bir vizyondan yahut monarşinin önayak olacağı bir kalkınmadan ziyade, hukuka ve rasyonaliteye dayanan uzun vadeli bir siyasi-kültürel süreç olduğudur.

Liberalizmin tanımı hangi ulusal kontekste yapılırsa yapılsın, kolay bir iş olmayacağı aşikar. Fakat 1906 senesinin Mayıs ayında açılan Birinci Duma'nın görüntüsüne bakarak, Rusya'da cereyan eden liberalizm için en azından şunu söyleyebiliriz: Görünüşte birbirleriyle bağdaşmayan ve siyasi olarak farklı eğilimleri bulunan çok sayıda akımın Rusya'da hukuk devletinin inşası için kurdukları bir müttefiklik ilişkisi. Bu tür geniş bir platformda, Pyotr Struve'den Pavel Milyukov'a, otokrasinin keyfiliğinden sıkılmış, Rusya'ya asgari bir siyaset ahlakı getirmek isteyerek muhalefet cephesinde birleşmiş hemen herkesi görmek mümkündü. Farklı bir ifadeyle, Birinci Duma'nın açılışı esnasında liberal düşünce etrafında birleşmiş insanların ortak arzusu Rusya'yı cemaate (*Gemeinschaft*) değil topluma (*Gesellschaft*) dayalı bir sosyal birlikteliğe kavuşturmaktı.[75] Bu çok da şaşırtıcı olmasa gerek; nitekim, yirminci yüzyıl başında Rusya'da Avrupa'daki gibi geniş bir iletişim sistemi, verimli bir piyasa ekonomisi yahut ahenkli bir kurumsal yapı yoktu. Dolayısıyla liberaller arasında, Pyotr Struve gibi, gençlik yıllarında Marksizm'e gönül verip, sonradan Rusya için hakiki önceliklerin üniversite eğitimi, bürokratik reform ve profesyonelleşme gibi meseleler olduğunu savunmaya başlayan bir çok insan bulunuyordu.

Çar II. Nikolay Ekim Manifestosu'nu ilan ettiğinde, Rusya'da otokrasi ve halk iradesi arasındaki gerilimi bitirmesi en muhtemel parti olarak Kadetler görünüyordu. Ekim 1905 ile Birinci Duma'nın açılışı arasında geçen süre zarfında, sivil ve siyasi hakları genişletmek, merkezi ve yerel idarelere harmoni getirmek, temsiliyet tabanını büyütmek gibi sözlerle 1906 Genel Seçimlerine hazırlık yapan Kadetler Birinci Duma'da en büyük parti olarak

75 A.g.e., 14.

yer aldı. Kimilerine göre, bu başarıda 1905 öncesi Rus liberalizminin öncülüğünün toprak sahiplerinden (*zemsty)* aydınlar sınıfına (*intelligenty*) geçmesi önemli rol oynamıştı. Ancak Kadetler, tıpkı temsil ettikleri liberalizm varyantı gibi, hiçbir zaman tam homojen bir yapıya sahip değildi (yani hem *zemsty* hem de *intelligenty* tarafından ortak yönetiliyordu) ve başarılarının esas sırrı seçim stratejileriydi.

İlk bakışta Kadetler on dokuzuncu yüzyıl Rusya'sının batılılaşma akımına yeni bir soluk getirmiş gibi görünüyordu. Ancak, Kadetleri farklı kılan özellik kanunların üstünlüğüne ve yasal zemine (legalism) yapılan güçlü vurguydu. Kendilerini "liberal" olarak değil de, "anayasacı" olarak tanımlamalarının altında yatan sebep budur. Sadece bireysel haklar meselesini değil, sosyal adalet, refah devleti ve toprak reformu gibi konuları ön planda tutarak 1906 seçimleri öncesi, ülke çapındaki üye sayılarını 100,000'in üzerine çıkardılar ve seçimlerde %30 oy oranıyla Birinci Duma'da 179 sandalye elde ettiler. Seçimlerden altı ay önce, Ekim 1905'te yaptıkları ilk toplantıda, kulağa neredeyse cumhuriyetçi ve devrimci gelebilecek sloganlarla yola çıkmışlardı, ve başlangıçtaki taktikleri "Solda Sıfır Düşman" idi[76]. Gerçekten de, Kadetler 1905 Devrimi sonrası sol seçmenlerden önemli ölçüde oy toplamışlardı ve anayasal reforma yaptıkları vurgu ile "liberal" seçmen grupların ötesine geçmeyi başarmışlardı. Gerek revizyonist Marksistler gerekse ılımlı popülistler Kadetlerin hassasiyetlerini paylaşıyor, toplum ve devlet üzerine çizdikleri seçim kampanyası başlıklarını beğeniyordu.

Politik spektrumda Kadetlerin sağında bulunan başlıca liberal parti Oktobristlerdi. İsimlerinden de anlaşılacağı üzere, meşruti monarşinin muhafazakar kanadını temsil eden ve Çar'ın Ekim Manifestosu'nu benimseyip, muhaliflere mesafeli duran bu parti yeni Rusya'nın siyasi düzeninden memnun görünüyorlardı. Esas itibariyle, Oktobristler'in içinde monarşinin üstünlüğünü

76 Linda Edmondson, "Was there a movement for Civil Rights in Russia in 1905," Olga Crisp ve Linda Edmonson, *Civil Rights in Imperial Russia* içinde (London: Oxford University Press, 1989), 263-285.

pervasızca savunan kayda değer sayıda üye bulunuyordu. Dolayısıyla, seçimlere giderken Oktobrist parti sloganları ve stratejileri Kadetlerin yanında oldukça sönük kalmıştı, ve Oktobrist liderlerin fikirlerini Struve, Maklakov ve hatta Stolıpin çok daha net biçimde ifade ediyordu. Farklı bir ifadeyle, Oktobristler bir yandan anayasacı liberal muhalefet cephesini birleştirmeye çalışıyor, diğer yandan içlerindeki monarşistler ile mücadele ediyordu. Üstelik, anayasal düzen ve liberal muhalefet için yaptıkları çağrının fazla orijinal bir tarafı da yoktu; Kadetler'in düşünce önderlerinden Pyotr Struve'nin devrimden aylar önce ilk defa yurtdışında yayımladığı, ve zamanla ülkeye kaçak sokulup geniş kitlelere ulaşan *Osvobojdenie* (Kurtuluş) dergisinde anayasal-liberal düzene dair tezleri bulmak mümkündü.

Struve, Ekim Manifestosu'ndan bir yıl önce "Demokrat Parti Organizasyonu" başlığı altında kaleme aldığı köşe yazılarında, monarşinin yirminci yüzyılda nasıl hayatta kalabileceği hususunda önemli ipuçları vermiş ve imparatorluğun bekası için bir yol haritası belirlemişti. Struve'ye göre "Rusya'da geniş bir tabana yayılacak demokratik bir platform" sadece halk için değil, monarşi için de "elzemdi", ve "evrensel prensiplere dayanan ve eşit koşullarda yapılacak bir genel seçim" sonrası kurulacak "liberal demokratik parti" yirminci yüzyılın yeni uluslararası düzenine "barışçıl geçişi" sağlayabilirdi.[77] Struve'nin öngördüğü liberal demokratik programın 1905 Zemstvo Kongresi'nde benimsenmesi ve iki haftada bir neşredilen *Osvobojdenie* dergisinin popülaritesinin artması, Struve'nin "*zemstvo* muhalefet cephesiyle… demokrat aydın sınıfın müttefikliği" konusunda yazılar yazmasına sebep oldu.[78] 1905 olayları yaşanırken, Struve yoğun biçimde *zemstvo*-entelijansiya ittifakına değiniyor ve "Rusya'nın ihtiyacı olan devrimci kudretin yalnızca toprak sahipleriyle aydınların birlikteliği vasıtasıyla kazanılabileceğini," savunuyordu.[79]

77 *Osvobojdenie*, no.58 (Ekim 14/27, 1904): 130.

78 *Osvobojdenie*, no.74 (Temmuz 13/26, 1905): 196-198.

79 *Osvobojdenie*, no.63 (Ocak 7/20, 1905).

Ne var ki, 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nda alınan yenilgiler devrimci hareketi güçlendiriyor ve Rus otokrasisine karşı oluşan cephe giderek büyüyordu. Neticede Rus liberalleri arasında önemli bir zümre Struve'nin savunduğu "*zemstvo*-entelijansiya müttefikliği" tezinden yavaş yavaş uzaklaştı, ve Ekim Manifestosu'nun ilanından sonra, salt anayasacı tezlerle genel seçimlerde devrimci sol partilere karşı rekabet edilemeyeceğini savunmaya başladılar. Struve'nin iddia ettiği "devrimci hareketin doktrinci tavrı" ve "aşırı sol partilerin hiçbir koşulda Rus halkına hitap etmeyeceği" gibi tezler liberallerin bir bölümü tarafından reddedildi.[80] Özellikle devrimin yarattığı yekvücut kitle hareketi fırsatını tepmek istemeyenler Struve'nin "ılımlı liberal parti" programını rafa kaldırıp, devrimci sol partilerin oy tabanına göz diktiler ve Sturve'nin "protestolarına" rağmen sol partilerle işbirliği arayışına giriştiler.[81]

Özetle, Kanlı Pazar'dan Birinci Duma'nın açılışına kadar geçen süre Rus liberalizmi için önemli bir tecrübe olmuş, fakat aynı zamanda tutarsızlıklarını da meydana çıkarmıştır. Gerek Kadetlerin, gerek Oktobristler'in, gerekse diğer liberal fraksiyonların 1905-1906 deneyiminden çıkardıkları en önemli ders belki de kendileri hakkında olmuştur; o ders ise liberallerin devrimci olmadığı gerçeğidir. Kimileri bunu daha en başından beri biliyordu. Struve'nin ifadesiyle, Rus liberallerin büyük bir kısmı devrim yolunda solcularla (Sosyal Demokratlarla) beraber yürümeye başlamış, fakat zaman içinde giderek uzaklaşmış, hatta onları kınar hale gelmişlerdi[82]. Mesela, güç kullanarak iktidarı ele geçirme konusunda Kadetler ile Sosyal Demokratlar arasında ardı arkası kesilmeyen tartışmalar başlamış ve Birinci Dünya Savaşı başlarken bu tartışmalar yerini apaçık husumete bırakmıştı.

80 *Osvobojdenie*, no.71 (Mayıs 18/31, 1905): 337-343.

81 *Osvobojdenie*, no.71 (Mayıs 18/31, 1905): 337-343.

82 S.A. Smith, "Workers and Civil Rights in Tsarist Russia, 1899-1917," Olga Crisp ve Linda Edmonson, *Civil Rights in Imperial Russia* içinde (London: Oxford University Press, 1989), 145-169.

İşin ilginç tarafı, on dokuzuncu yüzyıldan beri Rus liberalleri için düşmanlar siyasi spektrumun sağında yer almaktaydı ve tehdit algısı hep sağcılara yönelikti: monarşistler, ruhban sınıfı, oligarşi destekçisi aristokratlar, ya da ülkedeki yoksulluktan, cehaletten ve sömürüden zerre kadar rahatsız olmayan bürokrat takımı. 1905-1906 hadiseleri sırasında Rus liberalizminde değişen en önemli husus işte bu tehdit algısı olmuştur.[83] Her ne kadar Birinci Duma'nın açıldığı günlerde, liberallerin büyük bölümü kendilerini halen "hümanist ve cömert" olarak nitelendirdikleri sola yakın görseler de, 1905-1917 arası bu durum daha ciddi kırılmalara sebep oldu ve kimi liberaller artık tehdidin soldan geldiğine emindiler.[84] Isaiah Berlin'in ifadesiyle, 1905 Devrimi sonrası liberaller arasında sol siyasete karşı beslenmeye başlanan "huzursuzluk" 1917 ihtilallerinin arifesinde yerini "daha kronik bir hastalığa" bıraktı ve "liberallerin sağ-sol arasındaki sıkışmışlığı ve çelişkisi içinden çıkılamaz bir hal aldı"[85]. Öte yandan, 1917 Şubat Devrimi sonrasında kendilerini solda tanımlayacak olan liberallerin az bir kısmı da oynanan piyeste Hamlet rolüne soyundular, ve onlar kararsızlıklarıyla boğuşadursunlar, "toprak, ekmek, ve barış" sloganları arasında Bolşevikler iktidara emin adımlarla yürüdüler.

Sonuç

Çarlık Rusyası'nın yirminci yüzyılı böylece 1905 yılındaki bir devrimle başladı. Teodor Shanin'in zekice ifade ettiği gibi aslında "tüm dünya Rus devrimiyle yeni bir yüzyıla girdi"[86]. Çerçeve biraz genişletilerek bakıldığında, 1905 Rus Devrimi'nin

83 William G. Wagner, "Ideology, Identity and the Emergence of A Middle Class" Edith Clowes ve diğer., *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia* içinde (Princeton: Princeton UP, 1997).

84 Isaiah Berlin, *Russian Thinkers* (London: Penguin, 2008), 343.

85 A.g.e., 344.

86 Teodor Shanin, *Russia, 1905-07: Revolution as a Moment of Truth* (New Haven: Yale UP, 1986), 1.

yalnızca Rusya'ya özel bir dönüm noktasına değil, birbirinden farklı coğrafyalarda patlak veren bir dizi anayasal devrime işaret ettiği de görülebilir; Osmanlı İmparatorluğu'nda (1908) ve İran'da (1909) gerçekleşen devrimler gibi[87]. Hatta Shanin listeye Hindistan'daki (1905-1908), Endonezya'daki (1909), Çin'deki (1911) ve Meksika'daki (1912) devrimci başkaldırıları da eklemektedir. Bu yıllar ister Fernand Braudel'in ifadesiyle "dünyanın devrimler zamanı" olarak adlandırılsın, ister kendiliğinden gelişen ama daha sonraki yıllarda tamama erecek olan devrimlerin provaları olarak görülsün, değişik toplumlarda vuku bulan olayların hepsi birbirlerine benzer taleplerle doğmuş aynı potada eriyecek özellikler taşımıştır[88]. Bu konu hakkında daha detaylı bir analize girmek başka bir incelemenin konusu olabilir. Burada vurgulamak istenilen şudur: yukarıda anılan ülkelerin farklı yönetim gelenekleri ve sosyal yapıları olmasına rağmen, aşağı yukarı aynı sorunlar ve karmaşalar ile boğuşmuşlar ve benzer devrim süreçleri yaşamışlardır. Hiç değilse, mesela 1905 Rus Devrimi'nin önde gelen Jön Türklerin azmini arttırdığını söylemek mümkündür; "Uyanın" başlıklı makalesiyle İlk Duma'nın kurulduğunun haberini veren Abdullah Cevdet yayılan coşkuyu yansıtan örneklerden birisidir[89].

Benzer şekilde, yirminci yüzyılın hemen başlangıcında Rusya'nın başına musallat olan problemler Avrupa'da o sırada devam eden daha büyük sorunlarının bir parçası olarak da görülebilir – 1848 yılından beri Avrupa'nın büyük bölümünde yaşanan kitlesel işçi grevleri, köylülerin huzursuzlukları, oy hakkı mücadeleleri, silahlı ayaklanmalar gibi[90]. Fakat 1905'te otokrasinin ba-

87 Nader Sohrabi, "Historicizing Revolutions: Constitutional Revolutions in the Ottoman Empire, Iran and Russia 1905-1908", *The American Journal of Sociology*, 100:6 (May, 1995), 1384.

88 Fernand Braudel, *On History* (Chicago: University of Chicago Press, 1980), 25.

89 Yuriy Asatovic Petrosyan, *Sovyet Gözüyle Jöntürkler* (Istanbul: Bilgi, 1974), 242.

90 Norman Stone, *Europe Transformed 1878 – 1919* (Oxford; Malden, Mass.: Blackwell Publishers, 1999), Part II.

şına gelen hadise ilk hedefi meşrutiyet olan ve Birinci Duma'nın açılmasıyla sonuçlanan bir devrimdir, ve bu öteden beri iktidarı kayıtsız şartsız babadan oğula geçiren bir sistemin sarsılması anlamına gelmektedir. 1905 devriminin temel özelliği kendiliğinden gelişen düzensiz bir hareket olması ve tüm imparatorluğa şaşırtıcı bir hızla yayılmasıdır. Lakin tarihçiler devrimin tanımı konusunda uyuşmazlık içindedir ve 1905 olaylarının hakiki bir 'devrim' sayılıp sayılmayacağı konusunda farklı düşünürler.

Devrim terimi genellikle sosyal yapıda bir sıçrama olarak anlaşılır; merkezden uzaklaşan değişim faktörlerinin, yeni hükümet modelleri, mülkiyet ilişkileri ve yeni sınıf ayrımlarıyla kaynaştığı bir hareket olarak kabul edilir. Devletin sosyoekonomik yapısının yeniden düzenlenmesini, eski egemen güçlerin ve meşruiyet sembollerinin ortadan kaldırılmasını içeren bir tanzimat sürecinin ertesinde, devrimler genellikle yeni kurulan devlet aygıtlarının, yeni kurumlar tesis ederek kuvvetini pekiştirmeye çalıştığı daha radikal bir safhaya geçer. Dahası, Teodor Shanin ya da Theda Skocpol'un 1905 üzerine yorumlarından görebileceğimiz gibi, tarihçiler devrimleri çoğu zaman, organize olmuş politik tarafların yanı sıra entelektüellerin, işçilerin, köylülerin ve meslek sahiplerinin de bulunduğu organize olmuş ya da olmamış sosyal kesimlerin katılımını içeren müşterek bir mücadele süreci olarak algılamaktadır[91].

Benzer bir şekilde, Nader Sohrabi anayasacı Tanzimatçılar ile devrimcilerin yöntemlerinin birbirlerinden farklı şeyler olarak görülmeleri gerektiği konusuna dikkatimizi çekmektedir. Anayasacılar eski rejimin devlet aygıtlarının doğrudan ve tümüyle devrilmesi için mücadele etmezler, fakat bunun yerine yasama sürecinde dolaylı ya da dolaysız bir şekilde yer alabilmelerini sağlayacak, seçimle tayin edilmiş temsilci bir kurul talep ederler. Bir

91 Teodor Shanin, *Russia, 1905-07: Revolution as a Moment of Truth* (New Haven: Yale UP, 1986), 8; Theda Skocpol, "State and Revolution: Old Regimes and Revolutionary Crises in France, Russia and China", *Theory and Society*, 7:1/2, Special Double Issue on State and Revolution (Jan.-Mar., 1979), 7.

sonraki adım ise kademeli reformlar getirmek ve yasama gücü vasıtasıyla, yürütme yetkisini kontrol altına almaktır[92].

Bu açıdan bakıldığında, Rusya'daki 1905 buhranında bir devrimi davet eden tüm koşullar mevcuttur: savaş yüzünden çıkan büyük bir kriz; ekonomik sorunlar; sosyal sınıfların ve diğer çatışan grupların hızlıca çözünmesi; sivil teşkilatların ve bunların ardındaki ideolojilerin yükselişi; yönetimdeki seçkinler ve devlet aygıtlarıyla ilgili badireler; "tüm bunlarla bağlantılı ahlaki kriz"[93]; ve son olarak uluslararası konjonktür. Bu manzara 1905'e gelindiğinde Rusya'daki mevcut durumdur; fakat yine de bazı tarihçiler 1905 olaylarının yalnızca "1917'nin bir provası" olduğunu ve "1905'in kelimenin tam anlamıyla devrim sayılamayacağını" öne sürerler; bu görüşlerinin nedeni grevlerin, sokak eylemleri ve gösterilerin, kargaşa ve ayaklanmaların "1905'te Rusya'yı kasıp kavurmasına rağmen pek çok sosyal, politik ve ekonomik kuruma dokunmamış olmasıdır[94].

Mesela, Alan Wood açıkça 1905'deki olaylara mikro açıdan bakar ve bu dönemi Bolşevik Devrimi'ne giden yolda bağlantısız bir dönemeç olarak görür. Wood'un üzerinde ısrarla durduğu konu 1905 Devrimi'nin meşrutiyetçi yapısıdır. Wood'a göre 1905 yılındaki olaylarının henüz bütün devlet aygıtlarıyla birlikte eski rejimi tümüyle tasfiye etmeyi amaçlayan bir yapısı yoktur.

92 Nader Sohrabi, "Historicizing Revolutions: Constitutional Revolutions in the Ottoman Empire, Iran and Russia, 1905-1908", *The American Journal of Sociology*, 100, 6 (May, 1995), 1385.

93 Aleksandr Tager, Beylis olayı üstüne yazdığı eseri *The Decay of Czarism* (Çürüyen Çarlık) olarak isimlendirmiştir. Yahudilerin yaşadığı zorluklara sempatiyle yaklaşmış olan Tager, anti-Semitizmin yükselişini Romanov hanedanlığının ahlaki çöküntüsünün başlangıcı olarak görmüştü. Dahası Tager anti-Semitizmi yeni Çarlık politikasının temeli olarak kabul etmekteydi – bu muhalifleri yatıştırmakla uğraşmak yerine halihazırda yandaş olanlara yaklaşan bir politikaydı. Tager, Lenin'in şu sözlerine katılmaktadır: "1905 Devrimi'nden sonra II. Nikolay monarşisi sırtını burjuvanın karşı devrimci yapısına dayamıştır." Bkz: Aleksandr Tager, *The Decay of Czarism: The Beiliss Trial* (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1935), 5.

94 Alan Wood, "Russia-1905: Dress Rehearsal for Revolution", *History Today*, 31, 8 (August, 1981): 28-29.

Rusya'da bu an Çarlık rejiminin tamamen ortan kaldırıldığı Şubat ihtilaline tekabül eder. Wood'un hesaba katmadığı nokta ise 1917 Şubat Devrimi'ne yol açan olayların net olarak 1907 Darbesiyle başlayan zincirleme olaylar dizisi olduğu gerçeğidir.

1907'de İkinci Duma'nın kapatılarak otokrasinin restore edildiği ve devrimin sona erdirildiği dönem sonrasında Rus toplumunu sarsan başlıca ortak problemleri göz önünde bulundurursak, 1905 ve 1907 arası dönemi bir bütün olarak ele alabiliriz: başarısız toprak reformları, kefaret ücreti denilen ödemeler ve ülkenin hızlı sanayileşme hareketini finanse eden ağır vergi yükü karşısında köylünün hoşnutsuzluğu[95], aydın çevreler arasındaki devrimci grupların ve fikirlerin yaygınlaşması[96], Çar II. Nikolay'ın atalarına kıyasla zayıf karakteri, bakanları ve generalleri tarafından kolaylıkla etki altına alınabilmesi ve çarın bu özelliklerinin hükmettiği seçkinleri rahatsız ve tedirgin etmesi gibi[97].

Dahası Aleksandr Gerschenkron'un savunduğu gibi, Rus köylüsünün özgürleşme sonrası (1861) kötüleşen yaşam koşulları (kefaret ücretleri ve haksız toprak bölüşümü) aslında eş zamanlı gerçekleşen sanayileşme hamlesi için uygun bir ortam yaratmıştı. Fakat sonuçlar itibariyle 1905 yılında Rus kentlerinde görünen manzara merkezi otoritenin hedeflediklerinden çok farklıydı. Başka türlü söylersek, köylülerin yeterince toprak

95 Köylü sorunu için bkz: Oleg G. Bukhovets, "Political Consciousness of the Russian Peasantry in the Revolution of 1905-1907," *Russian Review*, 47:4 (October, 1988): 357-374; S. Stepniak, *The Russian Peasantry* (London: S. Sonnenschein, 1905); Gary M. Hamburg, "The Russian Nobility on the Eve of the 1905 Revolution," *Russian Review*, 38:3 (January, 1979): 323-338; Oscar Anweiler, *The Russian Workers, Peasants and Soldier Councils, 1905-1921* (New York: Pantheon Books, 1974).

96 Aydın çevresi için bkz: Vladimir C. Nahirny, *The Russian Intelligentsia: From Torment to Silence* (New Jersey: Transaction Books, 1983); Peter Struve, "The Intelligentsia and Revolution," *Vekhi,* çev., Marshall S. Shatz ve Judith E. Zimmerman, (New York: M.E. Sharp, 1994).

97 Sergey Vitte, *The Memoirs of Count Vitte*, çeviren, Abraham Yarmolinsky, (New York: Double Day), 181.

sahibi olamamalarına ilaveten hanelerine dayatılan mali yükümlülükler kırsal kesimden kaçışı tetikledi ve böylece yeni gelişmeye başlayan sanayi hamlesi için önemli miktarda emek ikmali sağlandı. Fakat reformlar ve bunları izleyen yasama önlemleri her yerdeki *obşçinaya* (köy komünlerine) yetki vererek topraktan göçe karşı bir duvar öremediği için gerek taşrada gerekse merkezde devrimci hareket için uygun koşulların oluşmasına sebep oldu[98].

1905 devrimi sonrası Rus İmparatorluğu hayli parçalanmış bir toplum yapısı arz ediyordu ve her sosyal grup çoktan politikleşmiş sınıf bilinci geliştirmişti[99]. İmparatorluk Rusya'sının son zamanlarındaki sanayileşme ve modernleşme hamlesi düşünüldüğünde, Romanovların açıkça orta halli grupların büyümesini teşvik ettiği görülür. Bu kitabın de kaynakçasını belirleyen bir çok tarihçi bugün dahi kulağa tanıdık gelen bir meseleye cevap bulmaya çalışıyorlar: Bu birbirine benzemeyen orta halli gruplar hangi oranda bir orta sınıf kimliği kazanmıştır? Hangileri devrimci hareketlere katılmıştır? Hangileri monarşinin yanında yer almıştır? Benzer şekilde, vatandaşlık hakları ile ilgili tartışmaya katılan tarihçilerin çoğu, Rus liberallerinden (ülkelerini Batı standartlarına göre yetersiz görseler de), sosyalistlere (vatandaşlık hakları konusunda Batılı kavramların evrenselliğini kabul etmeseler de), *zemstvo* liberallerinden, profesyonel meslek sahiplerine, öğretmenlerden öğrencilere kadar milyonlarca insanın özgürlük, eşitlik ve otokrasinin keyfiyetine bir son verme arzusuyla siyasi protestolara katıldıklarını öne sürerler.

1904-1905 Rus-Japon savaşı ile başlayan ve otokrasinin keyfi idaresine karşı şiddetlenen tufandan en fazla zarar gören Çarlık ekonomisi olmuştu ve monarşi gündelik hayatın gereksinimlerini

98 Aleksandr Gerschenkron, "Problems and Patterns of Russian Economic Development," Michael Cherniavsky *The Structure of Russian History: Interpretive Essays* içinde (New York: Random House, 1970); 268-281.

99 Bu konuda iki yararlı kaynak Olga Crisp ve Linda Edmondson, *Civil Rights in Imperial Russia* (New York: Clarendon Press, Oxford, 1989); Edith W. Clowes, Samuel D. Kassow, ve James L. West, *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1991).

temin edemez hale gelmişti. Ekim Manifestosu'yla tesis edilmeye çalışılan güven ortamı da beklenilen etkiyi yaratmadı ve Aralık 1905'te hükümet iflas bayrağı çekti. 1897 Para Basma Kanunu'na göre Aralık ayında Rus Merkez Bankası'nın 300 milyon rublelik basım limiti kalmıştı. Japon Harbi sırasında artan kağıt para talebi altın karşılığı olmadan sağlanamıyordu ve Devrim sonrasında tükenen altın stokları sebebiyle Çarlık ekonomisi ciddi bir krizin eşiğine geldi. 29 Kasım-14 Aralık arası bankalardan 48 milyon ruble karşılığı altın çekilmiş, 14-29 Aralık tarihlerinde 63 milyon daha talep edilmişti. Yatırımcılar paralarını yurtdışına götürmek istediklerinden ülkede döviz krizi de baş göstermişti, ve, 1905 krizine kadar Romanovlar ile son derece iyi geçinen Alman bankerler bile, 50 milyon rubleye karşılık gelen altınlarını geri istemişleri. 1905 yılının son günlerinde Mendelssohn bankasının ülkedeki yatırımları durdurmasıyla Rusya'daki altın standardı çok ciddi bir darbe aldı.

Yaşanan kriz ortamında, Rusya genel seçimleri beklerken, ekonomik ve siyasi sebeplerden dolayı Finans Bakanı Şipov uzun vadeli bir iç borçlanmayı uygun bulmuyordu ve Sergey Vitte'nin de desteğini alarak 400 milyon rublelik kısa vadeli dış borç kararı alındı. 26 Ocak 1906'da II. Nikolay konuyu Şipov ve Vitte ile müzakere ederek altın rezervlerinin ülke dışına çıkışını kısıtlayan yeni önlemler aldı.[100] Tüm müdahalelere ve uluslararası bir konsorsiyumdan bulunan 400 milyon rublelik borca rağmen Çarlık ekonomisi bir daha tam olarak toparlanamadı. 1906 yılının sonunda, Rus senetleri Rus-Japon Savaşı öncesi seviyesinin bile çok aşağısındaydı. Başbakan Pyotr Stolıpin 1909'da savaş tazminatlarının son taksitini yatırdığında, II. Nikolay çoktan yeni bir dış borç kararnamesi imzalamış ve aynı uluslararası konsorsiyumundan, bu kez 525 milyon rublelik, ödünç altın getirilmişti. 1909 yılından Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen altı yıl içerisinde Petersburg gazetelerinde her gün şu sorunun cevabı aranacaktı: Rusya'yı 1905 yılında iflasın eşiğine getiren neydi? Harp yahut ihtilal?

100 Ananich, "Russian Military Expenditures in the Russo-Japanese War, 1904-5," 449-464.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MEŞRUTİYETİN SANCILARI VE STOLİPİN

Rejim Toparlanıyor (1906-1907)

1905 Devrimi'nin sonucunda oluşan meşruti düzen, yaşanan ekonomik dönüşümün içeride yarattığı siyasi özgürlük taleplerini kısmen karşılamıştı. Rakiplerine benzer bir siyasi sisteme geçerek uluslararası arenadaki imajını da güçlendiren Çarlık Rusyası'nın var olan çelişkilerini çözmek için önünde bir fırsat duruyordu. Fakat Nikolay durumu tam olarak böyle görmüyordu ve otokratik haklarına getirilen mütevazı kısıtlamalardan dahi son derece hoşnutsuzdu. Nikolay bunu 1905'te birçok tavize onay vermek zorunda kalırken, özellikle Vitte'ye zaten belli etmişti.[1] Ekim 1905'te annesine yazdığı mektupta Ekim Manifestosu'nu hiç istemeden imzaladığını ve bunu sadece Rusya'yı, içerisinde bulunduğu "hoş görülemez kaos" içerisinden çıkaracağını umduğu için yaptığını vurgulamıştı.[2] Fakat Çar yine de meşruti düzenden tamamen geriye dönme yanlısı değildi. Zayıf bir Duma hem muhalefetin reform taleplerini kesebilir hem de uluslararası normlara şeklen bile olsa uyulduğunu gösterebilirdi.[3] Nikolay'ın 1906 başında kendisini ziyarete gelenlere, otokrasinin hala geçerli olduğunu, Çar olarak sınırsız yetkilere sahip olduğunu söylemesi

1 Witte, 312.
2 Bing, 187-9.
3 Gurko, 369.

pratikte anayasa ya da meclisin varlığından çekinmediğinin bir göstergesiydi.[4]

Nikolay'ın neden böyle düşündüğünü görmek için devrim sonrası kurulan siyasi düzende Çar'ın gücünü ne kadar koruduğuna bakmak gerekir. Ekim Manifestosu'ndan itibaren geçen tüm yasaların derlemesi olarak Nisan 1906'da yürürlüğe giren Temel Yasalar'a göre, Çar hala dışişleri, ordu ve donanmanın idaresini elinde tutuyordu. Yeni tesis edilen kabine sistemine göre kabine meclise değil, Çar'a karşı sorumluydu ve bakanları belirleyen Çar istediği an herhangi birini görevden alabilirdi. Duma ve Devlet Şurası'ndan geçen bir tasarının yasalaşması için mutlaka onayı gereken Çar aynı zamanda Duma'yı lağvetme hakkını da saklı tutuyordu. Bunların dışında, Çar'ın genel af ilan etmek, bir suçluyu affetmek (mahkeme kararı ne olursa olsun) ve olağanüstü hal ilan etmek gibi özel yetkileri de yasalarla korunmuştu.

Yeni kurulan Duma ise yasama konusunda bile sınırlı sorumluluğa sahipti. İki meclisli bir yapının alt meclisi olacak Duma'nın en güçlü yetkileri bütçedeki bazı kalemleri belirleme yetkisi ve bakanlar hakkında verilebilecek soru önergeleriydi. Fakat Duma dışişleri, askeri (ordu ve donanma bütçeleri hariç) ve dini konularda yasama yetkisine sahip değildi.[5] Yarısını Çar'ın atadığı, diğer yarısını da çeşitli kurumların seçtiği, üyelerin dokuz yıl görev yaptığı Devlet Şurası ise, 1906 itibariyle bir üst meclis haline gelmişti. Genellikle emekli edilen veya kızağa çekilen üst düzey sivil bürokratların ve askerlerin son durağı olan Devlet Şurası, Duma'dan gelebilecek radikal yasa tasarılarına karşı bir güvenlik supabı olarak düşünülmüştü. Duma'dan geçen bir tasarının yasalaşabilmesi için Devlet Şurası'ndan da onay alması gerekiyordu.

Nikolay'ın parlamenter rejim ve gücü paylaşmama konusundaki olumsuz fikirlerinin oluşumunda Çareviç iken hocalığını yapan Pobedonostsev'in fikirlerinden etkilenmiş olması

4 Ascher, *The Revolution of 1905*, 113.

5 Riasanovsky & Steinberg, 424.

muhtemeldir. Parlamenter rejimi "çağımızda hüküm süren en büyük siyasi yalan" olarak tanımlayan Pobedonostsev'e göre, demokrasi, halkın egemenliği ve herkesin oy hakkına sahip olması gibi prensipler modern dünya için büyük bir tehlikeydi.[6] Özellikle Rusya gibi çok uluslu, bireyciliğin gelişmediği ülkelerde, demokratik bir meclis ancak farklı milliyetlerin çatıştığı bir kurum olarak imparatorluğun çöküşüne zemin hazırlardı.[7] Bu dönemde İçişleri Bakanlığı görevini yürüten Durnovo da Duma'yı tehlikeli bulanlardandı. Durnovo'ya göre Çarlık Rusyası'nın ihtiyacı yürütmeyi eleştirerek denetleyebilecek bir meclis değil, hiçbir şekilde kısıtlanmayacak bir yürütme ve birçok farklı ulus ve sınıfın ortak paydası olabilecek bir hanedandı.[8]

Nikolay'ı bu konuda katı bulan devlet adamlarından biri de Portsmouth Antlaşması'ndan sonra geçici olarak tekrar ön plana çıkan Vitte idi. Vitte'ye göre 1906 itibarıyla parlamenter rejimden ve anayasal çerçeveden dönüş mümkün değildi, fakat Rusya'nın demokratik tecrübesinin yetersizliği düşünüldüğünde Duma'yı diplomatik ve askeri meselelerde yetkisiz bırakmak doğru bir karardı.[9] Bu konuda Vitte'ye katılanlardan biri de Rozen idi. Deneyimli diplomata göre, Rusya'daki parlamenter sistemin İngiltere'deki gibi geniş yetkilere sahip bir meclisi olması mümkün değildi zira iki ülkenin koşulları ve demokratik gelişim süreçleri farklıydı.[10]

Bu koşullar altında, Nikolay'ın gücünü korumak için hedeflerinden ilki yasal muhalefeti dizginlemekti. Bunun için en somut hedef zaten kısıtlı yetkilere sahip Duma'yı tamamen rejim destekçisi bir hale getirmekti. Rejim destekçisi bir Duma profiliyle hem rejimin meşruiyeti sağlanacak hem de muhalefete sus payı verilmiş olacaktı.

6 Pobedonostsev, *Reflections of a Russian Statesman*, 26-32, 43.

7 A.g.e., 49-51.

8 Lieven, *Russia's Rulers*, 217-20.

9 Witte, 312, 349-50; Wcislo, 223-4.

10 Rosen, 297.

Nisan 1906'da sonuçlanan Birinci Duma seçimleri için birkaç aşamalı bir seçim sistemi uygulandı. Seçime katılmanın sallantıda olan bir rejimle uzlaşmak demek olacağını ve rejimle mücadeleyi zedeleyeceğini düşünen SRler ve SDler (Menşevikler kısmi olarak Kafkasya gibi bazı bölgelerde seçime katıldılar) seçimi boykot ettiler. Seçimlerdeki en başarılı parti ise Milyukov'un liderliğini yaptığı, Özgürlük Birliği'ne diğer liberallerin de katılımıyla kurulan Kadetler idi (Resmi adı Halk Özgürlüğü Partisi). Milyukov dışında Muromtsev, Fyodor F. Kokoşkin, Vladimir D. Nabokov (*Lolita*'nın yazarı Vladimir V. Nabokov'un babası) gibi önemli isimlerin de üyesi olduğu parti, devrim öncesindeki siyasi çizgisini ve sosyoekonomik profilini aynı şekilde devam ettiriyordu. Teknik olarak hala yasal bir parti olmadıkları için (1917'ye kadar bu absürt durum devam edecekti) kongrelerini Finlandiya'da yapabilen bu parti, imparatorluktaki dini ve etnik azınlıklara tam eşitlik vaatleriyle bu grupların desteğini de kazanmıştı. Örneğin, içlerinde Yusuf Akçura'nın da bulunduğu 25 Rusya Müslümanı Kadet listelerinden milletvekilli olarak Birinci Duma'ya girdiler.[11]

Seçmenlerin büyük çoğunluğunu oluşturan köylülere sundukları toprak vaatleri Kadetlerin seçim başarısının en önemli sebeplerindendi.[12] Nikolay ise Kadetlerin başarısı üzerine büyük hayal kırıklığına uğramıştı. Çar'a göre aşırı liberal seçim yasası, seçimler sırasında yetkililerin müdahil olmaması ve muhafazakâr kitlelerin seçime ilgisizliği bu sonucu getirmişti.[13] "Halk umutlarının Duması" diye isim takılan Birinci Duma açılışı yaklaşırken halkın temsilcileriyle karşı karşıya gelecek olan Nikolay'ın bunun öncesinde yapacak başka bir hamlesi daha vardı.[14]

Bu hamle artık şahsen hiç güvenmediği, 1905 Devrimi sonrasındaki tavırları sebebiyle itibarını kaybettiğini düşündüğü

11 Kurat, 392.

12 Izvolsky, 105-6; Gurko, 426-7, 454.

13 Witte, 361.

14 Kerensky, "Russia on the Eve of World War I," 18; Miliukov, *Russia Today and Tomorrow*, 4.

başbakanı Vitte'yi görevden almaktı.[15] Ekim Manifestosu'nu ona zorla imzalatan Vitte'nin görevden alınması konusunda Nikolay ve Aleksandra'nın şahsi fikirleri dışında yakın çevrelerindeki figürlerin telkinleri de etkili olmuştu.[16] Çar'ın, verilen tavizlerin sorumlusu olarak gördüğü Vitte'yi muhalefet ise yeterince reform yapmadığı için istemiyordu.[17]

Bu durumun farkında olan Vitte, Fransa'dan alınması planlanan kredi meselesini hallettikten kısa bir süre sonra, en azından Duma'nın desteğini alabilmek için Duma'nın pek hoşlanmayacağını tahmin ettiği Durnovo'ya karşı bir hamle yaparak Çar'a Durnovo ya da kendisinden birini seçmesi gerektiğini söyledi. Bu blöf Nikolay'ın işini kolaylaştırmıştı. Çar Duma açılmadan hemen önce Vitte ve Durnovo'yu görevlerinden alıp Devlet Şurası'na yollamış, yerlerine ise Başbakan olarak İvan L. Goremıkin'i, İçişleri Bakanı olarak Stolıpin'i atamıştı.[18]

Nikolay'ın şimdiki hedefi ise Birinci Duma'nın açılışı sürecinde atacağı adımlarla Duma'nın siyasetteki haddini bilmesini sağlamaktı. İlk karşılaşma Duma'nın açılış seremonisinin yapılacağı ve Nikolay'ın hitabını okuyacağı Kışlık Saray'da olacaktı. Açılışın yapılacağı odanın bir tarafına parıltılı kıyafetleriyle hanedan mensupları, şık üniformaları ile bürokratlar ve Devlet Şurası üyeleri geçmiş, diğer tarafa ise içlerinde birçok farklı sınıftan ve meslekten Duma milletvekillileri oturmuştu. Daha konuşma başlamadan iki taraf birbirini tartarken, Çar'ın annesi milletvekillerinin bakışlarından endişeliydi: "Bize düşmanları gibi baktılar… hepimiz için anlaşılmaz bir nefret."[19] Nikolay'ın konuşmasının sonrası da bu

15 Bing, 212.

16 Wcislo, 192-4; Witte, 366. 1906 başlarında saray çevrelerinde Vitte'nin cumhuriyet ilan edip kendisini de ilk başkan yapma hayalleri kurduğu dedikoduları dolaşıyordu. Izvolsky, 30.

17 Pares, *Russia and Reform*, 533-4; Gurko, 443.

18 Gurko, 455-7.

19 Vladimir N. Kokovtsov, *Out of My Past: The Memoirs of Count Kokovtsov* (Stanford: Stanford UP, 1935), 129-31.

durumu teyit edecekti. Rejim destekçileri güçlü bir şekilde hurra sesleriyle Nikolay'a desteklerini gösterirken, Duma tarafında isteksiz bir tavır öne çıktı ve alkış sesleri yükselmedi. Grandük Aleksandr Mihayloviç'e göre bu tablo "rejimin cenazesiydi."[20]

Baskın oldukları Birinci Duma'daki muhalif çoğunluk meclisin yasama konusundaki yetkisizliğinin farkındaydı. Bu yüzden, öncelikle Duma'yı rejime karşı yasal bir muhalefet platformu olarak kullanmayı hedeflemişlerdi. Muhalefet milletvekillerinin meclis kürsüsünde yaptığı eleştiriler ve bakanlara verdikleri gensorular ertesi gün gazetelerde haber oluyor ve bu sayede rejim karşıtı fikirler kamuoyuna rahatça ulaşabiliyordu.[21] Muhalefetin Birinci Duma'da en önemsediği konu toprak reformuydu. Kadetlerin başını çektiği çoğunluk, devlet ve kilise arazilerine ek olarak büyük toprak sahiplerinin arazilerinin karşılığı verilerek kamulaştırılmasını ve ihtiyacı olan köylülere dağıtılmasını savunan bir yasa tasarısı ortaya attılar.[22] Böylesine hassas bir konu hakkındaki radikal taleplerin yasalaşmasa dahi mecliste serbestçe dillendirilebilmesi ve gazetelerde tartışılması rejimin otoritesini sarsıyordu.[23] Bu durum Nikolay ve Stolıpin'i sinirlendirirken Birinci Duma'nın çok uzun ömürlü olmayacağının da işaretlerini veriyordu.

Özellikle Kadetlerin böylesine cesur olabilmesinde seçim başarıları ve 1905 Devrimi'nden sonraki iyimserliklerinin etkisi büyüktü. Kadetler, kafalarındaki İngiltere modeline ve rejimin yakın dönemdeki verdiği tavizlere bakarak, meclisin yürütmeden daha fazla yetki koparabileceğine inandıkları için cesur çıkışlar yapmaya devam ettiler.[24] Bu dönemde Nabokov'un Duma kürsüsünden yaptığı "yürütme yasamaya boyun eğmeli" açıklaması bu cesaretin en bariz örneklerinden biridir.[25]

20 Grand Duke Alexander, 227; Rosen, 10.

21 Pares, *Russia and Reform*, 552.

22 Izvolsky, 105-6; Riasanovsky & Steinberg, 426-7.

23 Pares, *Russia and Reform*, 549-57.

24 Gurko, 469.

25 Kerensky, "Russia on the Eve of World War I," 18; Kokovtsov, 140.

Nikolay ve bakanları açılış gününden itibaren Birinci Duma'nın (ve böyle bir milletvekilli profilini ortaya çıkaran seçim yasasının) bu şekilde devam edemeyeceğinin farkındaydı.[26] Rejim destekçisi olmasını beklediği bir yapının çatısında rejim karşıtı propaganda yapıldığını düşünen Nikolay Duma'nın kapatılması için doğru zamanı bekliyordu.

Yeni Başbakan Goremıkin de Duma'ya soğuk bakan, hatta gereksiz bulan biriydi. Çar'ın Vitte'nin yerine Goremıkin'i atamasının en önemli sebebi becerileri veya enerjisi değil, onun muhafazakâr tavrıyla Duma'ya taviz vermeyeceğinden emin olmasıydı.[27] Grandük Aleksandr Mihayloviç'in "bir çift görünmez el ile desteklenen dik bir ceset" diye tarif ettiği bu tecrübeli siyasetçi Duma'yı siyaseten muhatap almıyordu.[28] Goremıkin'e göre tek hedefi hükümete saldırarak yeni tavizler koparmak olan Birinci Duma ile birlikte çalışmanın hükümet açısından bir anlamı yoktu.[29] Kabinenin diğer üyelerinin çizgileri de Goremıkin'e benzerdi. Kulağı zor işiten Bahriye Bakanı Aleksey A. Birilyov meclise geldiğinde tartışmaları dinlemiyor, Savaş Bakanı Aleksandr F. Rediger ise eleştiri ve gensorulara cevap vermiyordu.[30] Hükümetin Birinci Duma'daki en çok dikkat çeken ismi ise yıldızı giderek parlayan yeni İçişleri Bakanı Pyotr A. Stolıpin idi.

Başkent çevrelerinde bilindik bir isim olan Stolıpin, soylu bir aileye mensuptu. St. Petersburg Üniversitesi mezunu Stolıpin, abisi düelloda ölünce abisinin dileğiyle abisinin nişanlısıyla evlenmiş, daha sonra Grodno ve Saratov vilayetlerinde valilik yapmıştı.[31] Özellikle Saratov'da devrimci harekete karşı aldığı tedbirler göze çarpmış ve İçişleri Bakanlığı'na giden yolu açmıştı. Uzun boylu ve heybetli biri olan Stolıpin aynı zamanda iyi bir hatipti. Duma gibi sataşmaların sık yaşandığı bir yerde bu nitelikler

26 Kokovtsov, 130-1, 147-8; Gurko, 471.

27 Kokovtsov, 127.

28 Grand Duke Alexander, 227; Kerensky, "Russia on the Eve of World War I," 11.

29 Kokovtsov, 124; Izvolsky, 92; Gurko, 459-60.

30 Izvolsky, 178-9.

31 A.g.e., 95-6.

büyük avantajdı.[32] Özellikle devrimci harekete karşı aldığı tedbirler ve Duma'daki tavizsiz duruşu Çar'ın da Stolıpin'e duyduğu güveni arttırdı. Ekim 1906'da annesine yazdığı mektupta, Nikolay "bu adamdan ne kadar hoşlandığımı ve saygı duyduğumu sana anlatamam" diyerek bu güveni vurguluyordu.[33] Stolıpin'in yıldızı giderek parlarken, Vitte başkentteki istenmeyen kişi olmuştu. Vitte hakkında "Yaşadığım sürece, bu adama bir daha en ufak bir şey için güvenmeyeceğim" yazacak kadar ondan soğuyan Nikolay, eski başbakanından ona gönderdiği bütün mektupları da geri istemişti.[34]

Bu sıralarda Kadetlerin hakim olduğu Duma ile hükümet arasındaki çatışmayı bitirebilecek ve Duma'yı kapatılmaktan kurtaracak son bir çare saray çevrelerinde dillendirilmeye başlandı. Çar'ın bu dönemde güvendiği isimlerden Dmitriy F. Trepov'un ortaya attığı bu tasarıya göre, Goremıkin kabinesi istifa edecek, yerine ise Duma'nın geçinebileceği, Kadet milletvekillerinin çoğunluğunu oluşturacağı bir kabine geçecekti.[35] Dışişleri Bakanı Aleksandr P. İzvolskiy de Nikolay'a düzen yanlısı, becerikli Kadetlerin kabineye alınmasının muhalif bloğun bir kısmını ve kamuoyunu rejim tarafına çekmek için büyük bir fırsat olduğunu söyleyip tasarıya destek verdi.[36] Stolıpin ve Goremıkin başta olmak üzere bakanların çoğu ise bu fikre karşı çıktılar. Başlarda kararsız gözüken Nikolay, orduda ve sarayda oluşan rahatsızlığı fark edince plan rafa kalktı.[37] Geriye artık yapacak tek bir şey kalıyordu: Nikolay'ın meclisten ziyade "devrimci bir toplantı" olarak gördüğü Birinci Duma'nın kapatılması.[38] 72 gün dayanabilen Birinci Duma Temmuz 1906'da kapatılmış ve İkinci Duma için yeni seçimlerin hazırlıklarına başlanmıştı.

32 Kerensky, "Russia on the Eve of World War I," 11; Gurko, 481.

33 Bing, 220.

34 A.g.e., 221; Witte, 363.

35 Kokovtsov, 147-9; Pares, *Russia and Reform*, 556-7; Miliukov, *Russia Today and Tomorrow*, 3.

36 Izvolsky, 188-9.

37 Kokovtsov, 147-9; Pares, *Russia and Reform*, 556-7.

38 Izvolsky, 189.

SRlere göre Duma'nın kapatılması, toprak bölüşümü gibi konuların Duma'da barışçıl metotlarla çözüleceğini bekleyen halkın "hayallerine sert bir darbe" vurarak onları kendine getirmişti.[39] Bu kararı bir iç savaş çağrısı olarak gören Kadetler ise, halkın bu karara büyük bir tepki vereceğinden emindi.[40] Halkın tepkisini tetikleyebilmek ve Birinci Duma'nın dağıtılmasını protesto etmek amacıyla bir şeyler yapmaları gerektiğini düşünen Kadetler, polis baskısının daha az olduğu Vıborg kentinde toplandılar. Bazı SD ve Trudoviklerin de Kadetlere katıldığı Temmuz 1906'daki bu toplantının sonucunda ortaya çıkan Vıborg Manifestosu muhalefetin önemli bir bölümünün meclisi lağveden rejime karşı meydan okumasıydı. Manifestoyu imzalayan muhalif figürler halka pasif direniş çağrısında bulunuyor, yeni meclis açılıp halkın temsilcileri tekrar meclise gelene kadar vergi ödememelerini ve askere gitmemelerini tembihliyordu.[41]

Kadetlerin bu çıkışına birkaç ufak isyan dışında bir yanıt gelmeyecek, halk manifestoya duyarsız kalacaktı. Kadetleri büyük hayal kırıklığına uğratan bu durum, rejimin tekrar güçlendiğinin bir kanıtıydı. Manifestonun imzacıları tutuklanarak, birkaç aylığına hapse atıldılar ve siyasi yasaklı durumuna düştüler. Birinci Duma'da milletvekilli olmadığı için manifestoyu imzalamayan Milyukov şanslıyken, Muromtsev ve Nabokov gibi diğer önde gelen Kadetler bir sonraki Duma'da milletvekilli olma şanslarını yitirmişlerdi.[42]

Kadetlerin hakim olduğu Birinci Duma'dan rahatsız olan hükümet, İkinci Duma seçimlerinin sonucu karşısındaysa dehşete düşecekti. Birinci Duma'da %69 olan liberal ve sol eğilimli milletvekilli oranı, İkinci Duma'da %68'e düşse de "Halkın Öfkesinin Duması" olarak tarif edilen İkinci Duma bünyesinde Duma'yı boykot etmekten vazgeçen ve açıkça rejim karşıtı olan SR (%7)

39 Şelohayev, 217.

40 Riha, 132.

41 Pares, *Russia and Reform*, 560; Riha, 134.

42 Izvolsky, 203; Riha, 134.

ve SD (%12) milletvekilleri de bulunuyordu.[43] SRler ve SDler Duma'yı boykottan vazgeçmişlerdi çünkü Duma'nın Rusya'da muhalefetin fikirlerini kamuoyuna en serbestçe yansıtabildiği mecralardan biri olduğunu anlamışlar ve bunu kullanmaya karar vermişlerdi. Daha Birinci Duma'nın kapatılması dedikodularının döndüğü sıralarda hapishaneden gönderdiği bir mektupta bu konuya değinen eski SÖ lideri Gerşuni, değişen koşullara SRlerin de kayıtsız kalmaması gerektiğini ve Duma'nın partinin propaganda amaçları için kullanılabileceğini yazmıştı.[44]

İkinci Duma'nın Şubat 1907'deki açılışı rejim ve Duma gerginliğinin bir yansıması olacaktı. Açılış töreni dualarla başlamış, daha sonra açılış konuşmasını yapmak için Nikolay kürsüye çıkmıştı.[45] Çar'ın konuşmasının bitiminde, Rus Halkının Birliği (RHB) partisi Besarabya milletvekilli Pavel N. Krupenskiy'nin ayağa kalkıp "Majesteleri İmparator çok yaşa! Hurra" diye bağırmasından sonra sağ partilere mensup yaklaşık 100 milletvekilli de bu hareketi tekrarlamışsa da muhalif milletvekilleri ayağa kalkmamış, Çar'ı alkışlamamış, hurra da çekmemişlerdi.[46] Eski SD, yeni Kadet Pyotr B. Struve ise bu olayda kararsız kalıp bir ayağa kalkıp bir oturunca muhalif basında alay konusu olmuş, adı "*vanka-vstanka*"ya (hacıyatmaz benzeri bir tür oyuncak bebek) çıkmıştı.[47] Bu duruma içerleyen Nikolay için İkinci Duma'nın günleri sayılıydı.[48] Açılıştan sonraki günlerde katıldığı bir baloda, kendisine İkinci Duma'nın ne zaman kapanacağını soran ve Çar'a bağlılığını bildiren RHB mensubu Vladimir M. Purişkeviç'e gülümseyerek bağlılığı için teşekkür eden Nikolay bu konuyu kendisine bırakmasını söyledi.[49]

43 Riasanovsky & Steinberg, 427; Miliukov, *Russia Today and Tomorrow*, 4.

44 Şelohayev, 197-9.

45 Shulgin, 28-9.

46 Alfred Levin, *The Second Duma: A Study of the Social-Democratic Party and the Russian Constitutional Experiment* (New Haven: Yale UP, 1940), 92; Shulgin, 31.

47 Shulgin, 31-3.

48 Bing, 223-4.

49 Shulgin, 45-7.

İkinci Duma ile birlikte Goremıkin'in yerini alarak yeni Başbakan olan Stolıpin, hükümet cephesinin şüphesiz en etkili ismi olacaktı. Selefinin aksine, Stolıpin Duma'yı önemsiyor, bütün eleştirileri meclis kürsüsünden şahsen cevaplamaktan kaçınmıyordu. Bu cevapların en ünlülerinden birini Stolıpin Mayıs 1907'de muhalefetin zorunlu arazi kamulaştırması hakkındaki taleplerine karşı verdi: "Devlet sisteminin karşıtları, Rusya'nın tarihsel geçmişinden, kültürel geleneklerinden uzaklaşma yolunu, radikalizm yolunu seçmek istiyorlar. Onların büyük sarsıntılara ihtiyacı var, bizim ise büyük Rusya'ya!"[50] Stolıpin, Duma'nın kontrol edilebilirse rejimin meşruiyeti için yararlı olabileceğini düşünüyordu.[51] Bu sıralarda otokrasiye dönülmesi gerektiğini Çar'a telkin etmeye çalışan RHB milletvekilleri gibi aşırı muhafazakârlardan farklı olarak, anayasa ve meclisten geriye dönüş olmadığına inanıyordu.[52] Bu dönemde Stolıpin'in en büyük destekçisi meclisteki muhafazakâr liberaller olan Oktyabristler (resmi adı 17 Ekim Birliği) partisiydi.

1905 öncesinde Şipov'un liderliğini yaptığı muhafazakâr liberallerin 1905'te kurduğu ve rejim tarafından yasallaştırılan bu parti, isminden de anlaşılacağı gibi Ekim Manifestosu'ndan doğan meşruti rejim ve temel haklar ve özgürlükler çerçevesini yeterli buluyordu. Oktyabristlere göre Duma'nın bütçeyi kısmen de olsa denetleyebilmesi ve gensoru verebilmesi Rusya gibi bir ülke için azımsanacak yenilikler değildi. Hanedana bağlı Oktyabristler, Kadetlerin talepleri olan toprakların (özellikle toprak sahiplerininkiler) kamulaştırılıp köylülere dağıtılmasını, eşit oy hakkını, meclise karşı sorumlu bir kabine kurulmasını sakıncalı buluyorlardı.[53] Muhafazakâr toprak sahibi, sanayici, tüccar ve *zemstvo* çalışanlarının mensubu olduğu bu partinin önde gelen isimleri olan Aleksandr

50 Ascher, *The Revolution of 1905*, 195; Levin, *The Second Duma*, 188.

51 Gurko, 494-5; Kerensky, "Russia on the Eve of World War I," 11.

52 Izvolsky, 230; Pares, *Russia and Reform*, 559.

53 Alfred Levin, *The Third Duma, Election and Profile* (Hamden: Archon Books, 1973), 12-3; Şipov, 393. Fikri ayrılıklar ve şahsi sebepler yüzünden Şipov 1906'da partiden ayrılacaktı.

İ. Guçkov Moskovalı bilinen bir sanayici, Rodzyanko da eski bir Devlet Şurası üyesi ve büyük bir toprak sahibiydi.

İkinci Duma'da Oktyabristler gibi yine rejim taraftarı olan fakat Stolıpin'in şahsen çok hazzetmediği diğer bir parti olan RHB de dikkatleri üzerine çekiyordu. Bu parti 1905 Devrimi sırasında beliren Siyah Bölükler adı verilen devrim karşıtı gruplar tarafından kurulmuştu. Devrim sırasında ve sonrasında açıkça mutlakıyeti savunan, devrimci harekete karşı sokakta militanca savaşmaktan çekinmeyen RHB mensuplarına göre, Duma, Ekim Manifestosu ve diğer reformlar otokrasiyi zayıflatan gereksiz tavizlerdi.[54] Oktyabristlere göre daha az müreffeh ve daha az eğitimli bir üye profiline sahip bu partiye göre, hiçbir yasa veya kurum Çar'ın yetkilerini kısıtlamamalıydı.[55] Petersburglu doktor Aleksandr N. Dubrovin'in kurduğu bu partinin mensupları gazeteleri *Russkoe Znamya*'da bu fikirlerini ifade edebiliyorlar, rejimin doğrudan veya dolaylı desteğini alıyorlardı. Gazeteleri hükümet tarafından sübvanse ediliyor, Nikolay RHB delegasyonlarını saraya kabul ediyordu.[56]

Aynı Oktyabristler gibi yasal bir parti olarak tanınan RHB'nin diğer bir özelliği de devrimci hareketin (ve parti olarak sorun olarak gördükleri her şeyin) arkasında imparatorluktaki Rus olmayan milliyetlerin, özellikle de Yahudilerin olduğuna dair inançlarıydı.[57] Bu yüzden mecliste bu milliyetlere karşı açıkça aşağılayıcı ifadeler kullanmaktan çekinmiyorlardı. Bu konuda partinin en dikkat çeken üyesi İkinci Duma'ya milletvekilli olarak giren Purişkeviç idi.[58] Besarabyalı bir toprak sahibi olan ve *zemstvo* geçmişi olan Purişkeviç'e göre Çarlık Rusyası'ndaki en önemli sorun Rus olmayanlar ve onların bitmek bilmeyen istekleriydi.

---

54 Acar, 342-3; Alexander F. Kerensky, *The Kerensky Memoirs: Russia and History's Turning Point* (London: Cassell, 1966), 101-2.

55 Levin, *The Third Duma*, 10.

56 Figes, 196.

57 Harcave, 201-2; Shulgin, 73-4.

58 Purişkeviç 1917'de Rasputin'in öldürülmesindeki rolüyle ismini tüm dünyaya duyuracaktı.

Şulgin'in de parçası olduğu Milliyetçiler grubu da genellikle Stolıpin'in politikalarını onaylıyordu. "Ruslar için Rusya" gibi sloganları benimsemiş bu grubun çoğu imparatorluğun batısında yaşayan ve yaşadıkları bölgelerdeki Rus olmayan gruplara karşı siyasi ve ekonomik üstünlüklerini korumaya çalışan Ruslardan oluşuyordu. Soyluların ve ruhban sınıfından kişilerin çoğunluğunu oluşturduğu bu grup, meclisteki tutarlı bir ideolojiye sahip siyasi partilere kıyasla daha çok bir lobi grubuna benziyordu.[59] Rus olmayan etnisitelere karşıtlıkta RHB ile benzeşen bu grup, anayasal düzene ise çok daha olumlu bakıyordu.

Duma'daki hakimiyetleri azalan ve Vıborg Manifestosu'ndan beklediğini bulamayan Kadetler İkinci Duma'da eleştirilerine devam ediyorlardı. Topraksız köylüler için kamulaştırma taleplerini tekrarlıyorlar, Duma'nın bütçeyi denetleyebilme konusundaki yetkilerinin kısıtlanmasına tepki gösteriyorlardı. Fakat artık daha temkinliydiler. Sol grupların desteklediği siyasi suçluların affı gibi yasa tasarılarına destek çıkmadılar.[60] Bunu görüp Kadetleri rejim saflarına çekerek Duma ile çalışmak isteyen Stolıpin, Kadetlerin açıkça terörü lanetlemeleri durumunda partinin yasallaşabileceğini söylemiş, fakat Kadetler buna yanaşmamıştı.[61] Muhalefetin daha radikal kanadı olan SRler ve SDler ise toprak reformu konusunda yasa tasarıları veriyorlar, Stolıpin'in polisiye tedbirlerinin acımasızlığı, milliyetler meselesi ve Çarlık ordusu hakkındaki eleştirileriyle Duma'yı bir eleştiri kürsüsü olarak kullanıyorlardı.[62] İkinci Duma'nın kapatılmasının fitilini ateşleyen gelişmelerden biri de bu eleştirilerden biri olacaktı.

---

59 Levin, *The Third Duma*, 116.

60 Levin, *The Second Duma*, 209-10.

61 Riha, 141; Ascher, *The Revolution of 1905*, 185-6.

62 Şelohayev, 219-24; Levin, *The Second Duma*, 209-10. İkinci Duma'da SRlerin öncülük ettiği toprak reformu ile alakalı yasa tasarılarının biri partinin konuyla ilgili 1905 Devrimi öncesi çizgisini sürdürdüğünü göstermişti. Bu yasa tasarısına göre şahsi mülkiyetin kaldırılması, bütün arazilerin (su ve toprak altı kaynakları da dahil) kamulaştırılması ve bunların vatandaşlar tarafından eşit bir şekilde kullanılması öngörülüyordu.

Çarlık ordusunun gereksiz harcamalarını meclis kürsüsünden eleştiren SD milletvekilli Arşak G. Zurabov, Çarlık ordusunun kendi halkını yok etmek için eğitildiği açıklamasıyla ortalığı ayağa kaldırdı. Purişkeviç ve diğer sağ parti milletvekilleri Zurabov'u protesto ederken, Duma'da pek konuşmayan Rediger kürsüye çıkıp Zurabov'u ve böyle bir konuşmaya izin veren Meclis Başkanı'nı suçlayan çok sert bir konuşma yaptı ve sonrasında Duma'yı terk etti.[63] Rediger'in düello teklifi ve diğer tehditlerden korkan Zurabov daha sonra özür diledi ve 1905 öncesindeki Çarlık ordusunu kastettiğini söyleyerek durumu hafifletmeye çalıştı fakat bu zaten İkinci Duma'yı kapatmaya bahane arayan Nikolay için yeterli olmayacaktı.[64]

Zurabov vakasıyla İkinci Duma'yı kapatmasına ramak kalan Nikolay'ın sabrını taşıran son damla ise SD milletvekillerine yöneltilen silahlı isyan suçlamalarıyla ortaya çıkacaktı. Bir süre önce hükümetin ordu içerisindeki devrimci parti sempatizanlarını temizlemek için çıkardığı yeni bir yasayla siyasi suçlardan hüküm giymiş kişilerin orduya alınması yasaklanmıştı.[65] Yasayı ordu içerisindeki örgütlenmeleri için engel olarak gören SD milletvekilleri bu konuda neler yapılabileceklerini konuşmak için bir toplantı düzenlediler. Kısa bir süre sonra bu toplantıdaki SD milletvekilleri hükümet tarafından silahlı isyan tertip etmek ile suçlanacak ve toplantıyı organize eden SD milletvekilli İvan P. Ozol'un evi polis tarafından basılacaktı.[66] Soruşturmanın devamı için bu toplantıya katılan SD milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması gerekiyordu. Bunu oylaması için Duma'ya üç hafta veren Stolıpin, özellikle Kadetlere SD milletvekillerinin Duma dışında kalması durumunda hükümetin Duma ile rahatça çalışabileceğini

63 Kokovtsov, 179-80. Duma başkanı Golovin Rediger'den özür dileyerek Duma'nın çarlık ordusu için söylenen bu sözleri protesto ettiğini söyleyecekti. Pavel A. Pojigaylo, *P.A. Stolıpin: Perepiska* (Moskova: ROSSPEN, 2004), 33.

64 Levin, *The Second Duma*, 295-6, 305.

65 A.g.e., 283.

66 Ascher, *The Revolution of 1905*, 198-9.

söyleyip, buna göre oy kullanmalarını söylemişti.[67] Buna rağmen ne Kadetler ne de diğer sol partiler bunu kabul etmemiş, böylece İkinci Duma deneyinin fişinin çekilmesi için gereken bahane de bulunmuştu.

İkinci Duma'nın açılışından çok geçmeden annesine yazdığı mektupta Nikolay meclisteki muhaliflerin sert eleştirilerinden ve bunların ertesi gün basına malzeme olmasından ne kadar rahatsız olduğunu vurgulamış, yurdun her tarafından meclisin kapatılması gerektiği konusunda telgraflar aldığını eklemişti. Çar daha o zaman meclisi kapatmayı kafasına koymuş, sadece doğru zamanı beklemişti. "Onların açıkça aptalca veya kötü bir şey yapmalarına izin vermeli ve sonra tokatlamalı" diye yazan Çar, meclis kürsüsünde tartışılan arazi kamulaştırmaları, Zurabov ve Ozol olayları ile aradığı bahaneleri fazlasıyla bulmuştu.[68]

Nikolay'a göre İkinci Duma Rusya'nın yararı için değil, karışıklık ve devletin dağılması için uğraşıyordu.[69] Hem Stolıpin ve diğer bakanların hem de meclisteki Oktyabristlerin ve RHB gibi rejime yakın partilerin de lağvedilmesinde bir sakınca görmediği İkinci Duma dört ay bile dayanamamıştı. İkinci Duma kapatılınca, Ozol davasındaki SD milletvekillerinin de dokunulmazlıkları düştü ve yurtdışına kaçabilenler dışındakiler tutuklandı. Birinci Duma'da olduğu gibi meclisin lağvedilmesi kararına kitlesel fazlaca bir tepki gelmemesi rejimin kendine giderek daha fazla güvenmesine yol açacaktı. Böylece devrim sonrasındaki sarsıntı atlatılmış, Nikolay'ın iç politikadaki ilk hedefi olan uysal ve rejim destekçisi bir Duma'nın yolu açılmıştı. Bu durumu fark eden SRlere göre, çarlık hükümeti halkın çıkarlarını ifade eden değil "saray hizmetlilerinin itaatkar, dalkavuk uşağı" olan ve sömürü, şiddet ve keyfiyete yardım eden bir Duma'ya ihtiyaç duyuyordu.[70]

---

67 A.g.e., 198-201; Kokovtsov, 184.

68 Bing, 228.

69 Ascher, *The Revolution of 1905*, 203.

70 Şelohayev, 229.

1906 başlarında Birinci Duma için seçim hazırlıkları devam ettiği sırada orduda, kırsalda ve fabrikalarda isyanlar devam ediyor, devrimci gruplar etkinliklerini sürdürüyorlardı. Bu durumdan korkan bazı iş adamları paralarını ve altınlarını yurtdışına kaçırıyorlardı.[71] Durumun ciddiyetini kavrayanlardan biri olan Nikolay'ın annesi yeni bir devrim denemesi durumunda rejimin bunu bastıracak gücü olduğundan emin değildi.[72]

Hal böyleyken, devrimci hareketin yok edilmesi Nikolay'ın en önemli hedeflerinden biriydi. Bunun yapılabilmesi için sert polisiye ve idari tedbirlerin alınmasını da gönülden destekliyordu. Bundan cesaret alan İçişleri Bakanı Durnovo'nun onayıyla kolluk güçlerinin gösterilerde dağılmayan gruplara ateş edebilmesine izin verildi ve kırsalda toplu cezalandırma yoluna gidilerek isyanların gücü yavaş yavaş kırıldı.[73] Bu gidişatı destekleyici yasal bir düzenlemeyle Mart 1906'da İçişleri Bakanı'na istediği siyasi partiyi veya sendikayı kapatabilme yetkisi verildi.[74] Rejimin kendisine güveni arttıkça muhalefete yaklaşımı da sertleşecekti. Birinci Duma'daki en büyük parti olan Kadetlere yasal siyasi parti kurma ve toplanma izni verilmediği gibi bu partiye üye olan memurların işten atılmalarına karar verildi.[75]

1905 Devrimi sürecinde en tartışmalı konulardan biri olan basın özgürlüğü ve sansür konusunda da rejim verdiği tavizleri giderek kısıyordu. 1906 ilkbaharında çıkan yeni yasalarla 16 sayfadan kısa yayınlar için en az iki, 17-80 sayfa arasındaki yayınlar için ise en az yedi gün önceden yerel basın komitelerine içeriğin gönderilmesi şartı getirildi.[76] Aynı yasalarla polislere kitapçı, okul ve evleri arayıp zararlı yayınlara el koyma yetkisi verildi. Yekaterinoslav vilayetinde bu yetkisini kullanan bir polis, bir kitapçının

71 Ascher, *The Revolution of 1905*, 124.
72 Kokovtsov, 130-1.
73 Lieven, Russia's Rulers, 216-8.
74 Levin, *The Second Duma*, 62-3.
75 Ascher, *The Revolution of 1905*, 171.
76 Ruud, 224.

raflarında bulduğu Ekim Manifestosu'nu sansür onayı olmadığı için toplatacaktı.[77]

Bu kısıtlayıcı yeni yasal düzenlemenin özellikle bir maddesi hükümet tarafından sıkça kullanılacaktı. Bu maddeye göre, yazılı malzemeler yoluyla halkı isyana, ihanete, var olan hükümete karşı kışkırtmanın veya işçi ile işveren arasında çatışma çıkartmanın cezası sürgün ve hapisti.[78] Bu yoruma açık maddeye istinaden 1906 sonlarından itibaren birçok muhalif gazete ve dergi kapatıldı ve sorumlu editörleri dava edildi.[79] Muhalifler bu kısıtlamalardan şikâyet ederken, Grandük Aleksandr Mihaloviç'e göreyse Rusya'da dünyanın hiçbir yerinde olmadığı kadar özgür bir basın vardı. Troçki, Boris V. Savinkov gibi açıkça rejim karşıtı isimlerin eserleri serbestçe kitapçılarda satılabiliyor, gazetelerde makaleleri yayımlanabiliyordu.[80]

Yazılı basının siyasetteki etkisini kavrayan rejimin bu konudaki politikaları muhalif basını kısıtlamaktan ibaret değildi. Rejim destekçisi gazete ve dergiler de düzenin tekrar sağlanması ve rejimin güçlenebilmesi için iyi birer araç olabilirdi. Bunun için rejim yanlısı *Grajdanin* gibi muhafazakâr şahıs veya grupların çıkardığı gazete ve dergiler devlet kanalıyla hala sübvanse ediliyordu.[81] Bunlara ek olarak, hükümet tarafından 1905 sonlarında kurulan *Rossiya* gazetesinin de benzer bir amaca hizmet etmesi bekleniyordu. Kâğıt üzerinde özel bir gazete olarak görünen bu gazete tamamen hükümetin kontrolünde olup kamu kaynaklarıyla finanse ediliyor, Nikolay'ın şahsi para yardımlarından da besleniyordu.[82] Stolıpin'in de kamuoyunu etkilemek için yararlı bulup desteklediği bu gazete 1906 yılında 30 bin tiraja ulaşınca muhaliflerin dikkatini çekti. Muhalif milletvekilleri Birinci Duma'da bu gazetenin kamuya

77 Ascher, *The Revolution of 1905*, 115-6.

78 A.g.e.

79 Riasanovsky & Steinberg, 429; Witte, 397.

80 Grand Duke Alexander, 195.

81 Trotsky, *The History of the Russian Revolution*, 40.

82 Ruud, 221-2.

maliyetini sorduğunda, İçişleri Bakanı yardımcısı meclis kürsüsünden bu gazetenin özel bir gazete olduğunu söyleyerek iddiaları yalanlamak zorunda kalacaktı.[83]

1906 güz döneminde tekrar açılan üniversitelerde öğrenci sayısı iki katına çıkarken, kadınlara ve Yahudiler gibi etnik azınlıklara uygulanan kısıtlamalar kaldırıldı.[84] Buna rağmen, üniversitelerin muhalif hareketin bir parçası olduğunu düşünen hükümet üniversitelerde sıkı tedbirler almaya devam etti. Devrim sırasında çoğunlukla muhalif partilere destek veren akademisyenlere devlet memuru oldukları hatırlatılarak, Eylül 1906'da çıkan bir yasa ile akademisyenlerin siyasi partilere, sendikalara ve topluluklara katılması yasaklandı.[85] Bir sonraki adım 1907 yazında gelecek ve üniversite öğrenci toplulukları yasaklanacaktı. Bunun tek istisnası olan akademik toplulukların düzenlediği etkinliklere polis de katılacak ve gerekirse etkinliği dağıtabilecekti.[86] Akademisyenler bu gibi kısıtlamaların öğrencilerin siyasete ilgisini azaltmayacağını, aksine arttıracağı uyarısını yaparken, RHB gibi hükümet destekçisi partiler hükümete tebrik telgrafları çekerek akademisyen ve üniversite öğrencilerini vatan hainliği ve terörizm ile suçluyorlardı.[87]

Rejimin bu derece sert polisiye tedbirlerine karşı muhalefetin liberal kanadının tepkisi genelde Duma ve basın yoluyla eleştiriler üzerinde yoğunlaşıyordu. Milyukov bu haksız baskının Kadetleri halkın gözünde iyice mağdur duruma düşürüp kendilerinin işine geleceğine inanıyordu.[88] Muhalefetin diğer bir parçası olan SDlerin önemli bir kısmı ise ya tutuklanmış ya da yurtdışına kaçmıştı.

83 Witte, 395-6; Ruud, 224-5. Kokovtsov ise rejim yanlısı yayınlara harcanan bu paraların boşa gittiğini düşünüyordu, zira bu yayınları kimse okumuyordu. Kokovtsov, 338.

84 Kassow, 287.

85 A.g.e., 304.

86 A.g.e., 320.

87 A.g.e., 323.

88 Riha, 112.

St. Petersburg Sovyeti'ndeki rolü sebebiyle tutuklananlardan biri olan Troçki, ünlü Çarlık zindanları olan Krestı ve Petropavlosk'ta mahkeme gününü beklerken diğer pek çok SD gibi, rejimin sert tutumuna nasıl tepki verilmesi gerektiğini düşünüyordu.[89] Troçki'ye göre SDler Duma ve sendikalar gibi legal kurumları kullanarak fikirlerini daha geniş kitlelere yaymalıydı.[90] Kısa bir süre sonra görülen davasında Sibirya'ya sürgün cezası alan Troçki, sürgün yerine varmadan yurtdışına kaçmayı başarmıştı.

SDlerin üzerinde durdukları diğer bir nokta ise rejime karşı muhalefetin diğer unsurları ile, özellikle liberallerle, iş birliği yapıp yapmama konusuydu. Menşevikler liberallerle iş birliğine hala sıcak bakarken, Bolşeviklerin lideri Lenin ve fraksiyonlar arası gidip gelen Troçki böyle düşünmüyordu. Troçki'ye göre 1905 Devrimi, Rusya burjuvazisinin zayıflığını kanıtlamıştı ve işçi sınıfı bir sonraki devrim için liderliği ele almalıydı.[91] Şehirli işçi sınıfının birinci önceliği müttefikleri olan köylülerin desteğini alabilmeleriydi.[92] İş birliği konusunda Troçki gibi düşünen Lenin'e göreyse 1905 Devrimi sınıf bilinci oluşumunu ve dolayısıyla sosyalist devrim sürecini hızlandırmıştı ve bundan sonraki hedef Çarlık rejiminin tamamen yıkılmasıydı.[93] Bir sonraki aşamada silahlı çatışma kaçınılmaz olduğundan Bolşevikler acilen ordu içerisinde örgütlenmeli, parti üyeleri silahlandırılıp eğitilmeliydi.[94] Buna ek olarak, devrimin acilen finansal kaynaklara ihtiyacı vardı. Bunun için SDler rejime karşı meşru olarak gördükleri eylemler kapsamında bu dönemde pek çok bankayı ve diğer hükümet kurumlarını soymuştu.[95] Bunların en ünlülerinden biri Bolşevikler arasında ismi giderek daha fazla bilinmeye

89 Deutscher, 145.
90 A.g.e., 176.
91 Harding, 206-7; Deutscher, 150-2.
92 Deutscher, 154-5.
93 Harding, 242-3.
94 A.g.e., 226-37.
95 Deutscher, 179.

başlanan İosif Cugaşvili (Stalin)'nin de planlama kısmında yer aldığı 1907'deki Tiflis Bankası Soygunu idi.

Liberaller ve SDler, hükümetin sert polisiye tedbirlerine karşı bunları yaparken rejime karşı muhalefet saflarından en sert tepki SRlerden geliyordu. SRlerden bazıları artık meclis ve anayasa gibi önemli kazanımlar alınmışken, yasal muhalefete geçişi savunup teröre mesafe konulmasını önerirken diğerleri böyle düşünmüyordu. Meclis ve yasal muhalefetin anlamsız olduğunu ve şiddetin hala etkin bir çözüm olduğunu savunan SR mensupları (ve SRlerden kopan Maksimalist grubu) siyasi terör eylemlerine 1906 boyunca tam gaz devam ederek 1400 kişinin ölümüne sebep oldular.[96] Bunun dışında toprak sahiplerine karşı eylemler yapmaktan ve banka ve resmi kuruluşları soymaktan da geri kalmıyorlardı.

SRlerin bu dönemdeki terör eylemlerinden en çok ses getireni Ağustos 1906'da başkentte gerçekleştirildi. Hedefte hükümetin devrimci harekete karşı sert politikalarının sembol ismi Stolıpin vardı. Başbakan her Cumartesi olduğu gibi, istek ve şikâyetleri olanları kabul etmek için İçişleri Bakanlığı'nın yazlık konutundaydı. Herkese açık olan konutta güvenlik birimleri daima tetikte oluyor, gelen kişiler çeşitli aramalardan sonra Stolıpin ile görüştürülüyordu. 12 Ağustos 1906 sabahı ellerinde patlayıcı dolu evrak çantaları bulunan, askeri üniformalı üç SR Maksimalist fraksiyonu üyesi ilk arama noktasını geçtiler ve bir sonrakinde beklemeye başladılar. İkinci bekleme odasında bürokratlar, bankerler, emekliler gibi çok geniş bir yelpazeden insanlar bulunuyordu.[97]

İkinci bekleme odasındaki polislerin şüphelenmesi üzerine "Yaşasın Devrim" diye bağırdıktan sonra ellerindeki bombaları patlatan suikastçılar kendileriyle beraber 27 kişinin ölmesine, birçok kişinin de yaralanmasına sebep oldular.[98] Stolıpin'in hafif yaralar ile kurtulduğu bu saldırıda daha büyük zarar görenler bekleme odasının üstünde odaları olan çocuklarıydı. Dört

96 Riasanovsky & Steinberg, 429.

97 Izvolsky, 220-3.

98 A.g.e.; Zuckerman, 191.

yaşındaki oğlunu yıkıntıların altından zor kurtaran Bakan, kızı Natalya'nın bacaklarının ağır yaralandığına tanık oldu.[99] Başarılı bir ameliyat sonrasında kızının durumu düzelmeye başladığında Stolıpin Kışlık Saray'daki lojmanına taşınmış ve devrimci harekete karşı çok daha acımasız tedbirler almaya karar vermişti. Bombalama eyleminden sonra önlem olarak hanedan mensupları bir süre saray dışına çıkarılmamış, Nikolay ve ailesi de gizli bir mevkide yatlarında kalmışlardı.[100]

Kendi ülkesinde bu hale düşmesine son derece sinirlenen Nikolay'ın da onayıyla, Ağustos 1906'da olağanüstü hal ilan edilmesiyle başlayan süreç rejimin devrimci hareketi bitirmek için ne kadar ileri gidebileceğini göstermesi açısından önemlidir. Stolıpin ve Vitte'nin "Stolıpin'in uşağı" diye nitelendirdiği Adalet Bakanı İvan G. Şçeglovitov'un onayıyla kurulan, muhalefetin "Stolıpin boyunbağları" adını taktığı, şiddet eylemlerine karşı açılan davalara bakacak özel mahkemeler kamuya kapalı olup kararlarını iki gün içerisinde vermek zorundaydı.[101] Bu mahkemelerdeki radikal uygulamalardan bir diğeriyse beş yıla dek geriye dönük yargılama yapılabilmesiydi. Kararın alınmasından genellikle bir gün sonrasında ise idam cezaları gerçekleştiriliyordu.[102] Stolıpin'in dokuz ay sürecek bu uygulamasının faturası da ağırdı. Bu mahkemelerin kararları sonucu 1144 idam, 349 kürek

99 Gurko, 497-8; Izvolsky, 220-3. Daha sonra patlamanın yaşandığı yerde, patlamanın kurbanlarının anısına bir anıt inşa edilecek ve bu anıtın ilk taşını Stolıpin yerleştirecekti. Pojigaylo, 164.

100 Bing, 217.

101 Levin, *The Second Duma*, 261; Witte, 369. Bu mahkemelere takılan "Stolıpin boyunbağları" lakabı Kadet milletvekilli Fyodor İ. Rodiçev'in Kasım 1907'de Duma'da bu konu tartışılırken, bu mahkemelerin kararlarıyla kamuya açık şekilde asılanların boynuna dolanan ilmeği eliyle göstermesiyle ortaya çıkmıştı. Bu hareketi gören Stolıpin çılgına dönmüş, Rodiçev'i düelloya davet etmişti. Daha sonra Miliukov'un ricasıyla, Stolıpin'den özür dileyen Rodiçev, 15 gün Duma'dan uzaklaştırma cezası almaktan kurtulamamıştı. Ascher, *The Revolution of 1905*, 170; Riha, 160.

102 Witte, 273; Hingley, 101.

cezası, 443 hapis ve 7 kişiye sürgün cezası verilirken, sadece 71 kişi aklanmıştı.[103] 1907'ye gelindiğinde bu sert tedbirlerin de etkisiyle hem kırsalda hem şehirlerdeki isyanlar, terör eylemleri ve adi suçların sayısındaki azalmadan memnun olan Nikolay, bu mahkemelerin tüm acımasızlığına rağmen düzenin sağlanmasında etkili olduğunu düşünüyordu.[104]

Bu geçiş döneminde muhalefetin zayıflatılması için devrede olan Ohrana ise bünyesindeki çifte ajanlarının yarattığı skandallardan yine muzdaripti. Bu çifte ajanlardan biri olan Papaz Gapon, 1906'da metruk bir evde şaibeli bir biçimde ölü bulunmuştu.[105] Diğer skandal ise artık Çar'ın gözünden düşen Vitte'ye düzenlenen başarısız suikast girişimleriyle alakalıydı. Başbakanlıktan alındıktan sonra Paris'e giden Vitte, burada kendisine Rusya'da düzenlenecek suikastı haber veren ve onu Rusya'ya dönmemek konusunda uyaran esrarengiz bir telgraf almıştı.[106] Uyarıya rağmen başkente dönen Vitte, 1907 başlarında ilki evinin bacasından sarkıtılan patlayıcılarla, ikincisi de arabasına atılan bombalarla gerçekleştirilen iki başarısız suikast girişiminden de yaralanmadan kurtuldu.[107] Vitte, suikastı düzenleyen kişinin Ohrana'nın çifte ajanı olan, Çar'ın ve çevresindeki muhafazakâr figürlerin hamiliğini yaptığı, Kazantsev adında, RHB'ye yakın bir şahıs olduğunu öğrenecekti.[108] Siyasi polisin ve İçişleri Bakanı Stolıpin'in böylesine bir olaya göz yummasına çok bozulan Vitte ve yakın dostu Dillon, Avrupa basınına konu hakkında suçlayıcı açıklamalar yapmışlardı. Bunlara rağmen, yürütülen soruşturma sonuçsuz kalacak ve sonrasında Çar'ın herhangi bir şekilde adının geçmemesi için hasır altı edilecekti.[109]

103 Ascher, *The Revolution of 1905*, 170.
104 Bing, 219; Pares, *Russia and Reform*, 561.
105 Dillon, 167-73.
106 Witte, 366.
107 Dillon, 187-9.
108 A.g.e., 193-4; Harcave, 245.
109 Dillon, 191-2.

Muhalefeti Sindirmek (1908-1911)

Bu skandalların yarattığı sıkıntılara rağmen hükümetin yasadışı muhalefeti yok etmek için en güvendiği kurum yine de Ohrana olacaktı. Devrimci hareketi tamamen yok etmek için yaklaşık 5 milyon ruble gibi ciddi bir ödenek ayrılan Ohrana için bu miktar hala yetersizdi.[110] Rusya'da yeraltına çekilse de 1890'lara göre çok daha organize olan ve teknolojinin tüm nimetlerinden faydalanan muhalif hareketi takip etmek için daha fazla ajana ve dedektife ihtiyacı olan kurum, bütçe yetersizliği yüzünden bir süre sonra her ise başvuranı kabul etmeye başlamış, bu da personelin kalitesinin düşmesine yol açmıştı.[111] Çoğu Avrupa'da yaşayan muhaliflerin, merkezi Paris'te bulunan Ohrana bürosu tarafından takibi ise çok daha zor ve maliyetliydi.

Bütün bu maddi sıkıntılara rağmen Ohrana'nın başındaki isimler en önemli devrimci partilerin içine sızabilmiş çifte ajanlarının hünerlerine güveniyorlardı. Rejimin 1907'ye doğru toparlanmasıyla SRlerin Rusya'daki terör eylemleri azalmaya başlarken, Azef'in tüyoları bu eylemlerin çoğunun başlamadan bitmesine yol açıyordu. Bu eylemler öncesinde Azef birçok SR mensubunun katılacağı detaylı bir plan hazırlıyor ve eyleme katılacak kişilerin listesini Ohrana'ya önceden bildiriyordu. Polis de tam eylem öncesinde eylemin elebaşlarını yakalıyor, diğer eylemcilerin ise evlerine kadar gidip diğer bağlantılı kişileri ve parti kaynaklarını açık etmelerini bekliyordu. Azef bu eylemlerdeki başarısızlığın faturasını ise yaptığı planlara sadık kalmadıklarını iddia ettiği parti üyelerine yükleyip kendisine gelen parti içi eleştirileri savuşturuyordu.[112]

Artık giderek gözünü kararan Azef, Ohrana'nın korkulu rüyası SÖlerin tüm elemanlarının listesini Ohrana'ya vermeye karar verdi.[113] Bu dönemde kurumun başındaki Aleksandr V.

110 Lauchlan, 10.

111 Zuckerman, 38.

112 Dillon, 179-80.

113 Bu sıralarda Ohrana şefi ile başkentte belirledikleri gizli bir dairede buluşup çay içen Azef'i ev sahibesinin gözü tutmamış, Azef'i polise ihbar etmişti. Hingley, 99.

Gerasimov, Azef'in verdiği listedeki herkesin tutuklanması durumunda yeni bir örgütün kurulacağının farkındaydı. Ohrana açısından yeni bir örgüt hakkında istihbarat toplayıp, bu örgütü en baştan tanımaktansa hali hazırda kim oldukları bildikleri bir yapıyı takip etmek çok daha kolaydı. Birkaç suikast girişimini daha engelledikleri takdirde zaten düşüşte olan SÖ'nün şevki tamamen kırılabilirdi.[114]

Gücü giderek kırılan SRler içerisindeyse Azef hakkında şüpheler artıyordu. Bunda Azef'in yönettiği başarılı suikastların sayısının azalması da etkili oldu. Tam da bu sıralarda Paris'ten gelen bir haber başkenti şoke edecekti. Gazeteci Vladimir L. Burtsev, eski Polis Departmanı Direktörü Lopuhin'in tanıklığına dayanarak, Azef'in Ohrana için çifte ajanlık yaptığını 1908'de bütün dünyaya duyurdu.[115] Lopuhin açıklamalarında birçok Çarlık bürokratının suikastını gerçekleştiren Azef'e göz yuman Ohrana şefleri Pyotr İ. Raçkovskiy'yi ve Gerasimov'u da açıkça suçlamıştı. Duma'da büyük tartışmalar yaratan bu haber sonrası Gerasimov görevinden alındı ve Ohrana içerisinde bir reform hareketi başladı.[116] Açığa çıktıktan sonra dahi talihi devam eden Azef ise Ohrana'nın hazırladığı sahte belgelerle Almanya'ya kaçıp orada korse dükkanı açacaktı.[117] Öte yandan, birçok önemli bakanın çifte ajanlar tarafından suikasta uğramasına göz yumulmasının ortaya çıkarılması ve en kritik devrimci partilerden birinin içerisindeki bilgi kaynaklarından mahrum kalmak rejim için berbat gelişmelerdi.

Daha önceki dönemlerde olduğu gibi yasadışı muhalefeti zayıflatmak için hükümetin güvendiği kurumlardan biri yine Ortodoks Kilisesi olacaktı. Bu sıralarda Devlet Şurası üyesi olan

114 Hingley, 99.

115 Lopuhin Burtsev'e yaptığı açıklamalarla devlet sırlarını açıklamaktan dolayı Çarlık mahkemelerinde yargılanıp sürgün edilse de sonrasında affedilecekti. Hingley, 103-4.

116 Zuckerman, 198-201; Dillon, 181.

117 Azef, Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman polisi tarafından yakalanıp hapse atılacak, 1918'de salındıktan kısa bir süre sonra ölecekti. Hingley, 103-4.

Durnovo'ya göre Çarlık Rusyası'nın en büyük birleştirici gücü olan Ortodoks Kilisesi'nin önemi kitlelere sadece Hristiyanlığı değil, aynı zamanda Çar'a itaati de öğretmesinde saklıydı. Kitlelerin rejime karşı bağlılığını arttırmak için en etkili araçlardan biri olan kilisenin yetkileri daha da genişletilmeliydi. Bu yüzden, Durnovo'ya göre bu dönemde gündeme gelen Ortodoks kilisesinden ayrılan bireylerin haklarının genişletilmesi veya Ortodoks olmayan kiliselere daha fazla yetki verilmesi gibi tartışmalar yersizdi zira bu gelişmeler Ortodoks Kilisesi'nin otoritesinin altını oyabilirdi.[118] Durnovo gibi kilisenin bu öneminin farkında olan diğer bir isim olan Stolıpin idaresinde, 5500 yeni kilise yapılmış, 100 bin yeni papaz atanmıştı.[119] Bunlara paralel olarak, Ortodoks Kilisesi kurum olarak çalışanlarının rejim destekçisi RHB gibi partilere katılımını teşvik ediyordu.

Rejimin bu dönemde yasadışı muhalefeti yok etmek için odaklandığı diğer bir kurum da üniversitelerdi. Eğitim Bakanı Aleksandr N. Şvarts'a göre üniversiteler üzerindeki baskıyı daha da arttırmak şarttı. 1908'de hazırladığı layihada, akademisyenleri devlet güvenliği için önemli bir tehlike olarak gören bakan, bu fikrine kanıt olarak akademisyenlerin üniversitelere her kesimden (kadınlar ve azınlıklar dahil olmak üzere) daha fazla öğrencinin kayıt olmasını desteklemelerini gösteriyordu. Bakana göre bu desteğin sebebi, akademisyenlerin daha fazla öğrencinin aklını çelerek onları devrimci partilere katma arzusuydu.[120]

Şvarts'ın bu fikirlerinin somut sonuçları için çok beklenmeyecekti. 1908'de alınan bir karara göre, yasal olmayan partilere üye olan kişiler kamu görevinde bulunamayacaklardı. Bütün muhalif partileri kapsayan bu yasaya binaen, liberal olarak bilinen Odesa Üniversitesi ve Yuryev Üniversitesi rektörleri ve birçok diğer akademisyen görevlerinden alındılar ve yerlerine rejim

118 Lieven, *Russia's Rulers*, 226.

119 Stone, *Europe Transformed*, 168.

120 Kassow, 324-8.

yanlısı rektörler getirildi.[121] Bakanın bir sonraki hamlesi ise Ekim 1908'de sunduğu ve çarlık üniversitelerini hizaya sokacak bir reform paketiydi. Buna göre, üniversitede verilecek derslerin müfredatı ve akademisyenlerin işe alımı için Eğitim Bakanı onayı şartı getirilmesi öneriliyordu. Buna ek olarak, üniversite öğrencilerinin kampüste toplanması veya topluluk kurması yasaklanıyor, rektörlere yasadışı toplantıları dağıtmak için polis çağırma yetkisi veriliyordu. Bundan sonraki iki yıl boyunca Duma ve Bakanlar Kurulu'nda tartışılan bu tasarı 1910'da yasalaşacaktı.[122]

1910'da Şvarts'tan görevi devralan yeni bakan Lev A. Kasso döneminde de üniversiteler üzerindeki sıkı kontrol devam edecekti çünkü öğrencilerin siyaseten hala rejim karşıtı partilere yakın olduğu biliniyordu. 1909'da yapılan bir ankete katılan üniversite öğrencilerinin %25,7'si SDlere, %20,7'si Kadetlere, %12,4'u SRlere ve %10'u genel olarak sol partilere yakın olduğunu ifade ederken, Oktyabristler için bu oran %2,3, RHB için %1'di.[123] Rejimle kavgalı Tolstoy'un Kasım 1910'da ölümü anısına üniversite öğrencileri tarafından tertip edilen anma gösterileri, üniversite öğrencilerinin hükümetin bu politikalarına gösterdiği tepki açısından kritik bir dönemeçti. Nevskiy Caddesi'nde başlayan ve binlerce öğrencinin katıldığı bu gösterilerde ilk olarak Tolstoy'un da karşı olduğu idam cezası karşıtlığı ön plana çıktı. Polisin öğrencileri dağıtmak için uyarıları yeterli olmayınca olayların büyümemesi için araya girmeye çalışan St. Petersburg Üniversitesi rektör yardımcısı İvan D. Andreyev'i öğrenciler omuzlarına alıp marşlar söylemeye devam ettiler ve ancak bundan sonra dağıldılar. St. Petersburg Ohrana şefi olay hakkında Stolıpin'e yazdığı raporunda bu olayların kendisine 1905 Devrimi'ni anımsattığının altını çiziyordu.[124] Göstericilere yeterince sert davranılmadığını

121 A.g.e., 330-1; Riha, 196.
122 Kassow, 340-4.
123 A.g.e., 314.
124 A.g.e., 349-50.

savunan muhafazakâr *Novoe Vremya* gazetesi de olaylar üzerine "devrimin ikinci raundu başladı" yorumunu yaparak hükümeti eleştirdi ve olaylara katılan öğrencilerin üniversitelerden atılması çağrısı yaptı.[125]

Öğrenci hareketinin 1905 Devrimi öncesinde ne kadar etkili olduğunu bilen Stolıpin daha sert önlemlerle öğrenci hareketinin büyümesini engellemek istiyordu. Bu yönde atılan adımlar kapsamında, 1911 yılının ilk yarısında gösterilere karıştıkları gerekçesiyle yüzlerce St. Petersburg Üniversitesi öğrencisi okuldan atıldı.[126] Bu tedbirlere cevaben ortaya çıkan öğrenci boykotları ise Moskova Üniversitesi'nde birçok öğrencinin okuldan atılmasına sebep oldu. Hükümetin aldığı diğer bir tedbir, rejim destekçisi öğrenci gruplarının kurulmasını ve gelişimini desteklemekti. Bu amaçla Başbakan Stolıpin ile görüştürülen bu grupların temsilcilerine burs imkânları ve mezun olduktan sonra devlet pozisyonlarında tercih edilme sözü verildi.[127]

Kampüslerdeki gerginliğin arttığı bu ortamda akademisyenlere dersliğe kadar eşlik eden polisler, ders süresince de silahlarıyla beraber dersliklerde kalıyorlardı. Buna karşılık boykotu sürdürmek isteyen öğrenciler ders sırasında ıslık çalıp, devrimci marşlar söylüyor ve dersliklere kokulu gaz atıyorlardı.[128] Moskova Üniversitesi'ndeki boykot girişimine hükümetin yaklaşımı üniversitedeki birçok akademisyenin tepkisine sebep olmuştu. İlk olarak rektör ve yardımcısının istifasıyla başlayan süreç, daha sonra 25 profesörün istifasıyla devam etti.[129] Bu dönemde hükümetin üniversite politikasını açıktan eleştiren, özellikle St. Petersburg ve Moskova'daki üniversitelerdeki diğer bazı akademisyenler de daha kolay kontrol edilebilecekleri taşra üniversitelerine sürülürken

125 A.g.e., 351-2.

126 A.g.e., 353-4.

127 A.g.e., 362.

128 George Buchanan, *My Mission to Russia and Other Diplomatic Memories* (London: Cassell, 1923), 151; Kassow, 356.

129 Kassow, 357.

yerlerine ise rejim yanlısı figürler atanacaktı.[130] Stolıpin kabinesinin üniversitelere yönelik bu sert tedbirleri Duma'da giderek hükümetten soğuyan Oktyabristlerin de tepkisini çekmiş, siyaseten zor durumdaki başbakana bir sorun daha yaratmıştı.[131]

Birinci ve İkinci Dumalar sırasında açıkça muhalefet ile hareket eden milli hareketler üzerindeki baskının arttırılması konusunda Nikolay ve Stolıpin hemfikirdi. Özellikle Nikolay, 1905 Devrimi'nin temelde Rus olmayan etnisitelerin işi olduğuna kendini inandırmıştı. Üçüncü Duma öncesinde seçim yasasında yapılan en önemli değişikliklerden biri olan Rus olmayan etnisitelerin Duma'daki temsil gücünün azaltılması bu doğrultudaki politikaların en kritik adımlardan biriydi. Bunu takip eden dönemde, eğitimde yerel diller kısıtlanmış, Rus nüfusun az olduğu sınır bölgelerine Rus yerleşimciler yerleştirilmeye başlanmış ve Ortodoks Kilisesi'nin misyonerlik faaliyetleri yoğunlaştırılmıştı.[132]

Stolıpin'e göre Rus olmayan etnik gruplar arasındaki Rusya ve Rusça hakkındaki negatif tavırlar bu politikaları, özellikle eğitim alanında zorunlu kılıyordu.[133] Bu doğrultuda Şvarts, 1908'de Rus olmayan gruplara önceki dönemlerde eğitimde verilen aşırı tavizlerin geri alınacağını açıkladı. Buna göre, nüfusun çoğunluğunun Rus olmadığı bölgelerde artık yeni üniversite açılmayacak, Yahudilere eğitim için uygulanan kota geri getirilecekti.[134] 1910'da Duma'daki zorunlu ilköğretim yasası tartışmaları sırasında Kadetlerin ve Oktyabristlerin Rusçanın yanı sıra yerel dillerin de bazı koşullarda eğitim dili olarak kullanılabilmesi önerisi Devlet Şurası'nda kabul edilmedi.[135]

Rejimin devrim öncesinde en çok sorun yaşadığı milliyetlerden olan Finlerle ilgili kısıtlamalar devrim sırasında kaldırılmıştı.

130 A.g.e., 365.
131 A.g.e., 363.
132 Riasanovsky & Steinberg, 433.
133 Riha, 182.
134 Stone, *Europe Transformed*, 185; Kassow, 328.
135 Riha, 185.

Fakat Fin Meclisi için yapılan seçimlerin doğrudan ve herkese (kadınlar da dahil) oy kullanma hakkı verilerek yapılması gibi eylemler Duma'da sağ partilerin eleştiri konusu olmuştu. Bu eleştiriler üzerine, Stolıpin 1910'da getirdiği yeni bir düzenleme ile Finlandiya'nın tüm yasalarının (özerk kurumlar da dahil olmak üzere) imparatorluk yasalarına uyumlu olması gerektiğini, ülkenin her yanını ilgilendiren yasaların sadece Duma ve Devlet Şurası'ndan çıkabileceğinin altını çizdi. Bu düzenlemeyi kendi özerkliklerine aykırı bulup uygulamayan Fin idareciler ve hakimler tutuklandılar, muhalif Finlandiya Meclisi başkanı ise Sibirya'ya sürüldü.[136]

Milliyetler meselesi konusunda Stolıpin'i Finler ve Yahudiler kadar korkutan bir grup daha vardı: Rusya Müslümanları. Devrim sürecinde siyasi, ekonomik ve kültürel haklar talep eden ve çoğunlukla Kadetlerle beraber çalışan bu grup hem büyük nüfusları hem de yaşadıkları bölgelerin kapsamı düşünüldüğünde Stolıpin'i endişelendiriyordu. Bu endişe 1908 Devrimi'nden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC)'nin Osmanlı İmparatorluğu siyasetinde ön plana çıkması ve tüm Müslümanlar arasında siyasi, ekonomik ve kültürel dayanışma çağrıları yüzünden daha da artacaktı. Stolıpin ve diğer önde gelen bakanları, İTC'nin tüm dünya Müslümanlarını bir çatı altında birleştirme hedefi olan pan-İslamist bir politika güttüğüne ciddi bir biçimde inanıyorlardı. Bu kapsamda Stolıpin ve Dışişleri Bakanı Sergey D. Sazonov, İstanbul'un en önemli hedefi olan Rusya Müslümanlarını bu pan-İslamist proje kapsamında Rusya'dan koparmayı çalıştıklarını düşünüyorlardı.

Bu algı yüzünden Rusya Müslümanlarının herhangi bir konudaki siyasi ya da kültürel talebi pan-İslamist propaganda şeklinde algılanıyor, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Rusya'ya gelen diplomat, tüccar ya da din adamları da çarlık idarecileri tarafından pan-İslamist casuslar olarak görülüyordu. Ayrıca, bu negatif bakış açısı yüzünden önde gelen Rusyalı Müslüman siyasetçiler

136 Rosen, 134-5.

üzerindeki siyasi baskı arttırıldı. Bu baskıdan yılan Yusuf Akçura gibi pek çok siyasetçi, özellikle 1908 Devrimi sonrasında Rusya'dan İstanbul'a kaçtı.[137]

Vitte'ye göre milliyetler politikası gibi çok kritik bir konuda bu tarz kısıtlayıcı bir çizgide devam etmek, ülkenin nüfusundaki oranı giderek artan Rus olmayan etnisiteler düşünüldüğünde, büyük bir hataydı. Nüfusu büyüyen bu ulusların basit kültürel taleplerine dahi artan baskıyla karşılık vermek çarlık rejimini zayıflatmaktan başka bir işe yaramazdı.[138] Milyukov da benzer şekilde düşünüyordu. Hükümetin bu milliyetlerin taleplerini ayrılıkçı siyasi hedeflerinin bir parçası olarak algılaması sorunun altında yatan en önemli sebepti. Örneğin, Milyukov'a göre, Rusya Müslümanları dini ve kültürel haklar ve özgürlükler peşinde koşarken siyasi bağımsızlığı veya özerkliği hedeflemiyorlardı.[139]

Aldıkları polisiye ve idari tedbirlerle yasadışı muhalefeti oldukça zayıflatan rejimin bu dönemdeki diğer bir başarısı da uysal ve rejim destekçisi Üçüncü Duma'nın ortaya çıkmasını sağlamak olmuştu. Hem Nikolay hem de Stolıpin ilk iki Duma'nın muhalif bir milletvekilli profiline sahip olmasının önünü açan seçim yasasının acilen değiştirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Ancak bu şekilde rejim destekçisi bir Üçüncü Duma ortaya çıkabilirdi. Değişen seçim yasasıyla Rus olmayan etnisitelerin, işçilerin ve köylülerin temsil gücü azaltılırken (%43'ten %22'ye), toprak sahiplerinin, burjuvazinin ve ruhban sınıfının milletvekilli sayısı arttırılmıştı.[140] Yeni yasaya göre soyluların bir oyu, burjuvazinin 4, orta sınıfın 65, köylülerin 260 ve işçilerin 540 oyu kadar değerliydi.[141]

---

137 Onur Önol, *The Tsar's Armenians: A Minority in Late Imperial Russia* (London: I.B.Tauris, 2017), 112-27.

138 Witte, 265. 1897'de yapılan nüfus sayımına göre, Ruslar nüfusun %44'ünü oluşturuyordu. Bu oran o zamandan beri daha da azalıyordu çünkü Ruslar imparatorluğun en düşük nüfus artış hızına sahip etnik gruplarından biriydi. Figes, 80.

139 Miliukov, *Russia Today and Tomorrow*, 80-2.

140 Kappeler, 343-4; Levin, *The Third Duma*, 5.

141 Riasanovsky & Steinberg, 428.

Üçüncü Duma seçimlerinde de Milliyetçiler grubundan aday olan Şulgin ilk iki Duma seçimlerinde gecesini gündüzüne katarak büyük bir heyecan yaşamışken, bu kez seçimleri çok sıkıcı bulmuştu. Yeni seçim yasasıyla yaşadığı bölgede Milliyetçiler gibi sağ partilerin kazanması neredeyse kesindi.[142] Vitte bu yasa değişikliğinin Duma'nın temsil gücünü zayıflattığı için meclisin asıl misyonunun altını oyduğunu düşünüyordu. Ona göre Üçüncü Duma milletvekilleri halk tarafından seçilmemiş, yapılan değişikliklerle neredeyse Stolıpin tarafından atanmıştı.[143] Bu seçimin en öne çıkan partisi Oktyabristler olurken muhalif partiler, "Lordların Duması" lakabı takılan Üçüncü Duma'da azınlık konumuna düşmüşlerdi. SRler seçimi boykot ederken, SD milletvekillerinin sayısı azalmış, Kadetler de beklediklerini bulamamışlardı.

Stolıpin'in bu dönemdeki en kritik hedeflerinden biri rejim dostu Üçüncü Duma ile beraber çalışıp rejimin meşruiyetini güçlendirmek ve eğitimli kamuoyunun desteğini alarak muhalefeti iyice marjinalize etmekti. Bunu başarmak 1907 sonu itibarıyla çok zor gözükmüyordu zira Oktyabristler, Milliyetçiler ve RHB gibi sağ partiler hanedana bağlı olup, Stolıpin kabinesinin çizgisini de çoğunlukla destekliyorlardı. Fakat bir süre sonra bunun bu kadar kolay olmayacağını başbakan anlayacaktı. 1909'da Duma'dan geçen Donanma Genelkurmayı yasa tasarısının Duma'nın bu konuda yetkisi olmadığı gerekçesiyle Nikolay tarafından veto edilmesi, Stolıpin'in de Duma'nın bütçe üzerindeki kısıtlı yetkilerinin bu şekilde kalması konusunda Çar'ı desteklemesi sonucunda Oktyabristler ile Stolıpin hükümeti arasında başlayan soğukluk diğer meselelere de sıçrayacaktı.

Bu dönemde, RHB kendi içerisindeki kavgalardan zaman bulduğu kadarıyla Stolıpin'in muhalif siyasi gruplara, etnik ve dini azınlıklara uyguladığı politikaları yeterince sert bulmadığı için başbakanı Duma kürsüsünden eleştiriyordu. Bu sağ partilerin desteğini kaybetmeye başladığını gören Stolıpin'in aklındaki yeni projeleri

142 Shulgin, 49.
143 Witte, 373.

Duma'dan geçirebilmek için desteğini aradığı parti ise Şulgin'in de içerisinde bulunduğu Milliyetçilerdi.[144] Stolıpin'in Finlandiya'nın özerkliğini kısıtlayan yasa tasarısını destekleyen bu parti, şimdi ise başbakanın çok önemsediği, altı batı vilayetinde (Minsk, Kiev gibi vilayetleri kapsayan) *zemstvo*ların kurulmasıyla alakalı projesi için başbakanın arkasındaki en büyük destekçi olacaktı.

Bu vilayetlere *zemstvo* kurumunu yerleştirerek kısıtlı da olsa yerel yönetimleri güçlendirmeyi kabul eden Stolıpin, bunu bu bölgelerde yoğun bir biçimde yaşayan Rus olmayan etnik grupların (özellikle de büyük toprak sahibi Lehlerin) *zemstvo*larda hakim olmayacağı bir formatta hayata geçirmeyi planlıyordu. Bunun için bu vilayetlerde kurulacak *zemstvo*lara seçilebilecek sınıfların daha geniş bir tabana yayılmasını öngörüyordu.[145] Duma'ya sunulur sunulmaz büyük toprak sahiplerinin baskın olduğu Oktyabristlerin büyük tepkisini çeken bu yasa tasarısı büyük bir tartışma çıkarmakla kalmamış, Stolıpin ile Duma'yı karşı karşıya getirmişti. Mayıs 1910'da zorlukla Duma'dan geçen yasa tasarısının, 1911 başlarında üst meclis olan Devlet Şurası'nda özellikle Durnovo'nun çabaları sayesinde onaylanmadığını öğrenince çılgına dönen Stolıpin soluğu Nikolay'ın yanında aldı.[146] Nikolay ve Aleksandra ile de bu dönem arası çok iyi olmayan başbakan, Çar ile görüşmesinde ültimatom niteliğinde bir açıklama yaparak batı vilayetlerindeki *zemstvo* tasarısı bir şekilde yasalaşmazsa istifa edeceğini vurguladı.

Stolıpin'e hala ihtiyacı olduğunu düşünen Çar, bu ültimatomu kabul etmek zorundaydı. Çar Duma ve Devlet Şurası'nı Mart 1911'de birkaç günlüğüne kapama kararı aldı ve bu sayede hükümet de tasarıyı yasalaştırabildi.[147] Bu arada, Stolıpin Çar'dan

144 Gurko, 513.

145 Shulgin, xii; Pipes, *The Russian Revolution*, 184-5.

146 Gurko, 514-5.

147 Duma ve Devlet Şurası oturum halinde olmadığı zamanlarda, hükümet kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisine (üç ay içerisinde Duma'ya onaylanmak için gönderilmek üzere) sahipti.

bu konuda kendisine karşı bir tutum sergileyen Durnovo'yu da bir süreliğine başkentten uzaklaştırmasını talep etmiş ve bu talebi yerine getirilmişti.[148] Stolıpin'in çok önemsediği bu tasarıyı yasalaştırırken Duma'yı yok saymasına en büyük tepkiyi ise Duma Başkanı Guçkov istifa ederek verdi.[149]

1911 itibarıyla Duma'nın desteğini kaybeden Stolıpin Çar ve Çariçe'nin gözünden de yavaş yavaş düşüyordu.[150] Son verdiği ültimatom sırasındaki tavırlarıyla Nikolay'ı zor durumda bırakan Stolıpin'e Nikolay'ın saraydaki çevresi de olumsuz bakıyordu. Özellikle Aleksandra, Stolıpin'in çarlık siyasetinde fazlaca ön plana çıkıp eşini gölgede bırakmasından rahatsızdı.[151] İmparatorluğun tepe yönetiminde durum böyleyken, Eylül 1911'de Kiev'deki II. Aleksandr heykelinin açılış seremonisi için şehre gelen Çar ve diğer idareciler imparatorluğu sarsacak bir gelişmeye tanıklık edeceklerdi.

Bu üst düzey konukların şerefine Kiev Opera Binası'nda düzenlenen geceye Çar ve ailesi dışında Stolıpin ve birçok bakan da katılıyordu. Fakat yapılan bütün hazırlıklar gösteri başladıktan bir süre sonra Stolıpin'in locasına giren suikastçının tabancasını iki kez ateşlemesiyle unutuldu. Yaralanan Stolıpin bir süre ayakta hareketsiz kaldı, fakat göğsünün altında kan lekesinin belirmesiyle yavaşça koltuğuna yığıldı ve tam karşısında bulunan Çar'ın locasına bakarak istavroz çıkardı.[152] Ağır yaralanan başbakan hemen hastaneye kaldırılırken, suikastçı da yakalanmıştı.

Stolıpin birkaç gün sonra hastanede ölürken, suikastçının Kiev Ohrana biriminde çalışan bir çifte ajan olan ve o gece resmi bir emir sayesinde Çar'ın korunması için Opera Binası'nda bulunan Dmitriy G. Bogrov olduğu ortaya çıktı.[153] Bu skandalın üzerine, Bogrov'un tutuklandıktan on gün sonra apar topar

148 Kokovtsov, 267.

149 Riha, 189.

150 Buchanan, 158; Gurko, 514-5.

151 Shulgin, 86-7; Pipes, *The Russian Revolution*, 183.

152 Kokovtsov, 272; Bing, 266-8.

153 Grand Duke Alexander, 178.

asılması dedikoduları iyice arttıracak, Ohrana'nın ve genel olarak Çarlık rejiminin işleyişini tekrar gözler önüne serecekti.[154] Çar'ın annesi oğluna yazdığı mektupta, polisin böyle bir şahsı bünyesinde bulundurmasının "tepedeki insanların aptallığını" gösterdiğini yazıyordu.[155] Skandal sonrasında yapılan soruşturma da rejimin hatalarından pek ders almadığını gösteriyordu. Soruşturma sonrasında İçişleri Bakan yardımcısı Pavel G. Kurlov ve Polis Departmanı Direktör vekili Mitrofan N. Verigin görevden alınırken, Opera Binası'nın güvenliğinden sorumlu olan Aleksandr İ. Spiridoviç Çar'ın özel ricasıyla ceza almaktan kurtulacaktı.[156] İçişleri Bakanı olarak başında olduğu ve muhalefeti yok etmek için sürekli kullandığı Ohrana'nın bir gün kendisinin ölümüne sebep olacağını ölmeden birçok kişiye söyleyen Stolıpin haklı çıkmıştı.[157]

Savunmadaki Muhalefet (1908-1911)

Stolıpin'in muhalefeti zayıflatmak için attığı bu adımlar sayesinde, özellikle SR ve SDlerin Rusya içerisindeki organizasyonu büyük yara aldı. Azef'in açığa çıkmasıyla siyasi terör konusunda kararsızlığa düşen SRlerin bir kısmı Avrupa'ya kaçtı, ülke çapındaki parti örgütü zayıfladı ve Rusya'da kalan parti üyeleri de artık yasal olan sendikacılık üzerine yoğunlaştılar. Devrim öncesinde rejimin en çok çekindiği parti olan SRlerin iç siyasetteki etkisi giderek azalıyordu.[158]

Muhalefete karşı alınan tedbirlerden SDler de olumsuz yönde etkilenmişti. Lider kadrosu Rusya'yı terk etmek zorunda kalan

154 Shulgin, 96-7; Hingley, 104; Kotkin, 122.

155 Bing, 263-4.

156 Lauchlan, 18; Shulgin, 100-1.

157 Shulgin, 96-7; Izvolsky, 227; Kerensky, "Russia on the Eve of World War I," 17.

158 Michael Melancon, "Neo-Populism in Early Twentieth-Century Russia: The Socialist-Revolutionary Party from 1900 to 1917," *Russia under the Last Tsar* içinde, Anna Geifman (haz.) (Oxford: Blackwell, 1999), 82-3; Smith, *Russia in Revolution*, 74-5.

partinin üye sayısı da düşüşteydi.[159] Bu dönemde parti üyeleri genellikle gazete ve dergiler yoluyla propaganda ve sendikacılık faaliyetlerini kullanarak rejimle mücadele etmeye çalışıyorlardı. Bu üyelerden biri de Kanatçikov'du. Devrimden sonra Rusya'nın pek çok bölgesinde Bolşeviklerin sendika ve propaganda faaliyetlerini yürüten Kanatçikov, 1911'de tutuklandı ve İrkutsk'a sürgün edildi.[160]

SDlerin bir diğer faaliyet alanı da Duma idi. Sayıca azalan SD milletvekilleri verdikleri gensorularla ve yasa tasarılarıyla meclis kürsüsünü bir eleştiri platformu olarak kullanmaya devam ediyorlardı. Avrupa'daki SD lider kadrosu ise basın yoluyla rejim eleştirileri yapıyordu. Bu dönemde Viyana'da *Pravda* gazetesini çıkaran Troçki, yaşanan tüm zorluklara rağmen işçi sınıfı arasındaki örgütlenmenin sürdürülmesini önemsiyordu.[161] Yurtdışındaki SD muhalefetinin diğer bir önemli boyutu da bu dönemde Rus SDlerin parçası olduğu ve kongrelerine katıldıkları Sosyalist Enternasyonal ile alakalıydı. 1910'daki Sosyalist Enternasyonal Kongresi'nin annesinin memleketi olan Kopenhag'da toplanması Nikolay'ı sinirlendirmiş, Danimarka Krallığı'nın böylesine bir kongreye izin vermesine bozulmuştu. Almanya ve Fransa'daki sosyalist partilerin, özellikle grevler yoluyla, bu ülkelerin siyasetine ne kadar etki ettiğini bu ülkeleri ziyaretlerinde gören Çar bu eğilimin kendi ülkesinde güçlenmemesi için elinden geleni yapmaya niyetliydi.[162]

SDler ve SRler kadar olmasa da bu dönemde organizasyonu zarar gören diğer bir muhalif parti de Kadetlerdi. 1908'de çıkarılan kamu görevlileriyle alakalı yasa, hala yasal bir parti olmayan Kadetlerin üye sayısını birden azaltmıştı.[163] Milyukov'a göre, bu

159 Örneğin, 1905'te Moskova'daki SD üye sayısı 2000 iken 1909'da bu sayı 260'a düşmüştü. Harding, 249.

160 Kanatchikov, 387-8. Kanatçikov Şubat Devrimi'ne kadar sürgünde kalacaktı.

161 Trotsky, *The History of the Russian Revolution*, 26.

162 Bing, 258.

163 Riha, 196.

şartlar altında dahi Duma seslerini duyurabilmek için en önemli platformdu ve sonuna kadar kullanılmalıydı.[164] Partilerini hükümetin gazabından korumak için radikal yasa tasarıları vermekten çekinen Kadetler, bu dönemde partiye yakın *Reç* gazetesindeki eleştirilerle muhalefetini sürdürüyordu.

Kırsalda Dönüşüm (1906-1911)

1905 Devrimi ile ekonomideki hedefler biraz arka planda kalsa da 1906 itibarıyla rejim hem devrimci hareketi zayıflatmak hem de düzeni oturtmak için ekonomide istikrarın gerektiğinin farkındaydı. Devrim sürecinde azalan hazine gelirleri ve yetersiz yerli sermaye hesaba katıldığında, enflasyonun düşürülmesi ve altın standardının korunabilmesi için yabancı sermayenin yardımı şarttı.[165] İç siyasette olan biten sebebiyle Vitte'den giderek soğuyan Nikolay, Rusya'nın ihtiyacı olan bu yabancı kredinin uygun faiz oranıyla alınabilmesi için Avrupalı sermayedarların en çok güvendiği isim olan Vitte'yi bu iş için görevlendirmek zorunda kaldı.

Alınacak bu devasa kredi için pazarlıklar 1905'te başlamıştı fakat hem Rusya'nın Japonya ile olan barış antlaşması süreci, hem de Fransa ve Almanya arasında yaşanan Fas krizi sebebiyle 1906 başlarına sarkmıştı. Krediyle alakalı önemli bir nokta da krediyi verecek ülkeler ve bankalarla alakalıydı. Kredinin önemli bir kısmının Rusya'nın müttefiki Fransa'dan alınacağı belliydi fakat Vitte sadece Fransa sermayedarlarından gelecek böylesine büyük bir krediyle Rusya'nın Fransa'ya aşırı bağımlı olacağını düşünüyordu. Daha fazla sayıda ülkeden sermayedarlar ikna edilebilirse hem kredinin hacmi artar hem de Fransa'ya bağımlılık azalırdı.[166] Vitte'nin bu teklifini Amerikalı JP Morgan ve Rothschilds grupları Rusya'da Yahudilere kötü muameleyi sebep göstererek reddettiler.[167] Alman

164 Miliukov, *Russia Today and Tomorrow*, 6-7.

165 Kokovtsov, 87-8.

166 Harcave, 216.

167 Witte, 293-4, 304; Harcave, 216.

Mendelssohn grubunun konsorsiyuma katılmasına da Wilhelm engel olarak durumu daha da zora soktu.[168]

Bu sıkıntılar sürerken Paris'te bulunan bazı Kadetler Rusya'nın bu kadar büyük bir borcu meclis onayı olmadan almaması gerektiğini gerekçe göstererek Fransız siyasetçilerle görüştüler ve bu krediyi Duma açılmadan vermemelerini talep ettiler.[169] Bu talepler Fransız siyasetçilerin kararını fazla etkilemeyecekti. Nisan 1906'da başını Banque de Paris ve Credit Lyonnais'in çektiği, İngiliz, Hollandalı ve Avusturyalı sermayedarların da katıldığı bir konsorsiyumdan Rusya tarihinin en büyük kredisi alındı.[170] Kredinin son detaylarını halletmek için Paris'e giden yeni Maliye Bakanı Vladimir N. Kokovtsov da kredinin başarıyla alınmasından son derece memnundu. Bakan olmadan önce çarlık ekonomi bürokrasisinin çeşitli kademelerinde birçok görevde bulunmuş olan Kokovtsov, Vitte'nin görevden alınmasından sonraki dönemde Stolıpin ile öne çıkacak birkaç bakandan biri olacaktı.

Alınan bu kredi, 1906'dan itibaren ekonomik istikrarın tekrar sağlanmasında ve rejimin tekrar ayağa kalkmasında büyük yarar sağlayacaktı. Birinci Duma'nın açılışıyla beraber rejimin ekonomik hedefleri için artık yüzleşmesi gereken çok daha karmaşık bir sorun vardı: toprak reformu. Vitte'nin öncülüğünde 1890'lardan beri atılan adımlar Rusya'nın ekonomik dönüşümünü bir noktaya kadar taşımış ve sanayileşmede önemli aşama kat edilmişti fakat toprak reformu ve *mir*in dönüşümü gibi konular, bunların kırsalda yaratabilecekleri siyasi ve ekonomik sonuçlar hesaba katılıp sürekli ertelenmişti. 1905 Devrimi bu değişim sürecini hızlandırmış ve devrim sırasında kırsalda yaşanan isyanları engellemek için köylülerin yaptığı kefaret ödemeleri kademeli olarak kaldırılmıştı.

Kısa süren Birinci Duma'da muhalif partilerin hemen hepsinin temel stratejisi büyük toprak sahiplerinin arazilerinin kamulaştırması vaatleriyle köylülerin desteğini kazanma ve onları rejime ve

168 Dillon, 365; Harcave, 216-7.

169 Witte, 294; Kokovtsov, 118; Gurko, 453-4.

170 Witte, 293-4; Harcave, 216.

soylulara karşı harekete geçirmekti. Bu vaatlerin de etkisiyle kırsalda devam eden isyanları engellemek adına ilk olarak tarımda grevi yasaklayan bir yasa çıkarıldı ve grev organizatörlerine 16 aydan 4 yıla kadar hapis cezası öngörüldü.[171] Fakat kırsaldaki asıl problemi *mir* olarak gören ve bu konudaki reform tasarısını gündeme getiren Stolıpin'e Başbakan Goremıkin olumsuz yanıt verdi.[172] Bir süre sonra Goremıkin'in yerine kendisi geçen Stolıpin, bu konuda bir şeyler yapmazsa ezici çoğunluğu köylülerden oluşan bir ülkede rejimin ayakta kalmasının zor olduğunu düşünüyordu.[173]

Stolıpin ve kendisi gibi düşünenlere göre, kırsalda SRler gibi devrimci grupların aldığı desteğin kaynağı *mir* sisteminin sebep olduğu ekonomik sefaletti.[174] 1905 Devrimi öncesinde ve devrim sırasında köylüler arasında yaygınlaşan devlet karşıtı tutumun kökeninin bu sefalette yattığını düşünen Stolıpin bu durum düzeldiğinde köylülerin kolaylıkla rejim saflarına katılacaklarını düşünüyordu. Bunun dışında, dünya piyasalarına entegre olmuş çarlık ekonomisinin, özellikle tarımda *mir* gibi çağdışı ve verimsiz bir yapı yüzünden uluslararası rekabette geri kalması da Çarlık Rusyası'nın en önemli hedeflerinden olan büyük devlet statüsünü korumayı imkânsız kılıyordu.

Böylece Kasım 1906'da çıkarılan bir kararname (ilk iki Duma'nın lağvedilmesi yüzünden ancak Üçüncü Duma'da 1910'da onaylanabilecekti) ile toprak reformunun en kritik aşamalarından biri gerçekleştirildi. Bu yasaya göre dileyen köylüler, *mir* onay verirse, *mir*de kendilerine düşen arazileri şahsi mülkiyet olarak edinip birleştirebilecekler, dilerlerse *mir*i terk edebilecek ve bıraktıkları arazilerine denk, başka bir bölünmemiş bir arazi alabileceklerdi.[175] Toprak reformu konusunda İçişleri Bakanlığı'nın Köylü Birimi'nin

171 Ascher, *The Revolution of 1905*, 144-5.

172 Gurko, 474.

173 Pares, *Russia and Reform*, 531; Rosen, 301.

174 Abraham Ascher, *P.A. Stolypin: The Search for Stability in Russia* (Stanford: Stanford UP, 2001), 130.

175 Levin, *The Second Duma*, 164.

başı olduğu dönemden beri çabalayan Gurko, 1906 itibarıyla Stolıpin'in bakan yardımcısı olarak reformda önemli bir rol oynamıştı.[176]

*Mir*i terk eden köylülere gösterilecek yeni arazilerin nasıl belirleneceği hakkındaki tartışmalar toprak sahiplerinin bazılarını korkuttu. Bunlardan biri Çarlık Rusyası'nın bu dönemde çıkardığı en önemli bilim insanlarından olan ve bu sıralarda Paris'te Pasteur Enstitüsü'nde çalışan Profesör Meçnikov idi. Aynı dönemde Fransa'da tedavi olan Vitte'yle görüşen Meçnikov, eşinin Rusya'da sahip olduğu arazilerin bu reformlar kapsamında kamulaştırılmasının söz konusu olup olmadığını merak etmişti.[177] Bu gibi korkulara gerek olmadığını kamuoyuna açıklayan Stolıpin, zorla kamulaştırma gibi özel mülkiyet hakkının altını oyan bir uygulamanın asla söz konusu olmayacağını açıkladı.[178] Siyaseten arasının pek iyi olmadığı Stolıpin'e bu konuda Vitte de katılıyor, zorla kamulaştırmanın sakıncalı olduğunu düşünüyordu.[179] Buna göre *mir*den ayrılmak isteyen köylüler, uygun devlet arazilerini ya da fiyatta anlaşmaları durumunda toprak sahiplerinin arazilerini alabileceklerdi. Bu süreci teşvik edebilmek için Köylü Arazi Bankası düşük faizli kredi verecekti.

Bu kademeli reformlarla Rusya'nın en büyük sorununu çözmeyi hedefleyen Stolıpin'in Rus kırsalındaki vizyonunda *mir*den ayrılacak köylüler en kritik role sahipti. Zamanla tüm Rus kırsalının özel mülkiyete dayalı bu bireysel çiftçilerden oluşacağına inanan Stolıpin'e göre bu yeni sınıf hem ekonomik olarak yaratacağı dinamizm ve refahla, hem de rejime karşı sadakatiyle Rusya'nın kademeli dönüşümünü gerçekleştirecek ve açmazlarını çözecek

176 Gurko, 507-8; Ascher, *The Revolution of 1905*, 175-6. Aynı yıl yolsuzluk suçlamaları sebebiyle görevinden ayrılan ve mahkemeye çıkan Gurko üç yıl kamu görevinden men cezasına çarptırılmıştı.

177 Bu arazilerden gelen kiralar olmadan Paris'teki maaşıyla geçinemeyeceğini belirten Meçnikov'un, Vitte'den acil cevap istemesinin sebebi bu sıralarda Oxford Üniversitesi'nden aldığı iş teklifiydi. Witte, 313-4.

178 Izvolsky, 235-6.

179 Witte, 335-8.

anahtar olacaktı. Bu reformlar sayesinde ekonomik sefaletle boğuşan, Rusya'nın Japonya'ya karşı yenilgisini Japon askerlerinin mikroba dönüşüp Rus askerlerini ısırması gibi batıl inançlarla açıklayan Rus köylüsünün yerini zamanla daha üretken ve daha eğitimli Rus köylüleri alacaktı.[180]

Bu sayede kendi özel arazisinde verimli üretim için yeterli motivasyonu kazanacak olan Rus köylülerinin en dinamik ve rekabete açık olanları öne çıkarken, ekonomik açıdan verimsiz olanlar elenecek ve sanayileşmenin işgücü ihtiyacını karşılayacaklardı. Böylece Rus kırsalında verimli bir tarım sektörünün ortaya çıkaracağı refah artışı Rus köylüsünün sonsuz diye tabir edilen toprak açlığını ve bu toprak açlığının yüzyıllardır yarattığı sıkıntıları bitirecekti.[181] Stolıpin özel mülkiyet temelli bir Rusya kırsalının siyaseten de daha muhafazakâr ve düzen yanlısı olacağını savunuyordu. Köylülerin kriz dönemlerinde kırsaldaki soyluların özel mülklerini talan etmesi ve devletten bu arazilerinin kamulaştırılmasını talep etmesi gibi kronik sorunlar da böylece ortadan kalkacaktı. Bu dönemde yıldızı parlamaya başlayan diğer bir bakan olan Tarım Bakanı Aleksandr V. Krivoşeyin'e göre köylülere özel mülkiyet hakkı verildiğinde arazi kamulaştırmasının ne kadar korkunç bir şey olduğunu kendileri de anlayabilecekti.[182]

Dışişleri Bakanı İzvolskiy'e göre ise bu reformun diğer bir kritik getirisi Rusya köylüsüne yeni bir statü vererek onu tam vatandaş haline dönüştürme potansiyeliydi.[183] Özel mülkiyet sahibi bireyler olarak şimdiye kadar tabi oldukları *mir*in kısıtlayıcı teamüllerinden kurtulacaklar, tam vatandaş olarak muamele görebileceklerdi. *Mir*den ayrılan bireysel köylüler artık çalışacağı yeri seçerken, başka bir bölgeden toprak satın alırken veya çocuklarını okula gönderirken tüm kararları kendileri verebilecekti.[184]

180 Dillon, 372.
181 Dillon, 373-4.
182 Gatrell, 117.
183 Izvolsky, 233-5.
184 Ascher, *The Revolution of 1905*, 177-9.

Köylerdeki geleneksel mahkemelerin kaldırılmasıyla, köylüler artık tamamen merkezi adalet sisteminin bir parçası olmuşlardı. Bu durum Stolıpin'e göre köylü kitlelerini rejime daha iyi bağlayacak, düzenden yana olmalarını sağlayacak bir başka faktördü.

Stolıpin hükümetinin bu reform paketine destek olmak için uyguladığı diğer bir politika da toprak açlığının yoğun olarak yaşandığı merkez bölgelerdeki *mir*lerden ayrılmak isteyen köylüleri toprağın bol, nüfus yoğunluğunun az olduğu ve Trans-Sibirya demiryolu hattıyla canlanan Sibirya'ya ve diğer bazı sınır bölgelerine yerleşmeye teşvik etmekti.[185] Bu amaç doğrultusunda, potansiyeli büyük bu bölgeye yerleşecek köylülere ucuz fiyatlara arazi ve düşük faizli kredi imkânı tanındı.[186] Nisan 1908'de Maliye Bakanı Kokovtsov'a yazdığı mektupta bu uygun krediler için hazine ve Köylü Arazi Bankası gibi kurumların devreye sokulmasında ısrar eden Stolıpin bu konuda sonuç almaya başlayacaktı.[187] Özellikle kötü ekonomik koşullarda yaşayan merkezi vilayetlerdeki köylüleri cezbeden bu politika sayesinde özellikle Sibirya'ya yoğun bir yerleşimci akını başladı. Stolıpin'in bu projesinin bir "Rus Kanada'sı" yarattığını ifade eden Rozen'e göre bu plan rejimin kırsaldaki hakimiyeti için çok başarılı bir adımdı çünkü bu küçük toprak sahibi köylüler rejimin güvenilir bir müttefikiydi.[188] 1910'da Krivoşeyin ile Sibirya'daki yeni yerleşimleri teftiş eden Stolıpin de eserinden memnun kalmıştı.

Reform projesinin Sibirya ve diğer sınır bölgelerdeki sonuçları çok boyutluydu. Bazı köylüler, *mir*lerin azalan otoritelerinden memnun kalmazken bazıları da toprakların zaten köylülere ait olduğunu ifade edip kendilerine verilen yeni şahsi arazilere para ödemekten şikâyet ediyorlardı.[189] Bir kısım diğer köylü içinse Stolıpin'in vizyonu cezbediciydi. Bu şekilde düşünen toplam yaklaşık

185 Levin, *The Second Duma*, 188.

186 Acar, 353.

187 Pojigaylo, 238-9.

188 Rosen, 41.

189 Gatrell, 117.

1,5 milyon köylü 1908-1911 yılları arasında *mir*i terk edip şahsi arazilere yerleştiler.[190] Bu sayı toplamda köylülerin küçük bir kısmı olsa da uzun vadeli düşünen Stolıpin için umutlu bir başlangıç sayılırdı. Stolıpin'in bu reformları yaparken şanslı olduğu bir konu da bu dönemde dünyadaki tarım ürünleri fiyatlarındaki artıştı.[191]

Stolıpin'in kırsaldaki bu reformuna muhalefet cephesinden farklı tepkiler geliyordu. Bu sıralarda meclisteki sol gruplardan Trudoviklerden milletvekilli seçilen Aleksandr F. Kerenskiy, Stolıpin'in bu reformu yapma gerekçelerine katılıyordu fakat reformun gerçekleştirilme biçimini yanlış buluyordu. Kerenskiy'e göre bu reform yapılırken *mir*den ayrılan köyün en zengin çiftçilerine *mir*in en verimli arazileri ve Köylü Arazi Bankası'ndan gelen kredilerin çoğu verilmişti. Bu açıkça rejimin zengin köylüleri kayırdığını gösteriyordu.[192] Stolıpin'in bu reformdan beklentisi olan köylülerin rejime olan bağlılığını arttırmak zengin köylüler için geçerli olsa da reformdan memnuniyetsiz olan ve sayıca çok daha fazla olan fakir köylüler için aynı durum söz konusu değildi.

Lenin'e göre ise *mir* gibi feodal bir yapıyı tamamen yıkmayan Stolıpin kırsalda kapitalist dönüşümü yavaş yoldan gerçekleştirmeyi tercih etmişti. Reformların en büyük sonucu köylüler arasındaki farklılaşmanın iyice belirginleşmesiydi. Stolıpin'in vizyonundaki küçük toprak sahipleri zengin çiftçiler ("kırsal burjuvazi") arasından çıkacaktı. Yavaşça da olsa bu reformlarla özel mülkiyete dayalı, piyasa için üretim yapabilecek, verimli tarım uygulayabilecek köylülerle kırsal ekonominin kapitalist sisteme uygun bir hale getirilmesi Lenin'e göre kırsal burjuva ve kırsal proletarya arasındaki sınıf çatışmasını keskinleştireceği için, Stolıpin istemeden de olsa kırsalda çarlık rejiminin sonunun gelmesini hızlandıracak bir adım atmıştı.[193] Benzer bir şekilde düşünen Troçki'ye göre de Stolıpin'in reformlarının zengin çiftçilere yaradığını

190 Stone, *Europe Transformed*, 177-8.

191 Gatrell, 135.

192 Kerensky, "Russia on the Eve of World War I," 14.

193 Lenin, *The Development of Capitalism*, 1908 edisyonunun önsözünde.

gören sayıca çok daha kalabalık fakir köylüler "proletaryalaşıyor" ve rejime karşı devrimci harekete katılıyordu.[194] İlginç bir biçimde, Vitte ve Milyukov bu konuda SDlerle hemfikirdi. Vitte bu reformların "köylü kitlelerin hızla proleterleşmesine" yol açtığını söylerken Milyukov'a göre, Stolıpin fakir köylüler pahasına kırsal burjuvanın güçlenmesine yol açarak kırsalda rejimin sonunu getirecek sürecin fitilini bilmeden ateşlemişti.[195]

Kırsaldaki bu değişimin etkilediği diğer bir grup da kırsaldaki büyük toprak sahipleri olan soylulardı. Soylu toprak sahiplerinin bazıları 1905 Devrimi sırasında yaşanan talan ve saldırılardan sonra korkup yavaş yavaş topraklarını satarken bunları satın alanlar genellikle Stolıpin reformlarının gözdesi zengin çiftçilerdi.[196] Serfliğin kaldırıldığı 1861'den sonra başlayan soyluların sınıf olarak sahip oldukları arazi oranındaki düşüş eğilimi böylece bu dönemde de devam etmişti.[197]

Bazı soylu toprak sahipleri ise 1906'dan itibaren kırsalda düzeni oturtmaya başlayan Stolıpin idaresinden memnundu ve arazilerini işlemeye devam ediyorlardı. Bunlardan biri Rus asker ve diplomat Mihail M. Kantakuzin (Kont Speranskiy) ile evlenip 1899'da Rusya'ya yerleşmiş olan Amerikan Başkanı Ulyssees Grant'in torunu Kontes Speranskaya'nın ailesiydi. Ailesinin sahip olduğu Poltava vilayetindeki arazilerinde toprak reformunun olumlu etkilerine tanıklık eden Kontes, bundan böyle verimli ve verimsiz çiftçinin aynı kefeye konmamasından memnundu. Ona göre bölgede modern tarım teknikleri kullanılmasıyla ortaya çıkan refah artışı Rusya kırsalının geleceği için olumlu bir göstergeydi.[198]

Toprak reformuna bakış açıları arasında farklar olsa da soyluların 1905 Devrimi öncesindeki genel rejim karşıtı tavrı

194 Trotsky, *The History of the Russian Revolution*, 33-4.

195 Witte, 388; Miliukov, *Russia Today and Tomorrow*, 14.

196 Trotsky, *The History of the Russian Revolution*, 33.

197 Stone, *Europe Transformed*, 172-3.

198 Julia Cantacuzène, *Russian People: Revolutionary Recollections* (New York: Charles Scribner's Sons, 1920), 20-22.

Stolıpin'in başbakanlığı sırasında yerini giderek rejim destekçiliğine bırakıyordu. Duma ve Devlet Şurası'nda kısıtlı da olsa seslerini duyuracak ve çıkarlarını koruyabilecek mecralar bulan soyluların bu dönemdeki odak noktası yükselişte olan şehirli profesyoneller ve kırsalda Stolıpin'in dinamik çiftçileriyle girişmekleri güç mücadelesindeydi.[199] Soylular için çarlık rejimi artık tamamen umutsuz bir vaka değildi.

Stolıpin ilk olarak toprak reformuyla tarım sektörüne odaklansa da sanayileşme hamlesinin devam ettirilmesini de zaruri görüyordu. Bu konuda Stolıpin ile hemfikir olan Maliye Bakanı Kokovtsov şimdiye kadar sanayileşmede öncü rolünü oynayan kamunun artık biraz daha arka plana geçmesi gerektiğini, özel sektörün Rusya'nın sanayileşmesinde daha aktif bir rol oynaması gerektiğine inanıyordu.[200] Yerli sanayiciler ise her açıdan yetersiz olduklarını ileri sürüp hükümetin kendilerine sübvansiyonlar ve garantili alımlarla destek çıkması gerektiğini savunuyorlardı.[201] Maliye Bakanlığı bu gibi çağrılara savunma sanayisi için cevap verse de artık özel sektörün kendi ayakları üzerinde durması ve uluslararası rekabete alışması gerektiğini ifade etmişti. Yine de özellikle demiryolları gibi bazı sektörlerde işin çoğu devlet yatırımlarına düşecekti. Bu sayede çarlık demiryolu ağına 1906-1910 arasında yıllık ortalama 1100 kilometrelik demiryolu hattı eklendi ve bunun için 133,2 milyon ruble harcandı.[202]

Stolıpin ve Kokovtsov ikilisinin ekonomide Vitte'nin mirasını devam ettirdiği diğer bir konu da yabancı sermayeyi Rusya'ya çekmekti. 1906'da alınan krediden sonra piyasalarda belirli bir istikrar yakalanmışsa da Birinci ve İkinci Duma'nın hızlı bir biçimde lağvedilmesi yabancı yatırımcıyı ürküttü.[203] Bu durum çok sürmedi ve 1907'den sonra iç siyasette suların durulması ve

199 Lieven, *Russia's Rulers*, 155-6.
200 Kokovtsov, 458.
201 Gatrell, 180-1.
202 A.g.e., 150.
203 Kokovtsov, 158.

devrimci hareketin etkinliğini yitirmesiyle yabancı sermayedarlar için Rusya tekrar cazip bir seçenek haline geldi. 1906-1908 arasında Rus sanayisine yapılan yeni yatırımların %37'sinin yabancı sermayedarlar tarafından finanse edilmesi bunu gösteriyordu.[204]

1905 Devrimi sayesinde grev ve sendikal haklarını kazanan işçiler günlük çalışma saatlerini de on saate düşürmüşlerdi (asıl hedefleri hala sekiz saatti).[205] Devrim sırasında sosyalist partilerin daha fazla nüfuz ettiği işçiler, bütün bu kazanımlarına rağmen 1906'dan itibaren muhalefetin zayıflamasıyla beraber zorlu bir döneme gireceklerdi. Kendi başlarının çaresine bakmak durumunda kalan SRlerin ve SDlerin işçi hareketine desteği kısıtlanırken, hükümet ise işçi hareketini kontrol altına almak için yasal düzenlemeler yapmakla meşguldü. Çar'a göre sosyalist partilerin işçiler arasındaki zararlı etkisinin kısıtlanmasıyla işçiler rejim karşıtı hareketlere katılmayacaklardı çünkü ona göre işçiler "esasında monarşistti" ve Çarlarının onlar için en iyisini yapacağına inanıyorlardı.[206] İşçi hareketinin manevra kabiliyetini kısıtlayabilmek için 1906'da çıkarılan yasalarla polise lüzum görüldüğü takdirde sendikaları kapatabilme, toplantılarını engelleyebilme yetkisi verildi. Bu kararları uygulayan polise karşı gelen sendika liderleri de tutuklandılar.[207]

1906'dan itibaren grev sayısında yaşanan düşüş Stolıpin'in politikasının işe yaradığına bir işaretti. 1905'de Çarlık Rusyası'nda 13995 grev yapılırken, 1911'de bu sayı 466'ya düştü.[208] Buna rağmen, bu dönemdeki sendika üyesi olan işçilerin sayısındaki artış rejimi tedirgin eden bir eğilimdi. St. Petersburg'daki bütün işçilerin %9'u, Moskova'dakilerin ise %10'u sendikalara üye olmuştu. Bu oran aynı dönemde Almanya'da %22 olan sendikalara üyelik oranına kıyasla az gibi gözükse de Rusya koşulları düşünüldüğünde önemli bir seviyedeydi.[209]

204 Gatrell, 228.
205 A.g.e., 165.
206 Gurko, 365.
207 Riasanovsky & Steinberg, 424-5, 453-5.
208 Stone, *Europe Transformed*, 186.
209 Ascher, *The Revolution of 1905*, 146.

Dış Politikada Toparlanma (1906-1911)

Başbakan olduktan sonra, Stolıpin dikkatini iç politika ve ekonomik reformlara verip dış politikada da Rus-Japon harbinin tecrübesiyle tedbirli davranmayı tercih etti. Dış politikadaki daimi hedef ve Çarlık Rusyası'nın ana çelişkilerinden biri olan büyük devlet statüsünü korumak hala önemini korusa da, iç politikada devrimci hareket zayıflatılıp kontrol sağlanmadan ve ekonomide istikrarı yakalamadan bu amaca ulaşmak mümkün değildi. Ağustos 1907'de yaptığı bir konuşmada iç politikadaki durumun cesur bir dış politikaya izin vermediğini belirten Stolıpin, dış politikada korkuları olmadığı takdirde tüm güçlerini içerideki sıkıntıları çözmeye adayabileceklerini belirtiyordu.[210]

Stolıpin ve Dışişleri Bakanı İzvolskiy'nin bu tedbirli politika için attıkları en önemli adım ise İngiltere ile 1907 yılında imzalanan antlaşmaydı. Bu antlaşmaya göre uzun bir süredir iki ülke arasında güvensizlik yaratan İran, Afganistan ve Tibet gibi bölgelerdeki anlaşmazlıklar üzerinde uzlaşıldı. Bakanlar Kurulu toplantılarında sandalyeye ters oturan ve kabinedeki en liberal bakan olarak bilinen İzvolskiy bu antlaşmada önemli rol oynamıştı.[211] Fransa ile yapılan ittifak gibi askeri bir boyut içermese de üç ülkenin birbirleriyle olan ayrı ikili antlaşmaları sayesinde Rusya Üçlü İtilaf'ın bir parçası olarak çok büyük bir güvence kazanmıştı.

Milyukov bu antlaşmadan ve maceracı bir dış politika izlenmemesinden memnuniyet duyarken Vitte antlaşmaya olumsuz bakanlardandı.[212] Antlaşmayı Rusya için diplomatik bir yenilgi olarak gören Vitte hala Rusya-Fransa ittifakına Almanya'nın katılmasını arzuluyordu.[213] Tedbirli dış politika çizgisi 1907'de Lahey'de

210 David M. McDonald, "A Lever without a Fulcrum: Domestic Factors and Russian Foreign Policy, 1905-1914," *Imperial Russian Foreign Policy* içinde, Hugh Ragsdale (haz.), (New York: Cambridge UP, 1993), 284-5.

211 Gurko, 471.

212 Riha, 165.

213 Witte, 433; Harcave, 261.

ikincisi düzenlenen silahsızlanma konferansıyla da pekiştirildi. 1899'da olduğu gibi bu konferansta da ülkeler arasında aşırı silahlanmayı engelleyecek bağlayıcı kararlar alınamasa da Rusya'nın dış politikada şimdilik bir sürpriz istemediğini göstermesi açısından bu konferansın toplanmasına yine öncülük etmesi önemlidir.

Bu dönemde izlenen tedbirli dış politika çizgisinin bir diğer yansıması Uzakdoğu'da görülüyordu. Stolıpin ve İzvolskiy bu bölgede daha önce yapılan hatalara düşmek niyetinde değillerdi. Özellikle İzvolskiy Rusya'nın Uzakdoğu'da maceraya ihtiyacı olmadığını, Rus dış politikasının Avrupa ve Yakın Doğu'ya odaklanması gerektiğinin altını çiziyordu. Bunun için özellikle Japonya ile iyi ilişkiler kurulmalıydı.[214] Bu amaçla Rusya Japonya ile ilki 1907'de olmak üzere bir dizi antlaşmalar yaptı. Bunlara göre Kore ve Güney Mançurya Japonya'nın nüfuz alanı olarak kabul edilirken, Kuzey Mançurya ve Dış Moğolistan Rusya'ya bırakılmıştı.[215]

İngiltere ile anlaşan ve Uzakdoğu sınırını güvence altına alan Rusya, ilgisini batı ve güneye çevirmiş ve bu bölgelerde de maceracı dış politikadan uzak durmayı benimsemişti. Bu noktada önemli bir istisna olan Bosna Krizi (1908-1909) dahi Rusya'nın karışıklığa yol açacak dış politika adımlarından ne kadar çekindiğini gösterecekti. İzvolskiy'nin şahsi inisiyatif alarak Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Aehrenthal ile 1908'de yaptığı sözlü antlaşmaya göre Rusya Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek ve Yenipazar sancağını ilhakını kabul ederken, Avusturya-Macaristan da Boğazlar'dan savaş gemilerinin geçişiyle alakalı maddelerin değişimi konusunda Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na sunacağı taleplerine destek verecekti. Ne var ki, kısa bir süre sonra İngiltere ve Fransa'nın böyle bir değişimi kabul etmediği ortaya çıktı ve Aehrenthal da sözlü antlaşmanın varlığını inkâr etti. Yaşanan

214 Anatoliy V. İgnatyev, "The Foreign Policy of Russia in the Far East at the Turn of the Nineteenth and Twentieth Centuries," *Imperial Russian Foreign Policy* içinde, Hugh Ragsdale (haz.) (New York: Cambridge UP, 1993), 265.

215 Jelavich, 247; LeDonne, 342; Acar, 330-1.

bu diplomatik rezaletten bir süre sonra İzvolskiy bakanlığı bırakmak zorunda kalacaktı.[216]

Bu dönemde Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na bakış açısı da tedbirli dış politikasının yansımasıydı. Özellikle 1908 Devrimi ve sonrasında iç ve dış politikada çalkantılı günler geçiren Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasına Çarlık idarecileri şimdilik sıcak bakmıyordu çünkü rakiplerine kıyasla halen zayıf olan Rusya'nın böyle bir dağılmadan doğacak ganimetten istediği payı almasının zor olduğunu düşünüyorlardı. Üstelik Rusya böyle bir dağılmanın tetikleyebileceği bir Avrupa savaşına ise hiç hazır değildi. Bu konudaki kırmızı çizgiyse Boğazlar'a Osmanlı İmparatorluğu ya da Rusya dışında üçüncü bir ülkenin hakim olmasıydı.[217] Rus dış politikasının bu dönemdeki mimarlarının asla kabullenemeyeceği senaryo bu üçüncü ülkenin aynı zamanda imparatorluğun batıdaki sınır komşusu ve en büyük korkusu olan Almanya olması ihtimaliydi.

Yol açtığı skandal sonrası 1910'da görevden alınan İzvolskiy'nin yerini bakan yardımcısı Sazonov almıştı. Ryazan'lı önemli bir toprak sahibi aileden gelen Sazonov aynı zamanda Stolıpin'in bacanağıydı. Aile bağı dışında dış politika tercihinde de Stolıpin ile hemfikir olan Sazonov tedbirli dış politika çizgisini devam ettirebilmek için en ideal adaylardan biriydi. Stolıpin bacanağının İsviçre'de kalp yetmezliği tedavisi gördüğü 1911 yılında da kamuoyuna Rusya'nın bu çizgiden asla vazgeçmeyeceğini birçok kez ifade etti. Stolıpin'e göre bu dönemde Avrupa'da sözü edilmeye başlayan genel savaş Rusya'nın çıkarlarına hiç uygun değildi. Tam tersine, Rusya'nın böyle bir savaşta yer alması 1906'dan beri yapılan reformların kazanımlarını yok edebilir, hem Rusya hem de hanedan için ölümcül sonuçlar doğurabilirdi. Stolıpin'e göre Rusya'nın amaçlarına ulaşabilmesi için savaşa değil uzun yıllar sürecek barış ortamına ihtiyacı vardı.[218]

---

216 Jelavich, 264-6.

217 Ronald Bobroff, *Roads to Glory: Late Imperial Russia and the Turkish Straits* (London: I.B.Tauris, 2006), 2, 16-7; Önol, 139-42.

218 McDonald, 296.

Bu dönemdeki tedbirli dış politikanın bir diğer boyutunu Çark Rusyası'nın askeri yetersizliklerinde aramak gerekir. Nikolay ve tolıpin'in nihai amacı olan Rusya'nın büyük devlet statüsünü koıuması ve imparatorluğun devamı için bir yandan tedbirli bir dış olitika izlenirken bir yandan da askeri yetersizliklerin de giderilıesi gerekiyordu. Bunun için Rus-Japon harbinin hemen sonraında orduda çeşitli reformlar yapılmaya başlandı. İlk olarak ordu erisindeki koordinasyonun sağlanabilmesi için kurulmuş olan enelkurmay Başkanlığı'na daha fazla yetki verildi.[219] Duma'dan ımamen bağımsız ve doğrudan Çar'a bağlı olan bu kurum liderğinde yapılacak reformlar ve etkin askeri yönetimle Rus-Japon arbinde yaşanan kepazeliğin tekrarlanmaması amaçlanıyordu.)lası seferberlik durumu için tatbikatlar düzenleniyor, stratejik emiryolu ve karayolu yapımına da hızla devam ediliyordu. Oru ve donanma harcamaları sürekli arttırılarak reformlar maddi larak da desteklendi.[220] Reformlara ayak uydurmayan askerler ya mekli edildiler ya da ordudan atıldılar. Fakat yine de ordu içeriıdeki personel seçimi ve terfiler konusunda liyakat prensibinin ım uygulanmaması Çarlık ordusunun işleyişini bozuyordu.[221]

Bu dönemde atılan bir diğer adım da Rusya Hava Kuvvetle'nin kurulup geliştirilmesiydi. Bu noktada en etkin kişilerden iri olan Grandük Aleksandr Mihayloviç, Avrupa'da şahit olduu havacılık denemelerinden etkilenmiş ve acilen Rusya Hava uvvetleri'nin kurulmasını Nikolay'a önermişti. Önceleri, başta u dönemin Savaş Bakanı Vladimir A. Suhomlinov olmak üze, pek çok kişinin alaycı bir biçimde yaklaştığı bu öneri daha ɔnraları hayata geçirilecekti. Grandük'ün inisiyatifiyle Fra'ya eğitim için subaylar gönderildi, Sivastopol yakınlarına uçuş

19 John W. Steinberg, *All the Tsar's Men: Russia's General Staff and the Fate of the Empire, 1898–1914* (Washington: Woodrow Wilson Center Press, 2010), 272-3; Stone, *Eastern Front*, 19-20.

20 Stone, *Eastern Front*, 18-9, 28.

21 Anton I. Denikin, *The Russian Turmoil: Memoirs: Military, Social, and Political* (London: Hutchinson, 1922), 23.

talimleri için gerekli alan ve kışla yapıldı ve 1909 güzünde ilk havacılık okulunun temelleri atıldı.[222]

Rus-Japon Savaşı'nda büyük yaralar alan donanmanın eksikliklerin giderilmesi de bu dönemdeki hedefler arasındaydı. Öncelikli olarak, 1907'de kabul edilen "Asgari Program" ile Alman tehdidine karşı Baltık filosunun güçlendirilmesine başlandı. Bir yandan da 1908 Devrimi sonrasında büyüyen Osmanlı donanmasına karşı Karadeniz'de yetersiz kalmaya başlayan Karadeniz filosunun güçlendirilmesi amaçlanıyordu.[223] Bu konu kabinede sıkça tartışmalara konu olunca çeşitli adımlar atıldı. Bu adımlar Osmanlı donanmasının büyümesinin önünü keserken çarlık Karadeniz filosunu büyütmeyi hedefliyordu. Bu amaç doğrultusunda 1910'da Rusya Fransa'dan, yeni savaş gemileri almayı planlayan Osmanlı İmparatorluğu'na borç vermemesini talep etti.[224] Buna ek olarak, çarlık donanması yetkilileri Osmanlı donanmasının çeşitli ülkelerden sipariş edebileceği hazır dretnotları Rusya'nın araya girip satın almasını da önerdiler.[225] 1910'dan itibaren çarlık Karadeniz filosunu güçlendirmek için ayrılan ek ödenekler Donanma Bakanlığı'nın endişelerini azaltacaktı.[226]

222 Grand Duke Alexander, 237-8.

223 Korneliy F. Şatsillo, *Ot Portsmutskogo Mira k Pervoy Mirovoy Voyne: Generalı i politika* (Moskova: ROSSPEN, 2000), 166, 174.

224 A.g.e., 168-9.

225 A.g.e., 279-83; Bobroff, 16-8.

226 Şatsillo, 181-3.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ZORLANAN REJİM

İç Politika (1912-1914)

Stolıpin'den sonra başbakan olan Kokovtsov'un da iç politikadaki hedeflerinden biri Duma ile alakalıydı. Hükümet yanlısı bir Duma rejimin meşruiyeti ve uluslararası imajı için yararlıydı, özellikle 1912'den sonra dirilen muhalefet hesaba katıldığında. Üçüncü Duma bir ilke imza atarak görev süresini tamamlamış ve Dördüncü Duma için seçimler de 1912 sonlarında yapılmıştı. Siyasi profil olarak Üçüncü Duma'ya benzer bir meclis ortaya çıkaran bu seçim sonuçlarına göre Oktyabristler ve Milliyetçiler başta olmak üzere sağ partiler Duma'da yine hakim pozisyondaydılar. Azınlıkta kalan Kadetler ve SDler gibi muhalif partiler meclisi yine de fikirlerini kitlelere ulaştırabilecek önemli bir araç olarak görüyorlar, çeşitli yasa tasarıları ve gensorular aracılığıyla bunu yapmaya çalışıyorlardı.

Fakat Stolıpin döneminde batı *zemstvo*ları yasa tasarısıyla başlayan hükümet ve Oktyabristler arasındaki soğukluk Kokovtsov kabinesi altında da devam ediyordu. Duma kürsüsünden açıkça hükümeti eleştiren Oktyabristlerden beklediği desteği bulamayan hükümet, buna karşılık olarak partinin kongrelerini düzenlemesini engelledi.[1] Milliyetçiler ve aşırı sağ dışında Dördüncü Duma'da beklediği desteği bulamayan hükümet içerisinden Duma hakkında

1 Riha, 200-2.

radikal bir adım atılmasını isteyenler de çıkıyordu. Bunlardan biri olan İçişleri Bakanı Nikolay A. Maklakov Duma'nın yetkilerinin daha da kısıtlanması veya lağvedilmesi için 1913 sonlarında Çar ile yazışmış, fakat bir sonuç çıkmamıştı. Birinci Duma ilk toplandığında başbakan olan ve meclisi umursamayan Goremıkin'in 1914 başlarında Kokovtsov'un yerine tekrar başbakan olmasıyla hükümetin Duma konusundaki tavrı netleşecek ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar hükümet giderek daha fazla eleştirel olan Duma'yı görmezden gelmeyi seçecekti.[2]

Dirilen muhalefetin önemli bir parçası olan Rus olmayan milliyetler konusunda da bir devamlılık söz konusuydu. Bunun ilk göstergelerinden biri Rus olmayan milliyetlerin Dördüncü Duma'daki temsil oranının (%19) Üçüncü Duma'ya (%24) kıyasla azaltılmasıydı.[3] Nikolay'ın da onayıyla benimsenen bu kısıtlayıcı politika konusunda eleştiriler de yok değildi. Alınan sert tedbirlerin maliyetine dikkat çeken Durnovo daha da ileriye gidip, Nisan 1912'de yaptığı bir konuşmada bu tip tedbirlerin ayrılıkçılığı tetikleyebileceğini vurguluyordu.[4] Benzer şekilde düşünen Rozen de Avrupa'da bir genel savaşın çıkma olasılığının gitgide arttığı bir dönemde, toplam nüfusun çoğunluğunu oluşturan ve savaşta sadakatlerine son derece ihtiyaç duyulacak Rus olmayan topluluklara karşı alınan hoşgörüsüz tedbirlerin akıllıca olmadığını düşünüyordu.[5]

Bu dönemde Çarlık Rusyası'nda uygulanan milliyetler politikasını en iyi özetleyen olay tüm dünyanın 1911'de haberdar olduğu Beylis Davası idi. Davada Mendel Beylis adındaki bir Yahudi, Kiev'de Hristiyan bir çocuğu Yahudi ritüeliyle öldürmekle suçlanıyordu. Kısa bir süre içerisinde kamuoyu ritüel cinayet iddiaları ve Beylis'in derhal cezalandırılması talepleriyle çalkalanınca iş çığırından çıkacaktı. Şahsen anti-Semitik görüşlere sahip, Milliyetçi gruptan milletvekilli olan Şulgin dahi bu davanın saçmalığı ve

2 A.g.e., 203.

3 Kappeler, 344.

4 Lieven, *Russia's Rulers*, 227-8.

5 Rosen, 131.

Beylis'in suçsuzluğunu ifade ediyordu. Eski bir gazeteci olarak dava sürecinde hükümet tarafından yapılan usulsüzlüklerin (kanıtlarla oynama, sahte kanıt ve tanıklar vs.) ve hükümetin yargıya müdahalesi gibi diğer sorunları üzerine giden Şulgin ve diğer avukatlar sayesinde dava sürecinde ortam biraz daha dengelendi.[6] Bunun da etkisiyle, on iki köylüden oluşan jüri, savcı ve diğer resmi görevlilerin baskılarına rağmen Beylis'i 1913 güzünde akladı.[7] Yeterli kanıt olmadan Beylis'in cezalandırılmasına çabalayan hükümet hem rejimin arkasında olduğunu düşündüğü Rus ve muhafazakâr kitlelerin gönlünü hoş tutmak hem de bu sıralarda artan milli hareketlere Yahudiler özelinde bir gözdağı vermek uğruna tüm dünyanın gözü önünde böyle bir skandala imza atmıştı.

Hükümet benzer bir tavrı 1914 başlarında Ukrain milli şairi Taras G. Şevçenko'nun doğum günü anmasını da yasaklayarak gösterecekti. Ukrain milliyetçileri tarafından suistimal edilir korkusuyla koyulan bu yasak Rozen'e göre "saçma keyfiyetin doruk noktasıydı."[8] Rusya özelinde siyasi ayrılıkçılığa karşı olan Milyukov da milliyetlerin kültürel özgürlüklerinin engellenmesinin ayrılıkçılığı engellemekten çok güçlendirdiğini düşünüyordu.[9] Milli hareketler dışında hükümeti rahatsız eden bir başka muhalefet unsuru olan öğrenci hareketi de yine hükümetin hedefindeydi. Öğrenci hareketinin devrimci hareketteki rolünü öğrenen Nikolay artık yeni üniversiteler kurulmasına soğuk bakıyordu. Bunun yerine büyüyen sanayi sektörünün ihtiyaçlarını karşılayacak teknik ve ticari okullara odaklanılması gerektiğini vurgulamıştı.[10]

Giderek daha fazla sesi çıkan muhalefeti kısıtlamak dışında, hükümetin bu dönemde yoğunlaştığı diğer bir konu da kamusal alanı kullanarak rejimin imajını güçlü tutmaktı. 1912 ve 1913'te Borodino ve Poltava zaferlerinin yıldönümlerinin kutlanması için

6 Shulgin, xii; Kerensky, *The Kerensky Memoirs*, 85; Figes, 242-4.
7 Hingley, 93.
8 Rosen, 140.
9 Riha, 210.
10 Kassow, 368, 389.

hummalı bir çalışma yapılırken Nikolay için muzaffer bir komutan ve tebaasıyla iyi geçinen bir Çar imajı çizilmeye gayret edildi.[11] Bir yandan da 1913'te Romanov hanedanının tahta çıkışının üç yüzüncü yıldönümü için de şenlikler organize ediliyordu. Bunun için yurdun dört bir yanına giden Nikolay ve Aleksandra kutlamalar esnasında halkın onlara gösterdiği ilgiden çok memnun kaldılar. Gösterilen yoğun ilgi, ikiliye halkın otokratlarına son derece bağlı oldukları ve onun icraatlarından memnun oldukları inancını aşılamıştı. Özellikle Aleksandra, bu ilgiyi gördükten sonra tebaasının sadakatinden emin olmuş ve Nikolay'ı sürekli "devrim tehditleri ve korkusu" ile endişelendiren ve güçlenen bir muhalefete karşı zorlanan bir rejim portresi çizen bakanları suçlamıştı.[12]

Stolıpin'in suikastı sonrasında rejim iç politikadaki öncelikli hedeflerinden yasadışı muhalefeti yok edebilmek için Ohrana'yı etkili bir araç olarak görmeye devam ediyordu. Azef'in açığa çıkması ve Stolıpin suikastındaki tedbirsizliklerle kamuoyundaki itibarı azalan Ohrana ve diğer istihbarat birimlerinin imajı 1911 sonundan itibaren yapılan çeşitli reform hareketleriyle düzeltilmeye çalışıldı.[13] Bu dönemde yine muhalif partilerin içlerine sızıp onları zayıflatmaya gayret eden Ohrana'nın Bolşevikler içerisindeki muhbirlerinden biri Roman V. Malinovskiy idi. Bir süre küçük çapta hırsızlık suçundan hapishanede yatan Malinovskiy, bundan sonra Ohrana'ya katılmış, başkentteki bir sendikanın sekreterliğini yapmıştı. Önceleri Menşeviklere daha yakın olan fakat daha sonra Bolşeviklere katılan Malinovskiy, Dördüncü Duma için Moskova'dan milletvekilli adayı olmuştu. Muhbirlerinin Bolşevikler içerisinde olabildiğince yükselmesini isteyen Ohrana, milletvekilli seçilebilmesi için Malinovskiy'nin ceza kaydını silmiş, seçime kısa bir süre kala aynı bölgedeki diğer milletvekilli adaylarını da tutuklamıştı.[14]

---

11 Lieven, *Russia's Rulers*, 284.

12 Fuhrmann, 109.

13 Lauchlan, 23.

14 Hingley, 104-5; Gurko, 523.

1912'deki Bolşevik ve Menşeviklerin resmi ayrılığının duyu-
ması muhalif partilerin olabildiğince bölünmesini isteyen Oh-
a için sevindirici bir gelişmeydi. Bu ayrılığın bundan sonraki
ıemde daha da derinleşmesi için Malinovskiy'e Bolşevikler ile
nşeviklerin çatışmasını yoğunlaştıracak adımlar atması direk-
verildi.[15] Dördüncü Duma'da altı milletvekilli bulunan Bol-
iklerin meclis grubunun lideri pozisyonuna yükselen ve aynı
ıanda Bolşeviklerin Merkez Komitesi'nin de üyesi olan Mali-
'skiy'den Lenin de başlangıçta memnundu. Bu memnuniyetin
sonucu olarak *Pravda*'nın mali işler sorumlusu yapılan Malino-
iy aynı zamanda Ohrana'ya Bolşeviklerle ilgili kritik detayları
armaya da devam ediyordu.[16] Bir süre sonra Lenin, *Pravda*'nın
iyetlerindeki sıkıntıları fark edince Yakov M. Sverdlov ve Sta-
i başkente gönderdi. Fakat gazetedeki konumunu kaybetmek
meyen Malinovskiy bu ikilinin Ohrana tarafından tutuklan-
larını ve Sibirya'ya sürülmelerini sağlayacaktı.[17]

Daha sonraları açığa çıkacağından şüphelenildiğinden Oh-
a'dan milletvekilliğinden istifa etmesi yönünde bir emir alan
linovskiy Mayıs 1914'te bu emri yerine getirdi. Fakat Mali-
'skiy hiç tahmin etmediği bir sürpriz ile karşılaşacaktı. Onun
çifte ajan olduğunu milletvekilliğinden istifa eder etmez ka-
oyuna sızdıran Ohrana, bu sayede Bolşeviklerin itibarını ze-
emeyi ve morallerini bozmayı amaçlamıştı. Bu zamana kadar
linovskiy'den şüphelenmeyen Lenin gibilerini şaşırtan bu ge-
ne kısa süreli bir şok yaratsa da Bolşeviklerin yapılanmasında
a moralinde beklenen etkiyi yaratmayacaktı.[18]

Lauchlan, 15.

Hingley, 105-6. Gazetenin bu sıralardaki editörü Miron Y. Çernomazov da başka bir Ohrana ajanıydı.

Hingley, 106; Kotkin, 133.

Hingley, 105-6. Lenin Malinovskiy'nin çifte ajan olduğuna ancak Ekim Devrimi sonrasında Malinovskiy'nin Ohrana arşivindeki kişisel dosyasını görünce inanacaktı. Açığa çıktıktan sonra yurtdışına kaçan Malinovskiy, Ekim Devrimi'nden sonra büyük bir risk alıp Rusya'ya dönüp Lenin ile şahsen görüşmek istedi. İsteği kabul edilmeyen Malinovskiy kısa bir süre sonra idam edildi.

Muhalefetin ordu içerisindeki örgütlenmesini engellemek için Suhomlinov da çeşitli tedbirler aldı. Bunlardan en önemlisi, ordudaki subayların rejime sadakatini gözlemlemek ve olası yabancı casusların tespiti için ordu içerisinde, sadece bakana rapor verecek bir Askeri Siyasi Araştırma bürosu kurulmasıydı.[19] Büronun başına bakanın Kiev'deki görevleri esnasında tanıştığı Sergey N. Myasoyedov getirilmişti. Fakat büro, kısa bir süre içerisinde istihbarat alanında büyük bir skandala imza atacaktı. Alman casusu olduğu yönünde iddialar başkentte dolanmaya başlayan Myasoyedov, 1912 baharında bu iddiaları dillendiren bir yazı kaleme alan Oktyabristlerin lideri Guçkov'u düelloya davet edip görevinden istifa etti. Düelloda elinden yaralanan Guçkov, olaydan sonra Duma'ya geldiğinde hem sağ hem sol parti milletvekilleri tarafından alkışlarla karşılanırken, rejimin içine düştüğü acizlik de gözler önüne seriliyordu.[20] Bu rezalete rağmen Suhomlinov Myasoyedov'un Alman ajanı olduğuna istifasından sonra dahi inanmayıp onunla görüşmeyi sürdürecekti.[21]

Çarlık bürokrasisinde yaşanan bu gibi skandallar dışında Çar'ın ailesi ve hanedanı çevreleyen bazı olaylar da bu dönemde çarlık idaresinin otoritesini zayıflatıp muhalefetin otokrasinin işlevsizliği hakkındaki tezlerine destek olacaktı. Bunlardan ilki Çar'ın kardeşi Grandük Mihail'in iki kez boşanmış ve soylu olmayan bir kadınla evlenmek istemesiyle patlak verdi. Bu durumu kabul etmeyen Nikolay ve annesi evliliği engellemek için her türlü yolu denediler. Çareyi yurtdışında evlenmekte bulan çifti durdurmak için işi Mihail'in sevgilisine yurtdışına çıkış izni verilmemesine götürecek kadar ileri gitmişlerdi.[22] En nihayetinde 1912'de yurtdışında gizlice

19 Shulgin, 217-21.

20 Gurko, 551-3; Shulgin, 222.

21 1915'te görevden alınana kadar Savaş Bakanlığı'na devam eden Suhomlinov, Myasoyedov'a Birinci Dünya Savaşı sırasında da görev verecekti. Suhomlinov'un görevden alınmasından sonra, Rus orduları kumandanı Grandük Nikolay Nikolayeviç 1915'te Myasoyedov'u casusluk suçlamasıyla astırdı. Shulgin, 223.

22 Bing, 210, 230, 283.

evlenebilen çift, hanedanı özellikle soylu çevrelerin gözünde zor duruma düşürdü. Grandük Aleksandr Mihayloviç'e göre, böylesine bir olayda kendi ailesine söz geçirmekten aciz bir otokratın kendi halkını disipline etmesi çok zordu.[23]

Çar ve ailesinin, dolayısıyla da rejimin imajını olumsuz etkileyerek otokrasinin altını oyan asıl kritik mesele ise Rasputin meselesiydi. Doğduktan altı hafta sonra annesi tarafından aktarılan hemofili belirtileri gösteren Çareviç Aleksey'in hastalığı tıbbi çözümlerle tam olarak iyileştirilemiyordu. Bunun üzerine tedavi sürecine yardımcı olmak için ilk kez 1905'te aileye tanıştırılan Grigoriy Y. Rasputin, hanedanın imajını kötü etkilediği gerekçesiyle, Stolıpin gibi bazı siyasilerin ve Ortodoks kilisesinden bazı figürlerin tepkisini çekti.[24] Bu grupların desteğiyle Rasputin'i başkentten uzaklaştırmak için, 1908'de hakkında radikal bir tarikata mensup olduğu yönünde bir soruşturma başlatılsa da delil yetersizliğinden ötürü bir sonuç çıkmadı.[25]

Bütün bu karşıtlığa rağmen, Rasputin'in en büyük hamisi ise oğlunun hastalığını Rasputin'in durdurduğunu düşünen ve modern tıbba mesafeli Aleksandra idi. 1908'den sonraki dönemde Rasputin için ortaya atılan taciz ve tecavüz suçlamalarının görmezden gelinmesinin, Rasputin'in eylemlerini savunduğu yüksek lisans tezi daha önce reddedilen bir papazın bu tezinin kitap olarak basılmasının ve bu papazın Moskova'da piskopos yardımcısı olarak atanmasının arkasında Aleksandra vardı.[26]

Çariçe bu yaptıklarıyla aslında güçlenmeye başlayan muhalefete büyük bir koz vermişti. Muhalefetin Rasputin eleştirileri giderek yoğunlaşınca Nikolay duruma müdahale etmek zorunda kaldı ve çözümü 1911'de papazı hacca göndermekte buldu.[27]

23 Grand Duke Alexander, 240.

24 A.g.e., 181-2; Fuhrmann, 38-9, 58-61.

25 Fuhrmann, 58-61.

26 A.g.e., 64, 79.

27 A.g.e., 61-2, 72-3. Rasputin bu hac yolculuğunda Ayasofya'yı da ziyaret edecekti.

Yine de Rasputin odaklı hanedan ve kilise eleştirilerinin kesilmemesi üzerine, 1912'de bütün gazete ve dergi editörlerine bu konuda herhangi bir şey basmamaları emredildi ve bu emre karşı gelen *Golos Moskvı*, *Veçernoe Vremya* gibi gazetelerin editörleri mahkemeye verildi. Fakat bu sansür uygulamaları hem muhalif partiler hem de Oktyabristler tarafından meclis kürsüsünden yapılan Rasputin eleştirileriyle kırılarak kamuoyunun gözünde rejimin durumu sorgulanmaya devam ediyordu.[28] Eleştirilerin önü yasaklamalarla kesilemeyince şimdiye kadar halktan gizli tutulan Çareviç'in hastalığı kamuoyuna açıklanarak Rasputin'in aileye ruhani yardımının altı çizildi.[29] 1914'te tekrar başkente çağrılan papaza kamuoyunun gözü önünde olmaması ve siyasete bulaşmaması tembih edilse de basının Rasputin'e ilgisi ve muhalefetin Rasputin merkezli rejim eleştirileri devam edecekti.

Dirilen Muhalefet (1912-1914)

Azef'in açığa çıkmasından sonra etkinlikleri iyice azalan SRler ve önceki döneme göre popülaritelerini kaybeden Kadetlere kıyasla Stolıpin sonrası dönemde daha aktif görünen SDler 1912'den itibaren daha fazla öne çıkmaya başladılar. 1912'deki Prag konferansında parti içerisinde Menşevik-Bolşevik ayrışması resmileşti, Bolşevikler dışındaki grup ve figürler (Troçki gibi) de parti içi bölünmeyi engellemek adına Ağustos 1912'de Ağustos Bloğu adında, kısa sürecek bir oluşumu başlattılar.[30] Parti içerisindeki bu tartışmalar sürerken hem Bolşeviklerin hem de Menşeviklerin bu dönemde en çok önemsediği olay grev hareketinin 1912 Lena katliamından sonra tüm Rusya'yı sarmasıydı.

Bu grev hareketinde ve sendikalarda Bolşeviklerin rolü de giderek artmaktaydı.[31] Bundan memnun olan Lenin 1905'e kıyas-

28 Shulgin, 230-2.

29 Fuhrmann, 98-100.

30 Deutscher, 200.

31 Harding, 284; Riasanovsky & Steinberg, 455.

la çok daha kalabalık ve organize olan Rusya işçi sınıfının yine ekonomik taleplerle başlayan bu grev dalgasını topraksız köylüler ve çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu ordu birliklerine de hitap edecek ve siyasi talepler içeren bir şekle dönüştürmesi gerektiğini düşünüyordu.[32] Özetle, grevlerle ve protestolarla hedeflenen çarlık rejimini zayıflatarak devrim koşullarının yaratılmasıydı. Lenin'e göre ancak bu şekilde son aşama olan silahlı isyan yoluyla eski rejim yıkılıp yönetimin ele geçirilmesi için uygun zemin oluşturulabilirdi.[33] Bu şartlar altında Bolşevikler ülkenin her yerindeki grevlerin organizasyonunda yer alırken, bir yandan Rusya içerisinde propaganda yapabilecek yeni bir gazete çıkarmaya da başlamışlardı. Troçki'nin daha önce Viyana'da çıkardığı gazete ile aynı ada sahip *Pravda* gazetesi 1912'den itibaren başkentte yayımlanmaya başlamış ve işçiler arasında giderek daha popüler olmuştu.[34]

Pravda'nın sayfalarında bu dönemde sıklıkla işlenen bir konu da Bolşeviklerin rejimin çöküşünü hızlandıracak bir faktör olarak gördükleri milliyetler meselesiydi. Avrupa'daki sosyalistler arasında da çok tartışılan bu konu hakkında Lenin, Bolşevikler olarak ezilen ulus milliyetçiliğini destekleyip ezen ulus milliyetçiliğine karşı savaşmak gerektiğini düşünüyordu.[35] Muhalefete destek veren ezilen ulusların milli hareketlerine destek verirken, bu uluslaın kendi kaderlerini belirleme ve dilerlerse ayrılma hakkına sahip olması gerektiğini vurgulamak Bolşeviklerin çizgisiydi. Lenin için ezilen uluslara bu hakların verilmemesi demek "pratikte hakim ulusun [Rusların] ayrıcalıklarına destek" demek olacaktı.[36] Bu hakkın varlığının otomatikman bu ulusların Rusya'dan ayrılması ve dağılma demek olmadığını düşünen Lenin, bu hakkı boşanma

32 Harding, 288-9.

33 A.g.e., 303.

34 Deutscher, 198; Figes, 245.

35 Lenin, "The Right of Nations to Self-Determination (1914)," *Lenin's Collected Works*, cilt 20 içinde (Moscow: Progress Publishers, 1972), Bölümler 4 ve 5; Smith, *The Bolsheviks and the National Question*, 14-7.

36 Lenin, "The Right of Nations to Self-Determination (1914)," Bölüm 5.

hakkına benzetiyor, boşanma hakkını savunmanın boşanmayı teşvik etmek anlamına gelmediğini ve bunun sadece mutsuz evlilikleri bitirmek için gerektiğinde kullanılabilecek bir hak olduğunu vurguluyordu. Muhalefetteki Kadet partisinin, devletin bütünlüğünü zedeleyeceği korkusuyla bu hakka karşı çıkmasını eleştiren Lenin, baskının olmadığı sosyalist bir Rusya'da birlik olmanın avantajlarını gören bütün ulusların bu ayrılma hakkını zaten kullanmayı tercih etmeyeceklerini düşünüyordu.[37]

Ekonomik Reformların Bedeli (1912-1914)

Stolıpin'in en büyük miraslarından biri olan toprak reformu Rusya kırsalını dönüştürmeye başbakanın ölümünden sonra da devam ediyordu. 1912-1914 yılları arasında 353 bin köylü *mir*-den ayrılıp şahsi arazilere geçiş yaptı.[38] Reformun uygulanmaya başladığı 1906'dan itibaren önemli sayıda köylü Stolıpin'in vizyonuna uygun bir şekilde *mir*i terk etse de hala çok önemli bir kısmı buna yanaşmıyordu. Kerenskiy'e göre bunun en önemli sebebi ortalama Rus köylüsünün sosyal olarak iç içe olduğu *mir*e karşı gelecek bir adımı atmakta gönülsüz davranmasıydı.[39]

Toprak reformu da dahil olmak üzere Stolıpin döneminde kırsalı dönüştürmek için uygulanan politikaların olumlu bazı sosyoekonomik sonuçları görülmeye başlanmıştı. Kontes Speranskaya gibi soylular Stolıpin reformlarının sonuçlarından memnun olan gruptaydı. Reformların tetiklediği refah artışı köylerin çehresini değiştirip nüfus artışına sebep olurken, tarımda dinamizmin artmasıyla alkolizm azalmış, tefeciler köylerde daha az görünür olmuştu.[40] Tahıl ve süt ürünleri gibi kritik tarım ürünlerinin fiyatı bu dönemde de artmaya devam etmiş, reformların olumlu algılanmasına da katkıda bulunmuştu.[41]

37 A.g.e.; Harding, 300-1.

38 Stone, *Europe Transformed*, 177-8.

39 Kerensky, "Russia on the Eve of World War I," 15.

40 Cantacuzène, 22-3.

41 Gatrell, 135, 207.

Sattıkları ürünlerin fiyatlarının artmasına ek olarak, kefaret ödemelerinden de kurtulan Rus köylüsünün harcanabilir geliri ve tasarrufları 1914'e doğru artma eğilimindeydi.[42] Bu olumlu gidişat birçok devlet adamı için zaman içerisinde Rusya'nın en kronik siyasi ve ekonomik problemlerinden birinin çözüleceği şeklinde yorumlanıyordu.[43] Baştan bu reformlar yüzünden *mir*in zayıflamasına soğuk bakan Durnovo dahi, rejimin ayakta kalabilmesi için geleneksel olarak bel bağladığı soylular dışında kendisine sadık bir orta sınıfa da ihtiyaç duyduğunu belirtiyordu. Bu bağlamda, Stolıpin reformlarıyla güçlenen kırsal burjuvaziyi bu orta sınıfın bir parçası olarak yararlı bulmaya başlamıştı.[44] Reformların önemli bir hedefi olan verimlilik artışı için bu dönemde *zemstvo*lar da devreye sokulmuştu. *Zemstvo*ların ve kredi kooperatiflerinin köylülere rehberliği ve yaptıkları makine ve hayvan satışı sayesinde 1906-1913 arasında ekili arazi %16, ürün verimliliği %41 artmıştı.[45]

Stolıpin reformlarının kırsaldaki sonuçlarına olumsuz bakanlar da vardı. Bunlardan biri olan Alman bilim insanı Aufhagen'e gore, bu reformlar durumu iyi köylüleri fakir köylülere karşı daha da güçlendirerek "Rus köylerinde iç savaş meşalesini yakmıştı."[46] Aufhagen'in bu yorumu SDlerin bu reformlara bakışı ile çok benzerdi. Daha reformlar ilk ortaya atıldığında bunların kırsal burjuvazi ve kırsal proletarya arasındaki çatışmayı keskinleştireceğini savunan Troçki de görüşlerinde haklı çıktığını savunuyordu. Troçki'ye göre reformlar fakir köylüleri iyice zor duruma düşürüp onları kırsal proletaryanın bir mensubu yaparken bu reformlardan faydalanan zengin köylüler ile aralarındaki farkı açıp sınıf savaşını belirginleştiriyordu. Bu reformlarla ekonomik olarak daha da fakirleşen ve siyaseten de hak ve

42 A.g.e., 201-2.

43 Izvolsky, 238.

44 Lieven, *Russia's Rulers*, 222-3.

45 Kerensky, "Russia on the Eve of World War I," 23.

46 A.g.e., 14-5.

özgürlükleri kısıtlanan topraksız köylüler istemeden de olsa işçi sınıfına daha da yakınlaştırılmıştı.[47]

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde de devam eden sanayileşme hamlesi yine ağırlıklı olarak kamu eliyle sürdürülüyordu. 1913 merkezi bütçe harcamalarının %46'sı savunmaya ve idari harcamalara giderken, kamu yatırımları (ağırlıklı olarak demiryolu ve votka tekeli) %31'lik bir pay almış, sağlık ve eğitim harcamalarına ayrılan pay ise %5'te kalmıştı.[48] Özellikle stratejik demiryollarının yapımında aktif rol alan devlet, 1911-1914 yılları arasında demiryollarına bir önceki dönemden daha fazla pay ayırarak, yıllık ortalama 187,25 milyon ruble harcamıştı.[49] Özel sektörün de yatırımlarıyla metalürji gibi sektörlerde belirgin bir canlanma görülmüş, sanayide fiyatlar ve karların artması yüzleri güldürmüştü.[50] Bu gelişen sanayi sektöründe çalışacak kalifiye eleman ihtiyacı için Vitte döneminde temeli atılmış politeknik enstitülerine önem verilmeye devam ediliyordu. 1913 itibarıyla St. Petersburg Politeknik Enstitüsü 5215 öğrencisi ile dünyanın en büyük ikinci teknik enstitüsü olmuştu.[51]

Sanayileşmede bu gelişmeler yaşanırken tasarruf oranının düşüklüğü ve bundan doğan yerli sermaye açığı, uluslararası sermayeyi hükümetin ekonomik hedefleri için yine vazgeçilmez kılıyordu.[52] Hem kısa hem uzun vadeli yatırımlar için Rusya'ya akmaya devam eden yabancı sermaye 1909-1913 arasında yapılan yeni yatırımların yarısını finanse etmişti.[53] Rusya aldığı uluslararası kredilerle 1914 itibarıyla dünyanın net olarak en borçlu ülkesiydi.[54] Vitte dönemindeki çizginin sanayileşme ve yabancı

47 Trotsky, *The History of the Russian Revolution*, 34-7.
48 Gatrell, 221.
49 A.g.e., 150.
50 Gregory, 171-3; Gatrell, 181.
51 Kassow, 21.
52 Gregory, 171-3.
53 Gatrell, 228.
54 Gregory, 6, 129-30.

sermaye dışında devam ettirilen diğer bir boyutu olan korumacı politikalar Birinci Dünya Savaşı arifesinde de önemini koruyordu. Avrupa'daki en yüksek korumacı vergileri uygulayan ülkelerden biri olan Rusya'da ortalama gümrük oranı %38 iken, bu oran rakipleri Almanya'da %13, Fransa'da %20 iken İngiltere'de 0 idi.[55]

Sanayileşmede yabancı sermaye kritik bir rol oynamaya devam ederken Rusya burjuvazisinin tam anlamıyla gelişmesini de geciktiriyordu. Troçki'ye göre Çarlık Rusyası'ndaki sermayenin tekelleşmesi palazlanmaya çalışan Rusya burjuvazisinin ekonomik olarak daha da güçlenmesini engellerken, siyaseten de tabanının dar kalmasına yol açıyordu.[56] Sanayi ve ticarette çok daha geniş kitlelere yayılabilecek bir sermaye birikimi kompozisyonu, iç siyasette bambaşka bir resim ortaya çıkarabilirdi.

Artan sanayileşmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak özellikle şehirlerde büyüyen işçi sınıfı 1912'den itibaren tekrar siyaset sahnesine çıkarak grevleriyle rejimi tekrar rahatsız ediyordu. Bunda önemli bir faktör Rus sanayileşmesinin büyük sanayi şirketlerini ön plana çıkaran niteliğiydi. Bin ve daha üstü sayıda işçi çalıştıran fabrikalardaki işçi sayısının toplam işçi sayısına oranı Rusya'da %41,4 iken ABD'de bu oran %17,8 idi. İşçi hareketinin siyasete en çok etki ettiği St. Petersburg'da (%44,4) ve Moskova'da (%57,3) ülke ortalamasının da üzerinde olan bu oran, SD-lere göre olumlu bir gelişmeydi.[57] Bu durum devasa fabrikalarda çalışan işçilerin benzer sorunlardan muzdarip diğer işçilerle çok daha kolay organize olması demekti. Rusya'da işçi hareketinin tekrar canlanmasının diğer bir sebebi de bu dönemde Barcelona (1909), Liverpool (1911) gibi şehirlerde düzenlenen büyük grevlerin yaptığı toplumsal ve siyasi etkiydi.[58]

Bu şartlarda 1912'den itibaren ülkenin dört bir yanındaki grevlerin sayısı artmaya başlamışsa da bu grevlerin sayısını ve

55 Hobsbawm, 39.

56 Trotsky, *The History of the Russian Revolution*, 7-8.

57 A.g.e., 6.

58 Hobsbawm, 109.

şiddetini hızla arttıracak olay rejimin şiddetle tepki verdiği Lena Altın Madeni'ndeki gösteriler olacaktı. Nisan 1912'de daha yüksek maaş ve daha iyi çalışma koşulları talebiyle greve giden maden işçilerinin eylemini engellemek amacıyla bölgeye gönderilen jandarma birliklerinin kumandanının vur emri vermesiyle iki yüzden fazla işçi öldürüldü ve pek çoğu da yaralandı.

Duma'da olay hakkında eleştirilerde bulunan ve soruşturma açılması talep eden muhalefete İçişleri Bakanı Aleksandr A. Makarov'un işçilerin durumu hakkında "bu böyleydi ve böyle olacak" cevabı hükümetin işçi hareketine bakış açısını gösteriyordu.[59] Bu sıralarda Devlet Şurası'nda işçilerin kaza ve sağlık sigortası talepleri hakkında konuşan Durnovo da benzer bir tutum sergiliyordu. Durnovo'ya göre devrimci öğretilerle kışkırtılan "mülksüz sınıfın" talepleri tehditkâr bir biçimde giderek büyüyordu ve nerede duracağı belli değildi. "Sanayi ve diğer kalkınma türlerinde Almanya'nın ve Avrupa'nın geri kalanından en az elli yıl gerideyiz" açıklamasını yapan Durnovo'ya göre işçilerin hak ve özgürlüklerinin bu ülkelerdeki standarda gelmesini istemek gerçekçi değildi. Rusya ekonomisinin şartları bunu kaldıramazdı.[60]

Hükümetin bu katliam hakkındaki vurdumduymaz tavrı işçi sınıfının ve genel olarak da muhalefetin tekrar canlanmasına vesile oldu. Lena katliamını protesto etmek için diğer şehirlerde de başlayan işçi grevleri, 1912'den itibaren yurt çapında düzenlenen grevlerin sayısını hızla arttırdı. 1912 yılında 725 bin işçinin katıldığı 2032 grev düzenlenirken bu sayı 1913'te 2404 grev ve 887 bine yükseldi. 1914'te ise daha da artıp 3574 grev ve 1,3 milyon işçi katılımı ile zirve yaptı.[61] 1914'te özellikle St. Petersburg ve Moskova'da düzenlenen ve Birinci Dünya Savaşı'nın başlarına kadar durulmayan bu grev dalgası binlerce katılımcısıyla

59 Witte, 276-7.

60 Lieven, *Russia's Rulers*, 221-3.

61 Stone, *Europe Transformed*, 186.

muhalefetin giderek artan gücünü gösterirken gündelik hayatı derinden etkiliyordu.[62]

Merkezi bütçenin çok önemli bir parçası haline gelen votka tekeli bu dönemde ekonomi tartışmalarının odak noktalarından biriydi. Maliye Bakanı olarak merkezi bütçedeki en güvenilir kalemini kaybetmek istemeyen Kokovtsov devletin votka tekelini kaybetmesi veya votka tüketiminin zorlaştırılması için atılacak adımlara soğuk bakıyordu. Öte taraftan, sosyoekonomik olarak büyük bir sorun haline gelen alkolizmin sonuçları ortadayken devletin votka tekeline bel bağlaması kabine içerisinden Krivoşeyin de dahil olmak üzere pek çok kişinin sıcak bakmadığı bir durumdu.[63] 1913'te bu eleştirilerin artması sonucu, hükümet alkolizme karşı çeşitli adımlar atmaya karar verdi. Buna göre, ilk olarak resmi restoran, kurumlarda ve tiyatrolarda votka satışı yasaklandı ve votkadaki alkol oranı %37 olarak standart hale getirildi.[64]

Fakat bu adımlar votka tekeline yöneltilen eleştirileri azaltmadı. Devlet Şurası'nda votka tekelinin tamamen kaldırılıp votkanın kullanımının yasaklanması dahil daha radikal tedbirlerin atılması gerektiği dillendiriliyordu. 1913 sonunda Devlet Şurası'nda bu konuda başlayan tartışmalarda fikrini savunmaya devam eden Kokovtsov'un bu konuda taviz vermeyeceğini belli etmesi başbakandan genel olarak memnun olmayan ve onu görevden almak için fırsat kollayan alkolizm karşıtı Nikolay için iyi bir fırsat olacaktı.[65]

Çarlık ekonomisi 1905 Devrimi'nden Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışına kadarki dönemde aynı Vitte'nin Maliye Bakanlığı'ndaki ilk dönemi sırasında olduğu gibi hızla büyümeye devam

62 Riha, 216. Temmuz 1914'teki grevde matbaacıların da eylemde olması sebebiyle Kadetlere yakın liberal *Reç* gazetesi üç gün basılamayacaktı.

63 Herlihy, 12, 53-5.

64 A.g.e., 63.

65 Gurko, 465, 530; Harcave, 260; Herlihy, 12. Bu konuda tartışmalar Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar sürecek, votka satışı Temmuz 1914'te tamamen yasaklanacaktı. Smith, *Russia in Revolution*, 78.

etmişti. 1906-1914 arası ortalama %6'lık bir büyüme hızı yakalayan çarlık ekonomisi, 1885-1913 yılları arasındaki %3,25'lik ortalama büyüme oranının üzerinde bir performans sergilemişti.[66] 1906-1914 arasında kişi başına düşen milli gelir ve kişi başına tüketilen tahıl miktarı gibi göstergelerdeki artış da ekonomik anlamda bir iyileşmenin varlığını gösteriyordu. Bu durum kitlelerin, aynı Avrupa'daki gibi, muhalefet cephesine verdiği desteğin belirli bir seviyede kalmasına sebep olmuştu.[67]

Ekonomi alanında atılan adımların getirilerini yüksek büyüme oranı dışında sanayi ve zirai üretimdeki mutlak artışta da gözlemlemek mümkündü. Rusya bu dönemde ABD'yi geçerek dünyanın en büyük tahıl ihracatçısı ve ikinci büyük tahıl üreticisi oldu.[68] Bu başarı kırsalın dönüşümü için Stolıpin döneminde başlanan reformların sonuç verdiğine işaretti.[69] Sanayide de hızlı büyüme sürecini devrimden sonra tekrar yakalayan Rusya, 1914 itibarıyla sanayi üretiminde ABD, Almanya, İngiltere ve Fransa'dan sonra beşinci sıraya yükseldi. Petrol üretiminde dünya sıralamasında ikinci, çelik üretiminde ise dördüncü sıraya çıkılırken sanayinin milli gelirdeki payı da giderek artıyordu.[70] 1885'te sanayinin milli gelirdeki payı %23,5 iken bu 1913'te %32'ye çıkmıştı.[71]

Bu dönemde Rusya İmparatorluğu'nun nüfusu da hızla artmaya devam etti ve 1914 öncesinde 162 milyon oldu.[72] Büyüyen bu nüfusun giderek daha büyük bir kısmı eğitim alabiliyordu. 1897'de 10 bin kişi başına düşen öğrenci sayısı 2,4 iken 1914'te bu sayı 7,6'ya çıkmıştı.[73] 1908'de çıkarılan yasa ile 10 yıllık ilköğretim zorunlu hale getirilirken, 1922 itibarıyla ilköğretim çağındaki tüm

66 Riasanovsky & Steinberg, 445; Gregory, 192.
67 Hobsbawm, 276-7; Gatrell, 59-60.
68 Lieven, Nicholas II, 17; Gregory, 158.
69 Gatrell, 101-2.
70 Gregory, 4-5.
71 A.g.e., 132.
72 A.g.e., 4-5.
73 Kassow, 16.

öğrencilerin okula gidiyor olması hedeflendi.[74] Yüksek öğretimde gelinen aşama da sevindiriciydi. 20-24 yaşındaki nüfus içerisinde öğrencilerin payı 1897'de 0,024 iken, 1914'te 0,076'ya yükselmişti.[75] Çarlık eğitim sisteminin bir ürünü olan Meçnikov ile 1908'de gelen ikinci Nobel ödülü de çarlık yüksek öğrenimi için önemli bir prestij kaynağıydı.

Bu dinamik ekonomik performans ve her türlü sorunlarına rağmen belirli bir seviyeye gelmiş olan Rus yüksek öğreniminin başka bir prestij kaynağını İgor İ. Sikorskiy ve onun havacılık alanındaki katkılarında da görmek mümkündür. 1903'te St. Petersburg Bahriye Akademisi'ni, 1907'de Kiev Politeknik Enstitüsü'nü bitiren Sikorskiy, bundan sonra helikopter tasarımları üzerine çalışmalar yapmıştı. 1912'de baş mühendis olarak çalışmaya başladığı Rus-Baltık Vagon Fabrikası Havacılık Birimi için bir yıl sonra dünyanın uçabilen ilk dört motorlu uçağını (S-21 Russkiy vityaz / Le Grand) ortaya çıkarmıştı. Bir yıl sonra bu modelin bir üst versiyonu olan, Ilya Muromets adını verdiği ve ticari yolculuk için tasarladığı model ile St. Petersburg'dan Kiev'e uçup geri dönen Sikorskiy'nin tasarımlarından memnun olanlardan biri olan Nikolay, başkentteki başarılı bir uçuş sonrası Sikorskiy'e altın bir saat hediye etmişti.[76]

Tedbirli Dış Politika ve Zorlukları (1912-1914)

Stolıpin suikastından sonraki dönemde dış politikada Rusya'nın büyük devlet statüsünü koruma amacına devam etmek niyetinde

74 Riasanovsky & Steinberg, 463.

75 Kassow, 16.

76 Sergei I. Sikorsky, *The Sikorsky Legacy* (Charleston: Arcadia Publishing, 2007), 9-10. Birinci Dünya Savaşı'nda Ilya Muromets'in üst versiyonlarından olan, dünyanın ilk bombardıman uçağını Rus ordusu için tasarlayacak olan Sikorskiy, kendisi de savaşta yer aldı. Ekim Devrimi'nden sonra Rusya'dan ayrılan Sikorskiy, 1919'da Amerika'ya göçecek ve burada ilk modern helikopteri tasarlayacaktı.

olan Nikolay kademeli olarak da olsa daha cesur bir çizgiye geçilmesinin önünü açacaktı. Bunda her zaman iç politika ve ekonomiyi önceliği olarak gören Stolıpin'in frenleyici etkisinin yokluğu ve yeni Başbakan Kokovtsov'a selefine kıyasla dış politikada söz hakkı verilmemesinin de etkisi büyüktü.[77] Nikolay ve çevresine göre savaş Rusya için istenmeyen bir durum olsa da bu dönemde Almanya'nın agresif tavırları ve Boğazlar'ın statüsündeki değişiklik ihtimaline karşı, Rusya eğer büyük devlet statüsünü korumak istiyorsa kayıtsız kalamazdı.

Bu daha cesur çizgi kendisini büyükelçiler seviyesinde de belli edecekti. Stolıpin'in ölümünün hemen ertesinde Dışişleri Bakanı Sazonov'un hastalığı sebebiyle tedavi görmesini ve Trablusgarp Harbi'ni fırsat bilen İstanbul büyükelçisi Nikolay V. Çarıkov uzun bir süredir aklında olan bir teklifle Osmanlı hükümetinin kapısını çaldı. Çarıkov'un amacı Boğazları kontrol eden Osmanlı İmparatorluğu'nu Rus savaş gemilerinin Boğazlardan geçmesine izin vermeye ikna etmekti. Karşılığında ise Rusya, Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde yapılacak demiryolları ihaleleriyle alakalı, kendisine daha önce verilen ayrıcalıklarından vazgeçecekti.[78] Müttefikleri İngiltere ve Fransa'nın da bu değişiklikleri onaylamadığını bilen Sazonov, Rusya'ya döndüğünde bu önerinin tamamen büyükelçinin inisiyatifi ile yapıldığını, bakan olarak kendisinin haberi olmadığını vurgulayınca proje iptal olacak, Çarıkov ise Stolıpin sonrası daha cesur çizginin kurbanı olarak görevinden alınacaktı.[79]

Trablusgarp Harbi sırasında, 1912'de Boğazların tüm gemilere kapatılması kararına çok sert tepki gösteren Rusya, Balkanlarda kaynayan kazanın da farkındaydı. Balkanlardaki önceliği hala statükonun korunması olan Rusya, kendi himayesinde kurulan Balkan Birliği'ni bu statükonun devamı için yararlı bir

77 McDonald, 298.

78 Anatoliy V. İgnatyev, *Vneşnyaya politika Rossii, 1907-1914. Tendentsii, lyudi, sobıtiya* (Moskova: Nauka, 2000), 123.

79 Bobroff, 24-6; İgnatyev, *Vneşnyaya politika Rossii*, 124-5.

adım olarak görüyordu.[80] Balkan Birliği'ni bölgede en büyük rakibi olan Avusturya-Macaristan'a karşı dengeleyici bir unsur olarak destekleyen Rusya, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan'ın bir süre sonra bu amaçtan sapıp Osmanlı İmparatorluğu'na Ekim 1912'de saldırmasıyla şaşkına dönecekti.[81]

Birinci Balkan Harbi'nin başlamasından sonra Osmanlı ordularının aldığı yenilgilerle beraber artık Nikolay ve bakanları tüm olasılıkları değerlendirmeye başladılar. Hala Rusya'yı bir Avrupa savaşına sokabilecek bir durumdan kaçınmaya çalışıyor ve Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasını şimdilik arzu etmiyorlardı. 1912 sonlarında bakanları ile yaptığı bir toplantıda haritayı açan Çar, Balkanlardaki Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın güçlerini karşılaştırmış, Rusya'nın askeri birliklerinin ve lojistik imkânlarının yetersizliğinin altını çizerek olası bir savaşa Rusya'nın kesinlikle hazır olmadığını ifade etmişti.[82] Kokovtsov'a göre de olası bir savaş Rusya için bir felaket olurdu.[83] Aynı dönemde annesine yazdığı bir mektupta Balkan devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kazandığı zaferlerden duyduğu memnuniyeti dile getiren Nikolay, Rusya kamuoyunda Rusya'nın da bu savaşa katılmasını isteyenlere ise tamamen karşı çıkmış ve Rusya'da aklı başında kimsenin Balkan Slavları için savaşa girilmesini istemediğini vurgulamıştı.[84] Bu dönemde artık giderek ünlenen Rasputin de Rusya'nın Balkan Slavları uğruna savaşa girmemesi gerektiği hakkındaki yorumlarıyla Rus gazetelerini renklendiriyordu. Rasputin'in dış politika hakkındaki açıklamalarının ardının kesilmemesi sebebiyle Çar, Rasputin'i böylesine kritik konularda yorum yaparak kendisini zor durumda bırakmaması konusunda uyarmak zorunda kaldı.[85]

80 Jelavich, 269-70.
81 Buchanan, 136.
82 Kokovtsov, 344-5.
83 A.g.e., 349.
84 Bing, 279.
85 Fuhrmann, 114-7.

Balkan ordularının başarıları ve daha da ileriye giden agresif tutumları hem Nikolay'ı hem de bakanlarını korkutmuştu. Rusya açısından amacından sapan Balkan Birliği, attığı agresif adımlarla Osmanlı İmparatorluğu'nun çökme ihtimalini ortaya çıkararak Rusya'yı istemediği ama kayıtsız kalamayacağı bir maceraya doğru itiyordu. Böyle bir ortamda, Bulgar ordusunun olası bir İstanbul işgalini engellemek için Rusya'nın yeni İstanbul Büyükelçisi Mihail N. Girs'e Karadeniz Filosu'nu çağırma yetkisi verildi.[86] Girs'in bu yetkisini kullanmasına gerek kalmadan Birinci Balkan Harbi'nin bitmesi St. Petersburg'u şimdilik rahatlatsa da 1913 itibarıyla çarlık dış politikasındaki çelişkinin derinleştiği açıktı. Rusya uluslararası arenada büyük devlet statüsünü yitirmemek için Üçlü İttifak ile hazır olmadığı bir savaşa girmek zorunda kalabilirdi.

Çarlık Rusyası'nın dış politika hedefleri ve elindeki imkanlar arasındaki çelişkiyi ortadan kaldırmak için Stolıpin'in ölümünden sonra da ordu ve donanmadaki eksikliklerin giderilmesine devam edildi. 1912'de ordu ve donanma için ek bütçe talebi Duma'dan geçerken Milyukov donanmadaki bu harcamaları gereksiz bularak, Rusya'nın donanma açısından müttefiki İngiltere'ye güvenebileceğini, kısıtlı ekonomik kaynakların orduya kanalize edilmesinin daha mantıklı olduğunu savundu.[87] Bu anlamda atılan asıl kritik hamleyse 1913'te açıklanan ve 1914'te yasalaşan Büyük Program'dı. 1917-1918'de tamamlanması beklenen program bittiğinde çarlık ordusunun alt kademeleri yaklaşık %40, subay sınıfı %28 oranında genişleyecek ve tüm birimlere düşen silah miktarı da artacaktı. Atılan bu gibi adımlar merkezi bütçede savunmanın aldığı payı 1913'de %56'ya kadar çıkardı.[88] Bu yapılanlar askeri

86 Bobroff, 52-3.

87 Riha, 192.

88 Gregory, 137-8: Şatsillo, 254. Ordu için yıllık bütçeden ayrılan harcamalar 1909-1910 yılında 473 milyon, donanma için ise 92 milyon rubleydi. 1913-1914 yılında bu miktarlar, ordu için 581 milyona, donanma için ise 245 milyona çıkacaktı. Büyük Program sayesinde yıllık bütçe harcamaları dışında ordu ve donanmaya büyük miktarlarda ek ödenekler de sağlanmıştı. Stone, *Eastern Front*, 28-9.

açıdan birçok kişinin övgüsünü kazansa da Rozen gibi diplomatlar için çoğu köylülerden oluşan bu devasa ordu, özellikle de toprakların kamulaştırılmasını savunan devrimci partiler varken iç politikada istenmeyen sonuçlar doğurabilirdi.[89]

Rusya'nın dış politika çelişkisini çözmek için kullandığı diğer bir araç da Fransa ve İngiltere ile olan ittifaklarıydı. Almanya'ya karşı Fransa ile kurulan ittifak askeri açıdan Rusya'yı çok rahatlatıyordu. Bu dönemde Rus ve Fransız genelkurmayları Almanya'ya karşı ortak askeri planlar hazırladılar. Bu planları gerçekleştirebilmek için Rusya'nın gereksinim duyduğu finansal desteği de Fransa vermeye devam ediyordu.[90] Savaş ihtimalinin giderek daha fazla konuşulduğu bu sıralarda İngiltere ile 1907'de yapılan antlaşmanın aynı Fransa ile olan antlaşma gibi bağlayıcılığı olan bir savunma ittifakına dönüştürülmesi Rusya'nın işini daha da kolaylaştırabilirdi. Hem Nikolay hem de Sazonov antlaşmanın savunma anlamında bir bağlayıcılığı olmamasının Almanya'yı Rusya'ya karşı daha cesur kıldığını ifade edip olası bir Alman saldırısında İngiltere'nin Rusya'nın yanında olmasını isteseler de İngiltere yeni bir antlaşmaya henüz yanaşmıyordu.[91]

Stolıpin dönemine kıyasla daha cesur bir dış politika çizgisi izlenmesi, askeri eksikliklerin giderilmesi ve Üçlü İtilaf üyeleri ile daha yakın ilişkiler kurarak dış politika çelişkisini çözmek için çabalayan Rusya, 1913 itibarıyla hala kendisini Üçlü İttifak ile savaşa sokacak hamlelerden olabildiğince uzak tutmayı yeğliyordu. Fakat dış gelişmeler Rusya'nın bu pozisyonda kalabilmesini giderek daha zorlaştırıyordu. Almanya'nın 1911'de başlattığı yeni silahlanma programı bu gelişmelerden biriydi. Alman şansölyesi Theobald von Bethmann-Hollweg ile 1912'de bu konuyu görüşen Kokovtsov, Almanya'nın bu program dolayısıyla aşırı silahlanmasının Rusya'nın da benzer bir silahlanmasını

89 Rosen, 79.

90 1914 itibarıyla Rusya'nın doğrudan kamu borçlarının %80'i Fransa, %14'ü de İngiltere sermaye piyasaları tarafından finanse ediliyordu. Holborn, 403.

91 Buchanan, 138-9, 183-4.

gerektireceğini ve olası bir savaşı tetikleyebilecek bu silahlanma yarışından vazgeçilmesi gerektiğini vurgulamıştı.[92]

Benzer bir tedbirli tutum Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu ve Boğazlara bakışında da kendisini gösteriyordu. Kendisini henüz bir savaşa hazır hissetmeyen Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını bir müddet daha sürdürüp Rusya için çok kritik olan Boğazları elinde tutmasını istiyordu. Bakanlar Kurulu toplantılarında statükonun korunması tercih edilirken, Almanya'yı Rusya'ya karşı harekete geçirebilecek, Boğazlarla ilgili riskli adımlardan kaçınılması gerektiğine karar verildi.[93] Rusya'nın savaştan kaçınma stratejisinden neredeyse kopmasını sağlayacak kriz ise 1913'te Almanya'nın Otto Liman von Sanders komutasındaki bir askeri heyet Osmanlı ordusunda yapılacak reformlar kapsamında İstanbul'a gönderme kararı almasıyla başlayacaktı.

Liman von Sanders heyetinin İstanbul'a geleceği haberinin St. Petersburg'da bomba tesiri yapmasının sebebi Rusya'nın bu hamleyi Osmanlı İmparatorluğu ve Boğazların kontrolünün Almanya'ya geçtiği şeklinde yorumlamasıydı. Rusya için askeri yönden de kritik olan Boğazlar, aynı zamanda tahıl ihracatında da çok önemli bir role sahipti. 1900-1913 arasında Rusya'nın tahıl ihracatının %75-90 arasındaki kısmı Boğazlardan dünyaya iletiliyordu.[94] Trablusgarp Harbi ve Birinci Balkan Harbi'nin sonuçları Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ihtimalini beraberinde getirmiş ve Boğazların geleceğini de belirsizliğe itmişti.

İşleri Rusya açısından daha kötüleştiren durum ise bu savaşlarla beraber zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya'nın asıl korkulu rüyası olan Almanya ile olan yakınlaşmasıydı. Olası bir savaşa kendisini hazır hissetmese dahi, Rusya'nın asla kabul edemeyeceği senaryo Boğazların ve Osmanlı İmparatorluğu'nun

92 Kokovtsov, 321.

93 A.g.e., 401-3.

94 Alan Bodger, "Russia and the End of the Ottoman Empire," *The Great Powers and the End of the Ottoman Empire* içinde, Marian Kent (haz.) (London: Frank Cass, 1996), 79.

Almanya güdümüne girmesiydi. Rus dış politikasının karar alıcıları, başta Nikolay olmak üzere, böylesine bir durumda Rusya'nın istemeden de olsa Almanya'ya karşı bir adım atması gerekeceğini düşünüyorlardı. Aksi takdirde Rusya dış politikada ikinci sınıf bir ülke pozisyonuna düşebilirdi.

Bu yüzden von Sanders heyetinin varlığını haber alır almaz bunun iptali için bütün diplomatik kanalları deneyen Rusya istediğini alamamış, Liman von Sanders ve beraberindeki subaylar Sirkeci İstasyonu'na gelmişlerdi. Aralık 1913'ten itibaren Fransa ve İngiltere'ye konu hakkında daha fazla baskı yapmaya başlayan Rus yetkililer gerekirse Rusya'yı Almanya ile karşı karşıya getirecek bazı adımlar atmak zorunda kalacaklarının farkındaydılar. Çar'a yazdığı raporda bu noktaların altını çizen Sazonov, Liman von Sanders heyetinin hali hazırdaki halini kabul etmenin Rusya için hem "büyük bir siyasi mağlubiyet" olacağını, hem de Rusya'nın savaştan kaçınmak için her şeyi yapabilecek bir ülke imajı çizerek zayıflık göstermesinin büyük sorunlara yol açabileceğini vurguluyordu.[95] St. Petersburg'daki İngiliz büyükelçi George Buchanan'a göre de Almanya, Rusya'nın bir süredir izlediği çatışmaya yol açabilecek adımlardan kaçınma stratejisini görüp böyle cesur bir hamle yapmıştı.[96]

Çarlık kabinesindeki çoğu bakanın hemfikir olduğu nokta ise Rusya'nın askeri olarak yetersizliği ve bu krizin mümkünse diplomatik yollarla çözülmesiydi. 1914 başlarında Osmanlı hükümeti Rusya'nın taleplerine hala olumlu yanıt vermemiş, Girs de St. Petersburg'a Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu ve Almanya ile savaş dahil her türlü olasılığa hazır olması gerektiğini iletmişti.[97] Rusya'yı savaşın eşiğine getiren bu kriz, en sonunda Osmanlı hükümetinin Liman von Sanders'in yetkilerini azaltmasıyla çözülmüşse de Rusya'nın dış politikadaki çelişkisini 1914 itibarıyla çözemediğini göstermişti. Rusya'nın büyük devlet

95 İgnatyev, *Vneşnyaya politika Rossii*, 192-3.

96 Buchanan, 178.

97 Önol, 168-72.

statüsünü kaybetmemesi için Almanya'nın agresif hamlelerine kayıtsız kalamayacağını düşünen Nikolay ve Sazonov, olası bir çatışma durumunda ise Almanya'nın askeri ve ekonomik gücüne karşı koyamayacaklarını düşündükçe endişeye kapılıyorlardı.

Liman von Sanders krizi büyük bir savaşın artık ihtimal dahilinde olduğunu ortaya çıkarmıştı. Kriz sonrasında da çoğu siyasi figür Rusya'nın şimdilik savaştan kaçınması gerektiği konusunda hemfikirdi. Kokovtsov, iç politika ve ekonomideki olumlu gidişatın sürdürülebilmesi için Rusya'nın barışa ihtiyacı olduğunu düşünüyordu.[98] Rozen'e göre de sanayi üretimi, silah, organizasyon ve ulaşım açısından Almanya'nın çok gerisinde olan Rusya'nın böylesine bir savaşa hiç ihtiyacı yoktu.[99] Benzer şekilde, Vitte de Mart 1914'te yaptığı bir açıklamada Rusya'nın olası bir savaş için finansal olarak hiç hazır olmadığını vurguladı.[100] Savaşa hazır olmayan Rusya savaştan kaçınmak istiyorsa, Vitte'ye göre bunun tek yolu Almanya ile ilişkilerini düzeltmekten geçiyordu.[101]

Fakat Rusya'nın içinde bulunduğu çelişkileri işaret edip bunlar çözülmediği takdirde girilebilecek bir Avrupa savaşının Rusya'ya nelere mal olabileceğini 1914 başlarında en iyi tahlil edenlerden biri Durnovo olacaktı. Çar'a konu hakkındaki raporunu Şubat 1914'te sunan Durnovo'ya göre giderek yoğunlaşan çatışma ortamı aslında Almanya ve İngiltere'nin dünya hakimiyeti için girdikleri askeri ve ekonomik rekabetin bir sonucuydu.[102]

Çıkarları çatışan bu iki gücün savaşması ihtimali giderek artsa da Rusya'nın böylesine bir savaşa ne ihtiyacı ne de böylesine bir savaşta başarılı olabilecek askeri gücü ya da siyaseten iç birliği mevcuttu. Durnovo Rusya'nın olası bir savaşta askeri sanayisindeki, kale savunmalarındaki ve stratejik demiryolu ağındaki

98 Kokovtsov, 349, 388.

99 Rosen, 71-4.

100 Harcave, 263.

101 Buchanan, 183.

102 "Durnovo's Memorandum," Frank A. Golder, *Documents of Russian History 1914-1917* içinde (New York: Century, 1927), 3-4.

eksiklikleri yüzünden başarılı olamayacağını düşünüyordu.[103] Bunun dışında Almanya ile çıkabilecek bir savaşta Üçlü İtilaf'ın kara ordusu yükünü çekecek Rus ordusunun büyük bir kısmının Alman sınırına kaydırılmasıyla Kafkasya, Türkistan veya Polonya gibi bölgelerde çıkabilecek iç isyanlara karşı savunmasız durumda kalınabilirdi.[104]

Durnovo'ya göre 1907'de İngiltere ile yapılan antlaşma Rusya'ya ne Uzakdoğu'da ne de Boğazlar konusunda çok bir şey kazandırmamış, aksine İngiltere'nin Almanya ile arasının bozulduğu bir dönemde Rusya'yı Almanya ile savaşın eşiğine taşımıştı.[105] Oysa Durnovo'ya göre Rusya ve Almanya'nın çıkarları temelde çatışmıyordu. Güçlü sanayisi ve sermayedarları ile Rusya'nın sanayi ürünleri ve yabancı sermaye ihtiyacını giderebilecek Almanya, Rusya için İngiltere ve Fransa'ya kıyasla çok daha iyi bir ekonomik ortaktı.[106] 1914 itibarıyla denizlerde hakimiyet ve deniz aşırı sömürgelere odaklanan Almanya'nın hedefleri bu anlamda da Rusya ile pek çatışmıyordu.[107] Rusya'nın barışçıl dış politikasını sürdürebilmesi için en iyi tercih İngiltere'den uzak durup dünya barışını da sağlayabilecek Rusya-Fransa-Almanya ve Japonya ittifakını kurmasında yatıyordu.[108] Bunlar yapılmayıp İngiltere ve Fransa'nın yanında Rusya'nın savaşa girmesi durumunda yaşanılacaklar konusunda Çar'ı uyaran Durnovo tam bir felaket tablosu çiziyordu.

Sonuç

Durnovo'ya göre çıkabilecek bir savaşta Rusya galip bile gelse ekonomik açıdan kaldıramayacağı bir yükün altına girecekti.[109] Buna ek olarak, savaşın getireceği her türlü sıkıntı için hükümet

103 Golder, 10-1.
104 A.g.e., 9-10.
105 A.g.e., 5-7, 12-3.
106 A.g.e., 15-7.
107 A.g.e., 12.
108 A.g.e., 23.
109 A.g.e., 18.

suçlanacak, bu da muhalefetin arkasındaki kitlesel desteği arttıracaktı.[110] Böylesine bir durumda, hükümetin muhalefeti bastırması da faydasız olacak ve özellikle savaşta alınacak bir yenilgiyle, Durnovo'nun sosyalizme yatkın olarak düşündüğü kitlelerin de desteğiyle Rusya'da sosyalist devrim kaçınılmaz olacaktı.[111]

1914 yazında Arşidük Franz Ferdinand'ın suikastı ile başlayan süreç Durnovo'nun raporunda belirttiği ihtimallerin kapılarını aralıyordu. Balkanlar'daki bu krizin tercihen diplomatik yollarla çözülmesini isteyen Nikolay ve kilit çarlık idarecilerine göre bu gerçekleşmezse Rusya bütün askeri yetersizliklerine rağmen artık Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı kayıtsız kalamazdı. Bu ikiliye karşı Sırbistan'a destek çıkılmazsa Rusya'nın büyük devlet statüsü ve ulusal onuru onarılamaz yaralar alır ve bu da rejimin içeride meşruiyetini, dışarıda ise güvenliğini tehlikeye atardı.[112] Kısa bir süre sonra yaşanan krizin diplomatik çabalarla çözülmediğini gören ve bir karar almak zorunda kalan Nikolay bu düşünceler ışığında Rusya'yı savaşa sokan adımları attı ve kısmı seferberlik ilan edildi.

Rusya'nın savaşa girmesi konusunda farklı düşünenler vardı. Otokrasinin savunucularından General Anton İ. Denikin'e göre Rusya savaşa istemeden girmiş olsa da savaşa girişi meşru müdafaa olarak düşünülmeliydi.[113] Troçki de aynı Denikin gibi savaşa girişi kaçınılmaz olarak görüyor fakat bunu bambaşka bir perspektifle açıklıyordu. Buna göre kapitalist/emperyalist dünya ekonomik düzeninin önemli bir parçası olan Çarlık Rusyası uluslararası rekabette geri kalmamak ve kendisinden güçlü müttefikleri İngiltere'nin ve Fransa'nın "ayrıcalıklı sömürgesi" olmaya devam ederken kendisinden zayıf Osmanlı İmparatorluğu ve İran gibi ülkelere baskı yapıp onları soyabilmek için bu savaşa bütün

110 A.g.e., 19-20.

111 A.g.e., 19-21.

112 Lieven, *Nicholas II*, 201; Lieven, *Russia's Rulers*, 300.

113 Denikin, 21.

yetersizliklerine rağmen girmek zorundaydı.[114] Savaşa girişe en olumsuz bakanlardan biriyse başından beri Almanya ile çatışmaya karşı olan Vitte idi. Almanya ile savaşmak için Rusya'nın değil İngiltere'nin makul gerekçeleri olduğunu belirtip ülkesinin savaşa girişini çılgınlık olarak değerlendiren Vitte, başkentteki Fransız elçisine bu savaşın hemen bitirilmesi gerektiğini vurgulamıştı.[115]

Nikolay ve rejim taraftarları Birinci Dünya Savaşı'na girerek imparatorluğu ayakta tutmak için en önemli dış politika hedefleri olan Rusya'nın büyük devlet statüsünü korumak için önemli bir adım atmışlardı. Fakat Nikolay'ın Rusyası'nın bu hedefe ulaşabilmek için ön koşul olan ekonomik güç konusundaki eksiklikleri savaş boyunca da kendisini gösterecekti. Daha da kötüsü, 1912'den itibaren giderek gücünü arttıran muhalefet de savaşın muhalefetin hedefleri açısından neler getireceğine odaklanmıştı. Peki 1905 Devrimi'nden sonraki süreçte otokratik rejimi sürdürebilmek için Nikolay ve idarecilerinin tercih ettiği iç politika, ekonomi ve dış politikada hedefleri neden istenilen seviyede başarı getirmemişti?

Bu başarısızlıkta önemli bir boyut ekonomi politikalarındaki sorunlardı. 1906-1914 arasında önceki dönemlere kıyasla ekonomik anlamda mutlak olarak büyüyen ve kalkınan Çarlık Rusyası ekonomik anlamda yarıştığı rakipleri ile arasındaki farkı kapatamıyordu, aksine bu farkın büyümesine engel olamıyordu.[116] Mutlak olarak etkileyici büyüme hızına rağmen, kişi başına düşen milli gelir seviyesinde Almanya, Fransa, İngiltere ve ABD ile fark kapanmamış, aksine artmıştı. 1913'te kişi başına düşen milli gelir Fransa'nın 1/3'ü, Almanya'nın 1/4'ü, İngiltere'nin 1/5'i ve ABD'nin %12'sine denk düşüyordu.[117] Rusya kendisini siyasi, askeri ve ekonomik anlamda bir süper güç olarak hayal ediyordu

114 Trotsky, *The History of the Russian Revolution*, 11.
115 Harcave, 264.
116 Gregory, 158.
117 A.g.e., 194.

fakat kişi başına düşen milli gelir sıralamalarında yakın olduğu ülkeler Romanya ve Bulgaristan idi.[118] Bunun dışında toplam ihracatının neredeyse yarısını tahılın oluşturduğu Rusya, katma değerli ihraç kalemleri bulmakta da zorlanıyordu. Bunun en önemli sebeplerinden biri yetersiz sermaye ve emeğin verimliliğinin bir türlü artmaması yüzünden ürettiği sanayi ürünlerinde uluslararası rekabette geride oluşuydu.[119]

Önemli bir diğer gösterge olan kişi başına düşen demiryolu oranında Rusya Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın sahip olduğu oranlara yaklaşsa da asıl rakiplerinden hala uzaktaydı.[120] Bebek ölüm oranlarında da Rusya'nın rakiplerinde oranlar 1914'e doğru sürekli düşme eğilimindeyken, 1914 itibarıyla Rusya'daki bebek ölüm oranları 1870'lerden beri gelişme göstermemişti ve Avrupalı rakiplerinden çok daha yüksekti.[121] Okullaşma alanındaki gelişmelerle önceki dönemlere göre artış gösteren okuryazarlık oranı yine de tatmin edici değildi. 1860'larda %6 olan bu oran tüm çabalara rağmen 1913 itibarıyla ancak %28 olabilmişti.[122] Şehirleşme oranında da aşama katedilememiş, 1897'de %13 olan şehirli nüfus oranı, 1913'te ancak yaklaşık %15'e yükselebilmişti.[123]

Ekonomik anlamdaki bu göreceli zayıflık Çarlık Rusyası'nın dış politikada kendisine rakip gördüğü ve yarışmak istediği Almanya, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerle rekabet etmesini de zorlaştırıyordu. Dış politikadaki bir zayıflığın içeride muhalefete karşı rejimi düşürebileceği sıkıntıları bilen Nikolay ve bakanları tedbirli politikalarına rağmen bir noktada hazır olmadıkları bir savaşa girebileceklerinin ve bunun rejim için getirebileceklerinin farkında olsalar da ekonomik ve siyasi reformları yapıp ülkenin

118 A.g.e., 4-5.

119 Stone, *Europe Transformed*, 170; Gatrell, 187.

120 Gregory, 158; Trotsky, *The History of the Russian Revolution*, 5-6.

121 Gatrell, 33; Gregory, 155-9.

122 Riasanovsky & Steinberg, 463.

123 Gatrell, 38; Shanin, 64.

sorunlarını çözmeden bu açmazdan kurtulamayacaklarını 1914 yazında daha iyi kavramışlardı.

Otokrasinin devamı için elzem görülen bu siyasi ve ekonomik reformların 1906'dan 1914'e kadarki dönemde tam anlamıyla gerçekleştirilememesinin sebeplerini ise sistemik ve kişisel faktörlerde aramak gerekir. Öncelikle, Çarlık Rusyası'nın 20. yüzyıl başındaki maddi koşulları ve yaşadığı ekonomik dönüşüm Nikolay'ın hayalindeki siyasi rejim ile uyumlu değildi. Dünya ekonomisine entegrasyon, sanayileşme, ulaşım, şehirleşme, okuryazarlık gibi pek çok konuda istenilen seviyede olmasa bile ilerleyen Rusya'nın pratikte otokratik (teoride meşruti) bir rejimle yönetilip hedeflerine ulaşması mümkün değildi. Aynı ataları gibi otokratik bir rejimle imparatorluğu yönetmek isteyen Nikolay kademeli bir siyasi dönüşümün önünü tıkamış hem siyasette hem de ekonomide çeşitli çatışmaları körüklemişti.[124] Böylece, Duma'ya yasama konusunda, kabineye de yürütme konusunda güçlerinin bir kısmını devretmekten mutsuz olan Nikolay'ın başını çektiği rejim istemeden de olsa kendisini hedeflerinden uzaklaştırıyor ve daha da önemlisi kendi varlığını tehlikeye atıyordu.

İşin daha ilginci, Nikolay'ın ısrarla pratikte sürdürmek istediği otokratik rejimin başarılı olabilmesi için, özellikle de maddi şartların bu kadar değiştiği bir dönemde, yetenekli bir otokrat gerekliydi. Fakat Nikolay bu kişi değildi. Nikolay'ın bu devasa imparatorluğu pratikte otokrasi olarak yöneterek hedeflerine ulaşabilmesi için becerikli bakanlara da ihtiyacı vardı. Oysa Nikolay, eşinin de etkisiyle, bakanlarından biraz sivrilen olduğunda bunların kendi otoritesinin altını oyabileceğinden veya arkasından iş çevirebileceğinden şüphelenmeye başlıyor ve bir süre sonra bu tip bakanları görevden alıyordu.[125] 1905 Devrimi'nden sonra getirilen kabine sisteminde de başbakan dahil bütün

124 Pares, *Russia and Reform*, 566-7; Miliukov, *Russia Today and Tomorrow*, 2-3, 17, 30; Ascher, *The Revolution of 1905*, 212.

125 Lieven, *Nicholas II*, 118-9.

bakanları Çar'ın istediği an görevden alma yetkisinin korunması ve kabinenin meclise değil sadece Çar'a sorumlu bırakılması Nikolay'ın güvensizliğinin bir başka göstergesiydi.[126] 1914 başında başbakanlıktan alınmasından sonra Kokovtsov ile buluşan Çar'ın annesi oğlunun dalkavuklar dışında kimseyi dinlememesinden duyduğu endişeyi dile getirmişti.[127]

Çar ve ailesinin bu güvensizliğinin yerleşmesinde günlerinin büyük bir kısmını genellikle saray çevresinde, dar bir grupla geçirmelerinin de etkisi vardı.[128] Başkalarından gelen raporlara çok güvenmeyen ve saraydaki izole ortamı sebebiyle yönettiği imparatorluğun gerçekliklerine tam anlamıyla vakıf olmayan Çar, muhalefet güçlendiğinde bile büyük kısmı köylülerden oluşan tebaasının çoğunun kendisine sadık olduğuna inanıyordu.[129] Eşi Aleksandra'nın da benzer fikirlere sahip olduğunu ve Çar'ın bu düşüncelerinin yerleşmesinde etkili olduğunu birçok bakan da biliyordu. Bunlardan biri olan Kokovtsov'a göre, Aleksandra Çarlık Rusyası tebaasının Nikolay'a duydukları "sarsılmaz sevgiyi" ve sadakati ancak Çar'a sadık olmayanların göremeyeceğini ifade ediyor, iradesini kısıtlanamaz gördüğü eşine karşı eleştirileri de kabul edilemez buluyordu.[130]

Nikolay'ın model aldığı babasının otokratik rejiminin kritik öğelerinden biri de bu otokratik rejimin imajını destekleyen bir otorite figürü olan III. Aleksandr idi. Karakter olarak babasından çok farklı biri olan Nikolay bu açıdan da hedeflerine ulaşmakta güçlük çekiyordu. Grandük Aleksandr Mihayloviç'in "Avrupa'nın en kibar adamı", Durnovo'nun da "eğer son gömleğini isteseniz, çıkarıp onu size verecek tipte bir adam" olarak nitelendirdiği Çar aynı zamanda güçlü bir iradeye de sahip değildi.[131]

126 Lieven, *Russia's Rulers*, 288-9.

127 Kokovtsov, 470.

128 Pares, *Russia and Reform*, 567.

129 Lieven, *Russia's Rulers*, 284.

130 Kokovtsov, 452-3.

131 Grand Duke Alexander, 178; Lieven, *Russia's Rulers*, 230; Shulgin, viii.

Çatışmadan kaçınan bir kişiliğe sahip olan Nikolay bakanlarını seçerken genellikle güçlü karakterli bakanlardan kaçınıyordu.[132] Bu zayıf iradesinin bir boyutu da Nikolay'in kaderciliğinde saklıydı. Doğuştan şanssız olduğuna ve başına gelenlere katlanması gerektiğine aynı otokratik haklarının kendisinden alınamayacağına inandığı gibi samimi bir şekilde inanan Nikolay, değişime direnip başarısız olduğunda bu savunma mekanizmasına sığınıyordu.[133] Oğlunun hastalığında da benzer bir kaderciliğe bürünen Nikolay kendisini devlet meselelerine vererek bu durumla baş etmeye çalışıyordu.[134] 1914 yazı Çar'ı fazlasıyla meşgul edecek devlet meseleleriyle beraber gelecekti.

132 Kokovtsov, 349.

133 Trotsky, *The History of the Russian Revolution*, 40, 69. Çar'ın doğum günü olan 6 Mayıs aynı zamanda Ortodoks Kilisesi'nin dini takvimine göre Aziz Eyüp'ün hatırasının kutlandığı gündü. Katlandığı acılarla anılan Aziz Eyüp'ün gününde doğanlar Ortodoks Kilisesi mensuplarınca şanssız sayılıyorlardı. Nikolay karşısına ne zaman büyük bir sıkıntı çıksa bunu doğuştan gelen şanssızlığına yoruyor ve aynı Aziz Eyüp gibi buna göğüs germesi gerektiğine inanıyordu.

134 Fuhrmann, 38; Grand Duke Alexander, 183.

ALTINCI BÖLÜM

BÜYÜK SAVAŞ VE ŞUBAT DEVRİMİ

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Arşidükü Franz Ferdinand, uğrayabileceği bir suikaste karşı onu uyaran bir düzine istihbarat raporunu okumasına rağmen 1914 yazında Saraybosna'ya gitme konusunda ısrarcıydı. Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak ettiği 1908 Krizi'nin üzerinden neredeyse altı yıl geçmiş, ancak Sırbistan'daki memnuniyetsizlik bir nebze olsun azalmamıştı. *Genç Bosnalılar* teşkilatına bağlı Sırp milliyetçilerinin İmparator Franz Joseph ve oğlu Franz Ferdinand'ı öldürme planları halk arasında artık olağan karşılanan dedikodular haline gelmişti. Üstelik Arşidük Ferdinand, gerçekleştireceği Bosna ziyareti için Vidovdan yortusu gibi (28 Haziran) talihsiz bir gün belirlemişti ve bu durum babası İmparator Franz Joseph'i oldukça tedirgin ediyordu. İmparatorun kaygısı boşuna değildi; çünkü beş asır önce, 28 Haziran 1389'da Kosova Meydan Muharebesi sonrası Sultan Murat Hüdavendigar'ı otağında şehit eden Sırp şövalyesi Miloş Obiliç'in anıldığı kutsal Vidovdan yortusu kuşkusuz Arşidük Ferdinand'ı öldürmeyi planlayan Yugoslav militanları için özel bir anlam ifade ediyordu.

Bütün riskleri bildiği halde Arşidük Ferdinand'ın Bosna ziyareti konusunda neden bu kadar ısrar ettiğini anlayabilen yegane kişi karısıydı. Hohenberg Düşesi Sophie, meşhur Çotek sülalesinden gelen bir asilzadeydi; fakat Avrupa'da hüküm süren bir hanedanlığa mensup olmadığı için Franz Ferdinand ile evliliği

morganatik bir birleşme olarak kabul ediliyordu. Miras dahil tüm kraliyet imtiyazlarından mahrum bırakılan Sophie'nin, kocası Arşidük Ferdinand'ın yanında oturup ona eşlik edebileceği tek resmi etkinlik askeri programlardı. Kağıt üzerinde Arşidük'ün Bosna ziyareti de askeri mahiyette olduğu için, ordu tatbikatları ve denetimleri sırasında Sophie kocasına eşlik edebilecek ve yan yana oturabileceklerdi. Ünlü bir tarihçinin ifadesiyle, Arşidük "aşkı uğruna, bile bile Saraybosna'da ölüme gitmişti."[1]

28 Haziran 1914 sabahı Ferdinand ve eşi Sophie Saraybosna tren istasyonuna vardığı sırada *Kara El* örgütüne mensup altı suikastçı planlarını çoktan hazırlamış, Arşidükü taşıyan kortejin tren garından valilik binasına doğru izleyeceği güzergahı detaylı biçimde çalışmışlardı. Ancak suikastçılardan 19 yaşındaki Nedeljko Kabrinoviç olayın heyecanıyla Ferdinand ve Sophie'yi taşıyan 1911 model *Gräf & Stift* marka otomobili ıskalamış ve fırlattığı bomba arkadaki arabanın altında patlamıştı. Saldırıyı yara almadan atlatan Arşidük ve Sophie, valilik sarayında verilen tatsız bir resepsiyona katıldıktan sonra, patlayan bombadan yaralanan vatandaşları hastanede ziyaret etmeye karar vermişlerdi. Programdaki bu değişiklikten haberi olmayan şoförün arabayı yanlış dönüş güzergahına sürmesi sebebiyle tesadüfen kendilerini diğer suikastçı Gavrilo Princip'in önünde bulan çift iki tabanca kurşunuyla hayatlarını kaybettiler.

Suikast haberi imparatorluğun başkentine ulaştığında insanlar her Pazar olduğu gibi Viyana kafelerini doldurmuş, güneşli yaz havasının tadını çıkarıyorlardı. Veliahtın ölümü kentin meydanlarına yerleştirilen levhalara yazıldığında bile pek fazla kimse durumu fark etmemiş, sokak müzisyenleri çalmaya, insanlar da yemelerine içmelerine devam etmişlerdi.[2] Öğleden sonra saat iki civarı yapılan sesli anonslar başladığında ise Ferdinand'ın ölümü halk nezdinde büyük bir infial yarattı. Ancak yirmi küsur yıldır

1 A.J.P. Taylor, *First World War* (London: H. Hamilton, 1963), 13.

2 Sean McMeekin, *July 1914: Countdown to War* (New York: Basic Books, 2013), 23.

topyekün savaşa doğru sürüklenen "uyurgezer imparatorluklar" için durum çok daha büyük bir ciddiyet arz ediyordu.[3] Avrupa hanedanlıklarının başındakiler itidalli hareket etmeyi başarabilselerdi Bosna-Hersek meselesinin büyümesine engel olabilirler miydi yoksa olamazlar mıydı sorusu karşı olgusal bir tartışmanın konusu gibi görünse de, tarihçilerin yüz yılı aşkın bir süredir kafa yordukları bir muamma. Ancak şu kadarını söylemek mümkün: Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun 1908-1914 yılları arasında Almanya'nın da desteğiyle Sırbistan'da izlediği politikanın kaçınılmaz tek bir sonucu vardı, o da Rusya İmparatorluğu dahil olacağı büyük bir savaş.

1890 yılında Alman İmparatoru İkinci Wilhelm'in 'Demir Şansölye' lakabıyla bilinen Otto von Bismarck'ı görevden almasıyla güçler dengesi birden bire değişmiş ve Avrupa'da Germen egemenliğine karşı ittifak arayışına giren Rusya 1891-93 yıllarında Fransa, ve 1907 yılında İngiltere ile imzaladığı anlaşmalar ile yeni bir güvenlik bloğu oluşturmuştu. İşin ilginç tarafı, yüzyıllardır süren kronik husumetlerini bastırarak Almanya ve Avusturya'ya karşı birleşen bu üç devlet (Rusya, İngiltere ve Fransa) Franz Ferdinand suikastı sonrası büyük bir endişeye kapılarak bir ay boyunca Sırbistan üzerinden çıkabilecek bir savaşının önüne geçmeye çalışmışlardı. 1905 yılından beri Alfred von Schlieffen'in tasarladığı iki cepheli (Fransa ve Rusya'ya karşı) savaş planları üzerinde çalışan Alman İmparatorluğu bile krizin boyutlarını son anda farketmiş ve Bosna-Hersek meselesini yatıştırmaya çalışmıştı. Neticede tarih literatüründe *Temmuz Krizi* olarak bilinen diplomatik tıkanıklık aşılamadı ve Rusya İmparatorluğu 30 Temmuz 1914'te Avusturya-Macaristan'a karşı genel seferberlik ilan ederek Birinci Dünya Savaşı'na girmiş oldu.

Tıpkı Rus-Japon Savaşının patlak verdiği 1904 yılında olduğu gibi, Rusya'nın savaş ilanı hatırı sayılır oranda halk desteğini

3 Christopher Clark, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914* (New York: Harper Collins, 2013).

beraberinde getirmiş ve 1914 sonbaharı boyunca iç siyasette yaşanan sürtüşmeleri bir süreliğine durdurmuştu.[4] Cepheye giden askerlerin Noel'den evvel büyük bir zaferle eve dönecekleri konusunda şüpheye yer yoktu. Benzer dürtüleri savaşa katılan tüm devletlerde görmek mümkün. Örneğin, Ferdinand suikastının Habsburg Monarşisi için bulunmaz bir fırsat olduğunu ve eski çağların ihtişamlı günlerine ancak savaşta kazanılacak bir zaferle dönülebileceğini düşünen Avusturyalı parlamenterler kadar, Rusya'da da Yirminci Yüzyılın ilk çeyreğindeki otokrasi krizinin Büyük Harp ile atlatılacağına inananlar mevcuttu. Yahut moderniteye ve rasyonalizme sonsuz bağlılığıyla en az Çar II. Nikolay kadar övünen Kayzer İkinci Wilhelm savaşın tek çözüm yolu olduğuna kendisini inandırmış ancak yüzyıllardır içten içe çürüyen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir yandan Sırbistan'ı parçalayıp diğer yandan Rus ordularını kontrol edebileceği gibi tamamen irrasyonel bir içgüdüyle seferberlik kararı almıştı.[5]

Savaşın başlangıcında Rusya'da durum göründüğünden çok daha vahimdi. Çoğunluk zafere kesin gözüyle bakarken, pek az kimse savaşın uzaması halinde başlarına gelebilecek buhranı öngörebilmişti. Eski İçişleri Bakanı P.N. Durnovo bir elin parmaklarını geçmeyen karamsarlar grubunun başını çekiyordu. Durnovo, Çar'ı Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından beş ay önce Almanya ile muhtemel bir savaşın feci sonuçları hakkında uyarmıştı:

> "Savaş zaferle sonuçlanırsa, sosyalist hareketin bastırılması herhangi bir güçlük yaratmaz... Ancak yenilirsek – ki Almanya gibi bir rakiple mücadelede yenilgi oldukça muhtemeldir – sosyal devrimin en radikal unsurları ülkeye hakim olacaktır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu devrim tüm başarısızlıklardan ve talihsizliklerden monarşiyi sorumlu tutan bir isyan ile başlayacak.

4 Sheila Fitzpatrick, *The Russian Revolution* (Oxford: Oxford University Press, 1994), 37.

5 Geoffrey Wawro, *A Mad Catastrophe: The Outbreak of World War I and the Collapse of the Habsburg Empire* (New York: Basic Books, 2014).

Yasama kurumlarında buna karşı alınan şiddetli tedbirlerin sonucu olarak devrimci eylemler ülke çapına yayılacak. Bu eylemler, kitleleri galeyana getirebilecek ve cesaretlendirebilecek sosyalist sloganlarla harmanlanıp yıkılışın önünü açacaktır."[6]

Durnovo'nun öngörüsü göz ardı edildi ve daha savaşın ilk aylarında gelen yenilgi haberleriyle halka müthiş bir karamsarlık duygusu hakim oldu. Rus ordusunun büyük kısmı *mujiklerden* (köy kökenli) oluşuyordu ve düzgün bir savunma hattı oluşturmak için çok az sayıda subay ve astsubay vardı. Telefon kablosu eksikliği ve Almanya'nın Rus kod kitapları deşifre etmesi cephedeki kayıpların daha da artmasına sebep oldu. Örneğin Almanlar, Rus kodlarını çözdükten sonra Tannenberg yakınlarında bir Rus ordusunu dört gün içinde imha ettiler (Ağustos 1914). Neticede, erken esen iyimserlik rüzgarı yerini savaş gerçeğine bıraktı. Seferberlik ilanıyla bastırılan muhalefet ve monarşi karşıtı gruplar, muharebe alanındaki yenilgilerle daha da alevlenerek Romanovların başına musallat oldu. Çar İkinci Nikolay nihayet 1915 ortalarında ordunun komutasını devraldı fakat İmparatoriçe Aleksandra zaten cazibesini iyiden iyiye kaybeden otokrasiyi kocasının yokluğunda ciddi bir meşruiyet krizine soktu. Rasputin ve "Alman kraliçesi" arasındaki skandal ilişki, vatan hainliği dedikodularına beraberinde getirdi ve rejimin prestiji ağır yara aldı. Bu da yetmezmiş gibi, Rasputin'in bakanlık atamaları üzerinde söz sahibi olduğu dedikoduları hükümet ve Duma arasındaki münasebetleri de olumsuz etkiledi.[7] On ay içinde Rusya beş içişleri bakanı ve üç savaş bakanı değiştirdi. Eski rejimin halihazırda istikrarsızlaşan temelleri Birinci Dünya Savaşı arifesinde altüst oldu. Rus halkının gözünde Büyük Savaş, otokrasinin zayıflığını ortaya koymakla kalmadı aynı zamanda rejimin tüm meşruiyetini kaybettiğini de kanıtlamış oldu.

6 Durnovo, Kowalski içinde alıntılanıyor. Bkz. Ronald Kowalski, *The Russian Revolution: 1917 – 1921* (London: Routledge, 1997), 16.

7 Fitzpatrick, *The Russian Revolution*, 39.

Savaşın Rusya'nın kırılgan sosyal ve ekonomik yapısına etkileri, en az askeri ve siyasi alanda olduğu kadar ağırdı. Sadece kentsel nüfus değil, kırsal bölgelerde yaşayan insanlar da kendilerini zafer kazanma ihtimalinin giderek uzaklaştığı bir çatışmanın ve durmak bilmeyen savaş ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir mücadelenin ortasında bulmuşlardı. Vatandaşların krize karşı tepkileri, sosyal statüye ve cepheye olan yakınlığa göre değişiklik gösteriyordu ancak nüfusun her kesimi, her geçen gün, ülke sorunlarının ele alınış biçiminde bir şeylerin yanlış gittiğine dair ortak bir hisse kapılmaya başlamışlardı. 304 yıl hüküm süren Romanov Hanedanlığı Şubat 1917'de çöktüğünde, iki buçuk yıldır karşı konulamaz bir şekilde biriken baskılar patlayıcı bir kuvvetle birden ortaya çıktı.[8]

Bitmeyen Savaş

İngiliz generali Wellington (Arthur Wellesley) 30 Haziran 1800'de yazdığı bir mektupta "askeri harekatlar sırasında *zaman* her şeyden önemlidir" demişti ve on beş yıl sonra Napolyon Bonapart karşısında kazandığı Waterloo zaferinin ardında büyük bir titizlikle takip ettiği bu düstur yatıyordu.[9] Zaman meselesi on dokuncu yüzyılda geliştirilen savaş doktrinlerin en belirleyici unsuruydu ve yirminci yüzyıla girerken, tıpkı Wellington gibi, Alman Genelkurmay Başkanı Alfred von Schlieffen de zaman hesaplamalarıyla uğraşıyordu. 1890'larda Rusya İmparatorluğu'nun bilindik sorunlarına ve geri kalmışlığına bakan Schlieffen, Rus ordularının Almanya'ya karşı savaşa hazır hale getirilmesi için Çar Nikolay'ın en az kırk günlük bir süreye ihtiyaç duyacağına inanıyor ve bu sebeple tüm Alman ordularının bütün gücüyle Hollanda ve Belçika üzerinden önce Fransa'ya saldırıp, kırk gün içerisinde

8 John H. Keep, *The Russian Revolution: A Study in Mass Mobilization* (New York: W.W. Norton, 1977), 28.

9 Arthur Wellesley, *Despatches, Correspondence and Memoranda* (Londra: J.Murray, 1867).

Paris'i kuşatıp daha sonra doğu cephesine kaydırılması gerektiğini savunuyordu.[10]

İşin aslı, Rus ordularının tamamen harekata hazır hale gelmesi için kırk değil neredeyse altmış günlük bir süreye ihtiyacı vardı. Ancak 1906'da Schlieffen'in yerine geçen Helmuth von Möltke (amcası Mareşal Möltke ile karıştırılmamalı) Schlieffen planını sulandırdı ve hassas zamanlama hesaplarını göz ardı etti. Schlieffen'den farklı olarak, Möltke bir miktar Alman askerinin her ihtimale karşı doğu cephesinde tutulmasına ve İngiltere'yi kışkırtmamak için Hollanda'ya saldırılmamasına kanaat getirmişti. Fakat Birinci Dünya Savaşı başlarken doğu cephesinde bırakılan Alman birlikleri yüzünden daha az sayıda Alman askeri Belçika ile sınırlı dar bir koridordan Fransa'ya saldırmış ve İngiltere'nin de savaşa dahil olmasıyla bütün planlar alt üst olmuştu.

Daha da önemlisi, Rusya İmparatorluğu üzerine düşen görevi yapmış ve 26 Ağustos 1914'te, seferberliğin tamamlanmasını beklemeden Doğu Prusya'ya ve Galiçya'ya saldırmıştı. Galiçya cephesinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı önemli kazanımlar edinilmesine rağmen eş zamanlı olarak Prusya'ya harekat düzenleme kararı, Fransa'yı Almanya karşısında rahatlatmak içindi ve Schlieffen planına son darbeyi vurdu. Ancak, Tanenberg Savaşı'nda Rus generali Samsonov komutasındaki ikinci ordusu tamamen yokedilmiş ve yüz elli bin Rus askerinden yalnızca on bini Almanların elinden kurtulabilmişti. Bu büyük hezimet karşısında Samsonov intihar etmiş ancak Alman ordularını

10 Birinci Dünya Savaşı sonrası Schlieffen planı üzerine onlarca eser yazıldı. Planın tamamını içeren bir belge arşivlerde bulunamadığı (büyük ihtimalle imha edildiği) için kimi tarihçiler bu meselenin bir efsaneden ileri gitmediğini savundular. Çağdaş tarih literatüründe bugün araştırmacıların aşağı yukarı bir anlaşmaya vardıklarını söylemek mümkün. Buna göre Schlieffen Planı gerçekten de vardı ve Almanya'nın savaş stratejisini belirlemişti ancak başarısız olmasının sebebi sadece Genel Kurmay başkanı Möltke'nin yaptığı değişiklikler yüzünden değil, planın başından beri pek de realist olmadığı içindir. Bir örnek için bkz. John Keegan, *The First World War* (New York: Vintage Books, 1998), 28-33.

Doğu Cephesine asker kaydırmaya zorlayarak İngiliz ve Fransız ordularının Marne Savaşı'nda (6-12 Eylül) kazandıkları zaferde de büyük rol oynamıştı. Neticede Schlieffen'in defaatle üzerinde durduğu zamana karşı verilen savaşı kaybeden Möltke, Marne yenilgisi sonrası görevinden alındı.[11]

Savaşın daha ilk başında alınan Tannenberg yenilgisi, Rus ordusunun bütün zafiyetini gözler önüne serdi. Galiçya'da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı kazanılan zafer Rus İmparatorluğu'nu daha da büyük bir hezimetten kurtarmış, ancak Tannenberg yenilgisi 1915 yılının ilkbahar aylarına kadar sürecek olan bir zaman zarfında Rusya'nın tüm moral ve dengesini bozulmuştu. Savaş öncesi bir buçuk milyonu bulan ordusuyla müttefik İngiltere ve Fransa'nın bel bağladığı Rusya seferberlik sırasında üç milyondan fazla daha yedeği askere almayı başarmıştı. Ancak cephedeki askerlerin günlük ihtiyaçlarının bile doğru düzgün karşılanamadığından şikayet eden Birinci Ordu Kumandanı Pavel Karloviç Rennenkampf özellikle mühimmat eksikliğine dikkat çekmiş ve Tannenberg muharebesi için merkezden acil olarak 108,000 şarapnel, 17,000 el bombası ve 56,000,000 mermi talep etmişti. Buna karşılık kendisine yalnızca 9,000 şarapnel, 2,000 el bombası ve 7,000,000 mermi gönderilebildi ve ordunun bu vaziyette Almanlara karşı Tannenberg'e harekat düzenlemesi bile mucizeydi. Öte yandan Doğu Prusya'da Rusya'nın savaşı kazanmasının tek yolu kuzeyden gelen Birinci Ordu Komutanı Rennenkámpf ile aralarında husumete varacak seviyede rekabet bulunan Aleksandr Samsonov'un komuta ettiği, güneyden gelen İkinci Ordu'nun buluşabilmesiydi. Ancak sonuç tam anlamıyla bir katliamdı. Demiryolu eksikliği sebebiyle cepheye 1,290 kilometre yürümek zorunda kalan Rus askerlerine karşılık Alman askerleri bunun dörtte birinden az bir mesafe kat ederek cepheye ulaşmıştı ve dört mislinden fazla bir mühimmatla

11 Tannenberg ve Marne Savaşları için bkz. Marc Ferro, *The Great War, 1914-1918* (London: Routledge, 2002), 64-65.

;elmeyi başarmıştı.[12] Her bakımdan üstün durumda savaşa gi-
en ve muzaffer çıkan Almanya ise Batı cephesinde alınan Marne
'enilgisiyle sarsılmıştı ve Kasım ayında Osmanlı İmparatorluğu
avaşa dahil olduğu günlerde savaşan taraflar kazananın kim ola-
ağı yönünde bir tahmin yürütemiyordu.

1915 kışı başlarken Rus orduları baş komutanı Grandük Ni-
:olay Nikolayeviç savaş hazırlıkları sırasında önemli bir lojistik
neseleyi atlamış olduklarının farkına vardı. Müttefik İngiltere
'e Fransa'nın Rusya'nın ihtiyaç duyduğu mühimmat desteğini
ılaştırabileceği liman sayısı bir elin parmaklarını geçmiyordu ve
Alman ablukasındaki Baltık Denizi'nin kapalı olması sebebiyle
;eriye tek çözüm yolu olarak kışın donan Arkhangelsk yahut
/ladivostok kalıyordu. Hal böyle iken, İtilaf devletlerinin Bal-
:anlar'da kontrolü sağlayıp Türk Boğazlarını ele geçirmesi Rusya
çin büyük bir önem arz ediyordu. Çar II. Nikolay'ın İngiltere
'e Fransa'yı Gelibolu Harekatı konusunda dolduruşa getirme-
i de bu sebepten dolayı gerçekleşmiştir. Ancak bu konuda bile
amanlamayla ilgili tartışmalar uzuyor, İtilaf Devletleri arasında
Çanakkale Savaşı'nın başlangıcı ve operasyonun detayları hak-
:ında tam bir koordinasyon sağlanamıyordu.[13] Ayrıca Osmanlı
mparatorluğu'nun Karadeniz'deki Rus limanlarını (Odesa, Si-
'astopol, Novorossisk ve Kefe) bombalamasının ardından Güney
Kafkasya'da açılan yeni cephede Rusya'nın ilk askeri operasyonu
Bergmann Harekatı) yine bir yenilgiyle bitmişti. Bu durumda
Rusya için Doğu cephesine nazaran ikincil öneme sahip Kafkas-
'a cephesine de takviye gerekmekteydi. Rus ordusunun Kafkas
:ephesinde 1916 yılına kadar devam eden müteakip savaşlarda
Sarıkamış ve Erzurum gibi) Osmanlı İmparatorluğu'na karşı

2 Holger H. Herwig, *The First World War: Germany and Austria-Hungary, 1914-1918* (London: Arnold, 1997), 81-96.

3 Rusya, İngiltere ve Fransa arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girdiği Kasım 1914'ten itibaren Çanakkale harekatına kadar İstanbul ve Boğazların kaderiyle ilgili yapılan tartışmalar için bkz. Ronald Bobroff, *Roads to Glory: Late Imperial Russia and the Turkish Straits* (London: I.B. Tauris, 2006), 116-149.

kazandığı zaferler Bergmann yenilgisini bir miktar telafi etmişti, fakat Doğu cephesinde Rusya'nın müttefiklerinden beklediği destek Gelibolu'da uzayan savaş sebebiyle bir türlü ulaşmamış ve Çanakkale'den gelen yenilgiyle Rus ordusu Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarına karşı tek başına kalmıştı.

Neticede 1915 baharında başlayan Gorlice-Tarnow Harekatı sonrası bu iki devlete yenilen Rusya dokuz ay elinde tutabildiği Doğu Galiçya'dan da çekilmek zorunda kaldı.[14] Almanya aslında Gorlice-Tarnow Harekatı'nı tasarlarken ilk başta yalnızca Avusturya üzerindeki Rus baskısını bir nebze hafifletme düşüncesiyle hareket etmiş, ancak kısa süre içerisinde Rusya'nın tüm doğu cephesini imha etmeyi başarmış ve Stavka'yı (Rus Genel Karargahı) Polonya'dan çekilmeye zorlamıştı. Gelişmiş howitzerler ile donatılmış Alman ve Avusturya orduları üç gün boyunca bataryaları için mühimmat bekleyen Rus mevzilerini bombalamış ve General Denikin'in ifadesiyle oluk oluk kanın aktığı cephede iki Rus alayı sadece top atışları ile olduğu yerde yok edilmişti.[15] Aslında, Polonya'da Rus cephesi delinmiş ancak tam olarak kuşatılamamıştı; dolayısıyla, geri çekilme kararı doğruydu ve başarılı bir şekilde uygulanmıştı. Fakat Tannenberg Savaşı sonrası Çar'a hizmet eden Rus komutanların ve askerlerin morali, Gorlice-Tarnow yenilgisi ve geri çekilme sebebiyle yerini daha da büyük bir çaresizlik hissine bıraktı.

1882 yılında kurulan Üçlü İttifak'tan çıkarak 1915 yılında İtilaf cephesine katılan İtalya, belki de Rusya için bulunmaz nimetti ve savaşın gidişatını önemli biçimde değiştirdi. 1916 yılında İtalya'nın Avusturya-Macaristan ve Alman istilasına karşı Alplerin doğusunda kurduğu güçlü savunma hattı İttifak devletlerini bu bölgeye doğu cephesinden takviye yapmaya zorlamış ve Haziran ayında Galiçya bölgesine düzenlenecek yeni bir Rus saldırısı için fırsat yaratmıştı. General Aleksey Brusilov komutasındaki

14 Wawro, *A Mad Catastrophe,* 370-372.

15 Anton Ivanovich Denikin, *The Russian Turmoil – Memoirs: Military, Social and Political* (London: Hutchinson & Co, 1922).

Rus orduları neredeyse iki yıldır alınan yenilgilerden önemli dersler çıkarmıştı ve Brusilov karşı-saldırı emrinin zamanlaması ve savaş stratejisi üzerinde aylar boyunca titizlikle düşünmüştü. Sonuçta geniş bir cepheden saldırı kararı alan Brusilov Rus siperlerini Avusturya mevzilerinin 20 metre kadar yakınına kurmayı başardı. Tarih literatürüne Doğu cephesinin en kanlı mücadelesi olarak geçen Brusilov Taarruzu sırasında Rus Sekizinci Ordusu Avusturya'ya çok ağır bir darbe indirdi ve iki hafta içerisinde Dinyester Nehri ile Karpatlar arasındaki bölgeyi işgal etti. Eylül ayına kadar süren mücadelelerde Avusturya-Macaristan ordusu 1 milyondan fazla kayıp verdi. Buna karşılık Rusların kayıpları da yarım milyonu geçiyordu ve Brusilov'un çevik manevra taktiklerine rağmen kronikleşen mühimmat sorunları yüzünden ele geçen fırsat yeterince iyi değerlendirilemedi.[16]

Çarlık ordusunda görev yapan generallerin yazdıkları anılar, Birinci Dünya Savaşı'nın Rusya üzerindeki yıkıcı etkilerini anlamamız bakımından değerli kaynaklar olarak karşımıza çıkıyor. Tarih literatüründe bu konuyu inceleyen ikincil kaynakların büyük bir çoğunluğu uzun yıllar boyunca Rus ağır sanayinin verimsizliği ile savaş meydanlarında alınan yenilgiler arasındaki ilişkiye dikkat çekmiş ve harp malzemelerinin üretimindeki eksikliklere vurgu yapmışlardı. Rus generallerin anılarına bakıldığında ise, doğu cephesindeki dağılmanın başlıca nedeni olarak yapısal konuların daha ön planda olduğunu görüyoruz. Örneğin, General Aleksey Brusilov anılarında düzenli ordunun nasıl yok olduğuna ve yetenekli subayların yerini nasıl cahillerden oluşan bir takımın doldurduğuna değiniyor. 1916'da güneybatı cephesindeki vaziyeti sade bir dille aktardığı hatıralarında meselenin tüm detaylarını görmek mümkün:

> "15 Temmuz'da (1916) ordularım saldırı emri bekliyordu. 3. Ordu ile "Özel Ordu" Kovel bölgesinde bir araya geldiler; bu şekilde yeni takviye almak ve ağır topçu yetiştirmek için zaman kazandılar. Genel olarak 22 Mayıs-30 Temmuz tarihleri

16 Keegan, *The First World War,* 303-304.

arasında benim komutamdaki ordularda 8.255 subay, 370.153 asker, 144 makinali tüfek ve 367 havan topu, yaklaşık 100 projektör ve muazzam miktarda tüfek, fişek, mermi kovanı ve farklı askeri teçhizat vardı. Bu zamana kadar Güneybatı ordularının kış harekâtı tamamlanmıştı. Düşman, pozisyonumuzu kesinlikle erişilemez buluyordu. Kuzey cephesinde bölgemizin önemli bir bölümünü geri kazandık; merkez ve sol kanatlar Doğu Galiçya'nın bir kısmını ve Bukovina'nın bütününü ele geçirdi.

Rus Ordusu Başkomutanı olarak emrimdeki tüm komutanları, orduları, Kolordu komutanlarını ve daha düşük rütbeli bütün askerlerin yerini değiştirme hakkım var. Ancak Muhafızlar ve Özel Ordu komutanları şu ana dek benim için erişilebilir olmadı. Bu kadar kişinin yer değişimi imkansız da olsa Çar bizzat onları seçti, tayin edip yerlerini değiştirdi. Böyle kritik bir aşamada merkezi yönetimdeki problemler, bu komutanların savaşın bize getirdiği avantajı kaybetmelerine ve Rusya için boşu boşuna verilen kayıpların artmasına yol açacaktı. Bütün bunları biliyordum ve bu konuda Alekseyev'e (Güneybatı Cephesi Komutanı) yazdım, fakat söz konusu durumun vahim mahiyetini değiştirmek onun için bile çok zordu.

Hayatım boyunca askeri bilimler okuyan bir asker olarak, 1916'da genel merkezimizden gelecek uygun eylemler sayesinde elde edilebilecek çok daha ihtişamlı bir zaferin göz göre göre, ve affedilemeyecek bir şekilde kaçırılması karşısında mahvolmuştum. 1916'da Güneybatı cephesinde savaşa yönelik eylemleri özetlerken şunları belirtmem gerekiyor:

1. 1916 baharı için bu cephede konulan hedeflerle kıyaslandığında tüm beklentileri aştık. Fransızların ve İngilizlerin pozisyonlarını kendi cephelerinde kolaylaştırdık, Romanya'yı kendi tarafımıza çekmeye çalıştık ve Avusturya-Alman ittifakının bu yılki tüm plan ve varsayımlarını boşa çıkardık.

2. Bununla birlikte, bu operasyon 1 Nisan askeri konseyinin kararı hiçbir açıdan yerine getirilmediğinden stratejik bir sonuç vermedi. En büyük etki Batı cephesinde görüldü, Kuzey

cephesi ise Japonlarla olan 1904 savaşımızdan alışık olduğumuz "sabır, ya sabır" özdeyişinden ileri gidemedi.

3. Bana kalırsa karargah bütün Rus silahlı kuvvetlerini harekete geçirecek imkanları kullanamadı. Olayları yönetemedi; aksine, "rüzgarın bir yaprak tanesini savurduğu gibi" olaylar karargahı yönetti.

4. Güneybatı cephesinde mevcut imkanlarla elimden gelen herşeyi yaptım. Yahut belki de yapamadım. Eğer benim yerimde Jül Sezar veya Napolyon gibi askeri bir deha olsaydı belki muhteşem bir iş çıkarmayı başarabilirdi.[17]

Brusilov'un anlattığı üzere, bir önceki yılın geri çekilmeleri sonrası savaşa devam etme ihtimali son derece az görülen Rus ordusu 1916 yazında nihayet taarruza geçmişti. En azından savaş malzemesi bakımından ilk başta büyük bir eksiklik söz konusu değildi. Yine de 19. yüzyılın son çeyreğinden 1916 yılına kadar karşılaşılan yapısal sorunlar (zorunlu askerlik gibi) ve Brusilov'un da itiraf ettiği muazzam kayıplar yüzünden Rus kamuoyunda bu harekatın bir Pirus zaferi gibi algılandığını görüyoruz. Brusilov Harekatı, Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda elde ettiği en büyük zaferdi ancak Rus halkının ve ordunun bozulan moralini düzeltmekten çok uzaktı.

Rus askeri arşivinde bulunan çok sayıda vesika 1916 yılında Rus ordusunda yeterli miktarda yedek subayın olmadığını ve görev yapanların ise yeterli eğitimden geçmediğini ileri süren önemli miktarda veri sunuyor. 1874 askeri yasalarına göre, dört yıl eğitim görmüş genç Rus erkekleri iki yıllık aktif hizmetten sonra, altı yıllık eğitim görenler ise bir yıllık aktif görevden sonra yedek subay olma hakkına sahipti. Ancak 1905 Rus-Japon Savaşı sırasında yedek subayların performansının son derece zayıf olduğunu ve bir yıllık hizmetin bir sivilin subay olması için yeterli olmadığını ortaya koydu. Böylece 1912'de yedek subaylık yeniden yapılandırıldı ve gerekli eğitim geçmişi altı yıl olarak belirlendi;

17 Aleksey A. Brusilov, *Vospominaniya* (Moscow: Olma Press, 2004), 172.

bu arada aktif hizmet süresi de bir yıldan iki yıla çıkarıldı. Ancak bu reformlar yalnızca 1913 ortasına değin sürdürülebildi ve 1914'teki durumu etkilemediği açıktı.[18] Gerçeği söylemek gerekirse, 1914'te Rus ordusu sadece 20.740 yedek subay seferber edebildi.[19] Buna karşılık, 22.112 subayı olan Prusya ordusu 29.230 yedek subayını seferber etmişti.[20]

İki subay grubu arasındaki fark açıktı; subaylar arasındaki itiatsizlik vakaları 1905'te oldukça nadir görülürken, Başkomutanlık Karargahı 1917'de yedek subayların kayıtsız şartsız sadakatine artık güvenemez vaziyetteydi.[21] Ancak Başkomutanlık karargahı memurlar konusunda umutsuzdu ve mevcut her kaynağı kullandı.[22] Savaşın başlamasından birkaç ay önce, Nisan 1914'te bile, subay kadrolarında doldurulmamış 3.380 yer vardı. 1915 boyunca kriz farklı bir boyuta ulaştı ve 1915 sonunda subay kadrolarında toplam 15.777 boşluk vardı.[23] "Rus efsanesine baktığımızda, kendilerinden daha güçlü Alman topçuları ve makineli tüfeklerine karşı uzun saplı baltalarıyla savaşa zorlanmış milyonlarca köylü asker manzarasıyla karşılaşıyoruz. Gerçekle neredeyse hiç alakası olmayan bir efsane; gerçek aslında efsanenin tam zıttı. 1916'daki harekatın başlangıcına kadar ordu diğer ordulara kıyasla önemli oranda hiçbir malzeme eksiği çekmiyordu. Ancak askerlik için sözde hazır olan milyonlarca köylü askerin kullanılması konusunda dikkate değer zorluklar yaşadı. 1916 ortalarına kadar cephe

18 Daha fazla bilgi için bkz: Peter Kenez, "Changes in the Social Composition of the Officer Corps during World War 1," *The Russian Review*, 31:4, (Ekim 1972), s.369-375; ve Norman Stone, *The Eastern Front: 1914-17* (New York: Charles Scribner's Sons, 1975).

19 http://militera.lib.ru/h/ww1/02.html

20 Karl Demeter, *Das Deutsche Offizierkorps in Gesellschaft und Staat, 1650-1945* (Frankfurt am Main: Bernard & Graefe Verlag fur Wehrwesen, 1964), 47.

21 Kenez, "Changes in the Social Composition," 371.

22 Kimi azınlıklar hariç (yani Finliler, Orta Asya Cumhuriyetleri ve özellikle Yahudiler.)

23 Kenez, "Changes in the Social Composition," 371.

hattı gücü, nüfusu Rus nüfusunun dörtte birinden daha düşük olan Fransa'nınkinden daha zayıftı." [24]

Benzer şekilde 1965'te Kerenskiy şunları yazmıştı: "Yıllar sonra Hindenburg, Ludendorff ve Hoffmann'ın anılarında 1917'de Rus ordusu hakkında yazdıkları şeyleri okuduğumda ve onların değerlendirmelerini kendi Rus generallerimizin değerlendirmeleriyle karşılaştırdığımda şaşkınlıkla gördüm ki kendi generallerimize kıyasla Alman generallerin gözünde o dönem bizim için daha dengeli ve olumlu bir durum söz konusuymuş."[25] 1916 yılı boyunca Başkomutanlık Karargahı çeşitli subay eğitim okulları kurarak sorunu çözmeyi başardı ve Ocak 1917'de yalnızca 226 boş kontenjan vardı.[26] Binlerce subayın eğitimi özellikle savaş koşullarında büyük bir başarıydı, ancak İmparatorluğun doğru eğitim için yeterli maddi kaynağa sahip olmaması nedeniyle eğitim kalitesi büyük ölçüde zarar gördü. Gençler ile üst düzey subaylar arasındaki anlayış ve güven eksikliği savaş sırasındaki düzen bozukluğunun bir başka nedeniydi; ancak daha da önemlisi, bu durum Devrim ve İç Savaşta daha felâket sonuçlar doğurdu. Kenez'in belirttiği üzere, "Başkomutanlık Karargahının Geçici Hükümete karşı çıkmaya karar vermesinin ardından düşük rütbeli subaylar bu karara uymadı ve hükümet bir avuç generali hapse attıktan sonra Kornilov direnişi de son buldu. İç Savaşta -içlerinde Alekseyev, Kornilov ve Denikin gibi isimlerin de bulunduğu- Genelkurmay Askeri Akademisi mezunları, diğer subayları Bolşeviklerle savaşmaya çağırdığında, yalnızca birkaç kişi bu çağrıya olumlu cevap verdi."[27]

Devrim öncesi subay teşkilatının karakterinde ve zihniyetinde meydana gelen değişim, Devrim ve İç Savaşın önemli bir başka unsurudur. Fikir açısından Rus subayları Avrupalı meslektaşlarıyla birçok ortak noktaya sahipti. Ancak, sosyal geçmiş

24 Stone, *The Eastern Front*, 212.

25 A.g.e., 212.

26 Kenez, "Changes in the Social Composition," 373.

27 A.g.e., 375.

noktasında Rus subayları çok farklıydı. 19. yüzyılın ikinci yarısında soylu olmayan birçok kişi Alman veya Fransız ordularında görev alıyordu, fakat bu "toplumsal heterojenliği artırma süreci" Rusya'da daha da ileri boyutlara ulaştı.[28] "Birinci Dünya Savaşı sırasında subayların neredeyse yarısı soylu olmayan ailelerden geldi. Bu büyük akın subay teşkilatının karakterini değiştirdi. Almanya ve Fransa'da yeni gelenler hızla özümsenirken ve orta sınıf genç erkekler aristokratik meslektaşları tarafından askeri topluluğa asimile edilirken, Rus teşkilatı parçalanmıştı. Eski asil ailelerin çocukları birçok ayrıcalığa sahip oldukları muhafız alaylarında hizmet ettiler, hızla yükseldiler ve kendilerini başkentin sosyal hayata kaptırdılar. Buna karşın, asil olmayan bir subayın taşrada bir yerde görev yapması ve karısı ile çocuğunu ucu ucuna geçindirebileceği yetersiz bir maaş alması oldukça muhtemeldi. 19. yüzyıl Rus edebiyatında da yeterince görüldüğü üzere böyle bir kişi pek sosyal prestij sahibi olamadı. Ancak, eğitim görmeye maddi durumu yetmeyen köylü ailelerin hırslı erkek çocukları için askeri okul sosyal hareketliliğin merkeziydi. Bu çocukların büyük çoğunluğu hiçbir zaman askeri hiyerarşide çok fazla yükselemezken, yetenekli ve iddialı olanların önü açıktı."[29]

Birinci Dünya Savaşı sırasında serflerin oğulları ve torunları orduyu komuta etti ve bazı generaller Beyaz harekette büyük rol oynadılar. General M.V. Alekseyev, A.I. Denikin ve L.G. Kornilov serf yada alt-orta sınıf ailelerin çocuklarıydı.[30] Bu kişiler çoğunlukla siyasi statükoyu sorgulamasa da kendilerini muhafazakâr olarak görmediler. Ordunun siyasetin üzerinde durduğu ilkesine sadıktılar ve devrimcileri, köylü isyanlarını ve işçi protestolarını bastırma emirlerini yerine getirdiler. Kenez ayrıca, bu ideolojinin en iyi

28 Peter Kenez, "The Ideology of the White Movement," *Soviet Studies,* 32, 1 (Jan 1980), s.58 -83.

29 A.g.e., 60.

30 Stone, *The Eastern Front*, 21.

Ekim darbesinden sonra Bolşeviklerle mücadelelerinde görüldüğünü savunuyor: "Statükoyu kayıtsız şartsız kabul ettikleri güvenli 19. yüzyıl dünyası, iki şiddetli darbe altında parçalara ayrıldı. İlki Birinci Dünya Savaşı...ikincisi ise devrim."[31]

Savaşın etkisi askeri alanı aştı ve imparatorluk rejimini hapseder şekilde bütün Rus topraklarına yayıldı. Norman Stone, 1917 Rus Devrimi'nin savaşın bir sonucu olduğunu öne sürüyor: "Birinci Dünya Savaşı ekonomik modernleşme krizini beraberinde getirdi ve sonuç Bolşevik Devrimi oldu."[32] Aynı şekilde, Tsuyoshi Hasegawa savaşın devrimi tetikleyen en kesin ve belirleyici etkiye sahip olduğunu savunuyor.[33] Romanov Hanedanlığı 1905 Devriminde olduğu kadar şanslı değildi; eski rejim Avrupa'daki ateşkesten bir yıl önce çöktü.

Şubat Devrimi

Şubat Devrimi'nin kaynağı meselesi Rus tarih literatürünün en tartışmalı konularından birisidir. Bir yanda monarşinin çöküşünü doğrudan Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı buhranla ilintilendiren tarihçiler, diğer tarafta çarlık bürokrasisinin becerksizliğine tepki duyan halkın çok daha uzun yıllara yayılmış memnuniyetsizliğine bağlayanlar, yüz küsur senedir bu konu üzerine kafa yoruyorlar. Devrimin yüzüncü yılında gerçekleşen konferanslarda sunulan tebliğlere ve yazılan monografilere bakıldığında ise, tarihçilerin Romanovların askeri başarısızlıklara indirgenemeyecek derecede kapsamlı bir krize yenik düştüğü konusunda hemfikir olduklarını söyleyebiliriz. Rusya'da seferberlik ilanı ile birlikte yiyecek stokları tükenmiş ve ekonomide kayda değer bir daralma yaşanmıştı. Büyük şehirlerde mal

31 Kenez, "The Ideology of the White Movement," 76.

32 Stone, *The Eastern Front*, 285.

33 Tsuyoshi Hasegawa, "The February Revolution," Edward Acton, Vladimir Cherniaev, v.d. (haz.), *Critical Companion to the Russian Revolution: 1914 – 1921* (Bloomington: Indiana University Press), 48.

ve hizmet arzı azalmış, bununla birlikte enflasyon oranı ciddi anlamda yükselmişti.[34] Fakat Rus monarşisi toplum nezdindeki memnuniyetsizliğin artışını, orduya olan güvenin azalmasını ve bunların sonucu olarak ayak sesleri duyulan devrimle ile ilgili Duma'nın yaptığı uyarıları göz ardı etmişti. Neticede, savaş koşullarının getirdiği yüksek harcamalar ve hükümetin devlet ekonomisi üzerindeki kontrolünü yitirmesi, Rusya'nın en büyük problemi haline geldi ve Şubat Devrimi'ne zemin hazırladı.[35]

Paraya olan talep, devletin altın rezervleriyle karşılanabilecek miktarın çok üzerindeydi. Savaş öncesi harcamalar yıllık 3,500 milyon rublenin altındaydı. Savaş zamanındaki harcamalar ise bu seviyenin çok üzerindeydi: 1915 yılında yıllık 9,500 milyon ruble seviyesine, 1916 yılında ise (11,400 milyonunu sadece Savaş Bakanlığı'nın harcadığı) 15,300 milyon ruble seviyesine gelinmişti. Bu miktar, günlük $27,800,000 gibi bir rakama denk gelmekteydi ki bu, Fransa ya da Birleşik Krallık'ın harcamalarından dahi fazlaydı. Giderek şiddetlenen gıda ve yevmiye talepleri, grevler, protestolar ve radikal eylemler 23 Şubat 1917'de (yeni takvimle 8 Mart) başkent Petrograd'da kendiliğinden devrime dönüştü.

Uluslararası Kadınlar Günü sebebiyle sokakları doldurarak taleplerini haykıran tekstil işçisi kadınlar ile başlayan devrimci

34 **Gıda Fiyatlarındaki Yüzdelik Artış Miktarı, Kasım 1916 – Şubat 1917**

Patates	25	Ekmek	15
Havuç, turp	35	Çikolata	100
Kabak	25	Şekerleme	75
Et	20	Unlu mamüller	100
Sucuk	50	Elma	70
Jambon	60	Armut, Portakal	150
Tereyağı	15	Peynir	25
Yumurta	20	Süt	40

Kaynak: Source: T. Hasegawa, *The February Revolution: Petrograd 1917* (Seattle: University of Washington Press, 1981), 200.

35 Norman Stone, *The Eastern Front*, 287.

hareket, kısa sürede "ekmek" sloganlarıyla karışarak yaklaşık 90 bin grevcinin katılımıyla genişledi. Polisle yaşanan arbedelere rağmen, göstericiler dağılmayı reddetti ve sokağın kontrolü kademeli bir biçimde göstericilerin eline geçti. Görünürde büyük bir zayiat olmamasına karşın günün sonunda gerilim doruk noktasına ulaştı ve protestolar ertesi gün Petrograd işçilerinin neredeyse yarısının katılımıyla daha da büyüdü. Bunun yanında protestocuların sloganlarında kullandığı dil de daha keskin bir hal alarak, çarlık rejiminin savaş çığırtkanlığını ve otokratik yönetimini hedef alan söylemlere doğru evrildi. 25 Şubat sabahı protestocular artık şehrin her yanında polis ile çatışıyordu. Öte yandan, polise destek olmak ve göstericilere göz dağı vermek amacıyla çağırılan Kazak Birlikleri de protestoları bastırmakta çekimser bir tavır sergiledi. Bunun sonucunda göstericiler birkaç polis karakolunu ve hatırı sayılır miktarda hafif silahın da kontrolünü ele geçirdi. Bu sırada, Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti de bazı fabrikalarda ilk seçimlerini gerçekleştirdi.

Hükümetin, Petrograd garnizonuna ayaklanmayı kontrol altına alması için yaptığı çağrı boşa çıktı. 26 Şubat akşamı, sokakta asker ile karşı karşıya gelen işçiler, askerlerle iş birliği yapmayı denediler. İlkin, askerler bu iş birliği girişimine girişime kalabalığa ateş açıp kimi işçileri yaralayarak kimi işçileri de öldürerek yanıt verdilerse de daha sonrasında işçilerin sert direnişi karşısında bocalayarak, hattın işçiler tarafından aşılmasına izin verdiler. Duma, her ne kadar Çar II. Nikolay'ın emriyle lağvedilmiş ise de, çoğu vekiller gizli toplantılar gerçekleştirdiler ve Duma'nın yokluğunda gerekli tedbirleri almak amacıyla Devlet Duması Geçici Komitesi'ni kurdular. En sonunda, Petrograd şehrine konuşlandırılmış alayların birer birer işçilerin saflarına katılması, devrimin zaferle nihayetlendiğinin habercisi oldu. Devrimin hemen ardından Devlet Duması Geçici Komitesi'nin yayınladığı

veriler ışığında devrimin ilk haftasında yaklaşık 170 bin kişinin protestolara katıldığını görüyoruz.[36]

Devrimin gerçekleşmesi, çarlık rejiminin de ani bir şekilde son bulmasına yol açtı. Siyasi otorite, Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti ve Geçici Hükumet olmak üzere iki yeni organda toplandı. Petrograd Sovyeti, mevcut gıda sorununun giderilmesi için eski rejimden kalma ofislere hiç vakit kaybetmeden yeni devrimci yetkililer atadı ve siyasi bir çok hükümlüyü de serbest bıraktı.[37] Eski rejimin bakanları 28 Şubat tarihinde tutuklandı ve Petrograd Sovyeti'nin resmi yayın organı olan *Izvestiya* yayımlandı. Öte yandan Petrograd Sovyeti'nin ilgilenmesi gereken bir diğer ciddi husus ise askerin kışlaya geri gönderilmesi meselesiydi.

Geçici Hükümet'in askeri komisyonu, asi askerlere kışlalarına dönmeleri ve üstlerinin emirlerine uymaları talimatını verdi fakat çoğu asker, isyana karışmaları sebebiyle yargılanacaklarını düşündüklerinden, emirlere uymaları halinde dokunulmazlık talebinde bulundular. Dahası, rütbeli askerleri destekledikleri gerekçesiyle Geçici Hükumet'e karşı bir güvensizlik hakimdi. Dolayısıyla,

36

Tarih	Zaman	Katılan Asi Sayısı	
26 Şubat		Öğleden Sonra	600
27 Şubat		Sabah	10,200
		Öğlen	25,700
		Akşam	66,700
28 Şubat		Sabah	72,200
		Öğlen	112,000
		Akşam	127,000
1 Mart		Sabah	144,700
		Öğlen	170,000

Kaynak: Alan Moorehead, *The Russian Revolution* (London: Collins and Hamish Hamilton, 1958), 166.

(Sovyet hükumeti, 31 Ocak 1918 tarihinde günlerin on üç gün kaymasına sebebiyet veren Gregoryen takvimine geçmiştir. Bu alıntıdaki tarihler eski takvim olan Jülyen takvimine göre girilmiştir.)

37 Petrograd İşçi Vekilleri Sovyeti'nin yönetimi hemen kendi iradesiyle ilan edilen ve N.N. Sukhanov, N.D. Sokolov ve Iu. M. Stelkov gibi üç önemli sosyalist entellektüeli de bünyesinde barındıran Yürütme Komitesi'ne geçmiştir.

Petrograd Sovyeti'nden koruma talep edildi. Hasegawa'nın da belirttiği üzere; "Toplumun alt katmanlarını, imtiyazlı katmandan kesin ve birleştirilemez bir biçimde ayıran o uçurum artık belirgin hale geldi. Asilerin, erki eline geçirmek amacıyla Petrograd Sovyeti'ni kullanma ihtimalinin farkına varan Sovyet Yürütme Komitesi, geçici komite ile direkt temas sağlayarak burjuva bir geçici hükümet kurma konusundaki kararı hızlandırdı.[38] Bunun sonucunda Şubat Devrimi'nin en kritik belgeleri arasında sayılan 1 Numaralı Emir yayınlandı. Figes'in anlatımıyla;

> "Emirin hazırlanması bile kelimenin tam anlamıyla popüler bir hadiseydi. Sukhanov, etrafı onu izleyen askerlerle dolu masada oturan Sokolov'u izliyor, kimi zaman masaya oturarak, kimi zaman yaslanarak, yarı öneri-yarı dikte bir şekilde Sokolov'a ne yazması gerektiğini söylüyordu... Ne bir gündem ne de bir müzakere vardı nitekim herkesin fikri alınmış, herkes konuşmuş ve konuşulan her şey emirde kollektif bir fikir halinde kendine yer bulmuştu… İş bittiğinde kağıda şu başlık yazıldı: '1 Numaralı Emir'."[39]

1 Mart tarihinde 1 Numaralı Emir Izvestiya'da yayınlandı. Belgede belirtilen şartlara göre askerlere ve bahriyelilere; siyasi hadiselerde Sovyet'in üstünlüğünü tanımaları, yalnızca Sovyet ile zıtlaşmayan emirlere uymaları, silahlar üzerinde tam yetkiye sahip olacak komiteler seçmeleri ve askeri disipline kesin bir biçimde sadık kalmaları emredildi. Dahası, rütbeli askerlerin küçük düşürücü ya da sert eylemlere bulunması da 1 Numaralı Emir çerçevesince yasaklandı. Yine buna göre; askerler arasında herhangi bir uyuşmazlığın çıkması halinde olay, Sovyet'e iletilecek ve çözüm yine Sovyet tarafından bulunacak, izinde olan askerler ve bahriyeliler, sivillerin haklarından tümüyle faydalanabilecek ve kamusal alanda

38 Tsuyoshi Hasegawa, "The February Revolution," Edward Acton, Vladimir Cherniaev, v.d. (haz.) içinde., *Critical Companion to the Russian Revolution: 1914 – 1921* (Bloomington: Indiana University Press), 57.

39 Figes, *A People's Tragedy*, 330.

rütbeli askerlerin selamlanması eylemine son verilecekti.[40] Hem cephedeki, hem de cephe gerisindeki askerler, emirleri bir anlamda pekiştirecek ve değiştirecek bir biçimde emirlerden umutlu olduklarını ifade ettiler. Marc Ferro'nun anlatımıyla;

> "Askerler, üstlerinin orantısız cezalarından, bozuk dillerinden, gösterdikeri şiddetten, adaletsizlikten ve keyfi cezalandırmalardan yakınıyolardı. Askerler de insandı – belirli kalıplar altında seslenilmek, onur kırıcı uygulamalar olan selamlama ve hazır olda durmak gibi eylemleri artık kabul etmeyeceklerdi. Her biri, birer vatandaş olarak – bilgiye ulaşım, toplanma hakkı, müzakere hakkı ve dilekçe hakkı gibi sivillerin yararlanabildiği haklardan da yararlanabileceklerdi. 1 Numaralı Emir, muvazzaf askerlerin çok sıkı bir disiplin atlında olmalarını emrediyor fakat özel ve siyasi hayatlarında diğer tüm vatandaşlar ile eşit haklara sahip olduklarını belirtiyordu."[41]

Bu istekler, ordu tüzüğünün değişmesi gayesiyle yayınlanan bir çok kararda tekrar tekrar dillendiriliyordu. Şüphesiz, Ağustos ayında Geçici Hükumet'in temellerini sarsacak olan Kornilov krizi, Rus ordusunun 1 Numaralı Emirden sonra geçirdiği değişim ile yakından alakalıdır. Emri altındaki askerlerin disiplinlerinin giderek bozulduğunu gören Kornilov, cephede idam cezasını getirmek için gayret gösterdi fakat Kornilov'un bu teklifi, Petrograd Sovyeti'nin memnuniyetini kaybetmemek adına başbakan Kerenskiy tarafından geri çevirildi. Ferro'ya göre, "1 Numaralı Emir, yönetme ve karar alma haklarına mani olduğu için rütbelileri çileden çıkarttı. Roller değişmişti ve artık askerler rütbelileri yönetir duruma gelmişti ki bu da rütbelileri kısıtlıyordu."[42]

---

40 James White, *The Russian Revolution: A Short History* (London: Edward Arnold, 1994), 75.

41 Marc Ferro, "The Russian Soldier in 1917: Undisciplined, Patriotic and Revolutionary," *Slavic Review,* 30:3 (Sep., 1971): 483-512, burada 485..

42 A.g.e., 487.

Aslında ortada Petrograd Sovyeti'inin başkentteki otoriteyi kesin biçimde eline alması için bulunmaz bir fırsat vardı, fakat iki başlı yönetimin işçilere ve askerlere siyasi liderlik verememesi bu şansı ortadan kaldırdı. Bu durumun temel sebebi ise Sovyet üyelerinin çoğunlukla Alman İmparatorluğuna karşı bir savunma savaşı yürütmek istemeleriydi. Ayrıca, Rusya'da neredeyse yirmi yıldan fazla bir süredir aktif olan devrimci gruplar, böylesine ani bir devrim için gündemsiz ve hazırlıksız yakalanmışlardı. Doğrusunu söylemek gerekirse, önderleri Nisan'da sürgünden dönmeden hemen önce savaşın bitmesini, toprakların çiftçilere dağıtılmasını ve bütün gücün Sovyetlere devrini talep eden Bolşevikler bile böyle bir durumda ortaya bir plan koyamıyorlardı. Mart ayının ortalarında Bolşevikler, çoğunluğunu Menşeviklerin ve Sosyalist Devrimcilerin oluşturduğu bir azınlık idi. Aynı zamanda, Bolşeviklerin aksine Sovyet'i oluşturan iki ana grup, Alman İmparatorluğu ile olan savaşın devam etmesini, ve ideal bir sosyalist düzenin tesisi için kapitalist bir dönemin tecrübe edilmesinin gerekliliğine inanıyordu.

Figes'e göre, "Şanlı Şubat Devrimi'nin" temel trajedisi, Sovyetlerin devrimi demokratik ve sosyalist bir şekilde çözebilecekleri tek şansı ellerinden kaçırmalarıydı.

> "Sovyet liderlerinin birçoğu düzeni yeninden tesis etmek istemelerine karşın gücü ellerinde bulundurmak çabasında değildi. Stratejilerinin bütün temelleri yalnızca Duma'nın önde gelenleri üzerinde baskı oluşturmak suretiyle bir "burjuva hükumeti" kurdurmak üzerine kurulmuştu. Böylece, sonraları sokakta yapılan devrimin masada kurulan bir hükumete sahip olması nedeniyle Trotsky'nin "Şubat ikilemi" şeklinde ifade ettiği kavram ortaya çıkacaktı. Bu, 1917 yılının siyasi hayatında tekrar eden bir durum halini almıştı, öyle ki; bazı anlarda (Şubat, Nisan, Temmuz ve Ekim) Sovyet liderlerinin gücü ellerine almasını talep eden kalabalık, sokağı doldurmuş heyhat, Sovyet liderleri her defasında hükümet sorumluluklarından imtina etmişti. Bunun meyvesini ise Bolşevikler yiyebildi."[43]

43 Figes, *A People's Tragedy,* 331.

Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi'nin 14 Mart sabahındaki toplantısında yeni bir hükümetin kurulması için yapılması gerekenler tartışıldı ve Geçici Hükumet'in daha çok yetki kullanması için yüreklendirilmesi kararı verildi. Üyelerin çoğu, daha da ileri giderek, Petrograd Sovyeti'nin bu konu üzerindeki müdahalesinin yalnızca bakanlık kararlarının alınmasında Petrograd Sovyeti'nin veto hakkının gözlemlenmesi gibi birkaç başlık ile sınırlandırması hükmüne vardı. Sonuç olarak, Rusya'nın geleceğini belirlemek amacıyla toplanacak olan Kurucu Meclis'in birleşiminden önceki dönemde Geçici Hükümet ve onun otoritesi tanındı. Geçici Hükumet ayrıca önceden İmparatorluğun Bakanlar Kurulu'nun sorumluluklarını da üzerine alacaktı.[44]

15 Mart gecesi ilerleyen saatlerde Çar II. Nikolay, ister istemez Aleksandr Guçkov'u huzuruna kabul etti ve üç yüz yıl Rusya'ya hüküm sürmüş olan Romanov Hanedanlığı, böylelikle son buldu. Tahttan feragatin sonucunda; "Duma ile yaptığımız anlaşma uyarınca Rus Devleti tahtından feragat etmeyi ve mutlak gücün terkini uygun bulduk. Kıymetli oğlumuzla ayrı düşmek istemediğimizden, mirasımızı kardeşimiz Grandük Mihail Aleksandroviç'e bırakıyor ve onun, Rus Devleti'nin tahtına çıkması için rıza gösteriyoruz. Tanrı Rusya'nın yanında olsun."[45] Ne var ki Grandük, tahta çıkmayı yalnızca Kurucu Meclis'in özgür iradesi ile daveti halinde kabul edeceğini ilan etmişti.

Çarlık Hükümeti'nin düşüşü nedeniyle hem cephedeki hem de cephe gerisindeki askerlerde bir çoşku hakimdi. Ferro'ya göre, "Askerlerin Petrograd Soyveti'ne ve Geçici hükumete gönderdikleri mektuplar ve telgraflar, onların sefaletini, arzularını ve özlemlerini ifşa eder nitelikteydi."[46] Yine de yeni Geçici Hükümet'in kabiliyeti ile ilgili bazı şüpheler vardı. Bu şüphelerden en

44 Yeni Geçici Hükumetin başına, Zemstvo Birliği'nin başı liberal toprak ağası Prens Georgiy Lvov getirildi. Lvov, Kadetlerden Pavel Milyukov'un dışişleri bakanı ve Aleksandr Kerenskiy'in adalet bakanı olduğu bir kabine kurdu.

45 İkinci Nikolay Moorehead'den alıntılanıyor. Bkz. Moorehead, 173.

46 Marc Ferro, "The Russian Soldier in 1917," 488.

büyüğü ise Hükümetin karşısında İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'nin rakip olarak bulunmasıydı. Nitekim Şubat Devrimi, kendinden teşkilli bir değil iki otorite yaratmıştı ve siyasi erkteki bu "çift başlılık" Şubat-Ekim ayları arasındaki dönemde uzun süredir istenen demokrasiyi de baltalayacaktı. Savaş Bakanı Guçkov, bu durumu şöyle özetlemiştir:

> "Geçici hükümet aslında gerçek bir güç barındırmıyordu; Geçici Hükümet'in direktifleri, siyasi gücün gerekleri olan askerleri, demiryollarını, posta ve telgrafı elinde bulunduran İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'nin izin verdiği ölçüde uygulanıyordu. Denebilir ki, Geçici Hükümet, yalnızca Petrograd Sovyeti'nin izin verdiği çerçeverde var olabiliyordu"[47]

Özetle, 1917 Şubat Devrimi'nin en önemli sonucu önceden bütün kurumları ve toplumu mutlak bir güç ile yöneten çarlık rejiminin ani bir şekilde son bulmasıdır. Çarlık rejiminin yerine geçen Geçici Hükümet ise şavaş esnasında Rusya'nın bütünlüğünü korumakta yeterli olamamış ve hedeflere ulaşmak için Şubat Devrimi'nde farkedilmiş ideolojiyi içinde barındıramamıştır. Bunun yanı sıra, Petrograd Sovyeti de çöken rejimin yarattığı boşluğu dolduramamıştır. Böylece Şubat Devrimi, "eski rejimin sonunun ve yeni bir devrimsel sürecin başlangıcının habercisi olmuştur."[48]

Yönetim Krizi

Petrograd'daki Şubat zaferinin ardından devrimin alevi ülkeyi hızla sardı ve bunun sonucunda Geçici Hükümet'e bağlı, Sovyet yöneticilerin yerel otoritelerle birlikte çalıştığı, iki paralel yönetim unsuru doğdu. Yasal boyutu incelendiğinde, Geçici Hükümet "burjuvazi devriminin" çıkarlarını koruma amacı güderken, Petrograd Sovyeti "halkın devriminin" koruyucusu olma görevini

47 Guçkov Fitzpatrick'den alıntılanıyor. Bkz. Fitzpatrick, 47.

48 Tsuyoshi Hasegawa, "The February Revolution," ed., *Critical Companion to the Russian Revolution: 1914 – 1921* (Bloomington: Indiana University Press), 60.

üstlendi. Bu çerçeve göz önüne alınarak bakıldığında, Petrograd Sovyeti ile yerel otoriteler arasındaki iki taraflı ilişki, rekabetten ziyade tamamlayıcılık üzerine kurulmuş olup yeni yönetim sistemiyle gelen düzeni, bir çeşit ikili iktidara dönüştürmekte ve bu sayede Rusya'daki liberal ve sosyalist kanatların da işbirliğini körüklemekteydi. Geçici Hükümet, tek başına düşünüldüğünde, geniş çaplı bir prestije sahipti; Çar'a bağlı polis gücünü dağıtmış ve Rus basınında ve toplumda düşünce hürriyetini kısıtlayan yasaları yürürlükten kaldırmıştı. Bununla beraber, "hükümet, perde arkasında her bakanın (hatta bakan yardımcılarının bile) kendi politikalarına odaklanmasına yol açan bir iç ayrışmadan zarar görmeye başlamıştı."[49] Üstelik, Geçici Hükümet'in anayasal bakımdan belirsizliğine dair tartışmalar gündemi meşgul etmeye devam etmekteydi. Lenin, *Nisan Tezleri'nde* bilhassa ikili yönetimi tenkit etmekteydi:

> "Rus Devrimi'nin önemli unsurlarından biri, diğer gelişmelerin de gösterdiği üzere, yerel Sovyetlerin güvenini kazanmış Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'nin devlet gücünü gönüllü şekilde burjuvaziye devretmesidir. Yine Geçici Hükümet de aynı esas doğrultusunda siyasi açıdan üstünlüğünü bir anlaşmayla belgeleyerek burjuvaziye aktarmış ve kendi rolünü "Kurucu Meclis'in denetleyicisine" indirgemiştir (gelişmeye dair adı geçen kurumca halen bir tarih belirtilmemiştir). Açıkça tarihte başka örneğine rastlanması çok güç olan bu durum, iki diktatörlüğün iç içe geçmesine neden oldu: burjuvazi diktatörlüğü ile işçiler ve köylülerin diktatörlüğü… Bu tür bir iç içe geçmiş bir halin uzun süremeyeceğine dair en ufak şüpheden söz dahi edilemez."[50]

Ek olarak, Geçici Hükümet'in meşruiyetine dair iki zorlayıcı mevzu bulunmaktaydı: toplumsal sorunlar ve devam eden savaş.

49 Howard White, "The Provisional Government," Edward Acton, Vladimir Cherniaev, v.d. (haz.), *Critical Companion to the Russian Revolution: 1914 – 1921* içinde (Bloomington: Indiana University Press), 394.

50 V.I. Lenin, *The April Thesis* (Moscow: Progress Publishers, 1976), 28.

Sürgün edilmiş liderlerinin önderlik ettiği Bolşevikler bu iki meseleyi gözden kaçırmadılar.

İlk sorun ivedilik gerektiren, özellikle hükümetin harekete geçmekte zorlandığı, çiftçilere arazi dağıtımı gibi toplumsal konuları kapsamaktaydı. Geçici Hükümet gerekli temel değişiklikleri sağlayabilmek için Kurucu Meclis'in toplanması gerektiğini beyan etmişti. Fakat ülke işgal altında bulunduğundan, toplantı güvenlik endişelerinden ertelenebilirdi. Böylece, Şubat Devrimi'nin sonucu olarak oluşumu çok arzulanan Kurucu Meclis'in toplanması, Geçici Hükümet tarafından çok erken bir şekilde belirsiz ileri bir tarihe alınmış oldu. Esasında hükümette çoğunlukta bulunan liberaller, Kurucu Meclis'teki bazı sosyalist partilere siyasi güçlerini aktarma konusundaki endişeleri yüzünden, savaşın müttefiklerce kazanılmasını ve bunun sonucunda ellerinin güçlenmesini beklemeye karar verdiler.

Öte yandan ikinci sorunla ilgili olarak Geçici Hükümet, Bolşeviklerin çok daha sert muhalefetiyle karşı karşıya kalacaktı ki zaten halihazırda Petrograd Sovyeti ile aralarında bir fikir ayrılığı vardı. Geçici Hükümet zafer kazanılana kadar savaşı sürdürmeye kararlıyken, Petrograd Sovyeti bu fikre tamamen karşıydı. Milyukov kendilerine İstanbul'un yanında daha nice toprakların fethedileceğinin garantisini veren müttefiklerle eski imparatorluğun yapmış olduğu gizli anlaşmaları hatırlatmasına karşın Petrograd Sovyeti, anlaşmaları tanımadı ve barış çağrısında bulundu. Milyukov, Rusya'nın savaştaki müttefiklerine yazdığı diplomatik notta şunları söyledi:

> "Eski Rusya rejiminin başındaki hükümet savaşın özgürleştirici karakterini, milletlerin barış içinde yaşamaları yolunda attığı sağlam temeli ve ezilen halkların kendi kaderlerini belirleyebilmeleri adına sunduklarını anlamakta zorlanıyordu. Öte yandan yeni özgür Rusya artık tüm lider demokrasilere hitap edebilen bir dille konuşuyor ve sesini müttefiklere duyurmaya çabalıyor. Geçici Hükümet'in ilanı, yeni ve özgür demokratik ruhuyla

Rusya'nın Müttefikler'in mücadelesindeki rolünü kesinlikle zayıflatmıyor."[51]

Milyukov'un savaşı ivedi ve işgal içerikli olmayan bir durumdan ziyade "kazanan taraf" odağında değerlendirmesi Nisan ayında toplu protestolara sebep oldu. Milyukov'un ve genel manada Geçici Hükümet'in emperyalist hırslarının süregelişi Petrograd'daki işçiler ve askerler arasında hayal kırıklığıyla karşılandı. Rus halkının kalanına bakıldığında ise devam eden savaşa dair görüş ayrılıkları mevcuttu. Menşevikler ile Sosyalist Devrimciler'i barıştırmaya yönelik politikalar, Geçici Hükümet'in Rusya'da yaşanan bütün anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözeceğine ve memleketlerinin kurtuluşu için savaşın ettiğine inanan birçok işçi, asker ve köylü tarafından desteklenmekteydi. Lenin, bu insanları "dürüst fakat savaş hakkında yanlış yönlendirilmiş insanlar" olarak tanımlanmaktaydı.[52]

Geçici Hükümet ile Petrograd Sovyeti arasındaki çatışma sekiz ay içinde daha kızışmış ve Ekim'deki darbeyle zirve noktasına ulaşmıştı. Parlamenter demokrasiye umut ışığı olan Sovyetlerden, sosyalistlerden devrimcilerin piyonlarına evrilen yerel oluşumlara dönülmesi, Geçici Hükümet'in kritik hatalarını daha da öne çıkardı. Halbuki yönetim endüstriyel reformların devamlılığı, besin tedarikinin düzenlenmesi, ekonominin yeniden planlanması ve çiftçilere arazi dağıtımı gibi hayati konulara daha acil çözümler yaratabilmiş olsaydı, sorunlu ikili iktidar nefes alabilirdi. Ancak hükümet odağını savaşa vererek işçiler ile köylülerin kendilerine karşı uzlaşmazlığını körükledi ve onları Sovyetlere dönmeye zorladı. Bolşevikler Nisan'da Lenin'in gelişiyle bu konunun üzerinde daha uzun duracaktı.

Petrograd'a gelişinin akabinde Lenin hiç vakit kaybetmeden "Barış, Toprak, Ekmek" ve "Sovyetlere Tam Güç" sloganlarına ideolojik temel oluşturan "*Nisan Tezleri'ni*" yayınladı. Bu çalışma

51 Milyukov Kowalski'den alıntılanıyor. Kowalski, *The Russian Revolution,* 55.

52 A.g.e., 219.

burjuvazi devriminden sosyalist devrime sancılı geçiş sürecini masaya yatıran ilk kitapçık oldu. Nitekim Ekim Devrimi'nden sonra Lenin'in tezlerinde tarif ettiği devrimci ekonomik değişim modeline göre, tüm topraklar millileştirildi, toprak sahiplerinin arazilerine el kondu ve tüm bankalar İşçi Sovyetleri'nin temsilcilerinin denetiminde tek bir gövdede toplandı.[53]

Petrograd'da Bolşevik Konferansı'nı takip eden gelişmeler, Lenin için önemli bir fırsattı. Milyukov'un savaşın devam etmesi yönündeki ısrarı ve müttefiklere Rusya'nın eski imparatorluğunun yaptığı gizli anlaşmalara bağlı kalacağına dair gönderdiği not, Petrograd Sovyeti'nin işgal ve tazminatları reddeden politikalarıyla çelişmekteydi. Nisan ayında yükselen tansiyon askerler ve işçilerin geniş çaplı silahlı gösterilerini tetikledi. Bu bağlamda, Rus dış politikasının gidişatı üzerinden Geçici Hükümet ile Petrograd Sovyeti'nin arasındaki çatışmayı gözler önüne serdiği için Milyukov'un diplomatik notu, "Nisan Krizi'nin acil ve en basite indirgenmiş sebebi" olarak düşünülebilir.[54] General Lavr Georgiyevich Kornilov'un gösterileri güç kullanarak bastırma önerisine hükümet tam sıcak bakmaya başlamak üzereydi ki Petrograd Sovyeti garnizonu ziyaret edip askerleri sakinleştirmeye karar verdi. Milyukov ve Guçkov'un istifaları siyasi krizi geçici olarak yatıştırdı; fakat bir yandan da hükümetin otoritesini kullanmaktan ne denli aciz olduğunu göstermiş oldu.[55] Geçici Hükümet, Savaş Bakanlığı'na Kerenskiy'in atanması ve sosyalistlerin 15 bakanlıktan 6'sını almasıyla yeniden düzenlendi. Bu sırada, öne çıkan devrimcilerden Lev Troçki Mayıs ayında sürgünden dönerek Bolşevik Partisi'ne katıldı.

1917 yılına dair tarih anlatılarının çoğunda Nisan Krizi, kutuplaşmış ve radikalleşmiş manzaranın daha da ciddi bir krize dönüşebilme alameti olarak öne çıkmaktadır. Bolşevik Partisi'ne ciddi bir

53 Lenin, *The April Thesis*, 41.

54 Ziva Galili, "The April Crisis," Edward Acton, Vladimir Cherniaev, v.d. (haz.) içinde *Critical Companion to the Russian Revolution: 1914 – 1921* (Bloomington: Indiana University Press), 66.

55 Anatoliy V. Ignatyev, *Vneşnyaya Politika vremennogo pravitelstva,* (Moskova: Nauka, 1974), 196-206.

destek kazandıran Nisan Krizi'ne karşın, 3 Haziran'da başkentteki ilk tam kapsamlı Sovyet Kongresi'nde Bolşevikler, Menşevikler ve Sosyalist Devrimciler karşısında azınlık konumundaydılar.[56] Öte yandan, Lvov ile Kerenskiy'in başında bulunduğu yeni koalisyon hükümeti, ofisteki ilk gününden itibaren ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmaktaydı; besin maddelerinin tedarik edilmesine engel olan sorunlardan kaynaklı açlık tehlikesi, inanılmaz yükselen fiyatlar ve endüstriyel durgunluğa sebebiyet veren artıştaki greve gitmiş işçi sayısı. Sovyetler Kongresi daha evvel Geçici Hükümet'ten desteğini esirgememiş olsa da ilerleyen krize, ekmek gibi temel gıdaları üreten devlet tekellerinin yanında olarak karşılık verdi. Şubat Devrimi'ni takip eden dönemin yükünü taşıyan halkın sorunları böylece bir kez daha yeni hükümet tarafından Kurucu Meclis'in gündemin çıkartılmıştı. Ek olarak 16 Temmuz'da Kerenskiy, süregelen protestoları bir karşı müdahaleyle bastırmaya çalışınca hamle felaketle sonuçlandı; elde kalan, gittikçe düzeni zarar gören bir ordu ve davaları kuvvetlenen Bolşeviklerdi.

Kerenskiy'in müdahalesi üzerine işçilerin ve askerlerin güçenmiş durumda olduğu Sovyet Kongresi, bir çözüm bulma amacıyla 30 Eylül'de Kurucu Meclis'i toplantıya çağırdı. Kongre 400,000 Petrograd işçisinin yönettiği ve sonrasında Bolşevik Partisi'nin başkentteki işçi sınıfı üzerinde artan etkisini ortaya çıkaran bir gösteri organize etti. 3, 4 ve 5 Temmuz işçilerden, askerlerden ve Kronshtadt denizcilerinden oluşan 500,000 kişinin spontane gelişen protestolarının doruk noktası oldu. Bir kez daha sloganlar "Kahrolsun savaş" ya da "Sovyetlere tam güç" gibi Bolşevik Partisi propagandalarını resmetmekteydi.[57] Sonunda, naralarıyla Geçici Hükümet'i topa tutan göstericiler Tauride Sarayı'na ilerlediler ve Sovyetleri tüm gücü ellerine almaya zorladılar.[58]

56 Menşevikler ve SRlerin 700 – 800 delegesine karşılık Bolşeviklerin sayısı ancak 100 civarındadı. Kaynak: *Sovyetler Birliği Komunist Partisi Tarihi*, 231.

57 *A.g.e.,* 231.

58 Oleg N. Znamenskiy, *İyulskiy Krizis 1917 Goda* (Moskova: Izdatelstva Nauka, 1964), 120-130.

Şaşırtıcı biçimde Bolşevik yaklaşımı başlangıçta, göstericileri kontrol altına alıp onları sakinleştirmek üzerineydi. Öte yandan kendilerini hareketin öncüsü konumunda bulduklarında Bolşevikler, Petrograd'da kontrolü ele geçirmenin kolay olduğunu; fakat önlerinde askerler ve çiftçilerin desteği olmadan durumun imkansızlığını da kavradılar. Bu yüzden gösterilerdeki öncülüklerinin temel prensibini başkentte barışı korumak şeklinde duyurdular; ancak Sovyet Kongresi tarafından devrim yapmaya teşebbüs etmekle suçlandılar ve karşılarına isyanı bastırması için ordu gönderildi. 5 Temmuz'da başkente ulaşmalarının ardından askerler, başkaldırıyı durdurdu ve Sovyet Kongresi'nin Rusya'daki mutlak otoritesini tanıdı. Kerenskiy o sırada Savaş ve Donanma makamlarında bulunan Lvov'u başbakan yaptı.[59] Lvov, iki hafta içinde Sosyalist ve Kadet kanatlarını bir arada bulundan bir koalisyon hükümeti kurdu. 10 Temmuz'da General Kornilov Kerenskiy'in teklifi üzerine ordunun başına geçti. Ayrıca, Kerenskiy isyan eden birliklerin lağvedilmesini emredip Petrograd Garnizonu'nun mevcudunu 100,000 askere indirdi. Yeni hükümetin başlangıçtaki azmine rağmen Kerenskiy, şansı varken Bolşevik Partisi'ni ortadan kaldıramadı. Richard Pipes'a göre bu gönülsüzlüğün nedeni açıktı; "Temmuz ayındaki devrim Kerenskiy'i, sağcıların Bolşevik tehdidini istismar edip monarşist bir darbe yapacağı korkusuyla takıntılı derecede doldurmuştu."[60] İroniktir ki, Kerenskiy'in onu o sıralarda devirmek üzere olup akabinde Temmuz'da yeni bir hükümet kuracak Bolşeviklere gösterdiği müsamahakar tavır, yeni başkomutanına sergilediği fevri tutum ile belirgin şekilde çelişmekteydi.

59 Pipes, *The Russian Revolution,* 437.

60 *A.g.e..,* 438.

SON

Rus devrim tarihinde "Temmuz Günleri" olarak bilinen hadiseler yaşanırken ülkedeki iki başlı yönetim sisteminin çöküş emareleri ayan beyan ortadaydı. Bolşeviklerin önderlik ettiği protestocular 3 Temmuz 1917'de Petrograd sokaklarına çıkıp dört gün boyunca kentin altını üstüne getirdiler. Geçici Hükümet'e karşı bir anda patlak veren eylemlerin büyümesinin en önemli sebebi doğu cephesinden gelen yenilgi haberleriydi. Mayıs ayında Rus orduları başkumandanı olarak atanan General Aleksey Brusilov ve Geçici Hükümet'in Savaş Bakanı Aleksandr Fedoroviç Kerenskiy, 18 Haziran 1917'de (Temmuz Günleri'nden iki hafta önce) sonu büyük bir hezimetle bitecek olan "Kerenskiy Taarruzu" emrini vermişlerdi. Bu taarruz, Galiçya'da Avusturya-Macaristan karşısında artık savaşmaya daha fazla tahammülü kalmayan ve Şubat Devrimi sonrası disiplini iyice bozulan Rus ordusunun Birinci Dünya Savaşı'ndaki son hamlesiydi; gelen yenilgi Bolşeviklerin elini güçlendirmiş, Temmuz Günlerini doğurmuştu. Kerenskiy'in koalisyon arayışları sırasında savaş karşıtı olan tek parti devrimci Bolşeviklerdi ve Lenin'in günden güne popülaritesi artıyor ancak bir yandan da Petrograd Sovyetiyle arası açılıyordu. Neticede Geçici Hükümet, Petrograd Sovyetindeki Menşeviklerin ve Sosyalist Devrimcilerin desteği ile, orduyu devreye sokarak ayaklanmaları bastırdı ve Bolşevik partisi merkez komitesini dağıttı. 7 Temmuz günü ortalık sakinleşmiş, Lenin önce saklanarak

Finlandiya'ya kaçmış, Troçki de dahil olmak üzere bir çok ileri gelen Bolşevik devrimci tutuklanmıştı. Temmuz Günleri, gerçekten de Şubat ve Ekim devrimleri arasında geçen çalkantılı sekiz ayın en önemli dönüm noktasıydı. Lavr Georgiyeviç Kornilov, Aleksey Brusilov'un yerine başkomutan olarak atanmış, Şubat Devrimi sonrası dönemin en tartışmalı isimlerinden birisi olan Kerenskiy ise Başbakanlık koltuğuna oturmuştu.

Çağdaş Rus tarihçisi Boris Kolonitskii'nin ifadesiyle Kerenskiy kendisini yalnızca hükümetin değil "devrimin kurtuluşunun başkanı" olarak görüyordu.[1] Vladimir Purişkeviç gibi aşırı sağcılar bile – oldukça haklı sebeplerle – Kerenskiy'i "iç savaş bakanı" ilan etmişken, Geçici Hükümet hala toprak sahiplerinin ve köylülerin, işçilerin ve patronların, emekçilerin ve sermayenin çıkarlarını uyumlu hale getirmeye çalışıyordu.[2] Rusya'da Bolşevik Devrimi'ne giden yolun son dönemecinde Başbakan Kerenskiy ile Başkomutan Kornilov arasında Ağustos ayının sonunda yaşanan olaylar müphem bir gerilimin hikayesidir. Kornilov Hadisesi, tarih literatüründe kimi zaman efsaneleştirilmiş, kimi zaman da trajik bir yanlış anlaşılma olarak yorumlanmıştır. Fakat şu kadarını söylemek mümkün: halkın Geçici Hükümet'e ve dolayısıyla Kerenskiy'in şahsına yönelik besledikleri şüphelerin alevlendiği bu yeni kargaşa ortamından ustaca istifade eden Lenin, Nisan ayından beri savunduğu tezler için belki kendisinin bile beklemediği bir desteği arkasında bulmuştur. Bir İngiliz muhabirin daha sonra ifade ettiği gibi Kornilov Hadisesi, Kerenskiy Hükümeti

1 Boris I. Kolonitskii, "Kerensky," Edward Acton, Vladimir Cherniaev, v.d.(-haz.), *Critical Companion to the Russian Revolution: 1914 – 1921* içinde (Bloomington: Indiana University Press), 145.

2 Purişkeviç, Kara Yüzler örgütü ile bağlantılı meşhur bir muhafazakârdı. Purişkeviç'e göre Rusya en geniş yetkilerle donatılmış bir diktatör tarafından yönetilmedikçe ve Yüksek Konsey cepheden sürülen ve ülkeleri için hayatlarını hiçe sayan Rus generallerinden oluşmadıkça ülkede düzenin tesis edilemeyeceğini savunmuştur. Bkz: Richard Luckett, *The White Generals* (New York: Viking, 1971), 67.

olarak adlandırılabilecek "şey" için sonun başlangıcıdır.[3] Başbakan Kerenskiy, devam eden savaş ortamında nafile koalisyonlar kurmaya çalışırken ve mesaisini pratikte zaten kaçınılmaz olan bir iç savaşı önleyebilmek için harcarken, bir anda kendisini sol ve sağ kanadın güçlü eleştirileri arasında bulmuştu. Bolşeviklerin Temmuz ayında aldıkları yaraları sarmalarını mümkün kılan Kornilov Hadisesi ise, Richard Pipes'ın anlatımıyla, Rus Devrimi'nin "en tuhaf sahnelerinden birisiydi."[4]

Kornilov Hadisesi

General Kornilov, Tolstoy'un *Anna Karenina* romanında geçen Levin karakteri gibi metropolleri ve politikacıları sevmeyen, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ünlü komutanlarından Skobelev'e öykünen bir askerdi.[5] Kendisini etraftaki diğer masa başı kurmaylarından biri olarak görmüyor, diplomatik entrikalardan ziyade makineli tüfek yöntemlerini tercih ediyordu. Cephede geçirdiği onca yıldan sonra, Rusya'daki tüm politikacıları düzenbaz, tüm eski kuşak generalleri işe yaramaz olarak görüyordu. 1914'ten beri devam eden şiddet ortamı Kornilov'un ordudaki düzensizlik ve itaatsizlikle yalnızca cebren mücadele edilebileceği yönündeki inancını daha da güçlendirmişti. 30 Ağustos 1917'de Petrograd üzerine yürüyen Kornilov'un aklında Kerenskiy hükümetini devirme planları yaptığını kabul edersek, nihai hedefinin güç kullanarak düzensizliğe son vermek olduğu sonucunu çıkarabiliriz. İşin ironik yanı, Başbakan Kerenskiy'in iç siyasette Temmuz ayında yaşanan huzursuzluğun önüne geçmek için

3 Arno Dosch-Fleurot, *Through War to Revolution* (London: John Lane, 1934), 174.

4 Richard Pipes, *The Russian Revolutions* (New York: Knopf, 1990), 439.

5 Mihail Dimitreyeviç Skobelev (1843–82), cesur bir Rus generali ve Rusya'nın Türkistan fethinden sorumlu askeri komutanlardan biriydi. Skobelev 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda kendini gösterdi ve 1881'de Türkistan'ın fethini tamamlayan Gök Tepe'ye yürüdü.

yaptığı yardım çağrısına Kornilov'un zaman kaybetmeksizin verdiği olumlu yanıt da, benzer dürtülerle açıklanabilir – yani güç kullanarak kamusal alanda düzen tesis etmek. Üstelik Kornilov'un Geçici Hükümet'e yönelik en temel taleplerinden birisi de, ölüm cezasının Rus ordusu saflarında yeniden hayata geçirilmesiydi. Farklı bir ifadeyle, Kornilov'un cephedeki deneyimleri, daha sonraki siyasi gelişmelere karşı verdiği tepkileri önemli ölçüde belirlemişti.

Kornilov'un teamüllere yakışmayan fevri davranışlarını bilenler için Kerenskiy'in onu böylesine yüksek bir mevkiye ataması derin bir merak uyandırmıştı. Bununla birlikte, müteredditliğiyle tanınan Kerenskiy'in zor kararların verilmesi gereken anlarda sıklıkla Hamlet rolünü oynadığını ve önemli atamalarda fikrini hızlıca değiştirdiğini göz önünde bulunduranlar için Kornilov'un başkomutanlığı pek de şaşırtıcı gelmemiş olabilir. Bir tahmin yürütmek gerekirse, Kerenskiy muhtemelen doğu cephesinde kendi adını taşıyan taarruzun başarısızlıkla bitmesinin ardından ordu komutasında ciddi bir değişikliğin zorunlu olduğunu düşündü. Her şeyden evvel, Çarlık ordusunun komuta kademesi içinde kendini devrimci söylemlere en fazla kaptıran general olarak bilinen Brusilov, Kerenskiy Taarruzu'nda başarısız olmuş ve askerlerin savaşa karşı son şevklerinin de kırılmasına sebep olmuştu.[6] Brusilov'dan yaşça çok daha genç olan, çelik gibi sağlam iradesi ve bitmek bilmeyen enerjisi ile nam salan Kornilov daha iyi bir alternatif olarak ortaya çıktı. Ayrıca, Kerenskiy, 16 Temmuz'da birçok deneyimli generalin ateşli konuşmalar yaptığı Stavka'daki askeri konferansa başkanlık etmişti, ve Rusya'nın sorunlarının temel kaynağının "epeydir devam eden yetenekli komutan eksikliğine" bağlı olduğunu savunan Kornilov'dan etkilenmişti. Orduda düzenin yeniden tesis edilmesinin elzem olduğunu bilen Kerenskiy'ye göre Kornilov başkomutanlık için en uygun adaydı.[7] Neticede

6 Chamberlin, *The Russian Revolution*, 193.

7 *A.g.e.*, 193.

Kornilov "korkak milletvekillerinin aksine" cephedeki savaşı kazanmak için çok daha radikal çözümler üretiyordu.[8]

Öte yandan Kornilov'un atanmasında Kerenskiy'in yakın arkadaşı ve Savaş Bakan Yardımcısı Boris Savinkov'un da büyük rolü vardı. 1905 İhtilali öncesi Sosyalist Devrimci Partisi'nin Cephe Teşkilatı'na katılan Savinkov kendi ifadesiyle "Terörist Tugayını" oluşturmuş ve 1904 yılında gerçekleştirdiği İç İşleri Bakanı Pleve suikastı ile hatırı sayılır bir şöhret kazanmıştı. Gerçekten de Savinkov karizmatikti ve muhtemelen Kerenskiy'den daha ikna ediciydi. İngiliz yazar Somerset Maugham 1917 devrimi öncesi Paris'te sürgünde bulunan Savinkov ile tanıştığında, henüz 30'larındaki bu emekli teröristten adeta büyülenmişti; "Dik yakalı gömleğinin içine iğneli bir kravat takan ve giydiği redingot ile müreffeh bir avukata benzeyen" genç adam gerçekleştirdiği terör eylemlerinden ve suikastlardan sanki alelade birer işmiş gibi bahsediyordu.[9] Savinkov'la ayak üstü tanışan Winston Churchill'e göre ise o tam anlamıyla bir "Rus Bonapartıydı" ve "yaşayan en ilginç insanlardan biriydi."[10] Savinkov, Savaş Bakanlığı'ndaki konumunu Kerenskiy'e borçlu olmasına rağmen siyaseten Kornilov'a daha yakındı ve dolayısıyla, her iki tarafı da idare etmeye çalışıyordu. Savinkov'a göre, Kornilov'un askeri dehası şayet Kerenskiy'in siyasi yetenekleriyle birleşmiş olsaydı, devrim arzulanan başarıyı yakalayabilecekti.[11] Ayrıca, Savinkov her iki kamp arasındaki (Kerenskiy ve Kornilov) temel ayrımı çok iyi biliyordu; Kornilov için Rusya'nın çıkarları şahsi ihtiraslarının önünde geliyordu, Kerenskiy için ise bunun tam tersi söz konusuydu. Yine de, hiç kimse arabuluculuk rolüne Savinkov'dan daha fazla yakışamazdı.[12] Kerenskiy'den daha güçlü ve

8 B.S. Savinkov, *K Delu Kornilova,* (Paris 1919), 70.

9 Somerset Maugham, Brian Moynahan içinde alıntılanıyor. Bkz. Brian Moynahan, *Comrades* (London: Hutchinson, 1992), 228.

10 *A.g.e.,* 228.

11 Luckett, *The White Generals*, 73.

12 Pipes, *The Russian Revolutions,* 442.

kararlı bir karaktere sahip olan Savinkov, ordudaki düzen ve disiplinin derhal yeniden tesis edilmesi gerektiğine ve gerekli siyasi yardım verildiği takdirde General Kornilov'un bu amaç uğruna yararlı bir araç olabileceğine yürekten inanıyordu.[13]

Ancak Kornilov, Kerenskiy'in savaş makinesinde basit bir piyon olmaya razı değildi. Rus tarihçisi Richard Pipes'ın ifadesiyle, "Kornilov, özellikle savaş zamanında, zafer elde etmek için gerekli olan her şeyi yaparak Rusya'nın ulusal çıkarlarını ileri taşıyan herhangi bir hükümete hizmet etmeye hazır bir vatanseverdi,"[14] ancak Kerenskiy'in Rusya'yı zafere taşıyacak gerekli güce sahip olduğuna inanmıyordu. Bu nedenle, Kornilov başkomutanlık teklifini kabul etmek için acele etmedi. Zira, orduda ve hükümette düzeni yeniden tesis edecek olan askeri ve siyasi önlemler alınmadan Alman taarruzuna karşı yürütülecek bir operasyonun başarı şansının sıfır olduğunu düşünüyordu. General Denikin anılarında, Kornilov'un Geçici Hükümet'e gönderdiği bir telgrafta taleplerini biraz sert bir dille fakat şüpheye yer bırakmayacak netlikte ifade ettiğini söylüyor: "hükümet sunduğum önlemleri onaylamazsa ve asıl amacı anavatanı kurtarmak ve halkın hürriyetini müdafaa etmek olan Rus ordusunu toparlamam için gerekli olan tedbirlerden beni mahrum bırakırsa, o zaman kendi arzumla başkomutanlık görevimden istifa ederim."[15] Kerenskiy uzlaşmacı olmayan bir devrimci olsaydı yahut Kornilov Napolyon'a öykünen bir monarşist gibi davransaydı, bu iki karakter arasındaki frenlenemeyen çatışma gerçekte olduğundan çok daha çabuk patlardı. Aslında, Sosyalist Devrimci Başbakan ile Kazak Generalin arzuları ve hedefleri belli ölçüde örtüşüyordu - Rusya'yı Büyük Savaş'tan muzaffer çıkarmak.

Gerçekten de, Kerenskiy, en az Kornilov kadar, disiplinli ve düzenli bir ordu görme arzusundaydı. Kornilov'un ise yeni bir

13 Chamberlin, *The Russian Revolution*, 193.

14 Pipes, *The Russian Revolutions*, 441.

15 General Anton I. Denikin, *The Russian Turmoil: Memoirs: Military, Social and Political* (London: Hutchinson & Co., 1922), 302.

monarşi kurma gibi bir hedefi elbette yoktu. Bu yüzden Ağustos ayının sonunda Kornilov'un Geçici Hükümete karşı apaçık muhalefetiyle sonuçlanan bu çetrefilli dönem, "Kerenskiy'in Kornilov'u yok ederek kendi bindiği dalı kestiği" şeklinde de yorumlanabilir.[16] Çarlık ordusunda yaşanan başarısızlıkların kaynağını bilen Kornilov'un tek istediği şey Geçici Hükümetin vakit kaybetmeden cephede alınması gereken önlemlerle ilgili bir dizi kanunu yürürlüğe koymasıydı. Dolayısıyla Kornilov, Kerenskiy'in başkomutanlık teklifini kabul etmeden evvel "Rusya'yı adil ve onurlu bir barışa götürecek" kimi koşullar ileri sürdü.[17]

> "Bu atamayı aşağıdaki şartlar doğrultusunda kabul ediyorum: (I) sadece vicdanıma ve halka karşı sorumluluk; (II) yüksek kademelere yapılan atamalar da dahil, askeri emirlerime kesinlikle müdahale edilmemesi; (III) cephede son zamanlarda kabul edilen tüm önlemlerin, ihtiyat teşkilatı bulunan cephe arkasındaki tüm bölgeleri kapsayacak şekilde genişletilmesi; (IV) Stavka Konferansı'nda Başkomutan'a gönderdiğim telgrafımdaki önerilerimin kabulü."[18]

Kornilov'un yakın arkadaşı ve Beyaz Ordu'nun gelecekteki lideri General Denikin bile, bu taleplerin ilkinin başkomutanlığın sınırlarını çok aşan ve devlet hukuku açısından daha önceden hiç karşılaşılmamış bir şey olduğundan bahseder."[19]

Kerenskiy ilk başta bu ültimatoma öfkelense de, aslında Kornilov'un taleplerini sıralarken kullandığı yakışıksız üslubun politik konulardaki cehaletinden ileri geldiğinin farkındaydı. O günlerde Kornilov'un başkomutan olarak atanmasına karşı çıkan bir çok mühim karakterden birisi olan Prens Trubetskoy şöyle diyordu: "Kornilov karmaşık siyasi meseleleri kesinlikle

16 *A.g.e.,* 194.

17 Denikin, *The Russian Turmoil,* 303.

18 Alexander F. Kerensky, *The Prelude to Bolshevism: The Kornilov Rebellion* (London: T. Fischer Unwin Ltd.,1919), 53.

19 Denikin, *The Russian Turmoil,* 303.

kavrayamayan bir asker olduğu için özellikle komuta kadememiz için ciddi bir sorun teşkil ediyor."[20] Hatta meslektaşı General Alekseyev bile Kornilov'u "aslan kalpli fakat bir koyunun beynine" sahip, ve "siyasi konularda kelimenin tam anlamıyla cahil" bir general olarak betimliyordu.[21] Dolayısıyla Kerenskiy, Kornilov'un başkomutanlık gibi kritik bir koltuğa oturacak bir kimse için gerekli diplomatik niteliklerden yoksun olduğunu gayet iyi biliyordu. Yine de, ülkede ve orduda hukuk ve düzenin yeniden tesis edilmesi gibi temel konularda Kornilov ile hemfikirdi ve bu yüzden onu görevlendirmişti.

Esas sorun, Kornilov'un taleplerini karşılamayan ve cepheden kaçan askerler için ölüm cezasının yeniden başlatılması gibi önemli konularda tereddüt eden Kerenskiy'in kendisiydi. Aslında başbakanın sergilediği ihtiyatlı tavır bir nebze anlaşılabilir, zira Petrograd Sovyeti Kornilov'un tedbirlerinin onaylanmasına tepki gösterebilir hatta Kerenskiy'i başbakanlık koltuğundan bile edebilirdi. Her şeyden önce, böyle bir görevin zaten radikal bir siyasi çizgiye sahip olan Kornilov'un diktatörlük arzusunu keskinleştireceğine şüphe yoktu. [22] Ve bunları bile bile Kerenskiy, "eski rejimde tümen komutanlığından daha yukarı yükselemeyecek" olan vasat bir subayı başkomutan yaptı.[23] Peki neden? General Kornilov'un başkumandan olarak atanmasının Kerenskiy için almaya değer bir risk olduğunu belirtmek oldukça uygun olacaktır. Sadece düzeni yeniden kurmak için değil, aynı zamanda askerlerin büyük çoğunluğunun sadık olduğu en etkili kişiydi Kornilov. [24] Kerenskiy'in kendi ifadesiyle,

---

20 Kerensky, *The Prelude to Bolshevism,* 54.

21 Moynahan, *Comrades,* 230.

22 James White, "The Kornilov Affair: A Study in Counter-Revolution," *Soviet Studies,* 20:2 (October 1968), 193.

23 *A.g.e.*, 193, ve D.N. Collins, "Correspondence," *Soviet Studies,* 21:4 (April 1970), 528 – 532.

24 Luckett, *The White Generals*, 63.

"Bir komutanın askeri planlamada radikal kararlar alabilmesi, herhangi birinin arkasına saklanmadan hareket edebilme cesareti - bunlar o zaman en çok ihtiyaç duyulan niteliklerdi. Ne yazık ki, bu nitelikler, ordumuzun üst komutasında nadiren bulunurdu… Dolayısıyla, hareketlerindeki kendine has nihai yöntemlerine rağmen General Kornilov'u neden derhal ve kesin olarak terfi ettirdiğim açıktır… (Ayrıca) 1917 Temmuz ayı başındaki askeri-siyasi durumu hatırlayacak olursak, General Kornilov'un taleplerinin ana fikri Amerika'yı yeniden keşfetmek değil, Kornilov'un Geçici Hükümet tarafından kısmen hazırlanıp planlanan önlemlere getirmiş olduğu, sorumluluk sahibi tüm demokratik ve liberal çevrelerin zihnine tamamen uygun ve özgün bir formüldü."[25]

Stavka Konferansı'nın hemen öncesinde Kornilov, Rusya'nın başına gelecek felaketlerin kesinlikle cephede savaşan askerlerin suçu olamayacağını iddia etmiş, ve üst komutada tasfiye edilmesi gereken generallerin isimlerini Kerenskiy'ye tevdi etmişti. Başbakana göre bu tür radikal teklifler, başkomutanın Rusya'daki gidişat hakkında meslektaşlarından çok daha derin ve geniş bir anlayışa sahip olduğu izlenimini doğuruyordu.[26] Ancak Geçici Hükümetin büyük çoğunluğu Kornilov'un tekliflerini kabul etmemiş ve özellikle cephede ölüm cezasının geri getirilmesi gibi hassas konularda Kornilov'a karşı net bir tavır takınmıştı. Maksim Gorki'nin daha sonraları Rus İç Savaşı üzerine yazdığı kitapta anlattığına göre, hükümetin başkomutanlıktan gelen talepleri reddettiği günün hemen ertesinde, yani 21 Temmuz'da, Kornilov tüm komutanlara cepheyi izinsiz olarak terk eden birliklere ateş etmeleri emrini verdi.[27] Bu hamle ile Kornilov "gerektiğinde bağımsız hareket etmeye istekli, sert ve disiplin yanlısı bir komutan" olduğunu ispatlamıştı.[28]

25 Kerensky, *The Prelude to Bolshevism,* 29.

26 A.g.e., 14.

27 Maxim Gorky, v.d. (haz.), *The History of Civil War in the USSR* (New York: International Publishers, 1937), 310.

28 Harvey Asher, "The Kornilov Affair: A Reinterpretation," *Russian Review,*

Başkomutan olarak atanmasından hemen sonra Kornilov, General Aleksandr Krımov'a askerlerini Romanya'dan Mogilyov'a sevk etmesini emretti ve Mogilyov'u kademeli olarak, iki Kazak ve bir Kafkas bölüğünü içeren Üçüncü Kolordu'nun karargahı haline getirdi.[29] Mogilyov, Riga Körfezi ve Petrograd'dan eşit uzaklıkta bir konumdadır. Askerlerin yoğunlaştığı nokta, *Nevel, Novosokolniki ve Velikiye Luki* üçgeni içindedir ve bu stratejik noktada kudretli bir askeri gücün gelişmesi Kerenskiy ve Kornilov arasındaki sürtüşmenin başlangıcını temsil eder. Kornilov, Mogilyov'u gerek kuzey gerekse güneybatı yönlerine açık, birlikleri seferber etmek için ideal bir yer olarak görüyordu ve "herhangi bir şehirde baş gösterecek bir Bolşevik darbesiyle başa çıkmak için" Kerenskiy'den bu bölgeye destek kuvvetleri göndermesini istedi. Temmuz Günlerine benzer bir isyan tekrar yaşandığı takdirde, "hükümet onaylasın ya da onaylamasın, Leninistlerin kökünü kazımayı amaçlıyordu."[30] Kornilov'un kendi ifadesiyle,

> "Zaman, başta Lenin olmak üzere Alman taraftarları ile casuslarını ipte sallandırma ve İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'ni tekrar bir araya gelemeyecek şekilde dağıtma zamanı.... Bir Bolşevik gösterisi daha gerçekleşirse, o hainlerle hak ettikleri cevabı verebilmek için süvari birliklerini Ağustos sonuna kadar Petrograd'a gelecek şekilde yeniden konuşlandırıyorum. Bu operasyonun liderliğini General Krımov'a vermek istiyorum. Gerektiği takdirde Petrograd Sovyetinin de her üyesini asma noktasında tereddüt etmeyeceğime emin olabilirsiniz."[31]

Ancak Kerenskiy, Mogilyov'un başka nedenlerden ötürü, yani Petrograd'a karşı bir darbe girişimini başlatma noktası olarak

---

29:3 (July 1970), 286 300.

29 "Üçüncü Süvari Kolordusu'nun en önemli bölüklerinin başında Müslüman Kafkas aşiretlerini bünyesine katan Vahşi Bölük geliyordu. Richard Luckett, *The White Generals* (New York: Viking, 1971), 66.

30 Moynahan, *Comrades,* 231.

31 Chamberlin, *The Russian Revolution*, 199.

seçilmesinden endişe ediyordu. Asıl Alman tehdidinin güneyden değil de kuzeyden Riga'ya doğru olduğu göz önünde bulundurulursa bu değerlendirme haklı görülebilir. Ayrıca, Petrograd ile Mogilyov arasında olası bir darbe girişimini kontrol edecek neredeyse hiçbir güç yoktu.

Üçüncü Kolordu'nun kuşkulu karargâhıyla ilgili Petrograd Sovyeti'nin sorularına maruz kalan Kerenskiy, kendi seçtiği başkomutanın askeri kararlarına itibar etmiyor izlenimi veriyordu. Kornilov ısrarla Geçici Hükümet'e olan sadakatini belirtiyor olsa da, sağcıların umudu ve odak noktası haline gelmişti – Kerenskiy'in giderek Kornilov'dan uzaklaşmasının başlıca sebebi de buydu. Kornilov, zayıf ve kararsız olarak algılanan Geçici Hükümeti gölgede bırakarak, yeniden dirilen sağın ümitlerini temsil eden bir şekle bürünüyordu. Kerenskiy, bu riskli adımla (Kornilov'un atanması) 21 Temmuz'da yeni koalisyon hükümetinin başbakanı olduktan sonra beklediği prestijden mahrum kalmıştı.[32] Güneybatı cephesi başkomutanı olarak Kerenskiy'in adayı General V.A. Çeremisov yerine Kornilov'un adayı P.S. Baluev'in atanması bile Geçici Hükümetin zayıflığına işaret ediyordu. Gerçekten de Kornilov'un "güçlü adam" imajı, Temmuz yenilgilerinden sonraki bu gelişmeyle beraber daha da artmıştır.[33]

Siyasi spektrumun sağındaki birbirinden farklı bir çok grup ve örgütün ortak paydası orduydu ve yegâne amaçları askeri bir diktatörlük kurmak olan bu fraksiyonlar Kornilovist hareket arkasında birleştiler. Mogilyov'daki Genel Karargâh, çok sayıda sağcı için kutsal bir mekâna dönüşürken, subaylar arasında bir çok komplonun da merkezi haline geldi.[34] Kornilov'un askeri hedeflerine sempati duyan ve ona destek veren çoğu subay arasında en

32 Alan Wildman, "The Breakdown of the Imperial Army in 1917," Edward Acton, Vladimir Cherniaev, v.d. (haz.), *Critical Companion to the Russian Revolution: 1914– 1921* içinde (Bloomington: Indiana University Press), 75.

33 Harvey Ascher, "The Kornilov Affair: A Reinterpretation," *Russian Review*, 29:3 (Temmuz 1970), 289.

34 James White, "The Kornilov Affair," 191.

dikkate değer olan Kornilov'un seçtiği kurmay başkanı General Lukomski idi.[35] Her ne kadar, Kornilov, Lukomski ve diğer Kornilovcular Mogilyov'da bir kumpas planlama niyetiyle toplantı düzenlemediklerini iddia etseler de, Yarbay Lebedev ve Pronin gibi radikal üyeleri bulunan Ordu ve Donanma Subayları Birliği Mogilyov'daki darbe dedikodularıyla beraber anılıyordu.[36]

Dedikodular bir kenara dursun Kerenskiy'i en fazla rahatsız eden şey elbette Kornilov'un şöhretindeki göz kamaştırıcı yükselişti. Aziz George Şövalyeleri Birliği ve Subaylar Birliği gibi gruplar Kornilov'a yaklaştıkça Kerenskiy daha da endişeleniyordu. General Denikin'in ifadesiyle, "Kornilov, kimileri için karşı devrimin kimileri içinse anavatanın kurtuluşunun sembolü haline geldi."[37] Dahası, Ukraynalı muhafazakâr devlet adamı Mihail Rodzyanko'nun başı çektiği bir grup kamu görevlisi Moskova'dan Kornilov'a bir telgraf göndermiş ve "bu zorlu imtihan döneminde Rusya'yı düşünen herkes size umut ve inançla bakıyor" diyerek Kazak Generali sadece askerlerin değil Şubat Devrimi'ne katılan sivillerin de desteklediğini ispatlamıştı.[38] Kornilov'un yükselen şöhretinin bir başka nedeni de çoğunluğu sağcı olan politikacıları ve üst düzey subayları Mogilyov'a davet etmesi ve bir yandan ordunun zorlu şartlarını gösterip diğer yandan askeri hedeflerini paylaşmasıydı.

Öte yandan Boris Savinkov, Ağustos ayının başlarında Kornilov ile konuşup, (1) ölüm cezasının getirilmesi, (2) demiryollarının askerileştirilmesi, (3) savaş sanayi tesislerinde sıkıyönetimin uygulanması ve (4) askeri disiplin mahkemelerinin ordu komitelerinden subaylara iadesini öngören dört maddelik bir program hazırladı.[39] Esas itibariyle Kornilov'un önerdiği önlemlerin yeniden masaya yatırılmasını hedefleyen Savinkov, yaklaşan Moskova

35 Stavka'da komiser olarak görev yapan M.M. Filonenko, Lukomski'ye daima kuşkuyla yaklaşmıştır.

36 Anton I. Denikin, *Oçerki russkoy smuti* (Paris, 1922), 112.

37 Chamberlin, *The Russian Revolution*, 197.

38 *A.g.e.*, 197.

39 Pipes, *The Russian Revolutions*, 443.

Devlet Konferansı öncesinde hazırladığı bu programı Kerenskiy'in onayına sundu. Ancak Kerenskiy beklendiği üzere Moskova Konferansında kendisini destekleyecek grupları gücendirmemek için Savinkov'u oyaladı ve programını onaylamakta isteksizlik gösterdi. Neticede Savinkov "bir kadın kadar narsist başbakanın"[40] korkaklığına veryansın ededursun, Kerenskiy daha önce programı imzalamaya söz vermiş olmasına rağmen, savsaklamaya devam etti ve 8 Ağustos günü, "hiçbir koşulda ve hiçbir zaman ölüm cezası ile ilgili bir tasarıyı imzalamayacağını söyledi."[41] General Kornilov'un yetkilerini aşan bir şekilde Geçici Hükümetten giderek daha bağımsız hareket etmesi Moskova Devlet Konferansı'yla başlamıştır. Kornilov orduların ön saflarında düzen ve disiplini yeniden tesis etmeye yönelik emirleri tek başına verdiği günlerde güneybatı cephesinde albay olan Viktor Manakin şunları yazdı:

> "Kornilov'un emirlerini uygulayan Şok Taburlarının etkisi inanılmazdı. İdam haberleri cephede ateş gibi yayıldı ve daha dün komutanlarını öldüren askerler tüm subayları selamlamaya başladı. Bu, 1 No'lu Emir'in yayımlanmasından bu yana hiçbir şekilde duyulmamış bir olaydı. Cephenin yeniden düzenlenmesi için kritik bir andı fakat, ne yazık ki, meseleyi ele alacak herhangi bir sivil otorite artık kalmamıştı."[42]

Zaman geçtikçe, askeri vaziyet daha da umutsuz bir hale geliyordu. Yaklaşan sonbaharın ve başarılı bir harekata engel olacak sert kışın farkında olan Almanlar, Baltık kıyılarına doğru ilerlemeye başlamışlardı. Alman saldırısını durdurmak için, Ruslar kuvvetlerini Riga Körfezi'ne konuşlandırıyorlardı: Riga'da olası bir Rus yenilgisi Almanların başkente doğru yürümesinin önünü açacaktı. 1917 Devrimleri'ne tanıklık eden Fransız diplomat Louis de Robien anılarında şöyle yazdı:

---

40 Moynahan, *Comrades,* 229.

41 Pipes, *The Russian Revolutions...,* 443.

42 Viktor Manakin, "The Shock-Battalions of 1917: Reminiscences," *Russian Review,* 14:3 (July 1955), 214-232.

"Rus birlikleri her yerde geri çekiliyor…daha da kötüsü kimse nerede duracaklarını tahmin edemiyor. General Polovtsov'a sorduklarında 'Volga'da' dedi. Son yenilgilerden sonra görevden alındığı için karamsarlığa yatkın olduğunu biliyorum… Ama Başkomutan General Kornilov'un da çok iyimser olduğunu söyleyemeyiz. Aslında, yayımlanan bir mektupta, Eylül'ün (?!) sonundan önce bir harekat başlatılması fikrinin yararsız olduğunu ve bütün ordunun geri çekilmesi gerektiğini belirtti."[43]

Bu kaos ortamında, Kerenskiy'in Kornilov'u kovduğuna yönelik söylentiler hızla yayılıyor, Kornilov ise kendisine yönelik olası bir Bolşevik suikast girişiminden şüpheleniyordu. Derhal son gelişmeleri Kerenskiy'yle değerlendirmek için, Petrograd'daki Kış Sarayı'na doğru makineli tüfeklerle donanmış "Tekintzy" bölüğüyle yola koyuldu. Kornilov'un bu fevri hareketini hakaret olarak değerlendiren Kerenskiy, generale Moskova Konferansı'nda daha fazla değerlendirme yapılması gerektiğini ve bundan sonra görüşebileceklerini belirtti. Kornilov'un Riga'ya Alman taarruzu beklendiğine ilişkin tekrarladığı uyarıları ve demiryollarının askerileştirilmesi yönelik tekliflerine rağmen, Kerenskiy Moskova'daki Konferansın "Rusya'yı kurtarmak, rejiminin sallantıda olan temelini genişletmek ve devlette asgari düzeyde uyumluluk sağlamak için son bir girişim" olacağını umuyordu.

Ancak Kornilov pes etme niyetinde değildi. Almanların yakında saldırılarına yeniden başlayacaklarının farkında olan ve giderek sabırsızlanan Kornilov, kabineyle buluşmak için bir şans daha istedi. 3 Ağustos'ta tekrar başkente geldi ve kabine üyelerine cephedeki hassas koşulları anlatmaya başladı. Oldukça elzem olan askeri reformları tartışırken, Savinkov araya girdi ve çok fazla detay vermemesi hususunda Kornilov'u uyardı. Birkaç dakika sonra Kerenskiy'den benzer bir uyarı geldiğinde başka bir duraksama daha yaşandı. Kornilov meseleleri hızlıca yorumlarken,

43 Louis de Robien, *The Diary of A Diplomat in Russia: 1917 – 1918* (London: Michael Joseph, 1969), 89.

Savinkov ve Kerenskiy, bir veya birkaç kabine üyesinin Sovyetlere bilgi sızdırmasından korkuyordu. Bu toplantıdan sonra Kornilov, hükümete karşı zaten zayıf olan inancını da kaybetmiş ve hükümetin millete liderlik etmeye layık olmadığını düşünmüştü; Kornilov, müteakip eylemleri için gerekçe olarak defaatle bu toplantıda deneyimlediklerine atıf yapacaktı.[44]

Aslında, göreve geldiği ilk günden bu yana Kerenskiy, bir yandan savaş gayretini sürdürerek (ve böylece Geçici Hükümetin desteğini alarak) diğer yandan ise Petrograd Sovyetine veto etme hakkı vererek iki kurum arasında bir köprü vazifesi görmeye çalışmıştır. Bununla birlikte, Kornilov'un yerinde rahat duramaması onu sol ve sağ arasında, "uluslararası sosyalizmin çıkarları ile Rus Devleti'nin çıkarları arasında" bir seçime zorladı; ki bu her zaman kaçınmak istediği bir seçim olmuştu.[45] Kerenskiy çok iyi biliyordu ki Kornilov'a ölüm cezası uygulama hakkı vermek zaten büyük zorluklarla elde edilmiş Sovyet desteğini de kaybetmek anlamına gelecekti. Nitekim, Ağustos ortası gerçekleştirilen Sovyet toplantısında uzun süredir tartışılan ölüm cezasının oylanmasına yönelik Bolşevik önergesinde "askerleri komuta zincirine esir etmek maksadıyla cephede ölüm cezasının asker kitlelerini korkutma amaçlı bir önlem" olarak kullanılması Petrograd Sovyeti'nin oybirliğiyle reddedildi.[46] Karar, Kerenskiy için Kornilov'un taleplerinin onaylanma şansının sıfır olduğunun açık bir göstergesiydi. Teoride Kerenskiy Petrograd Sovyetine karşı gelebilir ve liberaller ile muhafazakârlar arasında yazı tura atabilirdi. Ancak bu seçenek, özellikle Kerenskiy Taarruzu'nun başarısızlığı ve Temmuz darbesine karşı gösterdiği tereddütlü tepkiden ötürü, bu çevreler tarafından gördüğü düşük saygıyla beraber ihtimal dışı kaldı. 14 Ağustos'ta Moskova Devlet Konferansı'na katıldığında, sadece solcular tarafından alkışlandı; sağcılar Kerenskiy'i derin bir sessizlik içinde karşıladılar ve alkış

44 Pipes, *The Russian Revolutions,* 445.

45 *A.g.e.,* 444.

46 *A.g.e.*

tufanlarını Kornilov'a sakladılar. Bu yüzden, Kerenskiy'in solu seçmek dışında hiçbir seçeneği kalmamıştı.[47]

Aynı şekilde, Başbakan ve General arasında artan sürtüşmeyi gözlemleyen Louis de Robien, anılarında şu ifadelere yer vermiştir: "İç meseleler noktasında durum hâlâ parlak olmaktan uzak... Kerenskiy ve Kornilov arasında artan bir gerginlik olduğu ve aşırılık yanlısı partilerin alanlarını genişletmek için bundan faydalandıkları duygusu hakim."[48] Bu noktada Kerenskiy'in en büyük hatası Kornilov'u anti-demokratik grupların merkezi olarak algılamak ve sağ fraksiyonları demokratik Rusya'ya tehdit oluşturan yegane unsur olarak görmekti. Her ne kadar Kerenskiy, Bolşeviklerin Nisan, Haziran ve Temmuz aylarında silahlı gösterilerine tanık olsa da ve gelecekte daha fazlasını görecek olsa da, gerçek tehlikenin sağ kanattan geldiğine kendisini ikna etmişti. Moskova Devlet Konferansı'nın ardından iç işleri, hem Kornilov hem de Kerenskiy için kaçınılmaz sona işaret etti. Sukhanov'un ifadesiyle,

> "Genel olarak, Moskova Devlet Konferansı yaklaşırken, yani Temmuz Günleri'nden bir aydan biraz daha fazla bir süre geçtikten sonra, halk kitleleri hareketinin eski rotasına yeniden döndüğü zaten aşikardı. Üçüncü Koalisyon, ondan öncekiler gibi, havada asılı kalmıştı. Menşevik ve SRlerin kontrolündeki Petrograd Sovyeti, işçi ve asker kitleleri tarafından değil, oldukça kompakt bir burjuvazi tarafından destekleniyordu. Rus halkının çoğunluğu, yani askerler ve işçiler, gözlerini Bolşeviklere çevirmişlerdi."[49]

12-15 Ağustos tarihlerinde, Bolşoy Tiyatrosu'nda gerçekleşen Moskova Devlet Konferansı, ulusun nabzını tutmak ve ayrışmış sağ ile sol grupları devrimci bir çatı altında toplamak için düzenlenmişti.[50] Konferansın herhangi bir yasama faaliyetiyle alakası yoktu;

47 *A.g.e.*

48 Robien, *The Diary of A Diplomat in Russia,* 105.

49 N.N. Sukhanov, *The Russian Revolution* (London: Oxford University Press, 1955), 492.

50 Abraham Ascher, "The Kornilov Affair," *The Russian Review,* 4 (October 1953), 242.

her sınıftan ve meslekten insanların kendilerini ifade edebileceği, geniş kapsamlı bir danışma kurulu gibi tasarlanmıştı. Oturumlara katılan 2414 delegenin 488'i Duma'dan, 313'ü kooperatiflerden, 176'sı işçi sendikalarından, 150'si ticari ve endüstriyel kurumlar ile bankalardan, 147'si belediyelerden ve 100'ü de Birleşmiş İşçiler, Askerler, Çiftçiler Sovyeti yönetiminden geliyordu.[51] Konferans katılımcılarının ait oldukları sağ ile sol fraksiyonları dengeli tutabilmek adına özel bir çaba sarf edilmişti ki buradan da anlaşılacağı üzere Temmuz Günleri sonrası toprak sahibi sınıfı temsilen örgütler nüfusla orantılı şekilde yerlerini alabilmişlerdi. Ancak, daha ilk oturumdan itibaren ayan beyan görüldüğü üzere, Petrograd Sovyeti ile sağcı gruplar arasındaki uzlaşmazlıklar daha da derinleşmişti. Ortaya çıkan tablo 1906'da Duma'nın açılışını anımsatıyordu. Aradan geçen on bir yıla rağmen, Rusya'nın kutuplaşmış siyasi grupları biraz olsun birbirine yaklaşmamış, Bolşevikler konferansı boykot edip şehir çapında greve gitmişlerdi. Çalışmayan tramvay hatlarının yanı sıra, Bolşoy'un kendi büfesi dahil hiçbir kafe ya da lokantanın açık olmamasından ötürü delegeler kendi yemeklerini getirmek zorunda kalmışlardı.[52]

Konferans salonundaki oturma düzeni bile kutuplaşmayı kanıtlar nitelikteydi; orta tabakadan gelenler, bankacılar, sanayiciler ile Duma temsilcileri sağ tarafta otururken Sovyet delegeleri sol tarafta oturmaktaydı. Kerenskiy, siyasi spektrumun soluna yaklaştıkça Rusya'daki zıt kutupları uzlaştırmayacağını anlamış, konuşması sırasında Sovyetler kendisini alkışlayıp destek olurlarken liberal ve sağ grupların ağzını bıçak açmamıştı. Gerek liberaller gerekse muhafazakarlar ile Keresnki arasında bariz bir gerilim mevcuttu; zira Temmuz'daki komploya dair tereddütlü tavrı bunda etkili olmuştu.[53] 1910-1918 yılları arası Petrograd Büyükelçisi olarak görev yapmış Sör George Buchanan günlüğüne aşağıdaki ifadeleri yazmıştı:

51 Chamberlin, *The Russian Revolution*, 200.

52 Figes, *A People's Tragedy*, 448; ve Chamberlin, *The Russian Revolution*, 200.

53 Pipes, *The Russian Revolutions*, 448.

"Kerenskiy'in konferanstaki tavrı ve konuşmalarında kullandığı despot ton büyük bir hataydı ve imajını daha da zedeledi. Gergin olduğu açıkça görülüyordu; ancak bunun gerçek sebebinin aşırı yorgunluktan mı, yoksa Kornilov ile rekabetlerinden mi kaynaklandığını tespit etmek o kadar kolay değil. Kornilov, Kerenskiy'den daha güçlüydü ve ordudaki hakimiyeti sebebiyle ülkenin geleceği üzerindeki etkisi de daha genişti. Bazı kaynaklardan duyduğuma göre Kerenskiy, Kornilov'un konferansta konuşma yapmaması için elinden gelini yapmış ve şartlardan ötürü General'in taleplerini yerine getirme zorunluluğunu düşünerek onu ciddi bir rakip şeklinde değerlendirdiğini adeta kanıtlamıştı. İkisi arasındaki bağlantının değişik dinamikleri vardı; biri olmadan diğeri var olamazdı. Kerenskiy, Kornilov olmadan askeri durumu kontrol altına alamazdı; paralel şekilde Kornilov da Kerenskiy'in azalan popülaritesine rağmen kitlelere hitabet yeteneğini göz ardı edemezdi..."[54]

Öte yandan Kornilov, Petrograd Topçu Okulu ve Kazak askerleri tarafından büyük bir coşku ile karşılandı. Aleksandrovski İstasyonu'nda orta sınıftan kadınlar onu çiçek yağmuruna tutuyordu. Kadetler ve Rodichev ona "Rusya'yı kurtar ve sana minnettar olan bu halk seni taçlandırsın" diye seslenirken Kontes Morozova Kornilov'un önünde eğiliyordu.[55] Sonrasında yaptığı konuşma çok sert olmasa da Rus ordusuna dair gözlemlerini paylaşmaktan çekinmedi ki bu noktada ordunun ihtiyaç duyduğu disiplin sağlayamadığını düşündüğü Geçici Hükümet'i eleştirmekteydi. Kornilov öfkeyle "Ülkemizi kurtarmada cephenin önüyle arkası arasında bir fark olmamalı, bunun ciddiyetinin anlaşılması çok önemli" ifadelerini kullanmaktaydı."[56] Tam da o sırada Başkomutan konferansın destek gördüğünü, hatta müttefiklerin sempatisini kazandığını

54 Sir George Buchanan, *My Mission to Russia and Other Diplomatic Memories* (London: Cassel and Company, 1923), 172.

55 Figes, *A People's Tragedy,* 448.

56 Lionel Kochan, *Russia in Revolution: 1890 – 1918* (Glasgow: Paladin Grafton Books, 1986), 258.

dile getirdi. Petrograd'dan tanınmış bir banker ve aynı zamanda büyükelçinin bir arkadaşı, Buchanan'a Ağustos'un sonu için hazırlanan komploya dair önden bilgi vermişti. Buchanan bunun üzerine girişimi ihbar etmek yerine entrikacıları bu işten vazgeçmeye çağırdı ve Bolşeviklerin kendi avantajlarına kullanabilecekleri bir olaya sebep olmamaları gerektiğini aktardı. Büyükelçi bankacı arkadaşına, General Kornilov "biraz daha zeki olsaydı Bolşeviklerin ilk hamleyi yapmasını bekler ve sonra müdahale edip girişimi bastırırdı" diye konuşmuştu.[57]

General Kornilov, konferanstaki konuşmasını takiben, "Ordunun içinde bulunduğu gerçek durumu ve savaşa hazır olmaları için gereken önlemleri insanlara anlatmanın önemi çok büyüktü"[58] diye yazmıştı. General Lukomski de anılarında Kornilov'un konuşmasından sonra yanına geldiğini ve "Benim kişisel bir hırsım yok. Tek temennim Rusya'yı sağ salim kurtarıp güçlü bir Geçici Hükümet'e teslim etmek"[59] dediğini aktarmıştı. Fakat Başbakan'ın konuşmasına gelinecek olursa, durum bir hayli sevimsizdi. Konuşması o kadar uzun sürmüştü ki bir yerden sonra ne konu bütünlüğü kalmıştı ne de onu dinlemeyi sürdürebilen bir seyirci. Kerenskiy devam ederken nefes almak için duraksadığı bir anda, biraz da konuşmasını bilerek bitirmeye çalışıyormuşçasına onu destekleyen bir grup alkışlarla araya girmeye çalıştı, başarılı da oldular. Konferans bitmişti, Kerenskiy cümlesini tamamlayamadan yerine sessizce oturdu.[60]

Moskova Devlet Konferansı bir felakete dönüşmediyse bu durum, General Kornilov'un katılımı sayesinde oldu. Konferans,

57 A.g.e., 259.

58 17 August 1917 tarihli *Reç* dergisinde basılan yazı. Bkz: Robert Paul Browder, Alexander Kerensky v.d. (haz.)., *The Russian Provisional Government 1917: Documents Vol.3* (Stanford: Stanford University Press, 1961), Belge 1255.

59 "General Lukomsky's account of the Kornilov Affair," Browder and Kerensky, *The Russian Provisional Government 1917* içinde…Belge.1263.

60 V. Vladimirova, *Kontrrevolyutsiya v 1917 g. (Kornilovşçhina)* (Moskova: Izd. Vo., 1924), 83.

ordunun koşullarının iyileştirilmesi başlığı dahil, hiçbir somut aşama kaydedilememesinin yanı sıra kutuplaşmayı da körükleyerek sonlandı. Tarihçi Orlando Figes'e göre yaşananların sonucunda "Kerenskiy'in psikolojisi iyice bozulmuştu. Konferans ile Bolşeviklerin kontrolü ele alışı arasında geçen iki ay, Geçici Hükümet'in can çekişmesiydi."[61] Yıllar önce William Chamberlin'ın de benzer bir tez öne sürmüştü: "Devlet Konferansı ulusal birlik adına bir buluşma noktası olarak görülüyordu. Başarısız oluşu bu açıdan daha da kasvetli bir atmosfer yarattı. Bolşevizm saflarında hâlihazırda yer almakta olan hatırı sayılır sayıda asker ve işçiye ek olarak katılımcılar, konferansın başından itibaren uzlaşmaları imkânsız görünen iki zıt kampta konuşlanmıştı bile."[62]

Moskova Konferansı'nın ardından General Kornilov'un öngörmüş olduğu üzere, Almanlar Riga'ya saldırdı ve körfezde bulunan Rus kuvvetleri geri çekildi. Kornilov böyle bir gelişmenin ardından Geçici Hükümet'in gerekli adımları atacağını düşünürken, Kerenskiy olayları kendi lehine çevirip rakibini saf dışı bırakmanın yollarına odaklanmış durumdaydı. Öte yandan, Savinkov Fransız istihbaratından Eylül ayının başında Bolşevikler tarafından planlanan başka bir darbe girişimi olacağına dair güvenilir bir haber aldı.[63] Bu spesifik bilgi, Kerenskiy'in ekmeğine yağ sürdü. Gelen bilgiye göre, tam teşekküllü Bolşevik girişimi, Almanların Riga'dan Petrograd'a düzenleyeceği akın ile aynı zamana denk gelmekteydi. Kerenskiy kurnazca Savinkov'u Kornilov'a Bolşeviklerin kalkışacağı darbeyi haber vermesi için gönderdi; fakat esas niyeti darbe girişimi üzerinden General'i köşeye sıkıştırmaktı.

Savinkov yüksek olasılıkla Kerenskiy'in komplosundan habersiz şekilde General ve Başbakan arasındaki iletişimi sağladı; Kerenskiy'in planını görüşmek için Mogilyov'a, Kornilov'un yanına gitti. Kornilov kendi de başta benzer bir plan düşünmüş olduğundan Kerenskiy'in talepleri ilk bakışta memnun edici

61 Figes, *A People's Tragedy,* 449.

62 Chamberlin, *The Russian Revolution*, 201.

63 Pipes, *The Russian Revolutions,* 448.

görünmekteydi. Kerenskiy'in talepleri şu şekildeydi; (1) Planı engellenmeden uygulamaya sokabilmek adına, General, Memurlar Birliği'ni – bu gruptan bazı isimlerin girişimde parmağı olabilir şüphesi yüzünden – , Moskova'ya gönderecek; (2) Bu sebeplerden ötürü General, Stavka'ya bağlı siyasi bölümü lağvedecek; (3) *General ek olarak Petrograd'a bir süvari birliği gönderecek* – sözü edilen süvarilerin komutasının hükümette olması gerektiği bildirilmişti.[64] Ancak, Başbakan General'den özel olarak *Vahşi Bölük* dışında bir birliği göndermesini ve Krımov'u gönderilecek birliğin başına koymamasını istedi; görünüşe göre Kerenskiy adı geçen birliğin ve komutanın General'e kayıtsız şartsız sadık olduğunu düşünmekteydi. Ayrıca, üçüncü maddenin ayrı bir özelliği vardı; zira Kerenskiy'ye göre Kornilov, talep edilen, yani göndereceği birliğe hükümeti düşürme emri verebilirdi. Kerenskiy'in kendi sözleri durumu şöyle açıklamaktaydı:

> "Üçüncü Kolordu'nun General Krımov önderliğinde Petrograd'a ilerlediği haberi ortalığı karıştırdı. General Kornilov'un halka seslenişinde değindiği gibi benim 'kışkırtmam' sonucunda bir 'yanlış anlaşılma' mı olmuştu, yoksa önceden planlanmış bazı başka unsurlar mı söz konusuydu, söylemek güç. Fakat cevap vermemi kolaylaştıracak bazı noktalara değinebilirim… 24 Ağustos günü Savinkov, kendi ifadesine göre, üsten ayrılmadan önce General Kornilov'dan 'başlarına General Krımov'u koymadan süvarileri göndermesi ve birliğin oranın yerlisi olmayan askerlerden bir araya getirilmiş olması' yönünde onay almıştı."[65]

Kerenskiy sözlerini tamamlarken, Kornilov'un önceki sözlerini tutmadığını ve bir hain olduğunu öne sürmekteydi.

General Denikin'e Başkomutan tarafından 2 Eylül'de gönderilmiş mesaj göz önüne alınacak olursa, Kerenskiy'in planının işe yaradığı çıkarımı yapılabilir; "Güvenilir bir kaynaktan gelen bilgiye göre, Ağustos'un sonunda Bolşevikler ayaklanacak. O gün geldiğinde,

64 Ascher, 'The Kornilov Affair', 246. (İtalik vurgusu yazarlara ait).

65 Kerensky, *The Prelude to Bolshevism,* 148.

Krımov önderliğindeki Üçüncü Kolordu girişimi bastıracak ve Sovyetleri bitirecek."[66] Ancak aynı zamanda, Kerenskiy'in Üçüncü Kolordu'yu istemesinin tek nedeni General'den askeri manada bağımsız olmak istemesi değil; ek olarak kendisini darbe yapmaya kalkışmakla da suçlayabilmekti.[67] Üçüncü Kolordu Petrograd'a yol almaya başlaması ve eş zamanlı olarak merkezin dışında kalan tüm vilayetlerde sıkıyönetim ilan edilmesinin dışında taraflar, önceden hazırlanmış bir hareket planını yürürlüğe koyma konusunda anlaştılar. Buna göre Petrograd'da bulunan kilit bölgeler, iletişim noktaları, istasyonlar ve bakanlık binaları Bolşeviklerden korunacak ve kontrol altına alınacaktı. Sovyetlerin yukarıda sözü edilen organizasyonun yapısına dair yaydığı dedikoduların arasında, Kerenskiy'in kendi birliğinden 100 memur seçip plana öncülük etmesi daha sonrasında onu biraz zora soktu. Esas amacın iki bin kişilik bir orduyla darbe yapmaya kalkışmak şeklinde lanse edilmesi üzerine, Kerenskiy'in planı artık hazırdı.

Tarihçiler için sadece hatıralara bakarak ve tarihsel aktörlerin gözlemlerine dayanarak kesin çıkarımlarda bulunmak kolay değildir. Fakat Moskova'daki Devlet Konferansı'nı takip eden gelişmelerden yola çıkıldığında, Kornilov'un Savinkov aracılığıyla iletilen emirde hedefin aslında Bolşevikler değil de kendisi olduğunu görmeyerek, Kerenskiy'in tuzağına düştüğünü söylemek o kadar da zor değil. Mogilyov'daki görüşmelerin ardından Kornilov, Savinkov'a Kerenskiy'i anladığını, onun tüm hatalarına rağmen bir vatansever olduğunu bildiğini ve Rusya'nın kendisine ihtiyaç duyduğunu kabul ettiğini söylemişti. Komutanın talimatlarını içeren mesaj Krımov'a iletildi:

> "1. Bolşeviklerin harekete geçtiğine dair haber elinize ulaştığı an ivedilikle Petrograd'a gideceksiniz. Şehri işgal edip Bolşeviklere katılan Petrograd garnizonunu durdurup silahlarına el koyacaksınız ve Sovyetleri dağıtacaksınız.

66 Ascher, "The Kornilov Affair," 245.

67 Pipes, *The Russian Revolutions*, 449.

2.Görev tamamlandıktan sonra bir adet topçu birliğini Oranienbaum'a göndereceksiniz. Birlik hedefe ulaştıktan sonra Kronshtadt garnizonundan kaleyi silahsızlandırmasını ve anakaraya dönmelerini emredecek."[68]

Bu iki görev Kornilov'un aslında Kerenskiy'in talimatlarına uygun hareket ettiğini gösteriyor. Üçüncü Süvari Kolordusu, Kerenskiy'in ilk isteğine uygun olarak Petrograd'a gönderildi; ama Kronstad'ı silahsızlandırma talimatı hiçbir zaman yerine getirilmedi. Kornilov'un hareketlerinden esas niyetinin Geçici Hükümet'i Bolşeviklerden korumak istediği anlaşılıyordu. Kerenskiy'in emre itaatsizlik suçlamalarının aksine Kornilov'un kararları bambaşka bir tabloya işaret ediyor; zira Lukomski'ye yaptığı açıklamada Kornilov, "Üçüncü Süvari Kolordusu'nun başına Krımov'u koymanın -isyancılara gereğinden sert davranabileceği endişesiyle- hükümeti başta korkutabileceğini, ancak sonrasında ona minnettar kalacaklarını belirtmişti."[69]

Askerlerinin sadakatine olan kör inancı Kornilov'un yaptığı hatalar listesinde en üste yer alıyorsa, ikinci sırada gelen de Kerenskiy'in gönderdiği elçilere güvenmekti. Moskova Devlet Konferansı sonrasında yaşananlar gerçekten de bir "trajik hatalar komedisi"[70] olarak görülebilir, ve bu tragedyanın en gizemli aktörü de Şubat Devrimi sonrası Rus Ortodoks Kilisesi'nin Kutsal Sinodu'nun başına atanan Vladimir Nikolayeviç Lvov'dan başkası değildir. Siyasete bulaşmış bir çok sahte din adamı gibi yolsuzluklarıyla bilinen V.N. Lvov, Kerenskiy çemberinin içine sızan en gizemli ve art niyetli karakterlerinden bir tanesidir. Kornilov ile yaşanan gerilimi sözde yatıştırmak için, karşılığında bir talepte bulunmadan, Kerenskiy'ye arabuluculuk yapmayı teklif eden V.N. Lvov[71] toprak sahibi bir aileden gelen "aşırı hırslı ama

68 A.g.e.., 450.

69 A.g.e.., 450.

70 A.g.e.., 456.

71 V.N. Lvov St. Petersburg Üniversitesi'nde Felsefe okuduktan sonra Moskova Teoloji Semineri'ne kaydoldu ve arkasından keşiş olabilme hevesiyle maymun

bir o kadar da yeteneksiz"[72] bir keşişti. Kornilov'un Kerenskiy'e iletilmek üzere kendisine verdiği mesajların metni üzerinde yaptığı şüpheli değişiklikler gerçekten de art niyetli olduğunun ispatıdır.[73]

Kendini bir vatansever olarak tanıtan Lvov, Kerenskiy'e Geçici Hükümet'in hem sağ hem sol cenahın gözünde meşruiyetini yitirdiğini söylemişti. Başbakana verdiği tavsiyeler arasında Rusya'nın bekası için hazırladıkları planlara ılımlı grupları da dahil etmek bulunmaktaydı – Lvov'a göre Kadetler ve hatta daha ılımlı gruplar dahi çok önemliydi. Bununla birlikte, Kerenskiy Lvov'un fikirlerinden pek etkilenmese de onun kendi çıkarları bağlamında faydalı bir araç olabileceğini düşünmekteydi. Kerenskiy'in en yakınları arasında yer almamasına rağmen Lvov, şaşırtıcı şekilde Kornilov ile görüşmeleri tamamlamak üzere Mogilyov'a gönderildi. Bilinçli ya da bilinçsiz, Kerenskiy Lvov'u bir vekilden ziyade istihbarat ajanı olarak Mogilyov'a yollamıştı ve esas niyeti Lvov'un karargâhta hükümet aleyhinde bir plan veya dedikodu var mı diye soruşturmasıydı.[74]

Kornilov yönetime karşı kalkışılacak bir hareketi bastırmaya yönelik önerilerin dışındaki tüm seçenekleri ikinci plana atmışken Lvov, Kornilov'u dahi şaşırtan oldukça enteresan bir anlaşma teklifiyle geldi. "Kerenskiy aslında Kornilov ile doğrudan görüşmem yönünde bir direktif vermemişti" diye anlatan Lvov, devamında "fakat koşulları düşününce onun adına görüşmeleri ilerletebilirim, ne de olsa ikimiz de hükümetin gözden geçirilmesi

---

iştahlı çalışmalar yaptı. Sonunda siyasete atılmayı tercih etti. 17 Ekim Birliği'ne katıldı ve 3. ile 4. Duma'larda görev aldı. Savaş süresince İlerici Blok'ta bulundu. Sonrasında geniş çevresi sayesinde kendini, Temmuz 1917'de son verilene kadar sürdüreceği Birinci Geçici Hükümet'in Vekili pozisyonunda buldu. Bu pozisyonu kaybetmeyi kendine yediremedi ve Kerenskiy'e feci bir kin besledi. Karizmasından bahsedilse de, yakın çevresinde kendisi oldukça saf ve ciddiyetsiz olarak bilinirdi. Kaynak: A.g.e., 451.

72 A.g.e., 450.

73 Luckett, *The White Generals*, 73.

74 Pipes, *The Russian Revolutions*, 452.

fikrini destekliyoruz"[75] ifadelerini kullanmaktaydı. Lvov'un General'e ne önerdiği tam olarak bilinemese de, Kerenskiy'in titrini kullanarak Kornilov'un diktatörlüğe eğilimini ve Kerenskiy'in karşı devrim korkusunu manipüle ettiği açıkça görünmekteydi. Lvov, Kornilov'a Rusya'da nasıl daha sağlam bir hükümet kurulabileceğine dair görüşleri için üç olası çözümden hangisine daha yakın olduğunu sordu; "(1) Kornilov'un başında yer alacağı yeni bir hükümet; (2) Birinin Kornilov olacağı, toplamda üç ya da beş üyeden oluşacak, sınırsız güçle donatılmış bir konseyin yönetece̊i yeni bir hükümet; (3) Kornilov'un diktatör ve başkomutan sıfatlarıyla başında olacağı bir hükümet."[76] Lvov'un sözlerini, Kerenskiy'in ona diktatörce yetkiler vermeyi önerdiği şeklinde yorumlayan Kornilov, üçüncü seçeneği memnuniyetle kabul edeceği söyledi. Rus devrim tarihçisi Richard Pipes esrarengiz Lvov-Kornilov görüşmesi üzerine şu yorumu yapıyor: "Kornilov güce tapmıyordu…ve kendini devletin başında kim olursa olsun ondan yukarıda görmeyecekti; fakat esas sorumluluğu alması istenince, ki Lvov'un (ve yüksek ihtimalle aynı zamanda Başbakan'ın da) tahmin ettiği üzere, bu teklifi reddetmezdi."[77]

Mogilyov'da gerçekleştirilen görüşmelerin arkasından Lvov aceleyle Petrograd'daki Kış Sarayı'na gitti. Kerenskiy'e Kornilov'un tam olarak ne düşündüğünü ve mühim detayları aktarmadan, doğrudan Başkomutan'ın diktatörlüğü hedeflediğini aktardı. Kerenskiy, *Kornilov Hadisesi* hakkında yazdığı kitabında Lvov ile görüşmesini şöyle aktarıyor:

> "Başta güzel bir kahkaha attım ve 'benimle dalga geçme V.N., şakanın sırası değil olay hayli ciddi' dedim. Lvov'a böyle bir konuşmayı elimde kanıtları olmadan Geçici Hükümet'e aktaramayacağımı anlattım… Sonunda Kornilov'un söylediklerini yazıya dökmesini istedim… İşte Lvov'un yazdığı not:

75 A.g.e., 452.

76 Ascher, "The Kornilov Affair," 247.

77 Pipes, *The Russian Revolutions*, 453.

General Kornilov:

(1) Petrograd'da sıkıyönetim ilan edilmesini,

(2) Tüm askeri ve sivil otoritenin Başkomutan unvanıyla kendisine teslim edilmesini,

(3) Başbakan dahil bütün bakanların istifa etmesini ve geçici olarak yürütme erkinin Başkomutan tarafından kabine kuruluncaya dek Bakan Yardımcılarına aktarılmasını öneriyor.

Petrograd, 26 Ağustos 1917."[78]

Bu kusurlu bilgilendirmenin ardından Kerenskiy, General'in neden Savinkov yerine Lvov'u ulağı olarak atadığını düşünmedi ya da en yakın telgraf noktasına gidip Kornilov'a Lvov'u onun adına görüşmelerde bulunması için görevlendirip görevlendirmediğini sormadı. Fakat Kerenskiy, en azından generali arayıp Kornilov'un kurduğu komploya dair kanıt niteliğinde yanıtlar elde etti; "Sonradan söylediği üzere, umdu ki bu yanıltmacası sayesinde önünde ya Lvov'un ültimatomu ya da şaşkın tekzibi olacaktı."[79] İşte Başbakan ile Başkomutan arasındaki diyalogların Hughes Telgrafı'ndan tam dökümü:

Kerenskiy: "İyi günler, General! Vladimir Nikolayeviç Lvov ile Aleksandr Fedoroviç Kerenskiy sizinle konuşuyor. Sizden, Vladimir Nikolayeviç tarafından ilettiğiniz talimatlarda belirttiğiniz üzerine, Kerenskiy'in harekete geçmesini onaylamanızı rica ediyoruz."

Kornilov: "Nasılsınız, Aleksandr Fedoroviç? Nasılsınız Vladimir Nikolayeviç? Ülkenin ve ordunun içinde olduğu durumu genel hatlarıyla bildiğimi onaylıyorum; sözünü ettiğim bu çerçeveyi Vladimir Nikolayeviç'e sonrasında size de anlatmasını rica ederek dile getirdim. Bir kez daha söylemeliyim ki son birkaç ay içinde yaşananlar ile geçmiş de hesaba katılınca, en kısa zamanda kesin bir karar verilmesini zorunlu kılıyor."

78 Kerensky, *The Prelude to Bolshevism…*, 166.

79 A.g.e., 455.

Kerenskiy (Lvov'u taklit ederek): "Ben, Vladimir Nikolayeviç, benden büyük gizlilik içinde A.F.'ye iletmemi istediğiniz ve ekseriyetle kararlaştırması gereken hamleyi, kesin cevabınız için size soruyorum. Doğrudan sizden gelecek bir teyit olmadığı müddetçe, A.F. bana koşulsuz güvenmekte tereddüt ediyor."

Kornilov: "Evet, acil mesajımı A.F.'ye iletmeniz için sizi Mogilyov'a çağırmış olduğumu doğruluyorum."

Kerenskiy: "Ben, A.F., yanıtınızı, V.N. tarafından bana iletilen cümlelerin sizden geldiğini kanıtlar nitelikte buluyorum. Bugün buradan ayrılabilmem mümkün değil, ancak yarın olabilir. Savinkov'a ihtiyacınız olacak mı?"

Kornilov: "Boris Viktoroviç'in sizinle gelmesini acil olarak rica ediyorum. V.N. için ne söylediysem B.V. için de hepsi geçerli. Sizden gelişinizi yarından geç bir tarihe almamanızı tüm içtenliğimle diliyorum. İnanın bana içinde bulunduğumuz halden doğan sorumluluk beni bu dileğimde ısrarcı olmak durumunda bırakıyor."

Kerenskiy: "Dedikoduların öne sürdüğü olayların patlak vermesi halinde mi gelelim istersiniz, yoksa her halükarda mı?"

Kornilov: "Her halükarda."

Kerenskiy: "İyi günler. Yakında görüşeceğiz."

Kornilov: "İyi günler."[80]

Yazışmanın ardından Kerenskiy artık General'in niyetinin diktatörlükle iyice bağdaştığını ve Lvov'u sadece kendi adına konuşabilmesi için dillendirmesinin yanında aynı zamanda Lvov'un onunla ilgili beyanında kullandığı kelimelerin ne kadar isabetli olduğunu da öğrenmiş oldu.[81] Pipes'ın ifadesiyle Kerenskiy "hastalıklı hayal gücü" yüzünden Kornilov'un sözlerinden kendisini tutuklatacağı endişesine kapıldı.[82] Ancak, telgraf yazışmalarına

80 Kerensky, *The Prelude to Bolshevism,* 170.

81 Pipes, *The Russian Revolutions*, 456.

82 A.g.e.

bakıldığında Kerenskiy'in Kornilov'a esasen ne istediğini hiç sormadığı ve doğal olarak Kornilov'un da kendine tam olarak ne sorulduğu anlamadığı görülmekteydi. Başbakan'ın aşırı heyecanlı tavrı, dediklerinde anlamı karıştıracak bir bulanıklık yarattı; fakat bu durum Kornilov'u aslında bir tuzağa çekti ve Kerenskiy'e duymak istediklerini verdi.

Bu sırada Kornilov, Kerenskiy'in telgraf yoluyla aralarında geçen diyaloğu nasıl da yanlış yorumladığından bihaber şekilde, beklenen Bolşevik ayaklanmasını bastırmak için hazırlıklara başladı. Savikov'a "28 Ağustos günü gece yaklaştığında birlikler Petrograd etrafında konuşlanmış olacak. 29 Ağustos'tan itibaren geçerli olacak şekilde sıkıyönetim ilan edilmesini talep ediyorum"[83] diyerek yeni bir telgraf iletti. Bu telgraf sayesinde hükümet nezdinde Kornilov'un darbe girişiminde bulunacağı endişelerinin ortadan kalkmış olması gerekiyordu. Neticede "eğer general Üçüncü Kolordu'yu hükümeti devirmesi için göndermiş olsaydı, onlara önden uyarı niteliğinde telgraf çekmezdi; zaten astlarından birini de bu koşullarda bu göreve atamış olması da beklenmezdi."[84] Bu durumda Pipes'ın Kornilov mevzusundaki kafa karışıklığına dair sonradan da belirttiği üzere, akla bariz bir soru takılmaktaydı: "Nasıl oluyordu da Kornilov birliklerini gönderirken kendi sessizce üste oturuyordu?"[85]

Savinkov Mogilyov'a gönderdiği ültimatomda Kornilov'un komutayı derhal General Lukomski'ye devretmesini ve Lukomski'nin gelişini beklemeden Petrograd'a geçmesini emretti. Ancak Genelkurmay Başkanı General Lukomski'nin hızla iletti̇ği cevap olumsuzdu. Lukomski'nin 640 numaralı telgrafı Rusya siyasetinin ve devrim ile ordunun özenli bir analizi olmasının yanında aynı zamanda Kerenskiy'in yanı sıra Kornilov'un da yaşadığı kafa karışıklığını da gözler önüne sermekteydi:

83 *A.g.e.*, 457.

84 *A.g.e.*

85 *A.g.e.*

"Askeri mevzulardan biraz olsun anlayan herkes esasında, sorumsuz toplumsal örgütlerin iç politikaya müdahale etmesinin, devletin süregelen işlerine verdiği zararın farkındaydı. Hele ordunun gördüğü inanılmaz zararı düşünürsek iki-üç ay sonra geriye pek bir şey kalmayacağı açıktı. Bunun faturası da Rusya'nın korkunç sonuçlar doğuracak bir barış antlaşması imzalaması olurdu. Hükümet tedbirlerini hep eksik şekilde aldı. Sonucunda ne bir şeyler değişti ne acılar dindi ve devrim de, Rusya da kurtarılamadı. Aynı zamanda devrimin faydalarının korunabilmesi Rusya'nın kurtarılmasına bağlıydı ve bu yüzden atılması gereken ilk adım, hükümetin temellerini sağlamlaştırmak ve sivil cepheyi güçlendirmekti. General Kornilov uygulanması geciken birtakım taleplerde bulundu. Bu önerilerin hiçbirinde General Kornilov'un kişisel bir kazancı yoktu; memleketlerinin kurtuluşu için güçlü bir hükümet kurulmasını, devrimin yarattığı koşulları avantaja dönüştürmek isteyen ordunun ve toplumun sağ kanadı tarafından açıkça desteklenmekteydi.

General Kornilov'un sizin adınıza benzer teklifler yaptığı Savinkov ile Lvov'un gelişi, Kornilov'un sadece daha hızlı karar almasına neden oldu. Önerilerinize uyarak artık iptal edilemeyecek son emirleri verdi.

Bugün gönderdiğiniz telgraf, adınıza iletişime geçmiş Savinkov ile Lvov'un aktardığı talimatları değiştirdiğinizi gösteriyor. Memleketin iyiliğinden başka dileği olmayan vicdanım benden şimdi sizin onayınızla başlayanları durdurmanın imkansız olduğunu dememi zorunlu kılıyor. Bilin ki bunun sonu iç savaşa varacak, ordu dağılacak, utanç verici bir ayrı barış antlaşması imzalanacak ki bunlar yüzünden devrimden geriye hiçbir şey kalmamış olacak.

Rusya'nın çıkarlarını korumak için General Kornilov'la çalışmalısınız, onu azletmemelisiniz. General Kornilov azledilirse Rusya'nın başına gelecek felaketleri tarif edecek kelime bulamayız. Kişisel olarak ordu adına bir sorumluluk almayı ben reddediyorum. Kısa bir süre için dahi olsa General Kornilov'dan

komutayı devralmam mümkün değil ki bu senaryoda orduda çıkacak kargaşanın Rusya'yı yolun sonuna getireceği aşikar."[86]

Kerenskiy'in yapması gereken işi, yani ülkeyi trajik bir yanlış anlaşılmadan kaynaklanan çöküşten kurtarabiecek yageane adımı, Savinkov atmıştı. Savaş bakan vekili Savinkov Kornilov ile iletişim kurup Mogilyov'da Lvov ile aralarında geçen konuşmanın detaylarını öğrenmeye çalışmıştı. Savinkov'a cevaben, bütün eylemlerinin hükümetin talimatlarına uygun olduğunu belirten Kornilov, "başkomutanlıktan azledilmem kararının, ki bu benim için tamamen beklenmedik bir durumdur, Sovyet İşçi ve Askerlerin Vekilleri'nin baskısı altına alındığına derinden inanıyorum. Görevimi bırakmayacağımı açıkça beyan ederim" dedi.[87] İki kamp arasındaki anlaşmazlığı gidermek için çabalayan Savinkov, başkomutan Kornilov ile son bir uzlaşma çağrısı için Başbakan'ın ofisine gitti ancak bunun için vakit artık çok geçti. "Devrimin zaferlerine zıt bir siyasi düzen kurmayı hedefleyen gruplara karşı" ülkeyi savunmak için Kerenskiy imzasıyla çoktan bir basın bildirisi yayınlanmıştı.[88] Bu manifesto Ekim Devrimi arifesinde Kerenskiy'in ve Geçici Hükümet'in içine düştüğü vaziyeti anlayabilmemiz için önemli.

> 26 Ağustos'ta General Kornilov bana Duma üyesi Vladimir Nikolayevich Lvov'u gönderdi. Ülke idaresini kontrol etmek için yeni bir hükümet oluşturması amacıyla, Geçici Hükümet tarafından tüm sivil ve askeri otoritenin kendisine teslim edilmesini talep etti. Lvov'un bana ilettiği teklif, Kornilov ile gerçekleştirdiğimiz telgraf görüşmesinde kendisi tarafından da doğrulandı. Geçici Hükümete ve şahsıma yöneltilen bu talepler Rus halkının ve devrimin kazanımları ile çelişmektedir ve devletin içinde bulunduğu ağır şartlardan faydalanarak yeni bir otorite kurma arzusundan başka bir şey değildir. Geçici Hükümet, ülkemizin, özgürlüğün ve

86 Lukomsky, *Memoirs*, 319.

87 Pipes, *The Russion Revolutions*, 460.

88 A.g.e., 459

cumhuriyetçi düzenin kurtuluşu için, devletteki yüksek otoriteye ve vatandaşların devrim ile kazandıkları haklara karşı herhangi bir girişimde bulunma gayretinin önüne geçmeyi zorunlu kılmıştır. Bu vesileyle ivedilikle alınacak tedbirler şunlardır:

I. General Kornilov'un başkomutanlık makamını Kuzey Cephesi orduları komutanı General Klembovski'ye teslim etmesi ve General Klembovski'nin Pskov'da kaldığı süre boyunca geçici olarak Yüce Başkomutan sıfatını alması,

II. Petrograd kent merkezinde ve bölgesinde sıkıyönetim ilan edilmesi ve Sıkıyönetim Yasası'ndaki düzenlemelerin çevre bölgelere de genişletilmesi.

Ülkenin kurtuluşu için vazgeçilmez olan huzur ve düzeni korumaları için tüm vatandaşlara çağrı yapıyorum. Ordunun ve donanmanın tüm kademelerine, soğukkanlılık ve özveriyle ülkeyi dış düşmana karşı savunma görevini sürdürmeyi emrediyorum.

A.F. Kerenskiy 27 Ağustos 1917.[89]

Kerenskiy'in suçlamalarını okuyan Kornilov'un öfke ve nefretini tahmin etmek çok zor değil. Başbakanın hakaretamiz dilinden ziyade, Kornilov Kerenskiy'in onun vatansever yanına dokunmasına tepki gösteriyordu. Kerenskiy'in mektubunun yayınlanması aynı zamanda Geçici Hükümet ile geri dönülmez bir ayrılık noktasına gelindiğinin de işaretçisiydi. Kornilov, kendisine daha evvelden manevi destek vermis olan, ancak Kerenskiy'in mesajı sonrası ülkenin içine düştüğü durum sebebiyle ona katılmamış olan tüm komutanlara karşı bir mesaj iletti. Kornilov'un bildirisi Kerenskiy'in manifestosuyla aynı gün kısa bir süre sonra yayımlandı:

"Başbakan'ın telgrafının ilk kısmı baştan sona yalandır. Vekil Vladimir Lvov'u Geçici Hükümet'e gönderen ben değildim, o bana Başbakan'ın elçisi olarak geldi. Vekil Aleksis Aladin buna şahittir. Böylelikle VATANIN kaderini tehlikeye atan büyük bir komplo gerçekleştirildi.

89 Kerensky, *The Prelude to Bolshevism*, 217.

Rus halkı! Bizim büyük ülkemiz ölüyor. Son saatimiz yaklaşıyor. Öne saflara çıkmak zorunda kaldığım için, ben, General Kornilov, Sovyetlerin Bolşevik çoğunluğunun baskısı altında, Geçici hükümetin, Alman askerlerinin Riga kıyısına iniş yaptığı sırada Alman Genelkurmayının planlarıyla tam bir uyum içinde hareket ettiğini ilan ediyorum. Bu durum orduyu öldürüyor ve ülkenin temellerini sarsıyor.

Ben, bir Kazak köylüsünün oğlu General Kornilov, Büyük Rusya'nın korunması dışında, kendim için hiçbir şey istemediğimi herkese ilan ederim. Ve halkı, düşmana karşı kazanılacak zafer aracılığıyla, kendi kaderini belirleyecek ve yeni devlet yaşamının düzenini seçeceği Kurucu Meclis'e taşımaya yemin ediyorum.

Rus halkı, ülkenizin hayatı sizin elinizde!

General Lavr Kornilov 27 Ağustos.[90]

Bildiri, Kerenskiy'in suçlamalarının Kornilov'u isyana sürüklediğini ve Kerenskiy'in uyuşmazlığı gidermek yerine şiddetlendirdiğini gösteriyordu. Yine de, Kornilov'un kurtuluş çağrısı, pek çoğu daha birkaç gün önce Moskova Konferansı'nda açıkladığı programa bağlılık yemini eden generallerden, muhafazakâr ve liberal çevrelerden hatırı sayılır bir destek alamadı. Krizin arka planının Kerenskiy tarafından bariz bir şekilde çarpıtılması da, generallerin Kornilov kampını terk etmesine sebep olmuştur. Verilen emirler doğrultusunda başkente doğru ilerleyen Krımov ve askerleri bile, Kerenskiy'den gelen aşağıdaki mesaj sonrası durdular. 29 Ağustos'ta Kerenskiy, Krımov'a yeni emirleri iletti: "Petrograd'da sükûnet hâkim. Hiçbir karışıklık beklenmiyor. Sizin kuvvetlerinize ihtiyaç yok. Geçici Hükümet size, görevden alınan başkomutanın emrettiği Petrograd'a olan ilerleyişinizi durdurmanızı ve kuvvetlerinizi Petrograd'a değil operasyonel varış yeri olan Narva'ya yönlendirmenizi emrediyor."[91]

90 A.g.e., 216.

91 Kerenskiy aktaran: Pipes, *The Russian Revolutions*, 461.

Petrograd bir darbe girişimine karşı savumasız durumda olmasına rağmen Kornilov Hadisesi sırasında tek bir damla kan dökülmedi. Olayları gözlemleyen Kuzey Cephesi kumandanı Mihail Bonç-Bruyeviç daha sonra şöyle yazdı:

> "Kornilov isyanının başarılı olmasını beklemiyordum; aksine, bunun başarısız olacağından kesinlikle emindim. Kornilov'un sadece bir avuç subaya güvenerek bu işe kalkıştığının çok iyi farkındaydım, çünkü askerlerden pek fazla bir destek beklemiyordu. Devrimci Rusya'yı uzun bir atalet sonrası demoralize edilmiş iki-üç bölük süvarinin yardımı ile fethetme ihtimaline inanmak için Kornilov gibi aptal ve kuş beyinli olunmalıydı."[92]

General Krımov Petrograd'a ulaştığında III. Aleksandr'ın çalışma odasında Kerenskiy ile bir araya geldi. Krımov Kerenskiy'e tek amacının Geçici Hükümetin uyarıları doğrultusunda başkent sokaklarına dökülecek Bolşevikleri bastırmak olduğunu açıkladı. İkili arasında yaşanan ateşli tartışmalar sonrasında Kerenskiy Krımov'un askeri mahkemede yargılanacağını belirtti. Morali bozulan Krımov bir arkadaşının evine gidip Rusya'nın kurtuluşunun mümkün olmadığını itiraf ettikten sonra kalbine sıktığı tek kurşunla intihar etti. Ertesi gün, 93 Harbi gazilerinden Mihail Alekseyev Stavka Genel Kurmay Başkanı olarak, "Haziran ayında Kerenskiy tarafından aşağılayıcı bir şekilde alındığı görevine" dönerek idareyi almayı kabul etti.[93] Alekseyev, Kornilov'u (kişisel korumalarını tutmasına izin verilerek) Bykhov Kalesi'nde ev hapsine aldı. Zaten Alekseyev ve Kornilov birbirlerinden pek hazzetmiyorlardı. Alekseyev, Kornilov'u 1915'te Galiçya cephesinde Rus ordusunun yenilgisine yol açmış bir asker olarak görüyor, Kornilov ise Alekseyev'i pasif bir masabaşı kurmayı olarak değerlendiriyordu. Fakat Alekseyev eski görevine yeniden atandıktan sonra yalnızca bir hafta dayanbildi ve şu açıklamayla istifa

92 Mikhail D. Bonch-Bruyevich, *From Tsarist General to Red Army Commander* (Moscow: Progress Publishers, 1966), 150.

93 Moynahan, *Comrades*, 245.

etti: "Bir dehşetle ifade edebilirim ki ordumuz yok... Bu böyle devam edemez... Kornilov ve onunla birlikte tutuklananlar maceracı değiller; Bunlar ülkelerini içtenlikle seven insanlar."[94]

Kornilov meselesi birkaç gün içinde kontrol edilmesine rağmen, karşı-devrime yönelik panik ve Geçici Hükümet'e karşı şüphelerin büyümesi, Bolşeviklerin elini güçlendirmişti. Lenin, olayların sıcak günlerinden birinde yoldaşlarına şunları söyledi: "Savaşacağız, Kornilov'a karşı savaşıyoruz, Kerenskiy'in birliklerinin yaptığı gibi, ama biz Kerenskiy'i desteklemiyoruz. Aksine, onun zayıflığını ifşa ediyoruz. Şu anda Kerenskiy'i devirmeyeceğiz, ona karşı farklı bir mücadele yöntemi benimseyeceğiz, yani insanlara Kerenskiy'in *zayıflığını ve kararsızlığını* göstereceğiz."[95] "Kerenskiy şimdi tamamen Bolşeviklerin eline düşmüştü" diye yazdı Zinaida Gippius, "Balo bitti. Henüz başlarını çıkarmadılar. Oturuyorlar. Fakat yarın, elbette, ayaklarının üzerinde doğrulacaklar."[96]

Bu bölümde tartışıldığı gibi, tarihçilerin bir kısmı Kornilov tarafından gerçekleştirilen bir darbe komplosuna değil, Kerenskiy'in provokatörlüğünü yaptığı bir karışıklığa inanıyor. Farklı bir grup tarihçi ise, Kornilov'un kendinden menkul ve sonunda Geçici Hükümet'e zarar veren bir karşı devrimci olduğunu savunuyor.[97] Örneğin Richard Pipes, Kornilov isyanının, Kerenskiy'in ordunun büyük olasılıkla karşı devrimci bir Napolyon yaratacağına dair inancından kaynaklandığını ileri sürüyor. E. H. Carr tam tersine, Batı yanlısı Bolşevik bir duruşla Kerenskiy'in Kornilov isyanından gelen askeri darbe korkusunu haklı çıkarmaya çalışıyor. Orlando Figes ise Kornilov'un bir darbe planlamaktan çok uzak olduğunu ve iddia edilen isyanın "Rus Devrimi'nin kalıcı bir miti" olduğunu ileri sürüyor. Aralarındaki

94 Alekseyev, Aktaran: Moynahan, *Comrades*, 245.

95 Lenin, Aktaran: Ascher, "The Kornilov Affair," 250.

96 Gippius, Aktaran: Moynahan, *Comrades*, 247.

97 John Bushnell, "Book Review of George Katkov's Russia 1917," *Military Affairs* cilt. 46, No.1 (February 1982), 51.

yorum farklılıklarına rağmen Rus Devrimi üzerine çalışan pek çok tarihçi Kornilov Hadisesinin Lenin için bir katalizör vazifesi gördüğü konusunda hemfikir.[98]

Yıllar sonra Kerenskiy yurtdışındaki sürgün hayatında yazdığı *Özgürlüğün Çarmıha Gerilişi* adlı kitabında benzer düşünceler paylaşmıştı: "1917 sonbaharında, Rusya'daki en önemli soru şuydu: Demokrasi mi, Diktatörlük mü? Lenin, Rus halkının Avrupalı olmayışı yüzünden iktidara gelmiş değildir, tam tersine, kitlelerin psikolojisini Avrupa çapında da aynı ölçüde etkilemiş olan Büyük Savaşın doğrudan sonucudur."[99] Dolayısıyla, Rus tarih literatüründe kabul gören yaklaşım, Kornilov hadisesi sonrası hükümette ve orduda yaşanan çözülmenin Lenin'i devrimin ana akımına geri getirdiği yönündedir. Finlandiya'da Petrograd basınını takip eden Lenin bile, Bolşevik merkez komitesine yazdığı bir mektupta Eylül ayının başında gerçekleşen olayların kendisi için nasıl süpriz olduğunu itiraf etmişti: "Kornilov ayaklanmasının böyle bir anda ve vaziyette gerçekleşmesi oldukça beklenmedik bir durumdur."[100]

Abraham Ascher'ın ifadesiyle, "Kornilov isyanı aslında Kornilov ve Kerenskiy arasındaki bir güç denemesi gibi görünse de, bu çatışmanın kazananı Lenin'di."[101] Kornilov Olayı'nın ardından yaşanan krizin etkisiyle, Bolşevikler "inatla ve ara vermeden" çalıştılar.[102] 15 Eylül 1917'de Louis de Robien anılarında şöyle yazmıştı: "Kornilov ve Kerenskiy arasındaki anlaşmazlık kısa zamanda arka plana itilecektir. Çünkü Geçici hükümet ile kapasitesinin yeni farkına varan ve tüm otoriteye karşı isyan çıkarmak için yoldaşlarını yönlendiren Sovyetler arasında çok daha tehlikeli bir mücadelenin hazırlığı var."[103]

98 Norman Saul, "Lenin's decision to seize power: The Influence of Events in Finland," *Soviet Studies*, 24: 4, (April 1973), 491 – 505.

99 Alexander Kerensky, *The Crucifixion of Liberty* (London: Arthur Barker Ltd., 1934), 358.

100 "V tsentral'nyi komitet RSDRP," Lenin, a.g.e. cilt. 34, 119.

101 Ascher, "The Kornilov Affair," 250.

102 Moynahan, *Comrades*, 248.

103 Robien, *The Diary of A Diplomat in Russia,* 112.

Ayrıca, Kornilov Hadisesinin ardından en belirgin çözülme Rus ordusunda yaşanmıştı. Kornilov ve Kerenskiy'in karşılıklı suçlamaları, ordu için kafa karıştırıcı ve moral bozucu oldu. Askerlerin Bolşevik propagandasına duyarlılığı artmış, subayların keyfi linçlerini de içeren çeşitli krizlere sebebiyet vermişti.[104] Üstelik Bolşevik gazeteler bu cinayetlerin örneklerini yayımlıyorlardı. Örneğin, 2 Eylül 1917 tarihinde *İzvestiya* şöyle yazdı: "Kornilov'u destekleme suçlamasıyla daha önce tutuklanan üç general ve bir albay, kalabalık tarafından askeri karakoldan sürüklenerek çıkarıldı, köprüden aılarak öldürüldü."[105] Eylül boyunca çeşitli sosyalist gruplar arasında farklı bir uyum oluşmuştu; Menşevikler yavaş yavaş hükümet kadrolarıyla ve vasıflı işçiler de sendikalarla sınırlanmışlardı; Sosyalist-Devrimciler ise "daha önce olduklarından daha az bir köylü partisi" haline geliyorlardı.[106] Benzer şekilde, Rus Devrimi ile ilgili kişisel kayıtlarında, Sukhanov şöyle yazdı:

> "Kornilov isyanından bile önce, Riga'nın düşüşü öncesinde ve Moskova Konferansı'ndan sonra, bütün burjuva basını, Bolşeviklerin yaklaşmakta olan "gösterileri" ile ilgili "güvenilir raporlara" dayalı olarak Bolşevik tehlikesine ilişkin alarm zillerini çalmaya başlamıştı. Ancak Kornilov olayı, Sovyetlerin ve işçi köylü kitlelerinin Bolşevikleşmesini hızlandırmakla kalmadı, aynı zamanda Lenin'in Sovyet muhaliflerinin mevcut politikalarına keskin bir biçimde yansıdı. Merkez Yürütme Komitesi'nde hüküm süren Menşevikler ve Sovyet Ruslar, daha önce olduğu gibi Bolşevizm'e uzaktı; ama onlar da pozisyonlarını değiştirip yönlerini Sol'a çevirdi."[107]

104 George Katkov, *Russia:1917 The Kornilov Affair* (New York: Longman Inc., 1980) 122

105 "Article Printed in *Izvestia* on September 2, 1917," Browder and Kerensky, *The Russian Provisional Government 1917*, Belge 1309.

106 A.g.e., 247.

107 Sukhanov, *The Russian Revolution...*, 523.

Öte yandan Bolşevikler, son olaylarla sarsılmış toplumun büyük kısmını kontrol etmeye başladılar. Nüfusun büyük çoğunluğu, yani işçiler, askerler ve kurulan Şubat düzeninin çökmesinden kaybedecek bir şeyi olmayan hemen herkes Bolşeviklere katıldı.[108] Örneğin, Kornilovistler ve Sovyetler arasındaki gerilimin zirve yaptığı günlerde, Petrograd Sovyeti, 115'e karşı 279 oyla, Rusya'nın bir cumhuriyet ilan edilmesi, hükümetin tamamen sosyalistlerden oluşması, arazinin köylü Sovyetlere verilmesi, işçilerin sanayiyi kontrol etmesi, gizli barış anlaşmalarının yürürlükten kaldırılması ve barışın bir an önce sağlanması gerektiğini söyleyen, kısacası bütün Bolşevik programını içeren bir kararı kabul etti.[109]

Troçki Petrograd Sovyetinin başkanı oldu; daha sonra otobiyografisinde "Başkanlığı teslim ederken, Tsereteli bana otoritemizi nasıl koruyabileceğimizi sordu. Tahminler bize en çok üç ay verdiler. Ancak yanılmışlardı. Otoriteye doğru sağlam adımlar atıyorduk" şeklinde yazdı.[110] Bu, görünürdeki ilk Bolşevik zaferiydi ve Lenin'in yoldaşlarına Kerenskiy'e karşı her türlü baskının oluşturulması için yaptığı çağrı sonrası, Kerenskiy'in daha da fazla taviz vermesine yolaçtı. Rusya'da, en küçük ilçeden büyük şehirlere kadar çok yönlü bir Bolşevikleşme yaşanıyordu; 18 Eylül'de Sovyet Moskova, başkan olarak Bolşevik Nogin'i seçti. Lenin, 27 Eylül'de şunları yazdı:

> "Birinin gözlerini kasten kapatmadan, Kornilov olayından sonra Kerenskiy hükümetinin her şeyi olduğu gibi bırakmasının, aslında Kornilov olayını geri getirdiğini görmemesi mümkün

108 **Moskova'daki Yerel Seçimler**

Parti	Haziran 1917	Eylül 1917	Değişim
Sovyet Ruslar	58.9	14.7	-44.2
Menşevikler	12.2	4.2	-8.0
Bolşevikler	11.7	49.5	+37.8
Kadetler	17.2	31.5	+14.3

Kaynak: Pipes, *The Russian Revolutions ...*, 466

109 Moorehead, *The Russian Revolution...*, 247.

110 Lev Trocki, Hayatım (Istanbul: Yazin Yayincilik, 1999), 343.

değil. Alekseyev'in atanması, Klembovskys, Gagarins, Bagrations ve Kornilov'un diğer adamları ile barışılması ve Kornilov ve Kaledin'e karşı muamelesindeki hoşgörü, Kerenskiy'in aslında Kornilov olayını geri getirdiğini açıkça kanıtlıyor. Bir orta yol yok. Tecrübeler bunu göstermiştir. Ya tüm güç Sovyetlere gider ve ordu tamamen demokratik hale getirilir ya da başka bir Kornilov olayı meydana gelir".[111]

Kornilov Olayı'nı takip eden hızlı Bolşevikleşmeye tanıklık eden Menşevikler ve Sovyet Ruslar, hükümeti canlandırma ve büyüyen devrim dalgasını zapt etmeye yönelik son bir girişimde bulundular; Sosyalist parti gruplarını, *zemstvo*ları, sanayicileri ve asker temsilcilerini Eylül ayı ortalarında bir Büyük Rusya Demokratik Konferansı'nda toplamaya karar verdiler. Bolşeviklerin Merkez Komitesi, Troçki'nin Demokratik Konferansı ve Parlamentoyu boykot etmeyi önerdiği bir parti konferansını topladı. Troçki'nin önerisi, Kamenev ve Ryazanov liderliğindeki bazı delegeler tarafından yoğun bir muhalefetle karşılanırken, Lenin'in liderliğinde bulunan geri kalan delegeler tarafından kabul gördü.[112]

Troçki'nin önerisiyle ilgili iki muhalif kampa bölünen Bolşevik Merkez Komitesi meseleyi konferansın kararına sundu. Aslında bütün mesele, partinin geleneksel ideolojisinin tutarlılığıyla daha ilişkiliydi; Troçki'nin ifadesiyle, "tartışmanın özü, partinin görevlerini bir burjuva cumhuriyetinin gelişimine göre mi ayarlayacağı yoksa kendine gücü ele geçirme hedefini mi koyacağı ile ilgiliydi. Gerçekten de, bu tartışma Nisan ayındaki anlaşmazlıkları yeniden canlandırdı ve Ekim ayındaki olayları başlattı".[113] Parti, konferansı boykot önerisini 50'ye karşı 77 oyla reddetti. Ryazanov, Bolşevik temsilcilerinin "bu yeni tavizcilik

111 Lenin, *Lenin's Collected Works: Volume 25* (Moscow: Progress Publishers, 1964), 370.

112 Leon Trotsky, The History Of The Russian Revolution (London: Pluto Press, 1985), 842.

113 A.g.e., 841.

ortamında burjuvaziyle yeni bir koalisyon kurma girişimlerini açığa çıkarmak" niyetiyle Demokrat Konferans'a gönderileceğini duyurdu.[114] Ryazanov'un duyurusuna cevaben Lenin şöyle yazdı:

> "Parlamentoyu boykot etmeliyiz. İşçiler, askerler ve köylü milletvekilleri sovyetlerine girmeli, sendikalara girmeli. Kitlelere açılmalıyız. Onları mücadeleye çağırmalıyız. Onlara doğru ve net bir hedef sunmalıyız: Sahte Parlamentosuyla birlikte Bonapartist Kerenskiy çetesini kovmak. Menşevikler ve Sosyalist Devrimciler, Kornilov olaylarından sonra bile uzlaşma teklifimizi kabul etmediler. Onlara karşı acımasız mücadele! Bütün devrimci örgütlerden onları acımasızca kovmak! Troçki boykotu destekledi. Bravo, Yoldaş Troçki! Demokratik Konferansa katılan Bolşevik grup yenilgiye uğradı. Yaşasın boykot!"[115]

Gerçekten de, konferans en başından beri bir fiyaskoydu; Sukhanov'un sözleriyle, "Devam etmekte olan bu konferans işe yaramaz, yorucu bir iştir: Bir Koalisyona mı, yoksa tamamen demokratik bir Hükümete mi sahip olmamız gerektiğine dair bir tartışma. Temmuz ayı sonrasına, Kornilov öncesi duruma geri döndük. Burjuvazinin resmi diktatörlüğünü bir kez daha teyit eden bir dördüncü sorumsuzluk Koalisyonu yeniden canlandırıldı, bütün durum daha öncekinden daha saçma ve dayanılmazdı. Devlet gücü ve devlet yoktu."[116] Konferansın tek kayda değer sonucu, Kurucu Meclis seçimleri beklenirken tarafların Parlamento Öncesi[117] adı altında geçici bir meclis organı kurulması konusunda bir uzlaşmaya varmaları ve bu yeni siyasi organ için açılış tarihinin 20 Ekim olarak sabitlenmesiydi.[118] Konferansı boykot

114 A.g.e., 842.

115 A.g.e., 843.

116 Sukhanov, *The Russian Revolution...*, 527.

117 İşçiler Parlamento Öncesi (*Predparlament*) tabiriyle hamam öncesi (*Predbannik)* diyerek dalga geçiyordu.
Kaynak: SBKP, *Sovyetler Birligi Komunist Partisi Tarihi...*, 243.

118 Moorehead, *The Russian Revolution,* 252.

etme konusundaki ilk Bolşevik tartışmalarına rağmen, Troçki daha sonra bir acil durum bildirisi yapmak için izin istedi ve kendisine on dakika konuşma süresi verildi. Konuşmasında Troçki, şunları söyledi:

> "Her şeyden önce, varlıklı sınıflar açıkça, devrimi ve Kurucu Meclisi boğacağı beklenen açlığın sıska ellerine doğru bir rotaya yönlendiriyorlar. Dış politikaları da daha az suçlu değil. Kırk ay savaştan sonra sermaye ölümcül tehlikeyle tehdit edildi. Buna cevaben, hükümetin Moskova'ya devri için bir plan ileri sürülmüştür. Devrimci sermayeyi Alman birliklerine teslim etme fikri, burjuva sınıfları arasında en ufak bir öfke uyandırmıyor. Aksine, karşı-devrimci komplolarında onlara yardım etmesi beklenen genel politikada doğal bir bağ olarak kabul edildi... Biz, Sosyal-Demokrat partinin Bolşevik fraksiyonu, ulusal ihanet hükümetiyle hiçbir ortak noktamız olmadığını ilan ederiz... Ona, tek bir gün bile doğrudan ya da dolaylı olarak kalkan olmayı reddediyoruz... Petrograd tehlikede, devrim tehlikede, ulus tehlikede. Hükümet bu tehlikeyi derinleştiriyor... Kendini ve ülkeyi sadece ulus kurtarabilir... Kurucu Meclis çok yaşa".[119]

Troçki'nin mesajı çok önemlidir, çünkü bu mesaj sadece sosyalist partileri bölmekle kalmadı, aynı zamanda Bolşeviklerin koltuklarından kalkmalarına ve konferanstan çıkmalarına neden oldu. Bu anlamda, Troçki'nin konuşması yaklaşan devrimin bir deklarasyonu olarak düşünülebilir; Bolşeviklerin parlamento ve konferanslarla artık hiçbir ilgisi olmayacaktı.

Kısacası, Kornilov olayından önce düzenli bir ordu kurmak için zaman kazanmaya çalışan Bolşevikler, Temmuz'da ellerinden kaçırdıkları iktidarı ele geçirmenin yollarını aradılar. Yukarıda da ele alındığı üzere, Kornilov'u bastırmak için Kerenskiy, Menşeviklerin teklifi üzerine "Karşı Devrimle Mücadele Komitesi'nin" kurulmasını onaylayan Sovyet'ten yardım istedi. Bununla

119 Trotsky, Aktaran: Moorehead, *The Russian Revolution,* .253.

birlikte, Bolşevik Askeri Örgütü, Sovyet'in yardım isteyebileceği tek silahlı kuvvet olduğu için, Bolşevik güçler Sovyet askeri birliği olarak yerleştirildi. Sukhanov'un sözleriyle Lenin ve Zinovyev,[120] "boş zamanlarından yararlanarak, mevcut programlarını ve bitmiş bir Jakobenizm ve bir genel bir sınır dışı programından oluşan taktiklerini proleter Avrupa'ya bir örnek olarak derinleştirmeye başladılar."[121] Bu amaçla 30 Eylül'de Lenin, Finlandiya'da gizlendiği yerden bir mesaj yazdı ve Merkez Komitesine iktidarı ele geçirme çağrısında bulundu. Lenin'in sözleriyle:

> "Kriz burada… Ertelemek suçtur… Sadece Rusya değil, tüm Avrupa devrimin kenarındaydı. Üç yerden saldırmaları gerekiyor: Petrograd, Moskova ve Baltık Filosu. Kış Sarayı'na saldırı, Neva Nehri boyunca köprüleri kontrol altına almak ve Başkenti iç bölgelerden tecrit etmek için planları olmalı. Merkez Komitesi neden harekete geçmiyor? Partinin ŞİMDİ gücü olduğunu ve Kasım ayındaki Sovyet Büyük Rusya Kongresi'ni beklemenin hiçbir anlamı olmadığını göremiyorlar mı?"[122]

Sonuç

Romanov Monarşisi'nin son yılları üzerine incelemeler yapan yirminci asrın önemli tarihçilerinin odaklandığı temel soru; Büyük Savaş öncesinde ve esnasında Rus imparatorluk politikasının Avrupa'ya karşı nasıl olduğu yahut bu konuda liberal, sosyalist ve muhafazakâr gruplar arasında ideolojik bir çatışmanın, eğer varsa, ne ölçüde olduğuydu. Tarihçilerin büyük bir bölümü Şubat 1917'ye kadar Rus dış politikasının, iç krizlerin çözümü için ideolojik model denemelerinden ziyade, geleneksel iktidar kaygılarıyla hareket ettiği kanısındaydı. Örneğin Michael

120 Grigory Yevseyevich Zinoviev, 1917 Ekiminden önce Lenin ile yakın işbirliği içinde çalışan bir devrimciydi. Stalin tarafından ortadan kaldırılmasına kadar Komünist Parti içinde merkezi bir figür haline geldi.

121 Sukhanov, *The Russian Revolution,* 525.

122 Lenin, Aktaran: Moorehead, *The Russian Revolution,* 250.

Karpovich gibi eski kuşak tarihçilere göre, Ağustos 1914'te Rusya kendini Avusturya ve Almanya ile savaş halinde bulduğu zaman, tüm iç sorunlarına ve sosyal memnuniyetsizliklere rağmen üç aşağı beş yukarı iş görür bir parlamentoya sahipti ve Avrupa'da Alman hakimiyetine doğru giden yolda emperyal bir sorumlulukla hareket etmişti.

Bugün ise tarih literatürüne katkı sağlayan araştırmacıların büyük bir bölümü 1917'deki devrimci hareketlerin arkasındaki asıl itici gücün Çarlık otokrasisine karşı halkı özgürleştirmek amacıyla teşkilatlanmış muhalefet olduğunu iddia ediyor ve bunun da esas itibarıyla Büyük Savaş'ın bir ürünü olduğuna inanıyor. Gerçekten de, Rus Monarşisinin son yıllarındaki istikrarsızlık ve kitlelerin derin memnuniyetsizliği Birinci Dünya Savaşı felaketinin yaktığı ateşe bolca yakıt sağlamıştır. Büyük Savaş'ın olağandışı koşulları – şehirlerdeki gıda kıtlığı, ordunun çöküşü ve cesaretinin kırılması gibi – Romanov Hanedanlığının 1917 Şubat'ındaki ayaklanmayı bastırmasını engellemiştir.

Ekim 1917'de yaşanan hadiseyle ilgili tarihsel aktörler, eski kuşak tarihçiler ve onların öğrencileri arasındaki anlaşmazlıklar ister istemez Fernand Braudel'in "tarih kendi zamanının çocuğudur" aforizmasını akla getiriyor. Sanat ve beşeri bilimler alanında yer alan herhangi bir disiplinde olduğu gibi, tarih incelemelerinin de değişen mevsimleri vardır ve buna uygun rüzgârlar eser. Bu iddia bir adım daha ileri götürülebilir ve Rus tarihçiliğinin, Ron Suny'nin renkli benzetmesiyle, diğer günlük mesleklerden, mesela "tuhafiyecilik işinden" (haberdashery) pek farklı olmadığı söylenebilir. Söz konusu devir değişimlerinin veya yeni modaların ve akımların düz bir çizgi üzerinde mi ilerledikleri yoksa dairesel bir kalıp mı takip ettikleri başka bir epistemolojik tartışma konusudur ve bu kitapta ele alan meselenin sınırları dışındadır. Fakat Braudel gibi tarih ilmine yahut sanatına "varoluşu ve değişimleri içinde somut toplumsal koşullara bağımlı olmaya hiç ara vermemiş," kesintisiz bir süreç olarak yaklaşırsak, Rusya'da

devrim sürecinin (1905-1917) yirminci asrın değişik dönemlerinde ne kadar da farklı biçimlerde incelendiğini idrak ederiz.

Bir miktar genellemeye kaçsa da en azından şu tespit yapılabilir; 1917 Ekim Devrimi'nin hemen sonrasında inşa edilmeye başlayan Rus ihtilal tarihi literatürü Sovyetler Birliği'nin "tarih olduğu" 1991 yılına kadar ateşli tartışmaları içinde barındırmış ve bu tartışmalar esas itibariyle "Ekim'in meşruiyeti" meselesi üzerine odaklanmıştı. Farklı bir ifadeyle, Bolşeviklerin iktidara gelişi bir darbe mi (*perevorot*) mi yoksa beklenilen bir hadise miydi (*zakonomernost*)? Büyük ölçüde, Sovyet resmi tarihçiliğiyle mücadelenin bir sonucu olarak Anglofon literatürde Bolşevik iktidarının meşruiyeti eleştirilmiş ve Birinci Dünya Savaşı arifesindeki Rus İmparatorluğu'nun tüm problemlerine rağmen iyi kötü işleyen bir anayasal sisteme sahip olacağı savunulmuştu. Michael Karpovich ve öğrencilerinin iddia ettiği bu görüşe karşı çıkan ve "karamsarlar" olarak adlandırılan diğer bir grup tarihçi ise (Leopold Haimson'un başı çektiği) Romanov monarşisinin şu ya da bu şekilde çözüleceğini ve devrimin kaçınılmaz (yahut *beklenilen*) bir hadise olduğunu yazdılar. Soğuk Savaş'ın sonuna gelindiğinde ise, Sheila Fitzpatrick ve Richard Pipes gibi farklı ideolojik arka planları olan yazarlar bile artık Ekim Devrimi'nin Rusya'da çok daha uzun yıllara yayılmış tek bir devrim sürecinin parçası olduğunu savunuyorlardı. Kimilerine göre 1917 Ekim ayında yaşananlar 1890 Kıtlık Kriziyle başlayan Rus Devrimi'nin son perdesi (Orlando Figes), kimilerine göre ise Stalin'in 1930'lu yıllarda bitireceği bir sürecin ilk perdesiydi (Sheila Fitzpatrick). Bu kitapta kabul edilen biçimiyle, Ekim hadisesi 1905 Rus Devrimi'nden başlayan ve İç Savaş'ın bittiği 1921-22 yılına kadar uzanan bir sürecin dönemeciydi (Leopold Haimson, Peter Holquist ve diğerleri). Soğuk Savaş biterken, devrim süreci üzerine tartışmalar süredursun, tarihçiler arasında oluşan konsensüs Peter Holquist'in de ifadesiyle "Evet! Bir Devrim olarak Ekim Devrimi" olarak özetlenebilir.

Tıpkı bizden önceki tarihçileri meşgul ettiği gibi, Rus ihtilalini algılayış biçimimizin 21. yüzyılın kalan kısmında nasıl şekilleneceği sorusu yüzüncü yılında Ekim Devrimi'ni idrak etmeye çalıştığımız sempozyumların en popüler tartışmalarının başında geliyor. Rusya araştırmaları alanının çatı kuruluşu olan ASEEES'in (Association for Slavic, East European and Eurasian Studies) geçtiğimiz yıllarda düzenlediği kurultaylarında (2015 Philadelphia, 2016 Washington DC ve 2017 Chicago) giderek artan sayıda tebliğin Rusya'nın ihtilal yılları üzerine yeni perspektifleri masaya yatırdığı görülüyor. Bu panellerde devrimin gelişim sürecinden ziyade, dünya konjonktüründe nereye tekabül ettiği tartışılıyor. İşte tam da bu noktada tarihsel aktörler ile tarihçiler arasındaki farklılıklar bir kez daha netlik kazanıyor. Bu kitapta ele alınan Bolşevik devrimcilerin Ekim sonrası içine düştüğü yalnızlık hissiyatı ve kavram keşmekeşi bugün yüz yaşına giren devrim tarihçesinde giderek kaybolmakta. Ekim Devrimi'nin Bolşeviklerin tahayyül ettiği kadar da izole ve Rusya'ya has bir hadiseye (*Sonderweg*) değil de, tüm dünyanın yirminci asrın başlangıcında içine düştüğü bir buhranın parçası olduğu görüşü bugün giderek daha fazla kabul görmekte.

Bu anlamda, Sovyet sosyalizmi ve Çarlık sonrası Rus periferinde milliyetçilik meselesi gibi konularla ilgilenen devrim tarihçilerinin bile (Francine Hirsh, Terry Martin vd.) önümüzdeki yıllarda tekrar merkezi meseleleri ele aldıklarını görmek şaşırtıcı olmayabilir. Nitekim, Birinci Dünya Savaşı'nın da yüzüncü yılına denk gelen Rus Devrimi'nin Büyük Savaş ile olan girift ilişkisini konu alan eserler tarih literatürüne yavaş yavaş dönüş yapıyor. Bunun sinyallerini aslında Michael Reynolds'un *Shattering Empires* (2011), ve Willard Sunderland'in *The Baron's Cloak* (2014) kitaplarıyla almaya başlamıştık. Reynolds ve Sunderland'i, Joshua Sanborn da 2014 yılında tamamladığı *Imperial Apocalypse: The Great War and the Destruction of the Russian Empire* adlı kitabı takip etti.

Sanborn, Rus askerlerinin, cephede görevli hemşirelerin, siyasetçilerin ve sivil vatandaşların anılarını gün yüzüne çıkarmakla kalmayıp, bu hatıratları dokuz farklı arşivden topladığı vesikalarla yan yana getirip, Ekim Devrimi'nin hikayesini alışılagelmişin dışında bir kontekst içinde okuyucuya sundu. Sanborn'un titizlikle tasvir etmeye çalıştığı devrim– devlet idaresindeki tıkanıklıklar, sosyal bir çöküntü, ve eşzamanlı bir dekolonizasyon süreci – Rusya'ya has yahut sadece Avrupa ile sınırlı bir buhrana değil, dünyanın farklı coğrafyalarında değişik zamanlarda başlayan ancak aynı tarihsel dönem içerisinde değerlendirilebilecek bir küresel krize ışık tutuyor; ki bu da önümüzdeki yıllarda Rus devrim tarihi literatüründe bolca karşılaşacağımız kitap ve makalelere işaret ediyor. Sanborn'un ifade ettiği gibi, imparatorluğun parçalanma sürecinde bir anda ortaya çıkan ve self-determinasyon talebiyle periferiyi karıştıran grupların kalabalıklaşması devlet idaresindeki çöküşün *sebebi* değil *sonucuydu.* Benzer şekilde devlet kurumlarındaki yıkım ve savaş cephesinden geriye, metropollere uzanan şiddetin toplumsal bağlara verdiği zarar sadece Rusya özelinde değil, Almanya'da, Osmanlı'da ve benzeri neo-patrimonyal imparatorluklarda günlük siyaseti militanlaştırmış ve meşruti monarşileri zayıflatmıştı.

Sanborn, Reynolds ve Sunderland gibi, Ekim Devrimi'ni Birinci Dünya Savaşı'nın genel konteksti içinde değerlendirme eğilimi tarih yazımında yeni bir mevsimin başlangıcına işaret ediyor. Bu eğilim ilk bakışta, Ekim Devrimi'nden hemen sonra 1920li ve 30lu yıllarda ortaya atılan tezleri akla getirse de, aslında yirminci yüzyıl literatürüne hakim olan sebep-sonuç ilişkisinden (harp yüzünden ihtilal) farklı bir analitik çerçeveye vurgu yapılıyor. Burada tarihçilerin dikkat etmeleri gereken husus, devrim sürecinin küresel bağlantılarını kurarken Rusya'ya has dinamiklerin de tamamen göz ardı edilmemesi. Daha doğrusu, Peter Holquist'in de ifade ettiği gibi Rus Devrimi'nin iki-ayaklı bir tarihsel olgu olarak ele alınması gerekliliği. Zira, Ekim ihtilali

gerçekten de Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yaşanan devrimlerle büyük benzerlikler arz etmekteydi. Fakat Rus Devrimi sadece Birinci Dünya Savaşı'nın bir sonucudur demek de pek doğru olmaz. Devrim aynı zamanda Rusya'da yaşanan iç koşullara bağlı gelişen bir sosyal vakadır.

Her ne kadar, Bolşeviklerin zaferini *kaçınılmaz* olarak değerlendirmek tamamen doğru olmasa da, 1917 yılının en dikkati cezbeden yanı ilkbahar ve yaz aylarında yaşanan Nisan Krizi ve Temmuz Günleri gibi hadiseler neticesinde seçmenlerin önünde duran parti menüsünde sosyalizmin neredeyse tek alternatif olarak görülmesiydi. Sosyalistler iç siyaseti tamamen ele geçirmişti ve Şubat Devrimi sonrası Rus siyasetinin sağ spektrumunda tek elle tutulur opsiyon Kadetler kalmıştı. Bu durumu Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya ile aynı kaderi paylaşan diğer muharip devletlerin siyasi sistemleri ve sosyal tercihleri ile (Macaristan, Finlandiya, Almanya ve Türkiye gibi) mukayese edersek Ekim Devrimi'nin Rusya'ya has dinamikleri derken ne kastedildiği daha net anlaşılabilir. Sonuç olarak, Bolşeviklerin becerisi önce Rusya'nın Batılı metropollerini ve kurumlarını ele geçirip daha sonra bunu tüm yurda dağılacak bir platform olarak kullanıp, nihayet memleketlerine Sovyet biçimini verebilmeleri olmuştur. Öyleyse, Büyük Harp'te yer almış ve devrimi gözlemlemiş olan Baron Boris Nol'de'nin 1948 yılında iddia ettiği gibi, denilebilir ki Bolşeviklerin iktidara gelmeleri aynı sosyolojik realitenin iki farklı yüzüdür: Birincisi harp, diğeri ihtilal.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

Bing, Edward J. (haz.). *The Letters of Tsar Nicholas and Empress Marie.* London: Ivor Nicholson and Watson, 1937.

Brusilov, Aleksey A. *Vospominaniya.* Moskova: Olma Press, 2004.

Bonch-Bruyevich, Mikhail D. *From Tsarist General to Red Army Commander.* Moscow: Progress Publishers, 1966.

Buchanan, George. *My Mission to Russia and Other Diplomatic Memories.* London: Cassell, 1923.

Cantacuzène, Julia. *Russian People: Revolutionary Recollections.* New York: Charles Scribner's Sons, 1920.

Çernov, Viktor M. *Pered burey: Vospominaniya.* Moskova: Izd. imeni Çehova, 1953. http://az.lib.ru/c/chernow_w_m/text_0020.shtml adresinden erişildi.

Denikin, Anton I. *The Russian Turmoil: Memoirs: Military, Social, and Political.* London: Hutchinson, 1922.

-----. *Oçerki russkoy smuti.* Moskova: MYSL, 1991.

Dillon, Emile J. *The Eclipse of Russia.* New York: George H. Doran Company, 1918.

Figner, Vera. *Memoirs of a Revolutionist.* DeKalb: Northern Illinois UP, 1991.

Gerschenkron, Aleksandr. "Problems and Patterns of Russian Economic Development." *The Structure of Russian History: Interpretive Essays* içinde, Michael Cherniavsky (haz.). New York: Random House, 1970.

Golder, Frank A. *Documents of Russian History 1914-1917.* New York: Century, 1927.

Gorky, Maxim. *The History of Civil War in the USSR.* New York: International Publishers, 1937.

Gurko, Vladimir I. *Features and Figures of the Past: Government and Opinion in the Reign of Nicholas II.* New York: Russell & Russell, 1970.

Izvolsky, Aleksandr P. *The Memoirs of Alexander Iswolsky.* London: Hutchinson & Co., 1920.

Kanatchikov, Semen I. *A Radical Worker in Tsarist Russia: The Autobiography of Semen Ivanovich Kanatchikov.* Stanford: Stanford UP, 1986.

Kerensky, Alexander F. *The Prelude to Bolshevism: The Kornilov Rebellion.* London: T. Fischer Unwin Ltd., 1919.

-----. *The Crucifixion of Liberty.* London: Arthur Barker Ltd., 1934.

-----. *The Kerensky Memoirs: Russia and History's Turning Point.* London: Cassell, 1966.

Kokovtsov, Vladimir N. *Out of My Past: The Memoirs of Count Kokovtsov.* Stanford: Stanford UP, 1935.

Lenin [Vladimir İ. Ulyanov]. *What Is To Be Done?* (1902). *Lenin's Collected Works*, cilt 5 içinde (Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1961). https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1901/witbd/index.htm adresinden erişildi.

-----. *One Step Forward, Two Steps Back (The Crisis in Our Party)*(1904). *Lenin's Collected Works*, cilt 7 içinde (Moscow: Progress Publishers, 1964). https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1904/onestep/index.htm adresinden erişildi.

-----. *The Development of Capitalism in Russia* (1908). *Lenin's Collected Works*, cilt 3 içinde (Moscow: Progress Publishers, 1964). https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1899/devel/ adresinden erişildi.

-----. "The Right of Nations to Self-Determination (1914)." *Lenin's Collected Works*, cilt 20 içinde (Moscow: Progress Publishers, 1972). https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1914/self-det/index.htm adresinden erişildi.

-----. *The April Theses*. Moscow: Progress Publishers, 1976.

Miliukov, Pavel N. *Russia and Its Crisis.* London: T. Fisher Unwin, 1905.

-----. *Russia Today and Tomorrow.* New York: Macmillan, 1922.

-----. *Political Memoirs 1905-1907.* çeviren Carl Goldberg. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1967.

Osvobojdenie (58., 63., 71., 74.).

Pares, Bernard. *Russia and Reform*. New York: E.P. Dutton & Company, 1907.

-----. *The Fall of the Russian Monarch: A Study of Evidence*. London: Jonathan Cage, 1939.

Pobedonostsev, Konstantin P. *Reflections of a Russian Statesman.* London: Grant Richards, 1898.

-----. *Pisma Pobedonostseva k Aleksandru III.* Moskova: Novaya Moskva, 1926.

Pojigaylo, Pavel A. *P.A. Stolipin: Perepiska*. Moskova: ROSSPEN, 2004.

Polovtsov Aleksandr A. *Dnevnik gosudarstvennogo sekretarya*, 2 cilt. Moskova: Tsentrpoligraf, 2005.

[Romanov], Grand Duke Alexander M. *Once a Grand Duke*. New York: Farrar & Rinehart, 1932).

Robien, Louis de. *The Diary of A Diplomat in Russia: 1917 – 1918*. London: Michael Joseph, 1969.

Rosen, (Baron) Roman R. *Forty Years of Diplomacy*, 2 cilt. London: George Allen & Unwin, 1922.

Savinkov, Boris S. *K Delu Kornilova*. Paris, 1919.

Shulgin, Vasilii V. *The Years: Memoirs of a Member of the Russian Duma 1906-1917*. New York: Hippocrene Books, 1984.

Struve, Peter. "The Intelligentsia and Revolution." *Vekhi*, çev., Marshall S. Shatz ve Judith E. Zimmerman, New York: M.E. Sharp, 1994.

Şelohayev, Valentin V. (haz.). *Partiya sotsialistov-revolyutsionerov: Dokumentı i materialı*, cilt 1 (1900-1907 gg.). Moskova: ROSSPEN, 1996.

Şipov, Dmitriy N. *Vospominaniya i dumı o perejitom*. Moskova: Izd. M. i S. Sabaşnikovıh, 1918.

Vladimirova, V. *Kontrrevolyutsiya v 1917 g. (Kornilovşçina)*. Moskova: Izd.Vo, 1924.

Tolstoy, Lev N. *Tolstoy's Diaries*, R. F. Christian (haz.), 2 cilt. New York: Faber & Faber, 2015.

Trotsky, Leon. *My Life*. New York: Charles Schribner's Sons, 1930. https://www.marxists.org/archive/trotsky/1930/mylife/index.htm adresinden erişildi.

-----. *The History of the Russian Revolution*, cilt 1 (2000). https://www.marxists.org/archive/trotsky/works/download/hrr-vol1.pdf adresinden erişildi.

Wellesley, Arthur. *Despatches, Correspondence and Memoranda*. Londra: J. Murray, 1867.

Witte, Sergei. *The Memoirs of Count Witte*. New York: Doubleday, Page & Company, 1921.

İkincil Kaynaklar

Acar, Kezban. *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne Kadar Rusya*. İstanbul: İletişim, 2014.

Acton, Edward, Vladimir Cherniaev, ve diğerleri (haz.). *Critical Companion to the Russian Revolution: 1914 – 1921*. Bloomington: Indiana University Press.

Ananiç, Boris ve P.Sh. Ganelin. *Sergey Yulyeviç Vitte i yego vremya*. St. Petersburg: Dimitriy Bulanin, 2000.

Anweiler, Oscar. *The Soviets: The Russian Workers, Peasants and Soldier Councils, 1905-1921*. New York: Pantheon Books, 1974.

Armstrong, Charles K., Gilbert Rozman. *Korea at the Center: Dynamics of Regionalism in Northeast Asia*. New York: Routledge, 2005.

Ascher, Abraham. *P.A. Stolypin: The Search for Stability in Russia*. Stanford: Stanford UP, 2001.

-----. *The Revolution of 1905: A Short History.* Stanford: Stanford UP, 2004.

Banjamin, Milica. "Of Dreams, Phantoms and Places," *The International Fiction Review,* v.10 n.2 (1983): 98-103.

Bely, Andrei. *Petersburg.* London: Penguin, 2011.

Berlin, Isaiah. *Russian Thinkers.* London: Penguin, 2008.

Bobroff, Ronald. *Roads to Glory: Late Imperial Russia and the Turkish Straits.* London: I.B.Tauris, 2006.

Bodger, Alan. "Russia and the End of the Ottoman Empire," *The Great Powers and the End of the Ottoman Empire* içinde, Marian Kent (haz.). London: Frank Cass, 1996.

Bokhanov, Aleksandr N. (haz.). *İstoriya Rossii XX vek.* Moskova: AST, 1997.

Bukhovets, Oleg G. "Political Consciousness of the Russian Peasantry in the Revolution of 1905-1907," *Russian Review*, 47:4 (October, 1988): 357-374.

Bushnell, John. *Mutiny and Repression: Russian Soldiers in the Revolution of 1905–6.* Bloomington: Indiana University Press, 1985.

Clark, Christopher. *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914.* New York: Harper Collins, 2013.

Clowes, Edith (haz.) *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia.* Princeton: Princeton UP, 1997.

Crisp, Olga ve Linda Edmonson (haz.). *Civil Rights in Imperial Russia.* London: Oxford University Press, 1989.

Daly, Jonathan W. *Autocracy under Siege: Security Police and Opposition in Russia 1866-1905.* DeKalb: Northern Illinois UP, 1998.

Demeter, Karl. *Das Deutsche Offizierkorps in Gesellschaft und Staat, 1650-1945.* Frankfurt am Main: Bernard & Graefe Verlag fur Wehrwesen, 1964.

Deutscher, Isaac. *The Prophet Armed, Trotsky: 1879-1921.* Oxford: OUP, 1987.

Dosch-Fleurot, Arno. *Through War to Revolution.* London: John Lane, 1934.

Emerson, Caryl. *The Cambridge Introduction to Russian Literature.* Cambridge: Cambridge UP, 2008.

Ferro, Marc. "The Russian Soldier in 1917: Undisciplined, Patriotic and Revolutionary," *Slavic Review*, 30:3 (September 1971): 483-512.

-----. *The Great War, 1914- 1918.* London: Routledge, 2002.

Figes, Orlando. *A People's Tragedy: The Russian Revolution, 1891–1924.* London: Pimlico, 1997.

Fitzpatrick, Sheila. *The Russian Revolution.* Oxford: Oxford University Press, 1994.

Florinsky, Michael. "Twilight of Absolutism", *Russian Review*, 8:4 (October, 1949): 322-333.

Fuhrmann, Joseph T. *Rasputin: The Untold Story.* Hoboken: John Wiley & Sons, 2013.

Fuller, William C. *Civil-Military Conflict in Imperial Russia, 1881–1914.* Princeton: Princeton UP, 1985.

Gatrell, Peter. *Tsarist Economy 1850-1917.* London: B.T. Batsford, 1986.

Gregory, Paul R. *Russian National Income, 1885-1913.* Cambridge: Cambridge UP, 2004.

Hamburg, Gary M. "The Russian Nobility on the Eve of the 1905 Revolution," *Russian Review*, 38:3 (January, 1979): 323-338.

Harcave, Sidney. *First Blood: The Russian Revolution of 1905.* London: The Bodley Head, 1964.

-----. *Count Sergei Witte and the Twilight of Imperial Russia.* New York: M.E. Sharpe, 2004.

Harding, Neil. *Lenin's Political Thought, 2 cilt.* London: Macmillan, 1983.

Healy, Ann Erickson. *The Russian Aristocracy in Crises, 1905-1907.* Hamden: Archon Book, 1976.

Herlihy, Patricia. *The Alcoholic Empire.* New York: OUP, 2003.

Herwig, Holger H. *The First World War: Germany and Austria-Hungary, 1914-1918*. London: Arnold, 1997.

Hingley, Ronald. *The Russian Secret Police.* London: Hutchinson, 1970.

Hobsbawm, Eric J. *The Age of Empire 1875-1914.* New York: Vintage Books, 1989.

Holborn, Hajo. "Russia and the European Political System." *Russian Foreign Policy: Essays in Historical Perspective* içinde, Ivo J. Lederer (haz.), 377-415. New Haven: Yale UP, 1962.

Hosking, Geoffrey A. *Russia, People and Empire 1552–1917.* Cambridge: Harvard UP, 1997.

İgnatyev, Anatoliy V. *Vneşnyaya politika vremennogo pravitelstva.* Moskova: Nauka, 1974.

-----. "The Foreign Policy of Russia in the Far East at the Turn of the Nineteenth and Twentieth Centuries." *Imperial Russian Foreign Policy* içinde, Hugh Ragsdale (haz.), 247-267. New York: Cambridge UP, 1993.

-----. *Vneşnyaya politika Rossii, 1907-1914. Tendentsii, lyudi, sobıtiya.* Moskova: Nauka, 2000.

Jelavich, Barbara. *St. Petersburg and Moscow: Tsarist and Soviet Foreign Policy, 1814–1974.* Bloomington: Indiana UP, 1974.

Judge, Edward H. *Plehve: Repression and Reform in Imperial Russia, 1902–1904.* Syracuse: Syracuse UP, 1983.

Kappeler, Andreas. *The Russian Empire: A Multiethnic History.* Harlow: Longman, 2001.

Kassow, Samuel D. *Students, Professors, and the State in Tsarist Russia.* Berkeley: University of California Press, 1989.

Keegan, John. *The First World War*. New York: Vintage Books, 1998.

Keep, John H. *The Russian Revolution: A Study in Mass Mobilization.* New York: W.W. Norton, 1977.

Kenez, Peter. "Changes in the Social Composition of the Officer Corps during World War 1," *The Russian Review*, 31:4 (Ekim 1972): 369-375.

Kerensky, Alexander. "Russia on the Eve of World War I." *Russian Review*, v. 5, n. 1 (Autumn, 1945): 10-30.

Kochan, Lionel. *Russia in Revolution: 1890 – 1918*. Glasgow: Paladin Grafton Books, 1986.

Kotkin, Stephen. *Stalin, vol. 1: Paradoxes of Power, 1878-1928*. New York: Penguin, 2015.

Kowalski, Ronald. *The Russian Revolution: 1917 – 1921*. London: Routledge, 1997.

Kurat, Akdes N. *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye kadar*. Ankara: TTK, 1987.

Lauchlan, Iain. "The Okhrana: Security Policing in Late Imperial Russia." *Late Imperial Russia: Problems and Prospects* içinde, Ian D. Thatcher (haz.), 44-63. Manchester: Manchester UP, 2005.

LeDonne, John P. *The Russian Empire and the World, 1700-1917*. New York: OUP, 1997.

Levin, Alfred. *The Second Duma: A Study of the Social-Democratic Party and the Russian Constitutional Experiment*. New Haven: Yale UP, 1940.

-----. *The Third Duma, Election and Profile*. Hamden: Archon Books, 1973.

Lieven, Dominic. *Russia's Rulers under the Old Regime*. New Haven & London: Yale UP, 1989.

-----. *Nicholas II: Twilight of the Empire*. New York: St. Martin's Press, 1994.

Luckett, Richard. *The White Generals*. New York: Viking, 1971.

Malia, Martin. *Russia Under Western Eyes: From the Bronze Horseman to the Lenin Masoleum*. Harvard: Belknap Press, 1999.

Manakin, Viktor. "The Shock-Battalions of 1917: Reminiscences," *Russian Review*, 14:3 (July 1955): 214-232.

McDonald, David M. "A Lever without a Fulcrum: Domestic Factors and Russian Foreign Policy, 1905-1914." *Imperial Russian Foreign Policy* içinde, Hugh Ragsdale (haz.), 268-311. New York: CUP, 1993.

McMeekin, Sean. *July 1914: Countdown to War*. New York: Basic Books, 2013.

Melancon, Michael. "Neo-Populism in Early Twentieth-Century Russia: The Socialist-Revolutionary Party from 1900 to 1917." *Russia under the Last Tsar* içinde, Anna Geifman (haz.), 73-90. Oxford: Blackwell, 1999.

Moorehead, Alan. *The Russian Revolution*. London: Collins and Hamish Hamilton, 1958.

Moynahan, Brian. *Comrades*. London: Hutchinson, 1992.

Nahirny, Vladimir C. *The Russian Intelligentsia: From Torment to Silence*. New Jersey: Transaction Books, 1983.

Norris, Stephen M. *A War of Images: Russian Popular Prints, Wartime Culture, and National Identity, 1812-1945*. Illinois: Northern Illinois UP, 2006.

Offord, Derek. *The Russian Revolutionary Movement in the 1880s*. Cambridge: Cambridge UP, 2004.

Önol, Onur. *The Tsar's Armenians: A Minority in Late Imperial Russia*. London: I.B.Tauris, 2017.

Petrosyan, Yuriy A. *Sovyet Gözüyle Jöntürkler*. İstanbul: Bilgi, 1974.

Pipes, Richard. *The Russian Revolution*. London: Fontana Press, 1992.

-----. *Russia under the Old Regime*. London: Penguin, 1995.

-----. *Three "Whys" of the Russian Revolution*. New York: Vintage Books, 1997.

Read, Christopher. *From Tsar to Soviets: The Russian People and Their Revolution*. London: UCL Press, 1996.

Resis, Albert. "Das Kapital Comes to Russia." *Slavic Review*, v. 29, n. 2 (Jun., 1970): 219-237.

Riasanovsky, Nicholas V. ve Mark D. Steinberg. *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2014.

Riasanovsky, Nicholas V. *A History of Russia*. New York: Oxford UP, 1993.

Riha, Thomas. *A Russian European: Paul Miliukov in Russian Politics*. Notre Dame, London: University of Notre Dame Press, 1969.

Rogger, Hans. *Russia in the Age of Modernisation and Revolution, 1881-1917*. London: Longman, 1983.

Ruud, Charles A. *Fighting Words: Imperial Censorship and the Russian Press, 1804-1906*. Toronto: University of Toronto Press, 2009.

Salisbury, Herrison E. *Black Night, White Snow: Russian Revolutions, 1905-1917*. New York: Doubleday, 1978.

Saul, Norman. "Lenin's Decision to Seize Power: The Influence of Events in Finland," *Soviet Studies*, 24: 4, (April 1973): 491 – 505.

Sençakova, Larisa T. *Prigovorı i Nakazı Rossiiskogo Krestyanstva 1905-1907 gg.: Po Materyalam Tsentralnıh Gubernii*. Moskova: İnstitut Rossiiskoy istorii, 1994.

Shanin, Teodor. *Russia as a "Developing Society" The Roots of Otherness: Russia's Turn of Century*, cilt 1. Basingstoke: Macmillan, 1985.

-----. *Russia, 1905-07: Revolution as a Moment of Truth*. New Haven: Yale UP, 1986.

Skocpol, Theda. "State and Revolution: Old Regimes and Revolutionary Crises in France, Russia and China", *Theory and Society*, 7:1/2, Special Double Issue on State and Revolution (Jan.-Mar., 1979), 7-95.

Smith, Jeremy. *The Bolsheviks and the National Question, 1917–1923*. London: Macmillan, 1999.

Smith, Stephen A. *Russia in Revolution: An Empire in Crisis, 1890 to 1928*. New York: OUP, 2017.

Spector, Ivan. *The First Russian Revolution and Its Impact on Asia*. New Jersey: Prentice Hall, 1962.

Steinberg, John W. *All the Tsar's Men: Russia's General Staff and the Fate of the Empire, 1898–1914*. Washington: Woodrow Wilson Center Press, 2010.

Steinberg, John W., Bruce Menning (haz.). *World War Zero: The Russo-Japanese War in Global Perspective*. Leiden: Brill, 2005.

Stepniak, S. *The Russian Peasantry*. London: S. Sonnenschein, 1905.

Stone, Norman. *Europe Transformed 1878-1919*. Glasgow: Fontana, 1983.

-----. *The Eastern Front 1914-1917*. London: Penguin, 1998.

Struve, Peter. "My Contacts and Conflicts with Lenin: I." *The Slavonic and East European Review*, v. 12, n. 36 (Apr., 1934): 573-595.

Sukhanov, Nikolay N. *The Russian Revolution 1917*. London: Oxford UP, 1955.

Şatsillo, Korneliy F. *Ot Portsmutskogo Mira k Pervoy Mirovoy Voyne: Generalı i politika*. Moskova: ROSSPEN, 2000.

Sohrabi, Nader. "Historicizing Revolutions: Constitutional Revolutions in the Ottoman Empire, Iran and Russia 1905-1908", *The American Journal of Sociology*, 100:6 (May, 1995): 1383-1447.

Tager, Aleksandr. *The Decay of Czarism: The Beiliss Trial*. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1935.

Taylor, A.J.P. *First World War*. London: H. Hamilton, 1963.

Troyat, Henri. *Tolstoy*. New York: Doubleday and Co., 1967.

Turnbull, Daniel. "The Defeat of Popular Representation, December 1904: Prince Mirskii Witte and the Imperial Family," *Slavic Review*, 48:1 (Spring, 1989): 54-70.

van der Oye, David Schimmelpenninck. *Toward the Rising Sun: Russian Ideologies of Empire and the Path to War with Japan*. DeKalb: Northern Illinois UP, 2001.

von Laue, Theodore H. "A Secret Memorandum of Sergei Witte on the Industrialization of Imperial Russia." *The Journal of Modern History*, v. 26, n. 1 (Mar., 1954): 60-74.

Wawro, Geoffrey. *A Mad Catastrophe: The Outbreak of World War I and the Collapse of the Habsburg Empire*. New York: Basic Books, 2014.

Wcislo, Francis W. *Tales of Imperial Russia: The Life and Times of Sergei Witte, 1849-1915*. New York: OUP, 2011.

White, James. "The Kornilov Affair: A Study in Counter-Revolution," *Soviet Studies*, 20:2 (October 1968): 187-205.

-----. *The Russian Revolution: A Short History*. London: Edward Arnold, 1994.

Wood, Alan. "Russia-1905: Dress Rehearsal for Revolution," *History Today*, 31, 8 (August, 1981): 28-29.

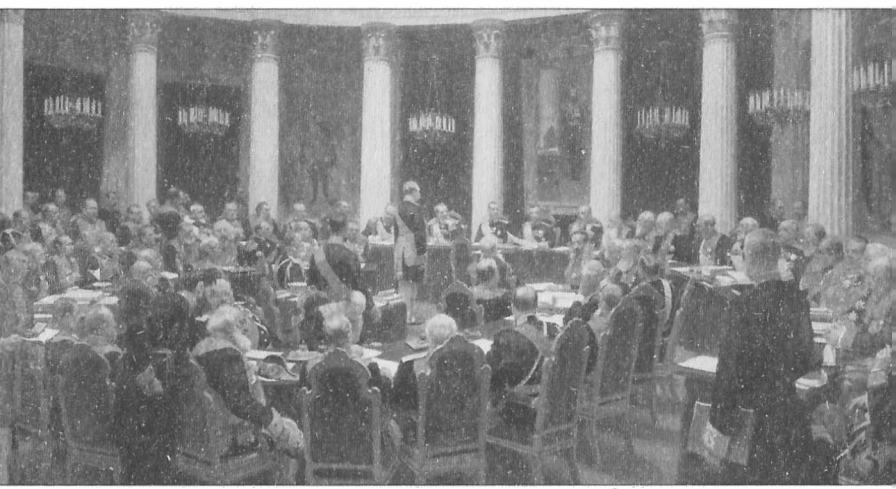
Znamenskiy, Oleg N. *İyulskiy Krizis 1917 goda*. Moskova: Izdatelstva Nauka 1964.

Zuckerman, Fredric S. *The Tsarist Secret Police in Russian Society, 1880–1917*. London: Macmillan, 1996.

ALBÜM

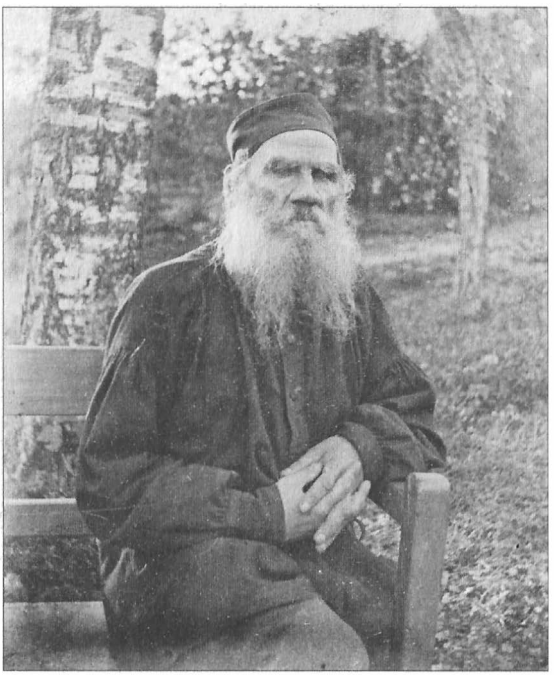
Resim 1.
III. Aleksandr (1886). Babası Çar II. Aleksandr'ın aksine liberalizme tepki duymuş, reform taleplerini reddetmiş ve otokrasiyi savunmuştur. Hükümdarlığı boyunca Rusya İmparatorluğu büyük bir savaşa girmediği için "Barıştırıcı" lakabını almıştır.

Resim 2. Devlet Şurası oturumu (1903). Ünlü Rus ressam İlya Y. Repin'in tanınmış realist eserleri arasındaki bu tabloda Çar İkinci Nikolay'a hizmet eden Devlet Şurası'nın 7 Mayıs 1901 tarihli oturumu resmedilmiştir.

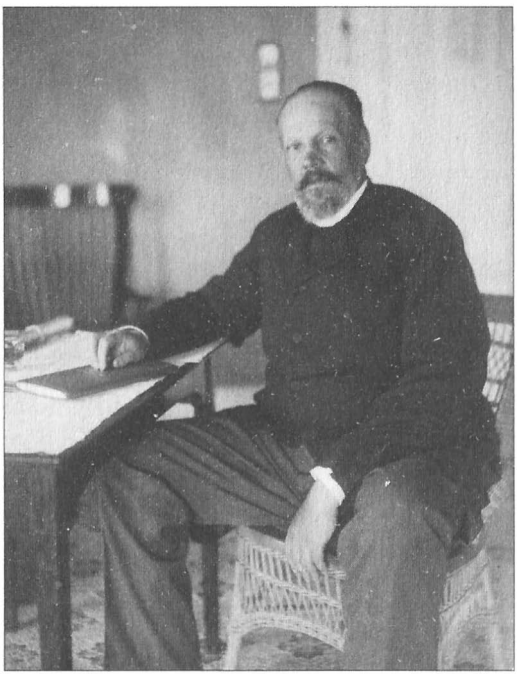
Resim 3.
Konstantin P. Pobedonostsev (1902). 1827'de doğan ve 1907'de ölen Pobedonostsev 3 Rus Çarına birden danışmanlık yapan meşhur bir avukat ve devlet adamıydı. İlya Repin'in resimlerinde görülebileceği üzere Pobedonostsev'in görüntüsü cesede benzetiliyordu ve otokrasiye olan sarsılmaz bağlılığıyla tanınıyordu.

Resim 4.
Lev N. Tolstoy (1897).

Resim 5.
Aleksey N. Kuropatkin. 1898'den 1904'e kadar Savaş Bakanı olarak görev yapan Kuropatkin Rus-Japon Savaşı'nda imparatorluk ordularının aldığı yenilgilerin bir çoğundan sorumlu tutulmuştur.

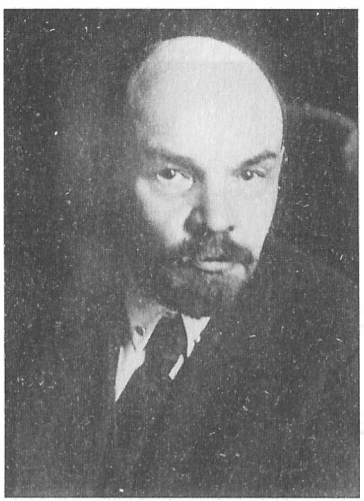
Resim 6.
Sergey Y. Vitte (1905). 1892'den 1903'e kadar Maliye Bakanı olan Vitte 1905 ihtilalinde başbakanlık yapmıştır. Çar II. Nikolay'ın en aydın bakanlarından biri olarak kabul edilen Vitte köylü meselesi üzerine çalışmış ve daha fazla reform yapılması gerektiğini savunmuştur.

Resim 7. Portsmouth Barış Konferansı katılımcıları: Sağda Rusya adına Sergey Y. Vitte ve Roman R. Rozen, solda Japonya adına Komura Jutaro ve Kogoro Takahira, ortada A.B.D Başkanı Theodore Roosevelt (1905).

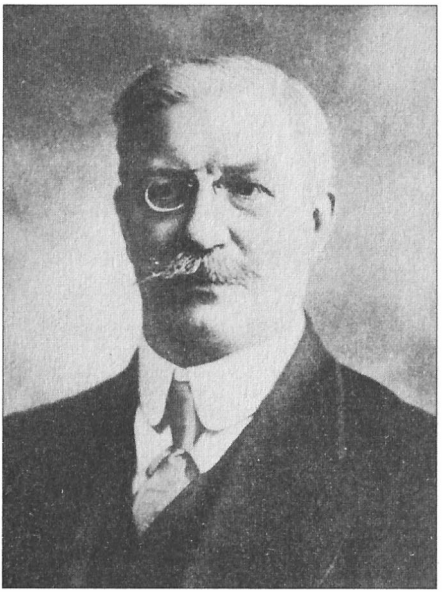
Resim 8. 17 Ekim 1905 Manifestosu. Ünlü Rus ressam İlya Y. Repin'in 1907 yılında tamamladığı tablosunda Çar II. Nikolay'ın Ekim Manifestosu'nu ilan etmesi ve halkın tepkisi resmediliyor.

Resim 9.
Lenin (Vladimir İlyiç Ulyanov).

Resim 10.
Troçki (Lev Davidoviç Bronşteyn).

Resim 11.
Pavel N. Milyukov (1918).
Rus tarihçisi ve siyaset adamı.
Şubat İhtilali sonrası kurulan
Geçici Hükümet'te 1917 Mart
ve Mayıs ayları arasında Dışişleri
Bakanı olarak görev almıştır.

Resim 12.
Pyotr A. Stolıpin. 1906-1911
arası Rusya İmparatorluğu
İçişleri Bakanı ve Başbakan
olarak görev yapmıştır. 1911
yılında uğradığı bir suikast
sonucu hayatını kaybetmiştir.
Toprak sorunuyla ilgilenen
Stolıpin monarşinin kırsal
alandaki reformlarla hayatta
kalabileceğini savunmuştur.

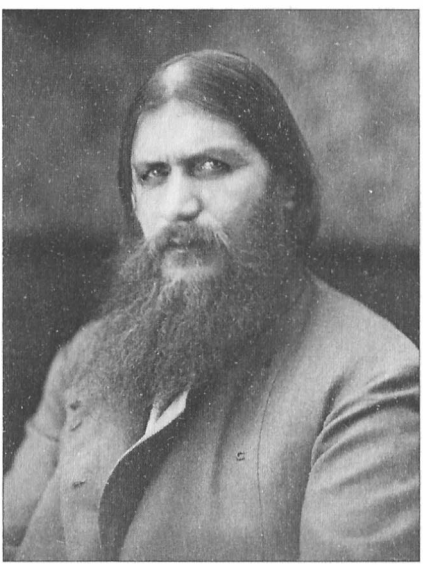
Resim 13.
Vladimir N. Kokovtsov (1904). Son Rus Çarı II. Nikolay döneminde 1906 yılında Maliye Bakanı, 1911'de ise Başbakan oldu. Ekim Devrimi'nden sonra alesiyle beraber Finlandiya üzerinden Fransa'ya kaçtı. Paris'e yerleşen Kokovtsov 1943 yılında vefat edene kadar Fransa'da yaşadı ve anılarını yazdı.

Resim 14.
Son Rus Çarı II. Nikolay'ın 1915 tarihli portresi ünlü Rus ressam Boris M. Kustodiyev'e ait.

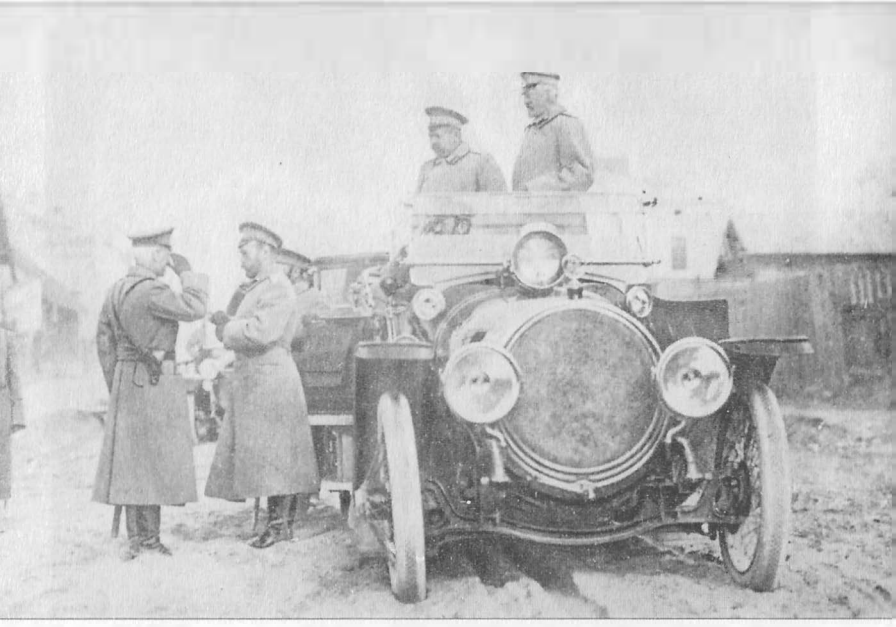
Resim 15. 1913 tarihli bu fotoğraf II. Nikolay ve ailesine ait en bilindik resimlerden biri.

Resim 16.
Grigoriy Y. Rasputin. 1869'da Ural Dağları yakınında bir köyde doğan Rasputin, okuma yazma bilmeyen, değişik yerlerde dini vaazlar vererek geçinen bir gezgindi. Doğaüstü yeteneklere sahip olduğunu iddia eden Rasputin Çar II. Nikolay'ın hemofili hastası olan oğlu Aleksey'i tedavi edebileceğini söyledi ve Romanovlarla arkadaş oldu. İsmi Çariçe Aleksandra ile skandallara karışan Rasputin muhafazakar bir grup Rus soylusu tarafından 1916 yılında öldürüldü.

Resim 17. Birinci Dünya Savaşı öncesi çekilen fotoğrafta son Rus Çarı II. Nikolay ve son Alman Kayzeri II. Wilhelm'i görüyoruz.

Resim 19. II. Nikolay ve Grandük Nikolay Nikolayeviç cephede (1914-1915).

Resim 18. Üstte: Rus orduları başkomutanı Grandük Nikolay Nikolayeviç ve Savaş Bakanı Vladimir A. Suhomlinov. Altta: Bahriye Bakanı İvan K. Grigoroviç ve Başbakan İvan L. Goremıkin (1914). Kaynak: Rossiter Johnson, *The War in Europe: Its Causes and Consequences* (New York: Sully and Kleinteich, 1914).

Resim 20. II. Nikolay ve hemofili hastası oğlu Çareviç Aleksey (1917).

Resim 21. Ünlü ressam Boris M. Kustodiyev'e ait "Bolşevik" isimli bu eser 1920 yılına ait.

DİZİN

1905 Devrimi 101, 131, 149, 150, 151, 152, 157, 158, 162, 169, 172, 175, 178, 183, 186, 188, 194, 195, 198, 201, 209, 210, 218, 220, 225, 226, 227, 248, 260, 262

A

Akçura, Yusuf 186, 212
Akselrod, Pavel B. 38, 104
Aleksandra (Fedorovna) 61, 123, 129, 130, 187, 215, 237, 240, 263, 270
Aleksandr II. 15, 16, 21, 22, 23, 26, 28, 30, 42, 50, 96, 151, 152, 215
Aleksandr III. 12, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 40, 41, 42, 43, 44, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 59, 60, 61, 66, 67, 68, 73, 93, 96, 127, 263, 329
Alekseyev, Mihail 22, 31, 83, 89, 108, 113, 129, 226, 239, 253, 289, 299, 308, 329
Alekseyev, Yevgeniy İ. 124
Andreyev, İvan D. 31, 41, 67, 119, 187, 196, 203, 209
Asya Kaderi doktrini 144
Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 51, 110, 266, 268, 269, 272, 273
Azef, Yevno F. 108, 109, 110, 111, 205, 206, 217, 237, 241

B

Balmaşyov, Stepan V. 108
Banque Parisbas 147
Belı, Andrey 131, 132
Bergmann Harekatı 274
Berlin Kongresi 50, 137
Beylis, Mendel 178, 235, 236
Bezobrazov, Aleksandr M. 120, 121, 122, 123, 138, 139, 140, 141
Birilyov, Aleksey A. 189
Bir Numaralı Emir
Bismarck, Otto von 51, 268
Blok, Aleksandr 135, 320
Bobrikov, Nikolay İ. 93, 94, 95
Bogrov, Dmitriy G. 216
Boksör Ayaklanması 120, 139
Bolşevikler 105, 106, 153, 168, 175, 201, 202, 237, 238, 241, 242, 288, 292, 293, 295, 296, 313, 316, 317, 318, 331, 333, 336
Bonapart, Napolyon 271
Bosna-Hersek 230, 266, 268
Brusilov, Aleksey 275, 276, 278, 297, 298, 300
Buchanan, George 209, 215, 252, 254, 256, 257, 313, 314, 315
Bulygin, Aleksandr 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 59,

60, 61, 66, 67, 68, 73, 88, 93, 96, 101, 104, 121, 127, 135, 139, 150, 151, 152, 161, 178, 179, 180, 188, 189, 190, 194, 199, 206, 207, 215, 216, 222, 224, 232, 240, 247, 263, 273, 289, 297, 306, 322, 329
Bunge, Nikolay H. 41, 45
Burtsev, Vladimir L. 206

Ç
Çarıkov, Nikolay V. 251
Çaykovskiy, Anatoliy İ. 67
Çernışevskiy, Nikolay G. 40
Çernov, Viktor M. 107, 108, 109, 110
Çihaçyov, Nikolay M. 59
Çin-Japon Savaşı 137
Çotek, Sophie 266

D
Daniyelson, Nikolay F. 37
Degayev, Sergey P. 26, 27
Delyanov, İvan D. 31, 34
Denikin, Anton İ. 232, 259, 275, 280, 281, 302, 303, 308, 317
Dobrolyuvov, Nikolay A. 36
Doğu Cephesi 272, 273, 274, 275, 276, 297, 300
Doğu Prusya 272, 273
Dostoyevskiy, Fyodor M. 22
Dreikaiserbund 51
Dubrovin, Aleksandr N. 194
Duhoborlar 64
Durnovo, Pyotr N. 26, 59, 67, 70, 185, 187, 198, 207, 214, 215, 235, 244, 247, 257, 258, 259, 263, 269, 270

E
Ekim Manifestosu 161, 164, 165, 166, 183, 184, 187, 193, 194, 199

F
Ferdinand, Franz 259, 266, 267, 268, 269
Figner, Vera N. 25, 27

G
Galiçya 272, 273, 275, 277, 297, 329
Gapon, Georgiy A. 92, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 204
Geçici Hükümet 113, 285, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 298, 300, 302, 305, 307, 314, 315, 316, 319, 320, 321, 326, 327, 328, 330
Gelibolu Harekatı 274
Gerasimov, Aleksandr V. 206
Gerşuni, Grigoriy A. 107, 108, 192
Gessen, İosif V. 154, 155
Girs, Mihail N. 253
Girs, Nikolay K. 50
Goremıkin, İvan L. 187, 189, 190, 193, 220, 235
Gorki, Maksim 9, 12, 90, 156, 305
Gorlice-Tarnow Harekatı 275
Grandük Aleksandr Mihayloviç [Romanov] 60, 101, 121, 139, 188, 189, 232, 240, 263
Grandük Nikolay Nikolayeviç [Romanov] 239, 274
Grinevitskiy, İgnatiy İ. 15
Guçkov, Aleksandr İ. 194, 215, 239, 289, 290, 294
Gurko, Vladimir İ. 20, 26, 33, 46, 59, 62, 63, 75, 76, 78, 81, 84, 87, 91, 92, 95, 99, 100, 108, 110, 115, 116, 123, 183, 186, 187, 188, 189, 190, 193, 203, 214, 215, 219, 220, 221, 227, 229, 237, 239, 248
Güvence Antlaşması 51
Gyubbenet, Adolf Y. 55

H
Habsburg 269
Heihachiro, Togo 141, 149
Herson 34
Hodınka 63, 64, 80

İ
İlminskiy, Nikolay İ. 33
İzvolskiy, Aleksandr P. 60, 126, 190, 223, 228, 229, 230, 231

J
Joseph, Franz 60, 266, 310

K
Kadetler 151, 168, 171, 172, 173, 174, 186, 188, 191, 195, 197, 213, 218, 219, 234, 314, 320, 333, 342
Kanatçikov, Semyon İ. 63, 64, 79, 80, 89, 104, 117, 118, 217
Kanlı Pazar 152, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 174
Kantakuzin, Mihail M. 226
Kara El örgütü 267
Kasso, Lev A. 208
Kazak Birlikleri 284
Kerenskiy, Aleksandr F. 224, 243, 280, 287, 289, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336
Kerenskiy Taarruzu 297, 300, 311
Kiev 27, 77, 102, 113, 118, 132, 214, 215, 216, 235, 239, 250
Kireyev, Aleksandr A. 88, 101
Kişinev 95
Klyuçevskiy, Vasiliy O. 67, 68, 98
Kokoşkin, Fyodor F. 186
Kokovtsov, Vladimir N. 187, 189, 190, 196, 197, 198, 200, 215, 216, 218, 219, 223, 226, 227, 234, 235, 248, 251, 252, 254, 255, 257, 263, 264
Kokuşkino 39
Kont Benkendorf, Aleksandr 148
Kornilov, Lavr G. 280, 281, 287, 294, 296, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336
Kovalevskiy, Maksim M. 31
Köylü Arazi Bankası 47, 222, 223, 224
Krımov, Aleksandr M. 306, 317, 318, 319, 328, 329
Krivoşeyin, Aleksandr V. 222, 224, 248
Kronstadt 165
Krupenskiy, Pavel N. 192
Krupskaya, Nadejda K. 105
Kurlov, Pavel G. 216
Kuropatkin, Aleksey N. 85, 93, 120, 122, 123, 129, 133, 139, 140, 141, 144
Kurucu Meclis 161, 289, 291, 292, 295, 328, 335, 336
Kutsal Sinod 24

L
Lahey 85, 229
Lamsdorf, Vladimir N. 121, 122, 140
Lenin (Vladimir İ. Ulyanov) 9, 16, 31, 39, 40, 48, 57, 66, 68, 69, 77, 78, 89, 103, 104, 105, 106, 135, 168, 169, 178, 201, 224, 225, 238, 242, 243, 291, 293, 294, 297, 298, 306, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 337
Liaoyang muharebesi 144
Liman von Sanders, Otto 255, 256, 257
Lobanov-Rostovskiy, Aleksey B. 82
Lopuhin, Aleksey A. 97, 206
Loris-Melikov, Mihail T. 22, 23, 25, 96
Lukomski, Aleksandr S. 308, 315, 319, 324
Lvov, Vladimir N. 289, 295, 296, 319, 320, 321, 322, 323, 325, 326, 327

M
Makarov, Aleksandr A. 247
Maklakov, Nikolay A. 173, 235
Malakanlar 66
Malinovskiy, Roman V. 237, 238
Mamantov, Vasiliy İ. 128
Mançurya 82, 83, 84, 120, 121, 124, 131, 137, 138, 139, 140, 141, 144, 145, 229, 230
Mariya Fyodorovna [Romanovna] 94
Marne Savaşı 273

Martov, Yuliy O. 104, 105
Meçnikov, İlya İ. 31, 221, 250
Meiji Restorasyonu 137
Mendeleyev, Dmitriy İ. 74, 75
Menşevikler 105, 106, 153, 168, 186, 201, 293, 295, 332, 333, 334, 335
Meşçerskiy, Vladimir P. 29
Mihaylovskiy, Nikolay K. 37
Milyukov, Pavel N. 9, 16, 67, 68, 70, 89, 98, 99, 100, 109, 110, 127, 171, 186, 191, 201, 212, 218, 225, 229, 236, 253, 289, 292, 293, 294
Milyutin, Dmitriy A. 25, 52
Mogilyov 306, 307, 308, 316, 318, 320, 321, 323, 324, 326
Morozov, Savva T. 101
Moskova 18, 24, 29, 31, 32, 34, 36, 63, 67, 68, 75, 80, 91, 92, 101, 107, 108, 147, 158, 161, 196, 209, 210, 217, 228, 232, 237, 240, 246, 247, 251, 294, 295, 308, 309, 310, 311, 312, 315, 316, 317, 318, 319, 328, 332, 333, 336, 337
Moskova Devlet Konferansı 308, 309, 311, 312, 315, 319
Möltke, Helmuth von 272, 273
Mukden muharebesi 144
Muravyov, Mihail N. 83
Muromtsev, Sergey A. 31, 186, 191
Myasoyedov, Sergey N. 239

N

Nabokov, Vladimir D. 186, 188, 191
Narodnaya Volya 15, 22, 23, 24, 26, 27, 36, 37, 107
Narodnik 37, 38, 40, 44, 47, 67, 106, 116
Nevskiy Caddesi 101, 208
Nijniy Novgorod 67
Nikolay II. 12, 17, 18, 19, 20, 21, 45, 49, 50, 59, 60, 61, 66, 73, 74, 80, 87, 90, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 165, 171, 178, 179, 181, 269, 274, 284, 289
Nisan Tezleri 291, 293

O

Odesa 18, 31, 34, 42, 92, 105, 118, 148, 162, 163, 208, 274
Ohrana 25, 26, 27, 37, 38, 64, 65, 91, 92, 105, 108, 109, 152, 204, 205, 206, 209, 216, 237, 238
Oktyabristler 193, 194, 208, 213, 214, 234, 241
Osmanlı İmparatorluğu 52, 149, 176, 211, 212, 230, 233, 251, 252, 253, 255, 256, 259, 274
Osvobojdenie 98, 173
Ozol, İvan P. 196, 197
Özgürlük Birliği 98, 99, 151, 186

P

Pavlov, İvan P. 119
Petrograd Garnizonu 296
Petrograd Sovyeti 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 304, 307, 311, 312, 313, 333
Petro I (Deli) 132
Philippe Nazier-Vachot 130
Plehanov, Georgiy V. 38, 39, 40, 47, 104
Pleve, Vyaçeslav K. 26, 27, 55, 87, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 109, 110, 115, 123, 124, 133, 149, 150, 301
Pobedonostsev, Konstantin P. 23, 24, 29, 31, 33, 55, 62, 90, 128, 185
Polonya 72, 95, 148, 167, 168, 258, 275
Polovtsov, Aleksandr A. 32, 37, 114, 310
Port Arthur 81, 83, 84, 122, 123, 124, 133, 138, 141, 142, 143, 144, 145, 147
Portsmouth 144, 145, 148, 163, 185
Potemkin Zırhlısı 162
Potresov, Aleksandr N. 104
Princip, Gavrilo 267
Prjevalskiy, Nikolay M. 134, 135
Prusya 122, 272, 273, 279

Purişkeviç Vladimir 192, 194, 196, 297
Putilov 72, 73, 152, 153

R

Raçkovskiy, Pyotr İ. 206
Rasputin, Grigoriy Y. 60, 151, 194, 240, 241, 252, 270
Rediger, Aleksandr F. 189, 196
Rennenkampf, Pavel K. 273
Retzivan Zırhlısı 142
Rısakov, Nikolay İ. 15
Rodiçev, Fyodor İ. 203
Rodzyanko, Mihail V. 129, 194, 308
Romanya 261, 277, 306
Roosevelt, Theodore 144, 145
Rozen, Roman R. 83, 121, 124, 185, 224, 235, 236, 254, 257
Rus Halkının Birliği (RHB) 192
Rus-Japon Savaşı (1904-1905) 133, 135, 136, 141, 143, 145, 146, 148, 174, 181, 232, 278
Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDİP) 68

S

Samara 40
Samsonov, Aleksandr V. 272, 273
Saratov 54, 104, 118, 189
Sarıkamış 274
Savaş Örgütü (SÖ) 107
Savinkov, Boris V. 199, 301, 302, 308, 309, 310, 311, 316, 317, 318, 322, 323, 324, 325, 326
Sazonov, Sergey D. 26, 31, 41, 61, 63, 91, 92, 101, 136, 145, 146, 147, 148, 154, 157, 162, 163, 164, 179, 181, 211, 239
Sazonov, Yegor S. 109
Schlieffen, Alfred von 51, 268, 271, 272, 273
Semevskiy, Mihail İ. 31
Sergeyeviç, Vasiliy İ. 101
Sırbistan 252, 259, 266, 268, 269
Sikorskiy, İgor İ. 250
Simbirsk 37
Sipyagin, Dmitriy S. 87, 107, 128, 149
Siyah Bölükler 194
Sosyal Demokratlar (SD) 38, 153, 168, 174
Sosyalist Devrimciler (SR) 91, 168, 293, 295, 335
Soylu Arazi Bankası 48, 78
Spiridoviç, Aleksandr İ. 216
Stalin (İosif Cugaşvili) 143, 202, 238, 337, 339
Stark, Oskar V. 142
Stavka 275, 300, 303, 305, 308, 317, 329
Stolıpin, Pyotr A. 187, 188, 189, 190, 193, 194, 195, 196, 197, 200, 202, 203, 204, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 231, 234, 237, 240, 241, 243, 244, 249, 250, 251, 253, 254
St. Petersburg 18, 25, 26, 29, 31, 34, 36, 40, 59, 68, 72, 75, 79, 82, 84, 92, 95, 101, 113, 117, 130, 131, 139, 146, 147, 151, 153, 156, 158, 165, 189, 201, 209, 210, 228, 245, 246, 247, 250, 253, 255, 256, 319
Struve, Pyotr B. 69, 171, 173, 174, 179, 192
Suhomlinov, Vladimir A. 232, 239
Suvorin, Aleksey S. 90
Sverdlov, Yakov M. 238
Svyatopolk-Mirskiy, Pyotr D. 149, 150
Şçeglovitov, İvan G. 203
Şevçenko, Taras G. 236
Şimonoseki Antlaşması 81, 125
Şipov, Dmitriy N. 36, 99, 100, 181, 193
Şubat Devrimi 170, 175, 217, 282, 283, 286, 288, 290, 292, 295, 297, 319, 342
Şubat Kararnamesi 159, 161, 162
Şulgin, Vasiliy V. 19, 195, 213, 214, 235, 236
Şvarts, Aleksandr N. 207, 208, 210

T
Tambov 54, 107, 115
Tannenberg Muharebesi 270, 273, 275
Tekintzy Bölüğü 310
Temmuz Günleri 297, 298, 312, 313, 342
Tereşçenko, Mihail İ. 113
Tiflis 42, 158, 202
Tihomirov, Lev A. 27
Tolstoy 23, 25, 28, 29, 30, 55, 64, 65, 90, 96, 127, 208, 299
Tolstoy, Dmitriy A. 23, 36, 52, 74, 87, 99, 190, 216
Tolstoy, Lev N. 23, 25, 28, 29, 30, 55, 64, 65, 90, 96, 127, 208, 299
Trans-Sibirya demiryolu 18, 223
Trepov, Dmitriy F. 190
Troçki (Lev D. Bronşteyn) 9, 34, 77, 89, 105, 129, 199, 201, 217, 225, 241, 242, 244, 246, 259, 294, 298, 333, 334, 335, 336
Trubetskoy, Sergey N. 101, 303
Tsushima 144, 148

U
Uhtomski, Esper 136
Ulyanov, Aleksandr İ. 37, 39

V
Vannovskiy, Pyotr S. 53
Verigin, Mitrofan N. 216
Vıborg 191, 195
Vışnegradskiy, İvan A. 41, 42, 43, 47, 55
Vitte, Sergey Yu 9, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 59, 62, 65, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 89, 94, 95, 96, 97, 100, 102, 103, 107, 111, 112, 113, 114, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 127, 128, 129, 136, 140, 145, 146, 147, 148, 150, 154, 155, 157, 159, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 179, 181, 183, 185, 187, 189, 190, 203, 204, 205, 212, 213, 218, 219, 220, 221, 225, 227, 229, 245, 248, 257, 260
Vladivostok 72, 81, 82, 122, 144, 274
von Aehrenthal, Alois 110
von Schlieffen, Alfred 51, 268, 271
Vorontsov, Vasiliy P. 37

W
Wilhelm II Kayzer 51, 81

Y
Yalu Nehri 140
Yusupov, Kont F. F. 139

Z
Zasuliç, Vera İ. 38, 104
Zemskiy naçalnik 35
Zemstvo 173, 289
Zinovyev, Grigoriy Y. 337
Zubatov, Sergey V. 91, 92, 93
Zurabov, Arşak G. 196

ONUR İŞÇİ - ONUR ÖNOL

RUSYA İMPARATORLUĞU'NUN 1881 ÇÖKÜŞÜ 1917

BİR BÜYÜK İMPARATORLUĞUN ADIM ADIM VEDASI...

Çarlık Rusyası'nın çöküşüne ve Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesine yol açan ve birbirine bağlı temel faktörler nelerdi? Rusya, Dünya Savaşı'na ne kadar hazırdı? Büyük devlet politikasını korumak için iç ve dış politikada ne gibi önlemler alındı, bu önlemler neden netice vermedi? III. Aleksandr ve II. Nikolay'ın bütün siyasi gücü Çar'da toplayan otokratik yönetim biçiminden taviz vermemekte diretmeleri nelere sebep oldu? Sıkıyönetim yasaları ve idamlar dışında devrimci harekete karşı alınan tedbirlerin önemli bir ayağı olarak Polis Departmanı'nda ne gibi değişiklikler yapıldı? Çöküşün toplumsal ve psikolojik boyutlarında neler saklıydı?

1917 yılının Şubat ve Ekim aylarında Rusya'da yaşanan devrimler yalnızca Sovyet yüzyılının başlangıcının değil, 304 yıl hüküm süren Romanov Hanedanlığı'nın çöküşünün hikâyesidir. Rusya İmparatorluğu'nun neden ve nasıl yıkıldığı sorusu Bolşeviklerin neden ve nasıl iktidara geldikleri sorusuyla yakından ilintilidir.

Bilkent Üniversitesi Rusya Çalışmaları Merkezi'nde Prof. Norman Stone'un danışmanlığında yüksek lisans tezlerini yazan ve yurtdışında Rusya tarihi üzerine doktora çalışmalarını tamamlayan Onur İşçi ve Onur Önol, Çarlık Rusyası'nın son yılları hakkında yazılmış birincil ve ikincil kaynakların aynasında bu iki soruyu beraber yanıtlıyorlar. İşçi ve Önol, Rusya İmparatorluğu'nun içine düştüğü harp ve ihtilal kıskacını aynı sosyolojik realitenin iki farklı yüzü olarak yorumlamaya çalışıyorlar.

"Rusya İmparatorluğu'nun Çöküşü: Harp Yahut İhtilal", dünya tarihinde sahne almış en önemli imparatorluklarından birinin vedasını anlatıyor. Hem tarih araştırmacıları hem de meraklı okuyucular için benzersiz bir kaynak görevi üstleniyor...

THG
0911137
RAH

Kronik
₺35,00
KDV'den muaftır.
kronikkitap.com kronikkitap
ISBN: 978-605-7635-31-0
9 786057 635310